

u. 1-12, 13/14, 15/16, 17/18, 19/20,
21/22, 23/24

07

Leder.

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ і СУСПІЛЬНИМ.

≈ РІК 1910 ≈

Під редакцією о. Ол. Малицького.

ТОМ VII.

У ЛЬВОВІ

З друкарні Ставропигійського Інститута
під зарядом М. Рефія.

1910.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Львівська державна
наукова бібліотека

№ Ж 3990

I.

Виказ праць.

- Новорічний білянс (о. Д-р. О. Боцян) стр. 1—5.
- Дісципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія (о. Н. Будка) стр. 5—10, 38—41, 72—77, 169—174, 197—200, 452—463, 516—521, 579—595, 640—653, 706—719.
- Душпастир яко сповідник (о. Н. Стеткевич) стр. 11—15.
- Теория і практика у соціялістів (о. А. Редкевич) стр. 15—21.
- Православні затії в Галичині (о. Я. Л.) стр. 33—38.
- Розумові основи християнства (о. Іван Савицкий) стр. 41—46, 77—81.
- Кілька заміток до питання: теологія а університет (Володимир Лиско) стр. 47—52, 81—85.
- Єще в справі переходів з обряду руского на латинський (В. з Т.) стр. 65—72, 97—103.
- Хрещенє Г. Н. Ісуса Христа (о. А. Редкевич) стр. 103—110, 135—138.
- Прийчини до становища руско-кат. церкви в північній Америці (о. Кость Курилло) стр. 111—114, 138—142, 174—176, 201—204, 235—241, 305—310.
- До квестії про походженє чоловіка (Я. Тарнавский) стр. 114—117.
- Заява львівського руско-українського духовенства стр. 129—132.
- Голос з провінції в справі православних затій в Галичині (о. Гн.) стр. 133—135.
- Симпатія як етичний момент (Д-р. Ф. Кнайб) стр. 142—146.
- Вплив часописий на нарід (о. Ст. Петрушевич) стр. 161—168.
- Релігія (о. Осип Фацієвич) стр. 177—179.
- Д-р. Карль Люегер і єго діла (о. Д-р. Д. Яремко) стр. 193—197.
- До біблійного питання про вдохновенє і неошибочність свв. Письма (Я. Тарнавский) стр. 204—210.

- Приписи і бажання церкви а наша практика в справі частого сьв. Причастия (о. Н. Будка) стр. 225—229, 268—272.
- Ернест Гекель і его монїзм (о. Іван Савицкий) стр. 230—234, 260—268, 295—300.
- Як проф. Д-р. А. Ruville перейшов на католицизм (Евген Кароль) стр. 241—245.
- Воскресене Слова (о. Д-р. О. Боцян) стр. 257—260.
- Про відносини духовенства до нар. учительства (о. Д-р. Д. Яремко) стр. 272—275.
- Пастирске посланє нашого Впреосьв. Епископату до Всч. Духовенства в справі схизматичкої агітації (О. М.) стр. 289—294.
- Церковна рахунковість (о. М. Дерлиця) стр. 300—305.
- Як поминати вірних на Вел. Вході (о. М. Галушинський, Ч. с. В. В.) стр. 321—324.
- Маріїнський культ на українських землях давньої польської держави (Д-р. В. Щурат) стр. 325—330, 361—367, 402—411.
- О недогодах конкуренційного закона і якби їм зарадити (о. Л. Пясецкий) стр. 330—334.
- Хто є ворогом католицкого сьвітогляду (о. Н. Садовский) стр. 234—338, 411—415, 477—480, 531—537.
- Молитвослов для шкільних дітей (о. Іван Савицкий) стр. 353—368.
- Основе і розвій рускої Оселї вакаційної (С. Герусінський) стр. 368—370.
- Фридрих Нітше і его філїзофія (о. М. Клодзінський) стр. 371—372.
- Органїзация церковних брацтв (о. Антоній Глодзінський) стр. 385—390, 441—451, 505—516, 569—578.
- Причинки до розвою сьв. Тайни Миропомазаня (о. М. Галушинський Ч. с. В. В.) стр. 390—395.
- Огляд руско-кат. громад церковних в північній Америці (о. Кость Курилло) стр. 395—402, 463—472, 522—527, 602—614, 653—664, 719—729.
- Іще один причинок до характеристики нашого релігійного москвофільства (о. М. Щепанюк) стр. 472—477.
- Чи книги гіпотечні, аркуші посїлости ґрунтової і мапи ґрунтові суть певними і віродостойними документами (о. Д. Бордун) стр. 528—530.
- Душпастир а учитель (о. Юліян Твардієвич) стр. 595—602.
- Соціальні відносини по селах (о. Антоній Глодзінський) стр. 633—640.
- Розумові засади християнства (о. Іван Савицкий) стр. 665—675, 730—734.
- Душпастирські помічення, уваги і десїдерати: ширім християнські календарі (о. М. Щепанюк) стр. 797—706.

Рецензії й бібліографія.

- Jos. Bocian : De modificationibus in textu slavico liturgiae s. Joannis Chrysostomi apud Ruthenos subintroductis (о. Д-р. Д. Яремко) стр. 21—23.
- Д-р. І. Бартошевський : Христ. кат. педагогія або наука о вихованню (о. Д-р. О. Боцян) стр. 52—58.
- Апольоgetика (о. Д-р. О. Боцян) стр. 86—88.
- Літургічні публікації Е. К. В. принца Максиміліяна Саского (о. Д-р. О. Боцян) стр. 117—120, 146—149,
- Науки біблійні (о. Д-р. О. Боцян) стр. 179—183.
- Право церковне і пасторальна (о. Йосиф Ганкевич) стр. 212.
- Альбан Штольц : Гомілетика або наука про те, як проповідати нищим євангеліє (о. А. Редкевич) стр. 246—247.
- Наші проповідники в заграничній критиці (Вс. Крижановский) стр. 276—278.
- Іван Кревецкий : Галичина в другій половині XVIII. ст. (о. Й. Гнкв.) стр. 310—312.
- Житєписи свв. св'ященномученика Йосафата (о. Д-р. О. Боцян) стр. 338—344.
- Сьогочасні проповідники на Україні (о. Юліян Дзерович) стр. 373—377.
- Д-р. Іван Масцюх : Церковне право супруже (о. Д-р. Д. Яремко) стр. 415—420.
- о. Евген Гузар : Літургіка гр. кат. церкви (о І. Туркевич) стр. 481—485.
- о. І. Алиськевич : Бог радість моя (о. М. Щепанюк) стр. 538—546.
- о. Т. Войнаровский : Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси (о. М. Щепанюк) стр. 614—617.
- Йосиф Бідерляк : Суспільне питанє (о. Д-р. О. Боцян) стр. 675—677.
- Silbernagel-Schnitzer : Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients (о. Йосиф Ганкевич) стр. 678.
- о. М. Баричко : Єрейський провідник духовний (о. М. Щ.) стр. 734—737.
- Молитвослов для християнської родини (о. І. Савицкий) стр. 737—739.

Дописи.

- Священники а особисто-доходовий податок (о. Н. Садовский) стр. 23—26.
- В справі недільного спочинку (Сельский парох практик) стр. 58—59.
- Цікавий випадок, але чи після права і конкордії (Подільский священник) стр. 59—60.

- В справі організації нашого священничого жіноцтва (о. Й. Сабарай) стр. 120—122.
- Деякі замітки до меморіялу львівського духовенства „русско-народной партії“ (Католицький душпастир) стр. 150—152.
- Патронат прилучених церков (о. Йосиф Ганкевич) стр. 152—154.
- В справі патронату, конкуренції і комітетів церковних (о. Й. Ганкевич) стр. 187—189.
- Про церковні і віроісповідні відносини на Буковині (о. Л. К.) стр. 212—217.
- З життя наших богословів в Інсбруці (Інсбручанин) стр. 247—250.
- Хто сіє вітер (Осип. С.) стр. 279—282.
- До Впр. ОО. катехитів: в справі реферату до „Leogesellschaft“ (о. Михайло Лада) стр. 283—284.
- Під нинішню хвилю (Львівський гр. кат. священник) стр. 312—314.
- В справі економічної організації (А.) стр. 344—345.
- В справі вдовичо-сирітського фонду стан. еп. (А.) стр. 345—346.
- Із записок (о. Євген Шухевич) I. стр. 377—379, II. стр. 547—552.
- Адреса Всч. Духовенства Куликівського деканату до Іх Ексц. Преосв. еп. Чеховича стр. 420—421.
- До питання: Як поминати вірних на Вел. Вході (о. Й. Сабарай) стр. 421—422.
- Заява Всч. Духовенства брідського деканату стр. 485—486.
- З деканату золочівського (о. Н. Х.) стр. 487—488.
- Клерикальна преса у нас (о. Ілля Кливак) стр. 488—490.
- Реколекції Іх Преосв. еп. Д-ра Хомишина в Станиславові (Учасник) стр. 552—556.
- Ще о молитвослові для шкільних дітей (о. Іван Савицький) стр. 618—619.
- Єще в справі клерикальної преси у нас (о. Й. Кравчук) стр. 620—622.
- Перед заг. зборами тов. ім. съз. ап. Павла (о. Іван Савицький) стр. 678—683.
- Кілька гадок в справі наших видавництв (В.) стр. 683—684.
- In hoc!... зближене. Голос з кругів учительства в справі відносин між духовенством а народним учительством (Іван Ющишин) стр. 740—749.

Зі світа.

- Науковий рух богословський в Італії (Ом. Савчин) стр. 27—30.
- Що в нинішніх часах найбільше шкодить релігії і католицизмови (А. Алиськевич) стр. 88—90.
- Два пастирські листи в справі виховання молодіжи (Андрій Ішак) стр. 183—187, 250—253.
- Папський біблійний інститут в Римі (Ом. Горчинський) стр. 314—318, 346—350.

- Голоси православних церков о церковній унії (Ом. Савчин) стр. 422—429, 491—493.
 Можливість з'єдинення східної церкви з западною (Мереньків) стр. 494—497.
 Огнище наукового руху богословського в Льованні (Ом. Горчинський) стр. 556—562, 685—688.
 Всесвітній евхаристичний конгрес в Montreal (Г. С.) стр. 622—623.
 Французка „Action populaire“ (Евст. Цурковский) стр. 749—754.

Катехитичні відомости.

- Плян науки гр. кат. релігії в гал. гімназіях (о. І. Р.) стр. 122—123, 124—125.
 Новий плян гр. кат. науки релігії в гал. школах реальних (о. І. Р.) стр. 123.
 В справі засновання товариства катехитів (о. Евген Гузар) стр. 379—380.
 Статут тов. Катехитів стр. 380—384.

З наших часописий.

- „Молода Україна“, орган Укр. Студ. Союзу ч. 1. р. І. (Ом. Савчин) стр. 91—92.
 „Прапор“ про відносини духовенства до народного учительства стр. 430—434.

Відповіді „Ниви“.

- На літургічні питання: (о. Д-р. О. Б.) стр. 60—61; (о. Ізидор Дольницький) стр. 154—157; (о. І. Н.) стр. 217—218.

Всячина.

- Новий виділ тов. ім. св. ап. Павла стр. 30.
 Польське духовенство в Познаньщині а в східній Галичині стр. 30—31.
 Д. А. Марков оборонцем нашої церкви стр. 31—32.
 Жиди а власність земельна в Галичині стр. 32.
 Народна коляда (о. Ю. Гірняк) стр. 61—62
 Як то східно-галицькі польські св'ященики заховують конкордію і як то фабрикують ся латинники у східній Галичині стр. 62—63.

- Товариство руских правосл. св'ящеників на Буковині стр. 63—64.
 Неспокійне є наше серце доки не спічне в Бозі стр. 64.
 В справі „Православних затій“ в Галичині стр. 92—93.
 Запитанє до виділу тов. ім. Петра Моголи стр. 93.
 Реформа іспитів на богословськім виділі стр. 93.
 Важнійші акти Апост. Престола в р. 1909 стр. 93—94.
 До характеристики Є. Сьв. п. Пія X. і відносин поміж італійськими католиками стр. 94—95.
 Байдушність французкої суспільности до церкви і єї слуг стр. 95.
 † Кардинал Сатоллі стр. 95—96.
 † Проф. Карло Крумбахер стр. 96.
 Два ювілеї стр. 96.
 Новий виділ тов. ім. сьв. ап. Петра стр. 126.
 Єще в справі „Православних затій“ в Галичині стр. 126.
 „Русское Слово“ а педагогія (о. А. Говда) стр. 126—127.
 Прихвостні соціялістів стр. 127—128.
 „Пропамятное письмо львовскаго духовенства русско народной партіи къ Митрополиту Андрею“ стр. 157.
 Причинки до православних затій в Галичині стр. 158.
 Протестантизм а католицизм стр. 158—159.
 Цікава статистика (о. М. Л.) стр. 159—160.
 Папський декрет: De relationibus dioecesanis et visitatione ss. liminum стр. 189—190.
 Які збори заборонено улажувати св'ященикам стр. 190—191.
 До меморіялу львівської Руси (Д. Я.) стр. 191—192.
 Біблійна комісія в справі історичного характеру трох перших розділів книги Битія стр. 210—211.
 Важне для достойників приналежних до „familia pontificia“ стр. 218—219.
 До нашого духовенства в справі „Достави“ стр. 219—220.
 Сьвітські пані при катехізованю дітей (о. М. Л.) стр. 220.
 Звіт з розвою руских союзних стоваришень заробкових і господарських в Галичині за р. 1909 і участь св'ященьства (о. М. Л.) стр. 253—254.
 Нові приписи що до катехитичних іспитів стр. 284—285.
 Як то східно-галицькі польські св'ященики заховують конкордію стр. 285—286.
 Загальні збори товариств народних учителів (С. Герусіньский) стр. 286—288.
 Зарядження наших Впреосьв. Єпископів для усунення схизматичкої небезпеки і скріплення Унії стр. 318—320.
 Жертволюбивість руского духовенства (о. М. Л.) стр. 320.
 Надзвичайні заг. збори членів тов. „Достави“ (Учасник зборів) стр. 350—352.
 В справі маріїньського конгресу в Сольногороді стр. 352.
 Як не фалшувати то бодай замовчати (о. М. Л.) стр. 384.
 Нова енцикліка „Editae saepe“ стр. 434—435.
 В справі поширення культу сьв. Йосафата (Руский св'ященик з села) стр. 436.

- „Власна поміч“, запомоговий фонд укр. богословів у Львові (Евг. Столецький) стр. 437.
- Борба з католицизмом в Росії (о Ю. Дзерович) стр. 438—439.
- В справі укр. університету (Д. Я.) стр. 497—500.
- „Общество им. св. Іоанна Златоустаго“ (С. Л) стр. 500—502.
- Нотатка з права подружого (о. Й. Ганкевич) стр. 502—503.
- Конгрегація св. Тайн в справі сповіди і причастія дітей стр. 563.
- Адміністративне усуванє парохів стр. 564.
- Біблійна комісія в справі автора псалмів і часу їх написаня стр. 564—566.
- Запит в справі колпаків при Сл. Б. (о. Т. Ц.) стр. 566.
- Чи се ignorantia чи mala voluntas (о. К. з К) стр. 566—567.
- Пригадка в справі писаня руских імен (Wasył Łys) стр. 567.
- Нотатка бібліографічна (о. Й. Гнкв.) стр. 567—568.
- Протест Свят. Отця стр. 624—625.
- Нове Motu proprio п. Пія Х. проти модерністів стр. 625.
- До розв'язаня франц. „Сільону“ стр. 625—627.
- Реколекції для св'ящеників львівської архієпархії (Учасник) стр. 627.
- Нові іменованя стр. 627—628.
- Про посвяченє гр. кат. катедри в Філядельфії стр. 628.
- Страшні злочини на ченстоховській „Ясній горі“ (Д. Я.) стр. 628—630.
- Катованє дітей за руську молитву (Д. Я.) стр. 689—690.
- „Товариство катехитів“ (О. С) стр. 690—691.
- З Комарна: будова нової церкви (Обзнакомлений) стр. 691—692.
- Реколекції св'ящеників деканату бурштинського (о. Ю. Гаври-севич) стр. 692.
- VI. Звичайні заг. збори „Достави“ стр. 692—693.
- Каколицька преса у Поляків (О. С) стр. 693—694.
- Поворот Є. Е. Митрополита з Америки (Д. Я.) стр. 754—755.
- Про заг. збори тов. ім. св. ап. Павла стр. 755—756.
- Інтерпеляція п. о. Т. Войнаровського і товаришів в справі конфіскації „Ниви“ стр. 756—758.

Оновістки.

- В справі жертв для босанських Русинів стр. 192.
- Відозва „Краєвого Шкільного Союзу“ стр. 220—224.
- Звіт тов. „Власна поміч“ стр. 254—256.
- На Ясну гору стр. 352.
- Від укр. громади в Парижі стр. 435—436.
- Просьба до Впр. ОО. деканів (о. Н. Садовський) стр. 437.
- Нова проповіднича часопись „Проповідник“ стр. 437.
- Важне для ОО. Катехитів (о. Е. Гузар) стр. 503.
- В справі віча австр. католиків в Інсбруці стр. 504.

Від фірми мозаїк і вітражів Желеньского стр. 568.

В справі накладу твору: Християнізм в відношеню до родини і жєнщини (о. Й. Сабарай) стр. 630—631.

Відозва в справі будови жіночї школи й інститута в Станиславові стр. 694—695.

Програма заг. зборів тов. ім. сьв. Павла стр. 695—696

В справі датків на рідну школу стр. 696.

Нова катехитична часопись „Катехитичний місячник“ стр. 759.

Другий курс молочарско-сироварський в Старих Кутах стр. 759—760.

Надіслані книжки.

стр. 288, 439, 440, 503, 631, 632, 696, 758, 759.

Від Редакції і Адміністрації.

стр. 32, 128, 224, 288, 440, 568, 696, 760.

Переписка.

стр. 64, 160, 256, 440, 632.

Додаток.

Шевченко з релігійно етичного становища (Г. Костельник).

О християнській родині (о. М. Дороцкий).

Сім голосів взиваючих грішника до каєня (о. П. Карпинський).

II.

Виказ Авторів.

1. А.	29. о. К. з К.
2. Алиськевич А.	30. Кароль Е.
3. о. Бордун Д.	31. о. Карпинський П.
4. о. Боцян О. Д-р.	32. Католицкий душпастир.
5. о. Б. О. Д-р.	33. о. Кливак І.
6. о. Будка Н.	34. о. Клодзінський М.
7. В.	35. Кнайб Ф. Д-р. (пер. о. К.
П., Ч. с. В. В.)
8. В. з Т.	36. Костельник Г.
9. Г. С.	37. о. Кравчук Й.
10. о. Гаврисевич Ю.	38. Крижановський В. (пер. о.
Б. О. Д-р.)
11. о. Галушинський М., Ч с.
[В. В.]	39. о. Курилло К.
12. о. Ганкевич Й.	40. о. Л. М.
13. о. Гнкв.	41. Л. С.
14. о. Гн.	42. Л. Я.
15. о. Гірняк Ю.	43. о. Лада М.
16. о. Гузар Е.	44. Лиско В.
17. Г. А.	45. Łys Wasyl.
18. Герусінський С	46. Львівський гр. кат. сьвящ.
19. о. Глодзінський А.	47. М. О.
20. о. Говда А	48. Мереньків.
21. Горчинський О.	49. о. Н. І
22. о. Дерлиця М.	50. О. С.
23. о. Дзерович Ю.	51. Обзнакомлений.
24. о. Дольницький І.	52. о. Петрушевич С
25. о. Дороцкий М.	53. Подільський сьвященик.
26. Інсбручанин.	54. о. Пясецкий Л.
27. Ішак А.	55. о. Р. І.
28. о. К. А.	

56. о. Редкевич А.	69. Учасник.
57. Руский съвящ. з села.	70. Учасник зборів.
58. С. Осип.	71. о. Фацієвич О.
59. о. Сабарай Й.	72. о. Х. Н.
60. о. Савицкий І.	73. о. Ц. Т.
61. о. Садовский Н.	74. о. Шухевич Е.
62. Савчин О.	75. о. Щепанюк М.
63. Сельский парох практик.	76. о. Щ. М.
64. о. Стеткевич Н.	77. Шурат В. Д-р.
65. Столецкий Е.	78. Юшишин І.
66. Тарнавский Я.	79. о. Яремко Д. Д-р.
67. о. Твардієвич Ю.	80. Я. Д.
68. о. Туркевич І.	

ип 22658
1910

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 1.

Львів, 1. січня 1910.

Рік VII.

о. Др. О. Боцли.

Новорічний білянс.

Ублажи Господи благоволеніємъ твоимъ
Сіона, п да созидутся стѣны Іеруса-
лимскія. — Пс. 5.

Пливець, що бере ся з противними філями, держить ся вірою в свої сили і надією на причаленє до берега. В хвили, у якій би він стратив одно, покидає его і друге, він загибає. Наколи працю духовенства взагалі, а руского з окрема, можна назвати борбою з противними течіями, плавбою в кораблі Христовім, то і наше духовенство не може тратити віри в свої сили. Воно не може, не сьміє потонути, бо Христос за ним!

Тимчасом послідними днями серед нашого духовенства дали ся чути слова розпучливої резигнації, гіркої зневіри до себе самих. Збори одинокого у нас організаційного товариства сьвящеників ім. сьв. ап. Павла були скликані і отворені начеб з думкою, чи не розв'язати ся сему товариству? Чи у нас вже так все гаразд, або чи вже так крайно лихо, що нам вже не треба ніякого товариства, спільного огнища, у якому концентрували би ся наші думки і наші змагання? Або яснійше сказати, чи у нас вже нема ніякої думки, ніяких змагань і чи півтретя тисяча сьвящеників не в силі дати якого знаку житя? Се було би дуже сумне, а навіть неприродне, і тому на се годі пристати. Коли є руске сьвященьство, то мусить бути і его товариство.

Чи воно сего само не бачить — тож відки у него взяли ся такі похоронні думки? Товариство, яке одиноке гуртує якусь більшу часть суспільности, є звичайно зеркалом думок і діяльности сеї части народу. Коли се товариство заснічує ся, то се є доказ застою, упадку сеї громади. Чи застій в товаристві сьв. ап. Павла має стати рівнозначним з застоєм і упадком руского клира? Чи ми вже нині не є тим, чим ми були тогди, коли се товариство заявляло живійшу діяльність? Ні, се неможливе. Нині, коли серед нашого духовенства замітний хоть повільний, але все таки під'єм на перед, ми нині не є гірші від себе, якими ми були перед десятком літ. Ми нині такі самі — тай і в тім саме біда! Не тим нам нині бути, чим ми колись були; ми повинні бути щось більше, ми повинні бути тим, чого теперішна пора від нас жадає.

Чим же то ми є, а чим ми маємо бути? Чоловік, що чує ся недужим, а хоче стати здоровим, мусить передовсім пізнати свою недугу, мусить піддати ся лікарській діагнозі а потім взяти ся до ліків, бо час тільки гнів гоїть, а недугу звичайно еще збільшає. Ми сьвященники, яко стан, не чуємо себе на силах, не чуємо себе здоровими. У посліднім п'ятиліттю ми що раз то голоснійші підіймаємо кличі за санацією, організацією нашої діяльности, але рівнобіжно з тим наша акция що раз здає ся бути слабша. Ледви ми зреорганізували наше товариство, а вже в ньому застій. Як се розуміти? Як се толкувати? Передовсім погляньмо за причинами сеї невідрадної прояви. Як лікар, що має сам себе уздоровити, переведем на собі діагносту. Новий рік се пора білянсів. Чим більший здає ся бути нелад, тим точнішого треба шконтра.

Отже чого нам передовсім треба, то ясного рахунку наших моральних сил. Дорога до сего веде крізь справедливе пізнане власних хиб і браків. Ми далекі від сего, нашим Всч. Собор'ям робити які не будь закиди, ми не маєм права, другим науки давати; ми хочемо тільки розглянути ся в наших обставинах і пошукати дороги якого виходу з них. Схочуть і другі піти з нами, то сердечне помагай Біг.

Початок мудрости — страх божий. Так і нам нині треба тої терпеливости і самовідречення признати і у себе деякі недостачі, а дальше треба нам здобути ся на добру і сильну волю їх усунути і взяти ся до тих середників, які би нас повели на перед, — хоть би се мало нас і багато жертв коштувати. Не маєм що перед собою укривати, що ми і на вні, для чужих і перед своїми власними очима представляємо ся як *rudis indigestaque moles*. Якась живійша виміна гадок, одноцільна тактика, станова солідарність, плянова робота є поки що *pium desiderium* наших владик і наших одиниць. Ми є добрими сьвященниками, ревними душпастирами, горячими проповідниками, самовідреченими патріотами, спритними народними організаторами — але не видно по нас нашої становой чесноти: у цілій нашій акції поза одиницями не слідно сего, що називає ся руский клир.

Ми працюєм і виступаєм лишень як одиниці, але анї ми не репрезентуєм якогось ширшого круга, якогось збірного змагання, анї знова ми не чуєм за собою ширшого попертя одностумців. Тому то і наші успіхи лишень партизантські, спорадичні, зникаючі, а коли прийде ся нам у борбі зіткнути ся з противником, він нас, як не отверто то певно в душі, легковажить, бо не бачить в нас сили. Силу може нам дати лишень єдність, солідарність. Чомуж то наше духовенство, духовенство християнське, духовенство католицке, не обняло ся доси раменами живої любови, не збрало ся доси у сильну єдність? Чи ми глухі на братні кличі, чи ми не хочемо подати собі рук? Чи ми самі собі не віримо?

Чому? Богато причин склало ся на се, багато. Всіх їх годї вичисляти, тай і годї витягати їх до публичної дискусії. Згадаєм лишень деякі. Одні з них лежать поза нами, а одні — нїгде правди діти — такой в нас самих.

Теперішне положенє нашого народу і нашої Церкви, а тим самим і нашого духовенства, є боеве. А війна приносить зі собою свого рода ідейне обниженє. Тяжкі політичні незгоди і материяльна нужда, які тепер наш нарід переживає, відбивають ся і на рускій Церкві і на рускім духовенстві. Роздор вже не партийний, а національний, вбиває що раз то глибокий клин в наше сьвященство і поки що єще скрито, але вже незаперечно починають межі нами вилонювати ся два — вправді не рівні, але два — ворожі національні табори. Ми самі підкопуєм свою повагу в очах нашого стада, а радикальна і соціялістична агітація та душехватна польонізаторська нагінка підмулює і видирає нам ґрунт з під ніг. У всім тім обездоленю ми чуєм ся одні через других опущеними, маєм до себе взаїмний жаль, недовіре і так одні від других бокуєм, місто щоби в заїмній потребі до себе зближати ся. Як з жалем приходить ся нам сконстатувати, що задля народних справ відвертаєм від себе наші серця, так знова з певного рода гордістю бачимо, що як раз народна робота розриває наші руки. Як добрий, дбалий отець обездоленої сім'ї на себе забуває, всего собі відмовляє, а лишень для дітий працює і для дітий жие, так і наше духовенство в численніших і ліпших своїх представителях з цілковитим самовідреченєм віддало ся просьвітному, політичному і економічному піддвиженню свого народу. З підємом народної сьвідомости і народного житя ростуть і множать ся аґенди. Народною роботою абсорбовані сьвященники абсорбують ся єще більше. Однак рівнобіжно з тим виринає одна вірадна проява: повстають нові ряди народних робітників вже з посеред самого народа. Тягар народної і суспільної роботи, який 15—20 літ тому єще спочивав коли не виключно, то переважно на плечах руских сьвященників, нині пересуває ся вже на широкі круги, обнимаючи і другі стани. В міру як наша сьвітська інтелігенція чисельно зростає і селянство просьвічує ся, поділ праці стає що раз нормальніший. Не

один лишень стан, а цілий нарід вже нині працює. Як не будь через се домінуюче колись становище духовенства в народі маліє і переходить на другий плян, ми сьвященники, яко душпастирі, можемо бути лишень тому раді. Коли побіч нас запрягли ся до народної роботи цілі ряди сьвітських діячів, своему ділу цілковито відданих, справних і фахово ліпше від нас підготовлених, тогди більша сума робочих сил приносить богатше жниво, тогди народне діло веде цілий вже нарід, всі стани після своїх сил, а про гегемонію рішає більша сума кваліфікацій. Се природнійше і для нас кориснійше. Бо ми через то з одної сторони вже не потребуємо самі кидати ся в вир політичної агітації, яка не раз може входити в колізію з нашою душпастирскою повагою, а з другої знова можемо тим спокійнійше і успішнійше стояти на сторожі Божої справи в народі, в чім саме лежить ціла наша *ratio existentiae* яко окремого стану. Через то ми не відтягаєм ся еще від народного діла, коли не хочем его мати в аренді. Наш нарід надмірно бідний, щоби ми могли его коли опустити. Впрочім так довго лишень нарід і духовенство є сильні, як довго нарід духовенства а духовенство народа не відрікає ся. А навіть не сьміє сьвященство відтягнути рук від народної роботи, бо се є одною з місій християнства дбати і про дочасне добро своїх ближних. Коли же клир радо витає облегченє в суспільній діяльності, то може мати лишень ту одну гадку, що бачить у тім більшу змогу для себе виробляти в народі здоровий дух, підносити его до ідеалів християнства, вливати в него духову силу. Се буде можливе лишень тогди, коли по перше найде пільгу у абсорбуючій его сили політичній і економічній акції, а по друге, коли се облегченє використає на то, щоби передше себе духово піднести.

Лишень тогди буде духовенство силою в народі, коли буде духовно високо стояти.

Отже в міру як просьвітна, економічна, політична робота переходять в руки самого народа, як нарід підносить ся, і на руске духовенство спадає великий моральний обовязок себе духово піддвигнути. З року на рік сей обовязок стає що раз більше пекучий. Тільки не будьмо оптимістами і не думаймо, що наша душпастирска чуйність бачить всі потреби народу і вповні їх заспокоює. Нині нам здвоєних сил потреба, а тих сил не видати. Ті сили наш клир доперва мусить зі себе викресати. А викрешемо їх із себе тогди, коли зможемо згуртувати себе в одну суцільну фалангу. Не легко нам се може прийти. Ми вже від віків привикли на помацки і одинцем ходити і всякий зазив до з'єдинення ми готові уважати за замах на нашу сьвяту індивідуальність. До одноцільної злуки треба великої культури, високої чесноти, горячого апостольского духа. Всего того не розбудить ся рецептами чи декретами з гори. Коли вони в серцю найдуть непідготований ґрунт, вони лишать ся мертвими звуками, або будуть відкинені з завзятістю. Всяка внутрішня пе-

реміна є можлива лишень тогди, коли серце підготоване прийме її з прихильним, радісним виживданем. Однак діло обнови сердець не лежить в руках людських, — се діло сьв. Духа. До сего потреба надзвичайного покликання і незвичайних дарів.

Коли Бог відкликав від нас пророків, то є річю кожного св'ященика ділом і приміром йти на перед, а тогди вже Дух сьв. певно здвигне провідника. Коли би ми всі мали горяче бажанє, щоби оновило ся лице землі і коли би ми були готові серце і руки до сего приложити, то би Дух Божий змилосердив ся над народом і скріпив би розпуклі стіни Єрусалиму. Коли же ціле св'ященство єще сеї потреби чи не бачить, чи не чує, треба, щоби одиниці, яким се лежить на серци, які горять св'ятим огнем, подали собі руки і в малім кружку підняли ся сего, чого би бажали від всіх. З многих сторін підносять ся голоси, що треба щось робити. Може бути, що деякі з них походять від людей, які дуже радо люблять вязати великі вязки, але коби їх лишень чужі плечі носили. Але се певно, що много, дуже много є знова таких, що походять зі щирих грудий, апостольских, повних посьвати сердець. Лишень в тім біда, що ті голоси десь по кутках криють ся так, що остаточно кождий, як пророк Ілія, думає, що він сам один. Відси упадок духа, огірченє, обоятність навіть зглядом добрих, піднеслих змагань. Однак межи нами є більше одностумців, як ми самі гадаємо: лишень ми себе єще не знаємо. Та ми самі тому винні. Коли би ми наших бажань в собі не загребували, то ми би побачили, що і другі їх леліють. Злука сердець зродила би одну спільну думку, загірла би до спільного, братнього діла. А коли би Дух Божий побачив, що вже прийшла єго година, то і з каменів викресав би дітий Авраамових!

о. Н. Будка.

Дісципліна грецької церкви в сьвітлі полеміки за часів Фотія*).

Загальна оцінка літератури.

Монографії до нашої розправи нема. Література, в якій є мова про дісципліну грецької церкви, дуже численна; щоби од-

*) Диссертация докторска, апробована у Відній. Переклав з німецького для „Ниви“ пп. IV. року п. Оришкевич.

нак можна було з неї користати, треба пам'ятати, що лише такі діла мають тут вартість, які є писані чисто з науковими цілями відкрити правди, без огляду на то, кому воно вийде на користь, чи некористь. Але таких є дуже мало. За то майже вся відносна література є писана із згори повзятого становища, що вина за розділ церквей спадає будь то на Греків, будь то на Латинян. Становище авторів що до вини за розділ церквей є отже рішучим що до вартости літератури до нашої розправи.

З огляду на се, дасть ся поділити наша література на три головні групи: 1. діла, писані яко причинок до з'єдинення розділених церквей (іренічні), 2. діла, писані зі становища усправедливляючого розділ яко конечний і добрий, а ворожого унії і 3. діла чисто історичні.

Найбільша часть авторів, що мають ціль іренічну, звальює вину за схизму лише на Греків, иньші (як Pichler, *Geschichte der Trennung* I. 151 і 197.) видять ту вину найменше в тій самій мірі також по стороні церкви римської. Схизматики винують лише Латинян, а по стороні Греків не видять жадної вини. Є також такі автори (як Allatius, *De Ecclesiae orientalis et occidentalis perpetua consensione* і Schmitt, *Harmonie der morgenländischen und abendländischen Kirche*), що старають ся досягнути свою іренічну ціль тим, що представляють всегдашню гармонію між обома церквами.

Епохальне діло Гергенретера: Photius, в трох об'ємистих томах, є першою чисто історичною працею нового поколю. Високоучений автор застерігає ся сам (I, уст. VI.) проти сего, будь то би его праця мала які иньші цілі, як чисто наукові. Міркуючи однак по впливі, який зробив его „Photius“ на російську літературу о тім самім питанні, видимо ясно, що відслонення правдивої історії є найліпшим причинком до розв'язання того сумного і тяжкого питання.

Ціла іренічна література, о скільки вона займає ся виною за розділ церков, звальюючи її чи то на Греків, чи Латинян, грішити проти свого головного завдання, яким є: стремління до мира. На кождий случай думка і становище, будь то би вина за схизму спадала лише на одну сторону, є історично нестійні. Відси зовсім несправедливо, неісторично отже і не науково, є робити відвічальною за так велике нещастє одну сторону саму. „Прикре питанє, на котру сторону припадає більша часть личної вини за сумний факт, є з гори ложно поставлене, — каже Ehrhard, в *Orientalische Kirchenfrage* ст. 19. — бо схизма в XI. ст. є кінцем довгого розвою“. І зовсім справедливо. Бо до спинення і знеутралізовання готового діла цілого ряду культурних факторів (не поодиноких личностей!) треба було багато розуміння потреб церковних, але такого розуміння не було в XI. ст. ані на Сході, ані на Западі. Лише хто так глядить на той сумний факт, зможе справедливо судити про вину за поділ церков і відси треба в особливий спосіб взяти під розвагу історію обох церквей, попереджаючи XI. ст., а не спинювати ся

лише на ділах Фотія і Керулярія, бо ті мужі самі ніяк не були в стані задати церкві так велику рану.

А вже таке розуміння історії схизми, а при тім ролі дісципліни церковної, яке мають схизматики, іменно: будь то єретичний Рим відпав від правовірного Сходу, є не лише не наукове, але і зраджує їх засліплене, що більше, видимо у них лиху волю. Найбільший тепер російський історик церковний Лебедев, Грек Деметракопулос, як і всі, що обговорюють енцикліку папи Льва XIII. „*Praeclara gratulationis publicae testimonia*“, з 20. червня 1894. р. о злученю розділених церковей, — представляють положення річий так ворожо для Риму і з такою сліпою ненавистю, що після них унія виглядає по просту виключеною. У них є се навіть тезою (Б'яляевъ, О соединеніи церковъ ст. 130), яку доводять, але лише з історії IX. і XI. ст., без огляду на історію попереджаючу. Відси виходить у них природно Фотій на героя, від Бога покликаного, щоби увільнив грецьку церкву від неканонічного вмішування папів у справи тої грецької церкви. Фотієви одному і самому приписують вони то, що століття приготували (порів. Лебедевъ, Очерки.... ст. 381). Що се не є прагматична історія, але фаталізм, лежить як на долоні. Через таку історію виключають вони навіть саму думку унії. І тому справедливо каже Pichler (I. c. I, 103) на таку історію: „Як довго грецька церква ставить високо пам'ять Фотія, як першого освободителя з ярма папства і того, що заткав знамя православя, так довго не зробила вона ані навіть першого кроку до пізнання самої себе“.

Так, як лиха воля, засліплене і ненависть були головними факторами до розділу церков, так треба до лічення сеї найбільшої, глибокої і застарілої рани церкви доброї волі, передовсім в студіюванню обильних жерел сего сумного факту.

Введенє.

Десяте століття носить на собі знамя ненависної полеміки поміж східною а западною церквою: полеміки, що остаточно довела до сумної пам'яті схизми.

Кожний, хто студіює жерела і пам'ятники тої доби, дивуєся і не може відразу розуміти, відки взяло ся в Христовій церкві стільки ненависти і обдурування, не розуміє, чому як раз дісципліна церковна грає в сій полеміці передову роллю і для чого Схід і Запад стоять проти себе, яко два зовсім собі чужі і ворожі світи, що себе взаємно не розуміють, або не хотять розуміти. Кожний заперимічує, що поміж стрічками жерел ще багато треба дочитувати ся, бо дійсно розходить ся о що другого, чим о то, про що веде ся полеміка. Коротко сказати, історії того сумного століття та єго полеміки не можна ніяк поняти без коментарів до жерел.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Сї коментарі дає нам тут необхідно потрібна історія часів попереджаючих і історія розвитку дисципліни грецької церкви¹⁾. Нема може в історії церкви другої прояви, яка би мала стільки приготовляючих причин і в них вже властиво містилася, як поділ церкви на східну-схизматичку і западну. Відси то належить вже історія часів попереджаючих IX. столітє строго до річи²⁾. Ми обмежимо ся лише на найконечніші факти і то лише такі, що на них в полеміці IX. ст. покликуювано ся.

В обробітці питання вибрали ми дорогу хронологічного порядку, бо вона показує наглядно, що загальна, фактична полеміка вела ся о жерело всеї церковної дисципліни, о царський уряд папи³⁾, а письменна о деякі дисциплінарні справи зовсім випадково видвинена зістала на малу причину великих наслідків.

І. Відки взяла ся незгода межи грецькою церквою а римскою.

Розділ церкви належить до єї найбільше замотаних подій, бо початок того розділу сягає часів єї заложеня і тягне ся невинно, майже нерозірваним ланцюхом, доки в кінці не прийшло до такої безодні межи обома церквами, що амбіція одного чоловіка, Фотія, вистарчила до викликаня отвертої схизми, котра по короткій унії, зновлена Керуляриєм до нині треває. Головні фактори, яких вислідом була схизма, є: 1) культурні, 2) національно-теологічні і 3) політично-церковні. В письменній полеміці — се правда — урговано найбільше справи релігійно-церковні т. є. ріжниць в дисципліні церкви, но вже Петро, патріярх антиохійський, котрий розумів докладно в чім річ, упоминє в однім листі Керулярия, що він не повинен класти так великої ваги⁴⁾ на ті ріжниць дисциплінарні між Греками а Латиниками, бо є вже річию зовсім признаня гідною, що „варвари Запа-

¹⁾ Схизматики, що поясняють розділ церков без тих коментарів, але лише з історії IX. і XI. столітє, не розуміють, яким давом прийшов сей розділ, і попадають в фаталізм: „Вникая въ сущность споровъ церкви восточной и западной въ XI. вѣкѣ, съ недоумѣніемъ предлагаетъ себѣ вопросъ: какимъ образомъ подобные, повидимому, неважные споры такъ быстро приблизили христіанскій міръ къ столь многозначительной катастрофѣ церковной, какъ раздѣленіе церкви? Однакожъ это было такъ!“ Такъ кінчить свою книжку Лебедевъ А. П.: *Очерки внутренней истории византийско-восточной церкви въ IX, X. и XI. вѣкахъ* Изд. 2, Москва 1902. ст. 381.

²⁾ Попивн. Dr. J. Hergenröther, *Photius, Patriarch von Constantinopol*, 3 Bände 1867—1869. т. I, 299.

³⁾ Попивн. Dr. Ferd. Probst, *Kirchliche Disciplin in den drei ersten christlichen Jahrhunderten*, Tübingen 1973, cr. 8.

⁴⁾ Will, *Acta et scripta, quae de controversiis Ecclesiae Graecae et Latinae saec. XI. composita extant*, Paris 1861, s. 198, c. 14.

ду“ мають добру науку о Бозі ; не можна від них вимагати того самого степеня образования, який мають Греки⁵⁾.

1. Полеміка на поли культури.

А. Греки і Римляни.

Схід йшов за Греками, — Запад за Римлянами. Обі нації ненавиділи ся взаємно вже яко погани. „Graeci — Graeculi, Ρωμαῖοι — Βάρβαροι“ були словами взаїмних кпин. Греки, зарозумілі на свою культуру, а підбиті через римські легіони, мали для „варварів“ лише погорду; нелюдські податки, які мусіли Греки платити Римлянам, ділали передовсім Рим зненавидженим, — та знова на відворот, побідники Римляни, зарозумілі на свою силу, обходили ся з Греками як звичайно з підданими⁶⁾. Два цілком чужі світи, злучені в одну державу, не могли один одного любити, бо культура і варварство себе виключали. Та крім сего їх народні характери, їх добрі і злі сторони були цілком відрубні. Греки — нарід з фантазією, мали наклін до пересадної спекуляції, без диялектики і сільогізмів не було для них житя⁷⁾. З сего походить се вічне філзофоване теологічне цісарів і народу, відси стілько ересий, що їх так часто Латинники закидують Грекам⁸⁾. Грек не любив займатися світом, замурував ся від чужих впливів і ціпенів що раз більше через свою односторонність. Проте не брак осьвіти, але як раз та односторонність була причиною, що Греки по періоді великих Отців, тримали ся сильно лише традиції минувшини; а що при тім мали проти всего нового недовіре, мусіли заkostenіти і латинників, яко новаторів, все за підозрілих тримати. При тій односторонности були однак Греки досить вільнодумними: демони, чарівниці, екзорцизми, інквізиції, тортури і т. п. були на Сході не знані⁹⁾. Вільнодумність тота спровадила децентралізацію; різні церкви і мови літургічні відповідали цілковито характерови. В звязи з тим стоїть брак правничого ума і формальна забавка з канонами¹⁰⁾. Грек міг все довести, що лише хотів; найбільше шкоди приносила Грекам їх хитрість,

⁵⁾ Dr. Albert Ehrhard, Orientalische Kirchenfrage, und Oesterreichs Beruf an ihrer Lösung, Wien-Stuttgart 1900, стр. 18.

⁶⁾ Georg. Grupp, Kulturgeschichte der römischen Kaiserzeit, 2 Bände, München 1903 und 1904. I, 353; II, 206 і слїд.

⁷⁾ Dr. Iwan Markovicz, Cesarism i bizantinstvo. Zagreb 1891, 2 томи. I, 394—395; II, 6—9.

⁸⁾ Порівн. Leo IX. ep. 1. ad Caerul. Will, Acta. 68. c. 8 „nonaginta et eo amplius haereses“...

⁹⁾ Grupp II, 579; також II, 559 слїд; 578 слїд.

¹⁰⁾ Порівн. Трулянський собор і собори Фотія

брак правдомовности і віри: *graeca fides*¹¹⁾.

Найважнішою чертою їх народного характеру було їх розуміння влади державної.

Невільничо віддані державі¹²⁾, уважали Греки власть своєї держави за норму всего, навіть життя релігійного і то не тільки в часах своїх поганських, але також пізнійше — і ту як раз маємо жерело візантинізму і цезаропапізму, що находимо скристалізоване в питомих (лише у Греків) грецких номоканах. Що церква ставала що раз більше невільницею держави, сего не могли спостеречи Греки, засліплені в своїх самовладцях. В часі найбільшого їх упадку, в XI. ст., все таки уважали Греки, зарозумілі на свою духову і політичну висшість, всіх не Греків за варварів¹³⁾. — А Римлянин, тверезо думающий, поважний, отвертий, практичний, совісний, з ostrійшими засадами (целібат), любячий свободу, але за то необразований, шорсткий і також зарозумілий, був як раз контрастом Грека — як в теорії, так і в практиці. Оба народи мали свої добрі і злі сторони; обом спільна зарозумілість перешкаджала їх близшим зношенням; оба народи хотіли держати керму світа, но скільки разів хоть на час зблизились до себе, то лише на се, щоби тим більше від себе віддалитись. Та різниця народних характерів — то найбільша гребля, яка їх ділила; вона була також жерелом всего иньшого противного: і є ключем до розв'язання безчисленних противеньств, конфліктів і вічної полеміки обох народностей і церковей. Вона є підставою відмінного обряду, відмінної дисципліни, як також полеміки задля тої дисципліни¹⁴⁾.

Та культурна і національно-політична відраза зістала через християнство зменшена і майже цілком забута. Єдність церкви в перших трох віках християнства і взаємна любов були завдяки благодатним впливам церкви більші, як би ми могли з вище сказаного додумувати ся. Церква була тогді „національно безбарвна“¹⁵⁾. Одна мова — і то мова сьв. Письма Н. З. (грецка) була средством, а разом висказом того єдинства. Богослуження відправляли тогді в Римі в грецькій мові; папи сьв. Климентій, сьв. Іриней, Латинники, були великими Отцями і у Греків. Але перевага культури була і остала аж до XI. ст. на Сході¹⁶⁾. Тут повстали перші християнські школи і чини монаші; церков була тогді лише одна.

(Далі буде).

¹¹⁾ Dr. Aug. Neander, Allgemeine Geschichte der christlichen Religion, Hamburg 1836. IV, 8, 370.

¹²⁾ Pichler A. Dr. Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident von den ersten Anfangen bis zur jüngsten Gegenwart, München. I, 1864; II, 1865. Порівн. I, 35 слід. Grupp, I, с. I, 9.

¹³⁾ Порівн. лист Петра Ант. до Керуларія — як вище.

¹⁴⁾ Hergenröther I. Dr. Photius, Patriarch von K-pel, 3 Bände. Regensburg, 1867—1869. — I, 295—312.

¹⁵⁾ Joh. Jos. Ign. Döllinger, Kirche und Kirchen, Papstum und Kirchenstaat. München 1861, ст. 2—4.

¹⁶⁾ Neander Kg. II, ст. 291, 292; III, T. 7, 236.

о. Н. Стеткевич.

Душпастир яко сповідник.

Слуханє сповіди єсть одним з найважнїйших занять душпастиря, єсть дісно серцем всїх его занять. Слуханє сповіди можна в певній мірі навіть висше поставити як проповіданє слова Божого; проповідію закидуєм сіти на рибу, а сповідию витягаєм єї на берег. Як Христос поодиноких грішників з серцем повним любови приймав, їх упоминав і навертав, так само душпастир посредством сповіди може кожного, навіть найбільшого грішника, своїми науками привести до поправи житя.

Та сповідь є не тільки могучим средством для вічного спасеня людий, але також інституцією, яка найбільше відповідає потребам серця людского. Чоловік, котрого по якій небудь причині непокоїть совість, уже з природи жєлає собі той тягар з себе скинути і тішити ся, коли найде вірного, любячого приятеля, перед котрим може безпечно відкрити своє зболїле серце, висказати єму, що его болить і одержати від него потїху. Ого власне в сповіди зболїле серце грішника находить в сьвященнику такого вірного, широго приятеля, котрий тішить ся, що може каючому ся допомогти до примиреня з Богом і вляти в его поранену гріхами душу бальсам Божої ласки. Дійсно, Божу, творчу силу розвиває сьвященик, слухаючи сповіди каючих ся грішників! Він переображує і підносить в кождім зглядї цілу суспільність: здержує проступки, наклонює до поправи, направляє здїлані кривди, тамує зло не раз в самім зародї, обезпечує спокій і єсть порукою щастя, двигает упавших, піддержує сумніваючих ся, скріплює чесних і дає добрих горожан, удержує діти в послуху для родичів, убогих в терпеливости, богатих в справедливости і милосердию для бідних, так що сміло можна сказати, що, що єще нинї побожности і святости в сьвітї, то все сповіди приписати належить. Пій V. каже: „Єслиб ми мали самих добрих сповідників, то найскорше би ми сьвіт зреформували.“

Але як святим і загально хосенним є слуханє сповіди, так само є воно найтруднїйшим для сьвященика занятєм, бо в сповіди має ся до діла з ріжного рода грішниками. Як їм всїм угодити, як їх вирвати з сітїй дївольських, як усунути всі перепони, що лежать на дорозі їх навернення? Дійсно, не є то пересада, єсли Тридентский Собор називає уряд сповідника таким, що перед ним мусить дрожати кождий совісний душпастир. Однак ті слова ще з більшим правом можна віднести і до тих великих небезпечностей, з якими слуханє сповіди є получене для самого сповідника. Той бо уряд тяжкий є повний

відвічальности. Від того, як сьвященик его сповняє, залежить много доброго, але й много злого, за що він колись перед Богом буде мусів відповісти. Дійсно, не можна Богови зділати більшої зневаги, а душам і самому сповідникови більшої шкоди як тогді, коли недбало той уряд сповняє ся. Тому душпастир, що хоче сумлінно сповняти уряд сповідника, мусить постаратись о всі ті свійства, котрі до тої задачі суть ему потрібні і вистерігатись всего, що противить ся належному сповнюваню сего уряду.

Першою вимогою, конечною до доброго сповнюваня уряду сповідника се основні відомости богословські; їх недостаток потягає за собою дуже сумні наслідки. Сповідник має учити каючих ся, має їх судити, має лічити нераз тяжкі, бо смертельні рани їх душ і заховати їм їх душевне здоровле на ціле житє. Все те не дасть ся osiąгнути звичайними, сухими увагами та сентенціями сьвященика, які готові зділати каяника обоятним для сповіди, а неспокійного привести нераз до крайної розпуки. Лучаєсь часто, що сьвященик для умираючого хорого не має иньшої потіхи, як пр., що так мусить бути, умирати мусимо всі, всіх нас смерть чекає і т. п. Такими словами він хорого не потішив певно, не навчив нічого, не підніс его духа до Бога, не зділав ему смерть принятною. Шож доперва, коли прийдєсь слухати сповіди вільнодумця на смертній постели, де лиш від основного і льогічного розвіянн всяких сумнівів умираючого залежить его наверненє! Тож можна тут примінити слова сьв. Альфонса Лігорія, який каже, що сповідник, котрий без відповідної науки важить ся слухати сповіди вірних, находить ся в стані осудженя.

Дальшою вимогою потрібною для сповідника, єсть примірне его житє. Такого житя домагаєсь від него вже й сама висока власть ключів, ему від Христа повірена, тож хотяй би вже із згляду на пошанованє тої Божої власти належить домагатись від него повної чесноти житя. Однак в певній мірі далеко більше домагаєсь богоугодного житя від сьвященика саме слуханє сповіди. Є річю певною, що сьвященик, ведучий житє погане, неморальне, не може ніколи успішно виконувати уряду сповідника; о тій справі мож пересьвідчитись, если приглянемо ся тому, як то такий сьвященик не є в стані виповнити троякого чину, який входить в суть сповіди. Ого в сповідальниці є сьвященик для каяника учителем, судиею і лікарем, є при тім ще й отцем духовним. Як учитель і судия, має він учити дороги Божих заповідей, представляти красу чесноти і погань гріха, карати гріхи покутою, — одним словом: має провадити на дорогу спасеня. Однак чи докаже він того, если находить ся сам на дорозі гріхів? Як лікар, має сповідник лічити душевні слабости людий, — однак в наслідок злого приміру і соблазний подає він каючому ся чашу з отруєю! Як отець духовний, має сповідник в серцях каючих ся родити Христа, має їх вивести на діти Божі, — однак через свій злий примір убиває він

власне Христа в серцях людей, убиває духовне їх жите, подає вірним місто хліба камінь, нищить красоту їх душ!

Так само як з дітьми, треба нам також лагідно обходитись і з каяником, хотай би найзлюбнійшим, если хочем его до Бога навести, бо сповідник не є судією для караня, але лікарем немочий людских, — а лікарі не повинні гніваться на своїх хорих, если хочуть, щоб вони мали до них довіре і сповняли їх приписи. Се власне є дальша прикмета, потрібна для сповідника. Однак під тою лагідностию не мож розуміти грішної поблажливости, котра, як каже сьв. Августин, не є любовю, але радше оспалостию. Єще гіршим від грішної поблажливости єсть лицемірство сповідника. До таких лицемірних належать ті сповідники, що пр. звичайній простолудині задержуть за певні гріхи розрешене, а від таких самих гріхів і при тих самих обставинах розрешають иньшого, хотай би з того згляду, що то особа чи то інтелігентна, чи висше поставлена або і знакома. До таких лицемірів належать і ті сповідники, котрі скоро, коротко сповідають, на сповідаючих ся не настають, щоби поправили ся, щоби чуже добро віддали, кривду направили, случайність до гріха усунули, і котрі за малі невідповідні покути накладають. Правда, що таких сповідників люблять, особливо мушчини, що то ледви раз в рік або й рідше сповідають ся, однак такий сповідник, що так легко пореє ся з своїми каяниками, єсть часто найнебезпечнійшим для спасеня людей, бо під покривкою доброти ширить легкодушно погибель і наражає себе на гнів і кару Божу. Навіть найбільше число людей, що облягають сповідальницю, не уповажнює до скорого слуханя сповіди; лучше менше висповідати а добре, як богато а зле. Не виходить однак з того, щоби лиш довге слуханє сповіди було добре; нехай буде і коротше, коби лиш наложите і докладне, бо ту ходить о спасене душі.

Дальше треба нам старатись улекшити людям сповідь. Перший на то спосіб є, щоби сьвященик як найчастійше сидів в сповідальниці. Таке сидженє в сповідальниці є тихим завізванєм до покаяня і улекшенєм для побожних душ, щоби могли сповнити бажанє свого серця. Ревний душпастир буде сильно старатись о тое, щоби бодай в неділю і сьвята мати до сповіди хоч кількоро людей, котрі сьв. причастіє, як того жадає Собор Трид., не лиш духовним способом, але і дійсним з ним разом приймали. Сьвященик улекшити приступованє до сповіди, если часто в проповіді буде людей до того заохочувати. Но якжеж зможуть люди скористати з того заохоченя, если мало коли видять свого душпастиря в сповідальниці, а самі не мають відваги просити о сповідь, припускаючи, що то для сьвященика є утяжливе. Тільки від сьвященика залежить запровадити такий звичай, щоби люди частійше сповідали ся, і буде то великою заслугою для душпастиря, если в его парохії люди частійшою сповідію і сьв. причастієм будуть що раз більше усовершенатись. Ганьбу

стягає на себе такий душпастир, котрий ще і хвалить ся тим, що не припускає до частійшої сповіди, говорячи, що через таку вироблюєсь девоція, а вже ніколи не сьміє сьвященик відмовити слуханя сповіди каючому ся, если о неї просить, — хіба дійсно до такої відмови була би причина неоспорима. Не раз чоловік, погружений в найбільшій смутку, близький розпуки, а може і з мислю самовбийства, видить лиш в щирій сповіди потїху для себе, тут хоче він відкрити своє серце і знайти поміч на свої терпіння, які вимагають скорого ратунку. Що за кривда дієсь єму, если сьвященик не заспокоїть его желаня, если з лїнивства чи з иньшої малої причини не припустить его до сповіди, если лишить его на добичу чорній розпуці, котра і до самовбийства може допровадити!

Улекшувати сповідь треба нам особливо в дні відпустові чи храмові, так щоби всі каючі ся могли бути заспокоєні. Наші люди люблять їти на відпуст чи храм в тім намірі, щоби там душу свою очистити, і треба подивляти тую витревалість, з якою нераз і кілька годин чекають вони на свою чергу. Добрий се звичай, а обовязком сьвященика его піддержувати. Но щож, если нема сьвящеників, які би в той день сповідали?! Не можна отже дивуватись, що люди, видячи таку обоятність до слуханя їх сповіди, поволи й собі обоятніють і зачинають сповідь легковажити. Проте кождий душпастир повинен стільки сьвящеників запросити, щоби можна всі сповіди вислухати, не зважаючи на свої видатки, які би з того вийшли. Єсть фактом, що люди люблять сповідатись перед чужими сьвящениками, тож такий відпустовий чи храмовий день може вінчатись великим успіхом для грішних душ. Те саме можна застосувати і до великодної сповіди, бо в кождій парохії знайдуть ся такі, котрі волїлиб і певно щиро висповідалиб ся перед чужим сьвящеником, підчас коли сповідь їх перед власним парохом булаб може зла через затаєне якогось гріха — будь з боязни, будь з фалшивого стиду.

Гадаю, що не від річи буде згадати тут і о таких сповідниках, котрі сповідь роблять залежною від якогось датку (бо суть і такі!) і без такого нераз і відмовляють слуханя сповіди, або скорше сповідають сего, котрий задзвонить в кулаку або наставить гроші, або що при накладаню покути з'обовязують пенітента до зложеня для себе зараз чи пізнійше якогось датку чи то на Службу Божу, чи акафіст і т. и.

Суть розличні каяники, но тое не дає сповідникови права робити якусь ріжницю між ними. Перед Богом суть всі люди рівні, тож не належить дати відчуті незадоволення нікому, чи бідному чи багатому, чи висшому чи низшому. Зазначити тут належить, що при слуханю сповіди женщин треба бути дуже оглядним. В однім товаристві поставлено питанє, длячого женщины охотнійше і частійше від мущин сповідають ся. На то відповів один сьвященик: „Дайте женщинам женьских сповідників, а не будуть так часто сповідатись“. На око виглядає ся

відповідь жартобливою, а однак містить вона в собі много правди і науки для сповідника!

Вкінці належить уникати оказування якоїсь висшости своєї, або якоїсь зависти зглядом другого съвященника. Лучають ся і такі, котрі будуть в самій сповіді перед пенітентом гнити спосіб сповідання другого сповідника, або єго спосіб накладання покути чи задержання розршення. Таке понижене другого сповідника підкопує повагу душпастирську, повагу інституції сьв. сповіді і повагу всего духовенства. Таким сповідникам бракує пастирської розваги, без котрої і найбільша ревність душпастиря позістане без успіху. Належало б еще спитати ся, яка є причина тих всіх сумних і шкідливих прогрішень, які лучають ся між сповідниками. Ото брак чистої інтенції, з якою має виконуватись сей уряд сповідника. А така інтенція буде тогді чиста, коли сповідник, слухаючи сповіді, не хоче пописуватись чи то своєю наукою, чи то зручностію, не буде убігатись о тану популярність, ані мати на ціли свій інтерес і користь, але коли за то буде повнити сей уряд так, щоби більшити славу Божу і причинятись до спасеня душ людских.

о. Я. Редкевич.

Теория і практика у соціялістів.

Невідрадни відносини суспільно-економічні, які спричинив „лібералізм“ своєю політикою та суспільною господаркою, спонукали людей доброї волі подумати над поліпшенем долі тих широких мас люду, котрі лібералізм кинув в материяльну нужду, в абсолютну залежність від капіталістів. В правлячих кругах, в парламентах та соймах, стали відзиватись голоси, жадаючи ограничення самоволі капіталістів та правової охорони малої посілости і робітника, — жадаючи прав і для бідних, а не лише для сильних міра сего. І той напрям, тоє старане поліпшити долю вбогих кляс люду, пробиваєсь що раз більше і в політиці і в господарці суспільній, — і кожний рік приносить якусь полекшу тій клясі народу. Держави історичні, витворені протягом часу стоять, як і перше стояли, тільки спосіб правління зміняєсь з бігом часу після вимогів обставин, після потреб населеня держави.

Та знаходять ся люди, котрі суть тої гадки, що держави з таким устроєм, який вони тепер мають, не суть добрі, що такі держави, хоть би навіть немонархічні, але республіканські, не можуть поліпшити ані суспільних відносин, ані економічних, що взагалі цілий, теперішній суспільний лад не єсть в можності сего доконати. Сей теперішній суспільний лад треба після їх гадки звалити, на его місце завести лад вимріяний ними і доперва в „державі будучности“, яку вони ріжними, нераз дуже рожевими красками змальовують, настане лучша доля для всіх. Ті політики се „соціалісти“.

Не будемо тут розводитись над системою соціалістичною, ні над її стійністю; о сїм поговоримо колись иньшим разом. Тут коротко приглянемось тому, чого соціалісти жадають від теперішних держав, які голосять вони кличі, та як вони самі переводять в практику сї свої кличі та постулати.

Як би виглядав суспільний лад, еслиб соціалісти в свої руки дістали найвисшу власть, сего докладно і вони самі не знають. Одно булоб певно заведене — а іменно, що всі добра, всі средства продукційні, як земля, копальні, машини, знаряди ремісничі всякого роду, средства комунікаційні (железницї, кораблі і т. д.), всякі материяли сирі — пересталиб бути власністю приважною, а перейшлиб на власність спільну, колективну цілої суспільности, котра сама сталаб тогді продуцентом всіх товарів, потрібних в житю, а відтак сама розділювалаб ті продукти поміж одиниці. Приватна власність обмежувалаб ся тільки на добра консумційні — значить такі, котрі безпосередно служать до заспокоєня житєвих потреб, а не до продукування нових дібр (пр. хлїб, черевики, убрание, хата). На який лад з'організовано би тую продукцію і розділ випродукованих дібр, сего ясно не кажуть соціалісти. Ріжні ріжно говорять о тїм. В кождім разі ряд був би цілком демократичний.

Та поки що тая ідея соціалістів не дасть ся перевести в житє, бо існують еще історичні держави, з правом приватної власности всіх дібр. Тому соціалісти старають ся переперти тепер серед існуючого ладу суспільного иньші свої ідеї — иньші точки свої програми, котрі рівнож належать до сути устрою суспільности соціалістичної.

Не будемо вичисляти тут всіх точок програми соціалістичної; виберемо тільки ті, котрі мають на меті охорону прав верств суспільности — особливож робітників — та зрівняне правне обох полів, а відтак приглянемось як придержують ся самі соціалісти тих своїх гуманних постулатів в інституціях, котрі підлягають їх власному зарядови, де вони отже можуть без нїяких перепон здійснювати свою програму, свої ідеї.

Маю перед собою програму, уложену на з'їзді німецьких соціалістів в Ерфурті 1891. р. і австрійських соціалістів з 1901. р. Вправді і потім устроювали соціалісти з'їзди і дебатували над програмами, та змін есенціональних, особливож в тих точках,

які вичислимо, не пороблено. Позаяк соціалісти австрійські зложили свою програму цілковито на взір програми німецьких соціалістів, тому цитуємо лишень точки з програми ерфуртської.

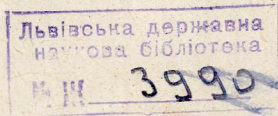
І так жадає соціально-демократична партія Німеччини в точці 4: „Знесення всіх прав, котрі здавлюють вільне висказане гадки і ограничують право лученя ся в товариства і право зборів“. В точці 5: „Знесення всіх прав, котрі упосліджують жінчину в публичних і приватних правних відносинах зглядом мужчини“.

Для охорони стану робітничого жадають згадані соціалісти: 1. Національного і интернаціонального законодавства для охорони робітників на слідуєчій основі. а) Установлене нормального дня робочого, котрий тревав би найдовше вісім годин. б) Заказ заробкованя для дітей понизше 14 літ. в) Заказ нічної праці, з винятком тих галузей промислу, в котрих праця нічна єсть конечною чи то вже з їх природи, чи зі зглядів технічних, чи зі зглядів на загальний добробит. г) Безпереривний спочинок, треваючий найменше 36 годин кожного тижня для кожного робітника. д) Заказ примусової системи заміни (Truck-system, від англійського слова to truck — міняти, торгувати). В одній точці жадають між иншими таких відносин в інституціях промислових, котріб у всім відповідали вимогам гігієни.

Пригляньмось тепер як придержують ся соціалісти тих своїх точок та постулятів в інституціях, де вони самі господарують. Дані до сего беремо з книжки: Dr. Fritz Stephan Neumann: „Die Sozialdemokratie als Arbeitgeberin und Unternehmer“. Berlin 1909, Verlag Otto Elsner. Книжка ся має на меті отворити очи тим, котрі віддають ся в опіку соціалдемократів, сподіючись у тих борців за права поневолених мас найлучшої охорони своїх прав та здійсненя своїх бажань.

Таких інституцій, де соціалісти виключно, або майже виключно рядять, єсть в Німеччині кілька. В них виступають соціалісти як підприємці отже і яко працьодавці. В тих обставинах отже моглиб найлучше світови показати, як має виглядати взірцевий підприємець, як він має обходитись з робітниками; в тих інституціях повиннаб доля робітників бути така добра, як се вимріяли собі соціалісти; там повинні безуслівно знайти своє здійснене жаданя, які ставлять соціалісти для охорони робітників. Тимчасом — як се згадана книжка нам фактами виказує — дієсь там цілком противно і доля тих, що заняті суть в сих інституціях нераз єсть гіршою, чим доля робітників, котрих zatrudнюють горожанські інституції та підприємства приватні.

Зачнемо від товариств консумпційних, котрими в Німеччині заволоділи цілковито соціалісти так, що і заряд в їх руках спочиває і робітники рекрутують ся з соціалістів (глд. 1. с.

ст. 11 і сл.). І так, в товаристві консумпційнім в Striesen побірали в 1899. р. жінчини, продаючи товари, за 71—72 годин тижневої праці — 35 марок місячно, за годину отже 10 феників! Самі робітники соціялдемократи протестували проти такої платні, та дармо (l. c. 14). В р. 1901. збирають ся магазинери тов. консум. провінції Brandenburg та скаржать ся на „негідне трактованє, на незвичайно довгий час праці, на мінімальну платню та на використання членів родини“. Товариш Ernst Tost висказуєсь на зібраню, що ніхто гірше не використовує робітників соціялістів, як самі соціялісти — если дають їм в себе занятє. Відносини в згаданих соціялістичних товариствах мусіли вже бути дуже злі, если сам *Vorwärts*, центральний орган соц.-дем. дня 22. січня 1901 містить і годить ся з рефератом Tost-a, з котрого дізнаємось, що час праці магазинерів виносить 70—92 год. тижнево, пересічнож 81 год. — отже 13½ год. денно, з платнею 18—23 фен. за годину, проти чого соціялісти з обуренєм виступають, если се лучить ся в якім приватнім підприємстві! Недільний відпочинок — також не всюди мають робітники; деколи мусять працювати 2—5 годин в неділю. 70% товариств затруднюють також жінки магазинерів до 200 (?) год. тижнево і не всі тії товариства платять їм осібно за їх працю. Навіть діти магазинерів мусять в 15% товариств працювати (l. c. ст. 15)!

Подібні відносини панують в згаданих товариствах в цілій Німеччині, як се доказує: *Handlungsgelhilfenblatt* з 15. цвітня 1901. р. В *Cotbus* скаржать ся робітники соціялдемократів на те, що в 1906. р. знижено платню магазинерок з 75 марок на 60, а платню учениць з 25 м. на 15 м. місячно, подаючи за причину, що инакше товариство не може існувати. *Niederlausitzer Generalanzeiger*, подаючи сей факт до відома, зауважує дуже характеристично: „Такі обниження платні переводять „товариші“, котрі для себе в Касах хорих жадають 300 м. місячної платні!“ (l. c. 21).

І не дивниця, що тії підприємці соціялістичні засуджують на таку голодівку своїх робітників; їм ходить в першій мірі о се, щоб видусити як найбільші дивіденди для себе від вложеного капіталу. Щоби тая дивіденда випала як найвишша, до сего стремить ся всіми, навіть нечесними способами. І так дрезденський союз консумпційний має при 6 мільонах обороту 8% від ста дивіденди. Колиж жадано від заряду пенсіонованя урядників, тогді відповів заряд: „Ми не маєм пенсії, то і нашим урядникам єї не треба“. Певно! Бо еслиб ухвалено пенсію, тогді дивіденда булаб меньша. А знов союз *Leipzig Plagwitz* дав виготовити друки єму потрібні до друкарні, котра визискувала несовісно своїх робітників. Та що їх то обходить! Щоби дивіденда була більша, бо згадана друк-ня таньше зробила їм друки (Korrespondent der Buchdrucker. Juni 1905).

Ось як старають ся соціалістичні працьодавці про долю робітників. Словами обстають за ними, а в практиці набивають свої кармани з їх кривдою!

І се не дієсь в деяких лишень союзах. Ось 1908. р. оповістив *Reichsarbeitsblatt* статистику про відносини платні і праці в соціалдемократичних стоваришенях, передовсім в союзах консумційних, котра обнимає 744 таких союзів з 8611 особами, в них zatrudненими, і пише ось що: „З соц.-дем. постулатів, як осьмогодинний час праці, недільний відпочинок, різноправність женщин і т. д. не виповнено в тих соц.-дем. інституціях ані одної“. Час праці женщин і мушин зрівнано, але 87·5% побирано низше 100 м. платні, підчас коли з мушин 57·4% побирано найвизшу платню 100 м. місячно. З контористок побирано лишень одна найвизшу платню 150 м. Положення магазинерів було цілком незавидне. День робочий тривав для них нераз 16 годин. „До праці в неділю були з'обовязані магазинери в 331, субекти в 189 союзах... В 443 союзах не одержують магазинери, в 193 союзах субекти ніяких ферій“. Сам дневник соц.-дем. партії *Vorwärts* мусить дня 12. має 1909. р. признати, що соц.-дем. в своїх власних інституціях не зробили нічого і сїнько для поліпшення долі робітників. В звіті загальних зборів магазинерів і магазинерок соц.-демократичного центрального союзу друкує *Vorwärts* ось що: „Час праці в різних союзах єсть часто незвичайно довгий. З 1941 союзів мають 74 час праці низше 60 год; 636 — 61 до 70; 1059 — 71 до 80; 194 — 81 до 90; а 5 навіть 90 — 96 год. тижнево. Отже в 1894 союзах триває день робочий 10—16 годин. Женщини по більшій часті беруть 80 м. місячної платні, ба, навіть суть мушини магазинери з платнею 69 і 67 м. — а кавцію мусять складати 300 до 600 м. — і то без вільного помешканя! В многих случаях суть змушені магазинери брати до помочи ще й свою родину. В 318 таких случаях жінкам магазинерів не плачено за їх поміч нічого. В 78 случаях втягано і дітий-школярів до праці!“ Ось так виглядає господарка соціал-демократичних борців за долю соціалдемократичних робітників в їх власних інституціях. І се мусить сам *Vorwärts* признати!! (І. с. 28.)

Але і *Vorwärts*, яко працьодавець, не лучше обходить ся з тими, котрі заняті суть в видавництві. Коли в 1905. р. редакція сего дневника (було 6 редакторів!) скритикувала поступоване провідників соц.-дем. партії, тогді ті провідники з мести „за висказане вільне власної гадки“ викинули без всякого переслухання тих шістьох редакторів на брук! (І. с. 34). Ось так виглядає в практиці соц.-дем. точка четверта виміненої визше ерфуртської програми. Що відносини в друкарні *Vorwärts* були дуже невідраді на се вказує найлучше полеміка ведена між робітниками друкарні, а директором друкарні Фішером. Коли приглянемось тій полеміці, в котрій робітники цілу друкарню називають „домом поправи“ (*Zuchthaus*), в кот-

рій одна і друга сторона не жалує собі досадних епітетів, заходить навіть до такого як: „зрадники партії“, в котрій зависть, месть, лож грають головну роль (І. с. 40), — то маємо найгарнійший доказ, як недорічними суть надії соц.-демократів, що в їх „державі будучности“ буде любов, братерство, свобода — і то піддержувана самою природою, без віри і моралі! Та в соц.-демократів, на жаль, незрячі очі. А як настоятелі обходять ся з робітниками, свідчить ще й сей факт, що при виданю ювілейного числа *Vorwärts* — вісьмох зецерів мусіло працювати від 8-ої рано до 12-ої вночі, з півгодинною лишень перервою; а коли вони просили, щоби позволено їм слідуючого дня о годину пізніше прийти, то прошення не узгяднено (І. с. 45).

В подібних невідрадних відносинах живуть машиністи, зецери і т. д. в друкарні *Leipziger Volkszeitung*, по *Vorwärts* найбільшого дневника партійного, де їм кажуть що дня 6—9 год. над приписаний час праці працювати, щоби як найбільше використати друкарню! (І. с. 45). Рівно, если не в більшій мірі, невідрадні відносини панують в місцевих касах хорих, котрими заряджують соц.-демократи. Каси тії стали прибіжищем для всіляких агітаторів соціялістичних. Дбання про хорих майже сліду нема! Лікарів держить ся дуже мало та оплачуєсь їх до того нужденно. Розумієсь, що при такім стані річі хорі не мають конечної опіки лікарської. За помічників лікарських бере ся фризирів і поручаєсь їм розсліди бактеріологічні! Не диво, що вони ніяких бактерій не знаходять (І. с. 85). В кімнатах, де лежать хорі на грудну недугу, світить ся свічками (І. с. 85). Нечистість, нездоровий харч, брутальність зглядом хорих на порядку дневнім. До заряду кас на бюрових урядників бере ся людей, котрі не то, що не мали з касовим діловодством нічого до діла, але і з ортографією навіть живуть на злій стопі (І. с. 87 et passim), як пр. столярів, мулярів і т. д., если вони тільки суть добрими агітаторами соц.-демокр. партії. Еслиж найдуть ся люди лучшої волі, що звернуть увагу на ті неприродні відносини в касах і закладах для хорих, то таких сейчас викидаєсь на брук (І. с. 87).

Та досить, думаю, вичислюваних фактів, — більше і подрібнійше описані факти знайде цікавий в згаданій вище книжці, по котрої прочитаню, думаю, не одному соц.-демократови відхотілоб ся дістатись в залежність материяльну від своїх верховодів. Теория а практика — се річі дуже ріжні. В теорії і один з наших соціялістів — впрочім знаний, бо навіть єсть послом — голосить промови, котрих слухаючи, думавбись, що він жиє лишень для добра бідного люду і про его долю тільки дбає. Та в практиці він инакший. Меншу платню дає робітникам на своїм фільварку (!) чим жид, і каже від вчасного досвітку до пізної ночі їм працювати! Свого часу, коли еще не мав фільварку, лиш був звичайним господарем, будував собі хату. Співгромадяни його зійшлись, щоб задармо єму помочи

в будові. Працювали цілий день, — а він їм і хліба куска не виніс на полудне, хоть декотрі з них були дуже бідні! Про се розповідали мені таки ті самі люди, що в него тогді робили. Ось такий він приятель люду!

А прочитавши собі брошуру „Як товариш ратував товаришку“, маємо також гарний примір братолюбія соц.-демократів. Бо що в ній написано, се правда цілковита, се факт лучивший ся в Збаражчині!

А як нашим соц.-демократам ходить о долю нашого руского населеня в Галичині, про се говорить найяскріше факт, що вони стоять тепер в парламенті за переведенем торговельного договору, хотяй через то руский хлоп-рільник попаде в більшу еще нужду, ніж та, в якій вже тепер єсть. Та що се їх обходить; за те вони зазначили, що суть соціал-демократи! Зрадниками свого народу стали, — та за се не зрадили партії!

РЕЦЕНЗІЇ.

*Jos. Bocian. De modificationibus in textu slavico liturgiae S. Joannis Chrysostomi apud Ruthenos subintroducitis. Roma 1908, ст. 43 — in 8°. (Відбитка з *Χρυσόστομιστα**)*

А. О. Хойнацкий**), описуючи наші церковні книги і ровслі-джуючи різниці, які заходять між текстом і обрядами наших церковних богослужень а богослуженнями православної церкви, задав собі доволі труду, щоби позбирати всі, навіть найменші різниці між нашою літургією а літургією православної церкви. Він — цілком природно — не вдоволів ся самим сконстатованем тих різниць, але старав ся знайти їх причини і прийшов до заключеня, що причиною тих різниць є латинізаторські впливи Риму і єзуїтів та латинізаційні стремління рускої церковної єрархії. Такого заключеня можна було наперед сподівати ся у православного автора, — всеж таки єго досліди повинні були звернути увагу наших літургістів і заохотити їх до праці, щоби на місце односторонних, дати всесторонні студії про тексту-

*) гл. Нива 1908, ч. 10.

**) „Западнорусская церковная унія въ ея богослуженіи і обрядахъ“. Кієвъ 1871.

альні і обрядові зміни в наших богослуженнях і про причини тих змін.

Вкінці ми дочекалися принаймніш почину в тім напрямі, а дочекалися ми того завдяки 15-сотлітньому ювілею свв. Іоана Золотоустого.

В Римі зав'язався з нагоди сего ювілею комітет, який звеличав пам'ять Св'ятого книгою *ХрестоСтолика*, що містить в собі розвідки про житє, діяльність і писання свв. Іоана Золотоустого, его вплив і почитанє у різних народів. Між тими розвідками знаходимо одну з під пера нашого св'ященника, знаного читачам *Ниви*, о. Йосифа Боцяна, на визше подану тему, а саме про текстувальні зміни в славянській літургії свв. Іоана Золотоустого, прийняті і апробовані через руско-кат. церкву і про причини тих змін. Шановний о. Автор розрізняє двоякого роду текстувальні зміни в літургії: одні з характером літургічно-догматичним, а саме прийняте в символ слів „і Сина“, вшоминанє в літургії Пали римського і обряд самої консекрації; всі прочі зміни є характеру чисто літургічного і відносять ся головндо до рубрик як проскомидії так і самої літургії. Всі ті зміни вичисляє наш ш. Автор в другій часті своєї студії; нас більше інтекує перша часть студії, в якій прояснюють ся причини тих змін.

Автор на самім вступі зазначає, що на так великій території, яку обнимав обряд грецький в давнину, кождий нарід, а навіть кожда провінція могли впровадити до літургії свої питомі обрядові особенности; духови грецького обряду се не противить ся, бо — як історія свідчить, він привик і уміє узглядняти обставини місця, часу і осіб і до них пристосувати ся, а з другої сторони се є конечним наслідком недостачі управляючого центра на Сході. Особливо в середних віках обрядові ріжницї при послугуваню ся манускриптами являють ся зовсім зрозумілі. І справді, кождий майже манускрипт з тих часів має свої обрядові особенности. Крім сих даних належить узгляднити взаїмні впливи, які мали на себе оба обряди мимо розлуки церков. Особливо належить зазначити вплив церкви западної на обряд церкви православної; доказом сего є Служебник Петра Могили з 1639. р., який в обряді консекраційнім виказує очевидні сліди католицької науки і римського Служебника. Бєли православна церква принімала впливи обряду латинського, то чи мала їм опирати ся руска церква по довершеній унії? Через акт берестейської унії знайшла руска церква основу свого церковного житя в римській скалі; цілком проте природно дальший розвій того житя, а передовсім его зверхна форма — обряд рускої Церкви — почав розвивати ся в дусі і по аналогії внутренного житя, зачерпаного із скали Петрової. Бєли узгляднити ся всі ті коротко начеркнені моменти, то не лишень окажуть ся нам узасаднєними і конечними прийняті і апробовані руско-кат. церквою текстувальні зміни в літургії з визше згаданим характером літургічно-догматичним, але також майже всі чисто лі-

тургічні зміни дадуться зрозуміти і оправдати. Класти ті зміни на карб латинізаційних стремлінь Риму, єзуїтів або рускої церковної єрархії не можна, бо на се не дозволяє історія тих змін.

Був, правда, напрям сліпого латинізованя по школах і монастирах і єму то належить приписати зміни, які не все годяться з ідеєю і духом нашого обряду; однак сих змін є не багато і то в річах маловажних.

Отсе результат дослідів шановного Автора над змінами в нашій літургії і їх причинами.

Автор кінчить свою працю слідующею увагою:

„Історія змін в тексті сьв. літургії доказує, що Русинів не можна обвинювати о спроневеренє ся зглядом батьківського обряду або о стремлінє до латинізації. Мимо впливу трех сотлітнього часу, не є єще усталений літургічний текст, передовсім текст обрядових рубрик. В яким напрямі піде дальше розвій, годі тепер сказати. О скільки належить вносити з духа літургічних рішень львівського провінціального Собору, можна надіятися як найбільшого зближеня до літургічного тексту Евхолоя Венедикта XIV.“

Годі не годити ся на сї виводи о. Автора і жаль, що мале число сторін, яке дав до розпорядимости римський ювілейний комітет всім ученим, не дозволило нашому Автору ширше їх розвинути і узасаднити. Узглядяючи се мале з гори назначене число сторін, не можна робити Автору закиду із сего, що деякі зміни коротко згадані а деякі навіть не згадують ся і що взагалі ціла розвідка є радше начерком студий в згаданих напрямх, як самою основною студією.

На одно лише належить звернути увагу, — що впрочім в нічим не нарушує вартости розвідки, а саме на се, що Автор в першій часті подає нам історію змін літургічних, а в другій самі зміни. Методично воно більше відповідало би, щоби передше дати понятє про зміни і сконстатувати ріжниці обрядові, а доперва потім досліджувати причини тих змін і ріжниць, описувати їх ґенезу і цілу історію. — *о. Др. Д. Яремко.*

ДОПИСИ.

Священики а особ. дох. податок.

Як нам всім відомо, закон о податку особ. дох., з дня 25/10 1896 (В. з. д. Ч. 220), увійшов доперва з днем 1/1 1898 в

житє. Колиж се закон, то сама річ каже, щоби податок той законно був обчислюваний. Але на жалє не лиш я, але — здаєть ся — більша часть Духовенства потвердить, що воно так не є. Бо і щож з того, що ми предкладаєм фасії — стосуючи ся до закона, коли председателї оцінкової комісії не узглядняють наших виказів, але самі, неначеб були всевідучі, підносять наші доходи до неможливих границь! Таксують, як їм подобає ся, наше поле і наші доходи в грошах і в натурі, вчисляють мануалїя, акафісти, парастаси, хрестини, коляди і т. д. дальше корови, конї, телята, гуси, кури, навіть покладки. Що воно так водить ся, того не потребує доказувати, бо то загально звїсна річ. Алеж бо в додатку панове від комісії оцінкової ще підносять що року податок і то не з огляду на квінквенції, але на прочі доходи. Уваги і протести не відносять ніякого успіху, хоть кождому відомо, що если ми підірекі і господаримо (бо мусимо!), то з нашого ґрунту хиба стільки хїсна, що є чим (і то не все!) вигодувати конечно число худоби та пару яких шкапенят. Вувають і такі роки, як минувший і попереднійший ще, що треба було солено платити за сїно, щоби худобу додержати до наші. О продажі отже сїна і вівса і т. д. не може бути і бесїди. Після закона плоди випродуковані і з'ужиті у власнім господарстві, як сїно, овес, не вчисляють ся ні до доходу, ні до розходу. Тож аж надто вистарчає до фасії катастральний дохід з ґрунтів підґрих.

Довільність оцінкових властей основуєть ся хиба на хибнім розуміню закона фасионїстів духовних, які, не знаючи вимогів тогоже, подають дохід не катастральний, чим кривдять себе і других. Те саме дасть ся сказати і о поборах службових (*jura stolae*). Ми повинні знати, що §. 2025 (о фасиях) виразно каже, що ті побори (*jura stolae*) будуть прийняті в тій висоті, в якій до конґруї дочислені були, як то §. 206, 3 і арт. 56. II, 2 ясно вповідає. Що до малої *stol-i*, як хрестини, виводи і т. д., то належить се до тих надзвичайних даровизи, котрі не мають уважати ся за дохід (§. 159, al. 2). Дотично мануальних стипендій досить буде покликати ся на розпорядженє міністр. фінансів з 17/4 1883, Ч. 12093, котре на рекурс одного пароха приказало: „von der Einbekennung resp. Nachweisung der Manualstipendien abzu sehen“, як також на ореченє адміністр. трибуналу з 5/7 1892, Ч. 2194. Устава бо о таких доходах не згадує.

До сталих поборів службових належить також вартість грошева помешканя в натурі. Але сей уступ не дотичить будинків парохіяльних, яко призначених для публичної управи. Проте парохіяльні дома суть в певнім згляді урядовими убїаціяма, даними парохам безплатно за повненє обовязків; а того рода дома по мысли §. 164, уст. 3 не підлягають податкови особ. дох. Сотрудниківскі помешканя не в домі парохіяльнім підлягають оподаткованю, коли платня сотрудників надавалаб ся до фаснованя.

Взагалі, належить умістити всі доходи, які знаходяться в ад'юстованій фасії.

Що до видатків, то і о них не треба забувати, скоро настать натягають. А суть вони слідуєчі:

1. видатки на удержанє і відновленє будинків господарських, о скілько парох їх покривати обовязаний,
2. премії на обезпеченє від всякого рода нещасть,
3. всякі податки з додатками (лиш не особ. дох.);
4. стемлі на квіти пенсійні,
5. такси службові по причині надання парохії, або иньшої посади духовної (арт. 6, 3 і 26 а),
6. вкладки до кас вдовичо-сиротинських, бо ми на основі права єпархіального статута обовязані платити 3%,
7. премії обезпеченя на случай смерти або доживотя самого податника, о скілько не перевишають квоти 200 К.; колиж обезпечує ся жену і діти, то ціла премія не може перевишати 400 К. річно. Належить при тім подати товариство обезпечень, число поліси і премію.

8. Належить памятати також о евентуальнім удержаню глухих, калік поза домом; о удержаню убогих кривних, о довготриваючих хоробах, нещасливих случаях, як огонь, повінь і т. д.; о обтяженю довгами... Все те при фасіонованю треба мати на увазі. Сюди належать також видатки на відпусти, місії, кошти візитацій деканських, єпископських, кошти соборчиків декан., кошти удержання сотрудників і т. д., звкінці ті всі видатки, які суть в ад'юстов. фасії.

Належить при тім не забувати на уміщенє в відповідній рубриці фасії: що, наколи голова родини, котрої дохід не перевишає 4000 К., крім жени і двоє дітий (членів родини), не маючих доходу, удержує більше число родини, — за кожного дальшого члена має ся від доходу голови дому 20% потручувати. А крім того без згляду на висоту того потручення, має наступати зниженє податку особ. доход. о один степен (§ 173, уст. 1). Коби то комісія оцінювала вдоволяла ся нашими зізнаннями, тоб мож дійти правди; але предсідателі комісії самі настаєкують, тож і годі се провірити. Хіба масове загальне спротивленє ся всіх покривджених моглоб зупинити ту самоволю!

Як далеко вона сягає най посьвідчить отсе. О. сотрудник приватний в К. богородчаньского дек. перейшов в першій половині червня 1908 на адміністрацію парохії П. і завідував нею до 10/4 1909, в яким то часі інституовав ся на пароха в Кр. Десь в червні чи в липні дістав він наказ заплатити особ. дох. податок за рік 1908 за адміністровану парохію в П. До фасіонованя не був взиваний; самі офасіонували. На письмєнне спротивленє згаданого Отця податкова власть виразила своє здивованє, як тут можна протестувати, коли та парохія належить долучших, та крім пенсії і 35 моргів поля, були ще доходи та всілякі господарські делікатеси, як дріб (виразно!) і т. д. Та коли

візьмем все на папір, то воно jinakше представить ся. За приватне сотрудицтво дістав о. сотрудицк 275 К., за адміністрацію парохії 575 К., яко квінквенію 100 К., з *jura stolae* 50 К. — разом 1.000 К. Але питанє, чи можна сотрудиццку пенсію сюди зачисляти. А що до ґрунту, то так: він заплатив за него в Старостві 480 К. Управити в червни годї було. Люди вже наперед по трохи що лучше розібрали, та по зборі дали о. завідателеви третій сніп. А слоти і повинь не дали і того. Пиши пропало! Бідним людям роздавано з ряду запомогу в бараболи і збіжу, податки знижено — навіть і о. адміністратор дістав опуст. Але предсідатель оцінкової комісії узнав, що сей отець за 6½ місяця таки заробив тільки, що може податок особ. дох. заплатити. Не дурно називає ся він Мярка (*nomen omen*!).

А що закон на се? §. 153 каже, що від податку особ. дох. вільні суть лиш ті, котрі мають річний дохід менший від 1.200 К. Але хто приміром від 1/10 до 31/12 побрав 400 К. платні, не є вільний від податку, бо 400 К. за 3 місяці рівнає ся річний пенсії 1.600 К. (арт. 2, II, 2). А в нашім случаю о. сотрудицк, маючи річної платні за адміністрацію 1.198 К. (скоро візьмем на рахунок оден квартал), ще меньше обовязаний був до плачення податку!

Не завадить запам'ятати, що хто в часі року одержав сталу пенсію понад 1.200 К., має від слідуячого місяця платити податок (§. 227). Обязаний отже (§. 228) до 14 днів внести фасію до податкової власти і виказати, які доходи будуть до кінця року. В случаю смерти (§. 229), утрати або зниження сталих поборів понизше 1.200 К. буде відписаний податок від слідуячого місяця; але належить донести се до податкової власти в протягу 14 днів.

Відклик проти виміру податку вносить ся без стемпля до комісії для відклику через ту власть, яка надіслала наказ, а то за зворотною розпискою. Против ореченю комісії для відклику вносить ся рекурсе з причини ошибочного застосованя устави (§. 225) до адміністраційного трибуналу.

Подані мною уваги певно не вільні від недостатків і хиб — як бо не такий то знаток податкової устави! — та нехай вони понукою будуть для фасіонуючих ся до лучшего студіюваня закона, а для маючих ся фасіонувати до обережности в зіставляваню фасії. — о Н Садо-скій.

ЗІ СВІТА.

Науковий рух богословський в Італії.

Теперішній сьв. Отець Пій Х. поклав собі за задачу: „omnia instaurare in Christo“ і показав зараз на ділі далекосяглими реформами, який напрям має прийняти християнське думанє, яким руслом повинно поплисти християнське жите.

Побіч енцикліки „Pascendi“, яка в синтезі містить в собі усі фалшиві тенденції і напрями, що вкрали ся в послідних часах до католицької науки, — отже дає негатиwну характеристику того, що в ній нездорове і шкідливе, Папа Пій Х. не поминув і позитивних, здорових єї сторін і постановив влити в неї нові сили, оживити єї, одним словом зреформувати в напрямі більше відповідаючим духови часу, більше практичним.

16. січня 1905. р. Пій Х. власноручним письмом поручив кард. Ферратови перевести реформу богословських семінарій в Італії і сам в головних чертах зазначив напрям тої реформи і спосіб єї практичного переведеня. В Італії майже кождий єпископ, по мисли Собора Тридент., мав до тепер свою власну семінарію, свій ліцей, в яким виховувались і едукувались будучі єго сьвященники. Однак з того вийшла в наших часах ся недогода, що семінарій намножилось безліч, а всі вони за те терпіли на брак і средств і професорів і учеників. (Revue du Clergé Français, I. M. W.; порів. Церковныя Вѣдомости № 32: Реформа семінарій вь Італіи). Папа Пій Х. поклав засаду, щоби семінарії менших єпархій, які з браку научних средств слабо розвивали ся, були злучені в одну семінарію більших єпархій. Кардинал-префект скликав єпископів Італії на провінціональні наради, які мали повідомити кард. Феррату про оціню єпископів в сій справі. Результати тих нарад випали прихильно. Сьв. Отець розіслав для ревізії єпархіальних семінарій своїх делегатів, а рівночасно осібна комісія розбирала достарчуваний делегатами матеріал, вироблювала пляни і подрібности реформи. Праця комісії тревала около чотири роки, а коли скінчила ся, Пій Х. вислід єї оголосив єпископам.

Нова програма вибір наукового підручника лишає викладаючому професорови, який має до розпорядимости величезну літературу з обсягу схолястичної теології і філософії, моральної теології, церков. права й історії. Однак звідси то і повстала така різнородність в научних підручниках на богословських факультетах, а натомість замітний є брак пляновости і однастайности. Крім того ідеал теологічного підручника в послідних роках дуже підніс ся. Нові часи приносять нові думки,

струї, напрями, але також і нові форми старих закидів проти християнського світогляду. Воїни Христові мусять виправді остатись на старих, вічних позиціях, однак мусять перемінити старе оружжя на нове і боронити перед ворогом місць до тепер цілком не захищуваних або слабо боронених. *Civiltà cattolica* з 7. марта 1908. р. пише: „Зберігаючи все те, що попередна научна формація мала серйозного, сталого, вічного, треба додати до него ще те, чого домагаються наші часи, т. є. треба узгляднити сучасні потреби, сучасні блуди або, щоб ліпше висказати ся, сучасну одіж, в яку від часу до часу, убирають ся старі блуди і котра надає їм виду чогось нового. Зі своєї сторони правда, стикаючись з блудами, кидає нові лучі світла. Вона розкриває свої нові сторони і набирає більшої ясности, сталості і точности. Вона остає ся незмінна в своїй істоті, але приймає новий вид, нові форми і уживає нового оружжя проти нових сил неправди. Оже треба обновити схолястичні методи, направити їх спекулятивну неплідність, оживлюючи їх не самою ерудицією, а живою водою сучасности, т. є. примінюючи їх до опрокинення нових блудів. Привернути методи традиційної філософії, від якої Церков не хоче відказати ся, і примінити їх до викорінення сучасних заблуджень — ось програма, яку поклали собі основателі часописи *Rivista di filosofia neoscolastica* *), яка вийшла з початком сего року“ (1908). Сей журнал, посвячений головно філософії, поміщує перегляд схолястичних системів і метод, вияснює їх нову житєву силу, якої вони набирають стикаючись зі сучасними світоглядами, вказуючи на їх блуди і неконсеквенції, послугуючись новітною методою і поборюючи фалшиві системи їх власним таки оружжям. Отже неосхолястичний напрям, який так гарно розвиває ся в Вельгії (Льованна), обновив ся і в Італії, якої теології пильно читають і одушевляють ся льованською *Revue Neo-Scholastique*.

Велику научну славу має італіянський журнал *Rivista storicocritica delle scienze teologiche*, під редакцією Буонаіотого. Редакція займаєсь також видавництвом осібної теологічної бібліотеки, яка обговорює головно такі питання, як: неотомізм, єврейські старинности, Пентатевх, єврейська релігія за часів Христа, Фільон і єго час, синоптики, Євангеліє свв. Йована, елементи історії релігії, релігійні ідеї філософії і т. д. Як бачимо отже, також і науки історично-теологічні в Італії незвичайно піднесли ся, хоч знова правдою є, що там більше добрих богословів і філософів, як істориків і бібліїстів. Щоб дати можливість італійским теологам удосконалити ся в історично-критичних науках, устроєно в Римі при григоріянським університеті в р. 1908—1909 научні курси студій над свв. письмом, які дали початок новооснованому „Біблійному Інституту“.

*) Firenze, via del Corso 3, Libreria Editrice Fiorentina; виходить 4 рази на рік і стоїть 8 лір; за границею 9 фр.

що зістав заложений 7. мая 1909. р. *) Задачею єго є розвивати і удосконалювати студії над сьв. письмом і служити розсадником біблійного знання не тільки в Італії, але і в цілїм католицькім сьвіті. Певна однак річ, що з него користати будуть найбільше Італійці. Сьв. Отець видав бреве, яким вказав на ціль того Інституту і на програму студій. Інститут має виобразувати як найбільше учених біблістів, професорів, екзегетів і апологетів, які на підставі поважних вислідів науки мають пропагувати і боронити Христову правду. Біблійний Інститут має уряджувати крім того популярні виклади о сьв. письмі і видавати бібліотеку біблійних студій. Наука в тім Інституті має мати строгий характер научний, а метода викладів має бути педагогічна і практична. Щоб міг сповнити свою задачу, Інститут буде посідати величезну бібліотеку, музей біблійних старинностей і всі научні средства. Інститутом завідує орден Бзуїтів, які визначають ся своїм знанєм в області біблійних студій. На професорів покликані найліпші сили, а ректором зістав Леопольд Фонк, звисний бібліст з Інсбрука. Великий розголос викликала поява книжки тогож ученого п. з. „Wissenschaftliches Arbeiten“ в італійськїм перекладі Мануїккого. В тій книжці ясно і практично виложена теорія і практика научної праці і тому італійські богослови прийняли єї з запалом. Автор єї зачинає радами, як підготовляти ся до научної праці, потім як вибирати тему, збирати потрібні документи, дальше обговорює критику жерел, льогічну класифікацію зібраних даних, розділ материялу і т. д. Вкінці подає Фонк практичні вказівки, як вести переговори з видавцем і друкарнею, які є форми рукописи, коректури, продаж твору, гонорарі і т. д. З самого перегляду тої праці Фонка слїдна величезна єї практична вартість для кожного, хто хоче віддати ся научній роботі.

Крім тих наук теоретичних, як христ. філософія і догматика, історія і студії біблійні, в Італії розвивають ся що раз красше і такі практичні науки як аскетика, пасторальна і педагогія, особливо в римській Колегії Льва XIII. Настоятелем того закладу єсть професор Мішілетті, славний психолог і педагог, який визначає ся надзвичайним педагогічним досвідом, ерудицією і тактом. Він видав свої наукові виклади в двох великих томах п. з. „Елементи загальної і спеціальної церковної педагогіки“. Автор підносить під небеса скромність і ніжність Григорія Великого, котрого називає своїм учителем і рекомендує апостольську простоту сьв. Вернарда, яко средство

*) Торжественне отворенє „Біблійного Інституту“ відбуло ся 5. падолиста мин. року. Рівнож в падолисті зреорганізовано і розширено в Римі домініканську „Академію сьв. Томи з Аквіну“ і перетворено єї в „Collegio Angelico Internazionale“. Від тепер будуть в ній могли користати з викладів христ. філософії не лише головнї домініканці, але й священники та кандидати на священників — чи то монахи, чи й сьвітські — всіх народностей. — Ред.

до борби з новими блудами. Свій твір видав автор в латинській мові, щоб як найширші круги католицьких педагогів могли з него черпати вказівки і ради.

Взагалі, в Італії замічає ся тепер сильний під'єм католицької науки а — що в слід за тим піде, і духа Христового. Навіть *Православныя Вѣдомости* ч. 32. 1909., орган Святѣйшого Синода, хоч дуже антагоністично настроєний зглядом католицизму, признає, що Італія веде період в богословських студиях. — *Ом. Савчин*

ВСЯЧИНА.

Новий Виділ тов-а ім. свв. ап. Павла.

На Заг. Зборах тов-а ім. свв. ап. Павла, що відбули ся дня 8. грудня 1909 при участі 35-ох членів, вибрано ось який виділ: Голова тов-а знов о. сов. Е. Гузар, заступник голови о. проф. Т. Лежогубекій; члени виділу: о. Др. Д. Дорожинський, о. проф. Л. Лужницький, о. Др. Д. Яремко, о. преф. А. Редкевич, о. преф. Н. Будка і о. кат. І. Новосад; заступники виділових: о. віцерект. В. Лициняк, о. Др. Й. Боцяк, о. М. Щепанюк. Виділ уконституував ся в сей спосіб, що секретарем вибрав о. Новосада, а касиром о. Будку.

Польске духовенство в Познанщині — а з східній Галичині.

Ми свого часу згадали були, що польске съвященство Познанщини, беручи собі примір з кат. духовенства німецького, займає ся щиро суспільною працею. Як широка і інтензивна та праця, показує новий „Katalog Wydawnictwa Drukarni i księgarń św. Wojciecha służących do pracy społecznej“. Він вичисляє понад сто різних підручників, розправ і брошур, в яких оброблені суть найактуальніші питання релігійні, соціальні і політичні. Є там і готові підручники до викладів і вказівки для практичної праці в товариствах, є й правні порадики і книжочки, відстрашуючі від алькоголізму, захвалюючі гігієну, ошадність, грошеву самопоміч, спільництво і т. д., є й популярно чисто наукові річи. Майже при кождім імені автора стоїть: ks. Працює — видко, та ще й як працює тамошнє польске духовенство над з'організованем, просьвіченем та моральним і матеріальним підвигненем меньшого брата! А чим похвалять ся наші, східно-галицькі bracia? Хиба тими десятками „новонавернених“ латинників — проблематичної вартости, тай тими кільканайцятьма новопоставленими капличками, що в них два рази

до року відправляти муть богослуження: раз на іменини JWP. kolatora, другий раз на іменини JWP. kolatorki... А чим похвалимо ся й ми?

Д. А. Марков оборонцем нашої Церкви?

Від маючого претенсії на чесність противника — хотай би навіть екс-св'ященника-політика — можна жадати, щоби в борбі не послугував ся брехнею і клеветою, але оружем чесним, бо лише таким оружем воюють чесні люди. Прошу-ж послухати, яким оружем послугує ся „депутатъ вѣнскаго рейхсрата“, екс-св'ященник Д. А. Марков. В *Славянск-ихъ Извѣсті-яхъ* (ч. 6, р. 1909) помістив він статтю під заг. „Галицко-руський вопросъ“, а в ній — замість звести цілий сей „вопросъ“ до кількох запаморочених голів і кількох рублешаних кешень — прокидає ся він защитником нашої Церкви і розписує ся о єї „утісненіяхъ“. Найшов же ся й защитник! — погадаєте. Та ось послушайте, яка то з него защита націй Церкві:

„В епархіи полное запустѣніе: въ церквахъ грязь, безпорядокъ, въ обрядѣ хаосъ, церковное пѣніе въ упадкѣ, среди бѣлаго духовенства деморализація, недостатокъ дисциплины и крайная партійная борьба“... І схопите ся за голову: не вжеж так? — А вжеж, коли г. Марков так говорить. І звідки то все? — запитаєте ся. Якто звідки? „Польскій графъ Андрей Шептицкій, прями́й преемникъ и послѣдователь гр. Шембека“ всему тому винен. — Якто? А Єгож канонічні візитації? а Єго строге перестеріганє чистоти нашого обряду і Єго заходи в тім напрямі? а Єго дяківска бурса? а Єго послання о єдності і солідарности духовенства? і т. д. Ет, ось вам на все те (і ще дещо!) докази того защитника: „Латинизаторскія плани графа Андрея Шептицкаго не ограничиваются внутренней деморализаціей галицко-русской церкви, но идутъ значительно дальше. Недавно въ Сквиловѣ близи Львова основанъ новый униатскій орденъ св. Студита. Въ орденъ принимаются не только русскіе греч.-католическаго обряда, но и инородцы латинскаго обряда“... Так то наші русскіе вміють — писати!

А вже просто безстыдні, бо зовсім голословні, отєї брехні і клевети: „Реформированные недавно іезуитами василіане совершенно перемѣнили въ настоящее время свой обликъ — это дикіе, необузданные шовинисты. Ихъ главные черты — фанатизмъ, фальшь, крайная безхарактерность и полное невѣжество.. Въ церковь они вводятъ насильственно латино-польскія новшества... Церковныя и монастырскія имѣнія они продають часто евреямъ.... Вырученныя деньги посылаются обыкновенно въ Римъ“... і т. д.

Доста й того — що? Розуміє ся, що брехня і клевета остануть ся такими, хотай би походили і від послів та знайшли у несвідомих послух. Але якже бідні ті люди, що аж таким оружем послугувати ся мусять і яка нужденна їх та справа, що аж такого оружа потребує! Та вольному воля. Міг г. Марков во дни они пописувати ся в парламенті виступами кльовна, може й

пописуватись тепер перед людьми брехнею і клеветою — але від нашої Церкви йому засі! Єслиж о ній таки пише, то нехай бодай підпише ся: гр. кат. священник-апостат, щоб люди знали, з ким мають діло, тай щоб — прочитавши статю, мали на що сплюнути!

Жиди а власність земельна в Галичині.

В Галичині дозволено Жидам купувати землю не дуже давно, бо доперва в р. 1868. Нині викупили вони тут вже 35% землі, а друге стілько видержавлюють. На 2.000 великих земельних посіlostий в Галичині — 1.100 находить ся в руках жидівських, а по містах і місточках посіли вони 50% всіх парцель і реальностей. Чи се не застрашаюче?

Ще більше застрашаючі суть числа, відносячі ся до мало-земельних посіlostий. Протягом лише трох літ від 1894—97 Жиди лихварі продали 2.856 сільських господарств. В 310 случаях зажадав ліcitaції уряд податковий, в 147 случаях — банк краєвий, а в 6.547 случаях — жидівські банки!

Чи тепер воно красше — не знаємо. О. К. С., подаючи сї числа за *Glos-ами Katolick-ими* (ч. 110, річн. IX.) в ч. 275. *Руслана*, завважає від себе: „Сини Руси не зважають на се, що їх земля з під ніг їм усуває ся, тільки зводять завзяті борби о Ї і Ї, дальше викотили пушки тяжшого калібру супроти Церкви і попів, то знов пруть насильно до Москви і Петрограда — мовби там не було досить своїх дідів! Безумні і сліпі: чи не бачите, звідки небезпека народови загрожує?... Замість ратувати нарід від економічного занепаду, замість учити его тверезости й ощадности, замість остерігати перед лихвою і вексями жидівськими, замість подбати, щоби торгівля і промисл у него розповсюднили ся, замість двигати его морально і материяльно, — силуєте ся позбавити его найбільшого добра, бо віри християньско-католицької. В так важній і грізній хвили зводити нарід на бездорожжя — се або злоба, або божевільність!“... Справді, уваги сї заслуговують на се, щоб над ними призадумати ся.

Від редакції і адміністрації „Ниви“.

Всім нашим Вп. Предплатникам, Дописувателям і Прихильникам бажаємо зі щирого серця веселих свят Різдва Христового. Книжечка „Шевченко з релігійно-етичного становища“, яку до нинішнього числа „Ниви“ долучуємо, нехай їм буде від нас різдвяним дарунком.

„ХРИСТОС РОДИВ СЯ!“

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає:

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 2.

Львів, 15. січня 1910.

Рік VII.

о. Я. П.

Православні затії в Галичині.

Пропаганда російського православ'я, що була завжди одною з головних задач галицьких руссофілів, змоглась значно в останніх літах. З одного боку форитоване руссофільського руху пок. Потоцьким, з другого боку „материяльнійша“ опіка Росії з часу російсько-япанської війни, поставили галицьких руссофілів на сильніші, чим передше, ноги. Порісши-ж в піре під зглядом політичним, стали вони що раз відважнійше зраджувати свої переконання на релігійнім поли — в напрямі православ'я.

Згадана пропаганда пішла ріжними дорогами: через паломництва, через устну агітацію, а головно через пресу.

Оба паломництва до Почаєва, підготовлені, а відтак прославлювані партійною пресою, були першою збірною, публичною маніфестацією православ'я. Успіхи паломництв не були вправді такі, яких аранжери по них сподівались, але все таки були значні. Численні промови та проповіді не могли не лиши-ти сліду на темній руссофільській селянській масі. Не вернули також паломники з Почаєва з порожніми руками. Ревнителі православ'я заосмотрили їх в Почаївські Листи, в православні молитвослови та иньші свої памятки.

Зазначити мусимо, що почаївські паломництва організувала сама партія. ПП. Носевичі і Процики се були лише підставлені люди. Коли би вони робили всьо на свою руку, тогді партійна преса не попирала би так їх змагань, тогді парламентарні

представителі партії, обожені цілою партією, не розшибали би ся так коло сих паломництв, не виеднювали би для них ріжних полекш та не опроваджували би паломників по почаївських та київських православних соборах. Вкінци, коли би пп. Носевич та Процик (тепер член управи партії), уряджували паломництва на власну руку, а се було би противне інтенціям цілої партії, тогді та партія мусіла би була заняти яхесь становище супроти сих змагань в своїм нутрі. Тимчасом заряд партії не тільки що мовчав на всьо, але еше виславлював паломництва в своїй партійній пресі, а одного з аранжерів вибрано навіть до управи партії.

Другою дорогою, якою іде поміж руссофільські маси ідея православя, се устна агітація по ріжних вічах, зборах і зїздах, агітація по ріжних руссофільських заведенях і бурсах. Памятний всім виступ в обороні православя одного селянина на торічнім руссофільськім зїзді у Львові, виступ прийнятий оплесками всіх присутних. Слабонька відповідь одного сьвященника не затерла зовсім того вражіння, яке зробив згаданий православний виступ. Так само голос піднятий недавно за мариявітизмом, одобрений одноголосно, навіть сьвящениками, мав на дальшій меті нічо иньшого, як також православє.

Всякі руссофільські інституції виховавчі се найнебезпечнійша в Галичині кузня православя. Взором їх бурса Народного Дому у Львові. В якім дусі виховують у сій бурсі руску гімназияльну молодіж, можна вносити хочби з того, що ся молодіж рік-річно устроює концерти в честь апостата Наумовича, що вона засипана православною лектурою, особливо церковно-полемічною, що вона мусить слухати обовязково тенденційної історії Руси і рускої Церкви. Кождому еше в памяти сумний прояв настрою вихованків бурси Народного Дому, який вони зрадили з нагоди фарисейского обходу папского ювілею їх дипломатичними учителями-стариками. Про настрій сих бурсаків могли би також богато сказати їх гімназияльні катихити.

Перейдім тепер до преси. „Галичанинъ“, „Русское Слово“, „Русская Воля“, „Прикарпатская Русь“ і „Голосъ Народа“ — отсе і ціла руссофільська література. Правда, еше „Русскій Календаръ“, як безплатна щорічна предлога до „Галичанина“ і „Русского Слова“ та ставропігійский „Временникъ“. Хто лише хоч трохи обізнаний з сею руссофільскою лектурою, сему не треба доказувати, що ціла вона перенята наскрізь православним духом, що пропаганда православя се головна точка єї програми. Засаднича боротьба з кождим сьвідомим руским католицким єпископом, засаднича ненависть до кожного неруссофільского сьвященика (попика-радикала), засадниче з'огиджуванє католицизму а захвалюванє всього, що тільки православне, отсе тактика „Галичанина“ і „Русского Слова“, а еше більше „Рускої Волі“, „Прикарпатской Руси“ і „Голосу Народа“.

Входити тут в подробиці і наводити факти на доказ, що ціла руссофільська преса є засадничо ворожа католицизму,

а прихильна православию і се православє пропагує, се по нашій думці зовсім злишне. Се зрештою річ загально відома, не раз вже і не два в нашій пресі зазначувана, а з боку руссофілів ніколи і нігде незаперечувана. Остаточнo, хто поставив би таке жаданє серйозно, сему можемо служити тисячними доказами.

З особливших причин мусимо заняти ся подрібно „Временником“, а передовсім „Русским Календаром“.

„Временникъ“ се календар Ставропігійского Інституту, отже інституції будь що будь поважної, між руссофільськими найповажнішої. Сей календар се рівночасно й одинокий орган руссофільської „науки“ і „літератури“, отже орган, який піддержує своїми працями сам цвіт руссофілів, самі найгеніяльніші руссофільські учені і літерати. І якаж тенденция віє з сего поважного органу? Возьмім до рук „Временникъ“ з р. 1909. Щож там знайдемо інтересного для нас? Отже після повного родоводу російської царської родини, знаходимо там ось такі яко „гідні уваги“ і „потішаючі“ „собитія“ з минувшого року: перше паломництво галицких руссофілів до Почаєва і перехід кількох угорских католицких громад на православє. Звеличанє сих „собитій“ у „Временнику“ кидає знаменне сьвітло на цілу Ставропігію.

В р. 1910. „Временникъ“ „поправив ся“ на стільки, що львівська Консисторія, як зачуваємо, не приняла его і завернула назад Ставропігії; тільки в нїм нараз знайшлось православного прозелітизму!

Приступім тепер до обговореня „Русского Календаря“ за р. 1910.

„Русскій Календаръ“ се, як вже сказано, безплатний додаток до „Галичанина“ і „Русского Слова“, уложений бувшим редактором тих газет, пок. О. Марковим. Очевидно, що дух сего календаря мусить бути такий самий, як дух „Галичанина“ і „Русского Слова“. Який жеж дух в „Русскім Календарі“?

Пристановім ся над найповажнішою его статєю, а саме над розвідкою: „Історія галицко-руської Церкви і церковної унії“. Розвідка поважна, бо оперта на працях „галицко-руського ученого“, як каже автор, Филипа Свистуна; поважна й тим, що обіймає повних 70 сторін друку. Автор переходить вперед коротко історію християнської Церкви аж до східного роздору, а відтак історію Церкви рускої. Ціла розвідка написана крайнo тенденційно, в дусі православнім. Отже „русска“ віра є православною, а лише Поляки для погорди зовуть єї схизматичною. Унія се відступленє від православя. Роздор в Церкві наступив через жажду панованя папів; царгородским патріярхам не лишалось нічо иньшого, як зірвати всякі зносини з Римом. Фотій и Керулярий без закиду. Про зносини рускої Церкви з Римом, які сьвідчать, що Русини були зразу католиками, анї згадки. Противно, автор виразно пише: „(Неморальне житє німецкого клиру) відстрашило руский нарід від підчиненя рим-

скому папі...“ „Всі проби, підчинити Русь під владу римського папи, довгий час не удавалися“ (ст. 46). Дальше іде невірна згадка про князя Данила, а відтак наведені немов то автентичні слова св. Теодозія, в яких сей святий згрядливо виражаєся про „римско-латинську“ віру! У автора перший московський митрополит Петро зовсім за всім „святий Петро“, а католицький святий, св. Йосафат Кунцевич, лише „Йосафат Кунцевич“, за всім без „св.“.

Зрештою ми мусіли би хиба переписати цілу розвідку, коли би хотіли навести всі тенденційно-православні єї ельокубрації. Календар загально кожному приступний, отже цікавий може лично переконавшись про правду наших слів. Повторяємо ще раз загально, що ціла історія написана в душі фанатично православним, крайно ворожим католицькій вірі і Церкві.

Передовсім злобно представлена історія церковної Унії. Ось як висказується, приміром, пок. Марков про святого нашої Церкви, Йосафата Кунцевича: „В нападах і гоненнях православля перестиг! Поція і Терлецького Йосафат Кунцевич... Многі православні прийняли за Йосафата Кунцевича унію, однак не з переконання, а із страху, бо хотіли увільнити ся від нападів, гонень і може бути навіть і від смерті (розуміється з боку св. Йосафата)... Коли Кунцевич увидів, що уніїти вертають ся назад до православної віри, зажадав від польських властей, щоби вони дозволили проти непокірних православних ужити насилля. Він предложив польским властям, щоби непокірних православних можна було також топити в воді, відтинати їм голови, труїти. — Кунцевич і дальше допускав ся всяких пакостей на бідних і нї в чім неповинних православних. Так на примір приказав він в місті Полоцку викопати із могили недавно похоронених православних і кинути їх собакам... Очевидно, що таке варварське поступованє архієпископа Кунцевича мусіло наконєць до крайности роз'ярити православне вітебське міщанство і було причиною, що міщани явно напали на дім Кунцевича, схватили і убили загорільця-архієпископа і кинули труп єго в ріку Двину... За убийство варварського архієпископа засудила (комісія) около 100 людей на кару смерті“ (ст. 82—83).

В таких самих красках представлена історія унії в Галичині.

Аж надто досить, думаємо, сего, що ми навели, аби упевнитись, що редактори „Русского Календаря“, а тим самим і „Галичанина“ та „Русского Слова“ — се пропагатори православля.

Якеж становище руссофільського духовенства до сеї православної пропаганди руссофільської партії? Зовсім недвозначне. Провідники руссофільського духовенства беруть в ній живу участь. Сьвідомо, чи несьвідомо, не беремось рішати. На кожний випадок, коли узглядимо, що в руссофільській партії духовенство грає на першій скрипці, що воно властиво становить цілу партію, коли дальше узглядимо, що і „Галичанин“

і „Русское Слово“ і Ставропігія і бурса Народного Дому майже цілковито в руках духовенства, вкінці коли узглядимо, що проти сеї пропаганди православя ми не читали нігде ані однісінького голосу якогось протесту з боку руссофільського духовенства, то думаємо, зовсім совісно можемо повторити сказане в горі, а саме, що провідники руссофільського духовенства беруть живу, хоч криту участь в православної пропаганді в Галичині. Хто би нас тягнув дальше за язик, можемо служити чимсь конкретнішим.

Та вже й тепер мусимо занотувати два факти: Коли „Нива“ недавно зробила закид „Галичанинови“, що ширить православ'я і навела імена сьвящеників, що засідають в редакційнім комітеті, потягаючи їх сим неначе до відвічальности, то згадані сьвященики з'їгнорували сей поважний і компромітуючий їх закид „Ниви“ і лише сама редакция „Галичанина“ відповіла „Ниві“ і то з кпинами, незаперечуючи зрештою ані одного факту. Злобно і хитро лише заявила, що вона розуміє добре ріжницю між річами догматичними а не догматичними!

Другий факт також не менш знаменний. Коли недавно помер О. Марков, довголітний редактор схизмофільського „Галичанина“ і „Русского Слова“ та автор обговореної нами розвідки в „Рускім Календарі“ про історію рускої Церкви, отже чоловік не лише настроєний православно і ворог католицизму, але самий головний пропагатор православ'я (бодай в пресі), то на его похорон з'явив ся поважний гурт представителів руссофільського католицького духовенства. Треба піднести, що многі Львовяни були сильно згіршені таким поступком католицьких духовників.

Се, що тут пишемо на адресу провідників, не відносить ся в цілости до загалу руссофільського духовенства і то передовсім духовенства старшого. Ми віримо твердо в несвідомість его при пасивнім попираню собою згаданого руху. Інша однак річ, що та несвідомість у інтелігентного чоловіка і то в справах церковних — у сьвященика, є завсїгди каригідною. З огляду на те маємо повне право зробити і сей несвідомий загал руссофільського клиру по части відвічальним за те, що дієсь в его партії.

Ось в такім сьвітлі представляєсь стан нашої Церкви під нинішню добу. Стан грізний, навіть дуже грізний. З боку не тільки нашого Епископату, але і духовенства щиро католицького треба акції як найенергічнішої, щоби зло задавити в коріні. Занехаємо сей наш сьвятий обовязок — то можемо дожити часів дуже сумних для нашої Церкви, часів, які наша Церква пережила вже не раз через православну агітацію.

Ми далекі від того, щоби накидати нашому духовенству, а тим більше нашій церковній Ерарії, способи боротьби з православ'ям. Та всеж таки в формі часописної дискусії вискажемо тут одну-дві свої думки.

Вперед, думаємо, треба конечно бути обережнішим в при-
ниманню руссофільських кандидатів до духовних семинарій.
Досвід вказує, що між руссофільським духовенством щирий
і консеквентний католик — се білий крук. Знайти свідомого
руссофіла, який був би рівночасно свідомим католиком — се
річ майже що неможлива. Кожний руссофільський богослов се
в будучности на певно коли не отвертий агітатор, то бодай
отвертий протектор православя. Сеж і природно. Бо чиж рус-
софільські богослови се не вихованки руссофільських бурс?

Другим способом боротьби з православем ми уважали би
уряджуване в загрозованих околицях місій і ширене відповідних
публікацій.

На всякий випадок радимо сеї справи не легковажити і не
уводити ся оптимізмом, а загоді і то енергично взятись всім
покликаним чинникам до невсупучої праці над ратованем нашої
Церкви від загрозовуючої їй небезпеки.

о. Н. Будка.

Дісципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія.

(Д а л ь ш е).

Б. Византия, византинїзм, цезаропанїзм.

В р. 330 вибрав цісар Константин за свою столицю Ви-
зантію і через се перенїс осередок політики державної на Схід.
Ся подія була для столиці папської в Римі дуже користна; пап-
ство могло свобідно розвиватись і в Римі і на цілім Западї —
тим більше, що по дефінітивнім поділі держави (395. р.) на
западну і східну були майже всі цісарі Сходу добрими христия-
нами і захитниками Риму. Для Сходу був сей факт товчком
до відновлення давньої емуляції проти Риму і до думки витво-
рення національного християнства. Разом з поділом держави
наступив і поділ церкви; з поділу держави на дві часті вий-
шла вперве і назва церкви: римська і грецька. З початку був сей
дуалїзм індеферентний і відносини межи обома церквами були
досить приязні.

В Константинополі починає ся однак зараз з Константином національно-одностороння політика, в котру втягнуто і церков¹⁷⁾. Поганське понятє ідеї цїсарства (базілеолатрія) яко жерела всеї влади, після якого цїсар був і найвищим сьвященником, віджило на ново¹⁸⁾. Константин, хотїй сам єще не охрещений, бавив ся в теолога, проповідав, називав себе найвищим сьвящеником, скликував синоди, президував на них, іменував і усував з престолів єпископів¹⁹⁾, видавав інструкції в річах віри і дісципліни²⁰⁾ — та в сей спосіб витворив новий систем, котрий єго наслідники охотно наслідували, а що клер і нарід пересякли були духом підданства, систем розвивав ся легко і з часом знищив цілком независимість церкви від держави²¹⁾.

Та самоволя царів византийских наперед практикувала ся, а що Греки привикли все з факту на право заключати²²⁾, сталась вона вкоротці правною і похвальною. Зовсім витворений і сформулований цезаропапізм се діло цїсаря Юстинїяна (527—565); єго кодекс приняла радо офіціяльна церква грека. Іван Схолястик іменно, патріарх Константинопольский, зібрав около р. 560 т. зв. Номоканон і заявив виразно в титулі, що права Юстинїяна в справах церковної дісципліни мають крім поваги канонів єще спеціальну їм властиву силу (*οικειαν ισχύν*²³⁾). Видимо отже вже в VI. ст. витворену, правну і через патріарха неначе канонїзовану, церков-державу або через грецку церкву апробований цезаропапізм.

Було се вузкосердний, національний гордості і пустому перецінюваню Греків самих себе цілком відповідне. Греки бажали собі, щоби їх столиця, новий Рим, була містом пануючим над цілим сьвітом, а власть їх цїсаря сягала щораз дальше і дальше²⁴⁾. А що через се цїсарі присвоювали собі папські права, що вони тримали патріархів, а через них і цілий клер в невільничій зависимости, що через се цілий клер був зіпсутий, а дісципліна церковна сталась неможливою, а церков загально

¹⁷⁾ Pichler, l. c. I, 38—50.

¹⁸⁾ Hergenröther, Photius. I, 253. 310.

¹⁹⁾ Euseb. H. E. t. VIII, c. 17. — Pühler l. c. I, 3; Marcovič l. c. I, 46—76; Döllinger l. c. 6—7; Hefele, Conciliengeschichte I, 8—9, 289—290.

²⁰⁾ Порівн. Funck: Die Berufung der allgemeinen Synoden des Altertums in Theol. Quartalschrift 1901. B. 83, 268—277.

²¹⁾ Markovič I, 48 ff., 397 ff.

²²⁾ Dr. Nikodim Milas, Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche, übersetzt von Dr. Alex. Pessič. Zara 1897, ст. 48. Порівн. також факт: Усуненє Ігнатія і з того право: вступленє на престол Фотія — у Лебедева, Очерки... ст. 22.

²³⁾ Pitra I. B. Card. Juris eccl. Graecorum historia et monumenta, Romae 2 vol. 1864 і 1868. — II, 385. порівн. Markovič l. c. I, 249—265, 274 сл. і Pichler l. c. I. 79.

²⁴⁾ Богослужбні молитви є повні тих думок. Нпр. молитви за царя на утрени, тропарі середи і п'ятниці, ектенія мирна...

сталась невідповідною держави, що вкінці при тій стані не було місця для універсального характеру церкви і примату папського — того всего вони не виділи, бо все то було добре для їх цісаря і національного християнства, а тому ідолови клали Греки на жертівник охочо ціле своє єство²⁵⁾. Того рода систем, після котрого справи світські, церковні, а навіть справи віри²⁶⁾ підлягають влади державній, майже до божества винесеній, сей національно-політичний дух візантійської держави, якої оба справники цісар і патріарх були средством і ціллю для думного вивиснення цілого народу, називаємо візантинізмом. Сей візантинізм зділав можливим цезаропапізм, а разом стались вони головною причиною схизми²⁷⁾. Цезаропапізм втворив Фотія, візантинізм Керуларія²⁸⁾. Лише одні монахи були вільні від візантинізму²⁹⁾. Вони дивились з відразою на поневолені церкви через державу. Іконоборство однак погодило і тих послідних піонірів свободи церкви на Сході з державою.

2. Полеміка на національно-теологічнім полію.

А. Єреси і національні церкви.

Християнство офіційальне в Константинополі за много ексклюзивно-єгоїстичне, за много національно-грецке, му́сло викликати невдоволення поміж ріжнородними націями східно-римської держави. Всі ті народи: в Єгипті, Сирії, Мезопотамії, Арменії були лишень поверховно згеленізовані, а більша часть з них не приняла навіть грецкої мови. Всі дивили ся все зі заздростию на ту грецку зверхність і виглядали лишень нагоди увільнити ся від неї. Вони се ясно зрозуміли, що кожде зміцнене офіційального християнства в Візантії було заразом скріпленем сили цісаря; длятого почали вони здійснювати свої політичні пляни через ворохобні проти віри, яку визнавав Константинополь. Зірване протє з офіційальною вірою було для них дорогою до заснованя собі окремих — також національних церков, було патріотичним маневром до увільнення своєї вітчизни від зненавидженого Константинополя. Всі протє єреси на Сході мають один і той сам підклад політичний³⁰⁾. Вони

²⁵⁾ Zachariae, Collectio librorum Jur. Graec Rom. 1852. 3, 66, 68; Pichler l. c. I, 34—35; Jungmann Bern. Dissertationes selectae in historiam ecclesiasticam. Ratisbonae 1882. P. III, стр. 330, п. 15—16.

²⁶⁾ Порівн. Едикти в справах віри царів: Василя, Зена, Юстиніяна, Гераклія, Констанса, Льва III. у Hergenrötter, Photius. I, 309.

²⁷⁾ Так як ще нині в Росії є вони одинокою перепоною для унії.

²⁸⁾ Markovič l. c. II, 87.

²⁹⁾ Відси не любив Фотій і Фотіяни монахів особливо; порівн. Лебедев, Очерки... ст. 86 і частійше; а також: Константинополитанское Монашество (330—898) після Abbé Maraine. СПб. 1899 стр. 131 і слід.

³⁰⁾ Pargoire R. P. J. Liéglise byzantine de 527, á 847. Paris 1905. стр. 2—5. Döllinger l. c. стр. 4—5.

не були б певно так знані, коли би в них не були брали участі і цісарі, або їх фаворити, коли би вони не були звернені просто проти політики цісарів. Коли латинники в пізнійшій полеміці робили Грекам закиди що до єресий, то протестували вони також против їх жерела, а іменно проти національної політики Греків³¹⁾. Безпосереднім наслідком єресий були національні церкви на Сході: вступний крок до сего, що потягнуло за собою відірване цілого Сходу від католицької церкви³²⁾.

Б. Византійська церква.

Що остало, не було вже церквою грецькою — тільки „византійською“. Від сего часу не можемо вже говорити о одній церкві східній, але о церквах східних. Так отже зруйнувало византійське християнство еще перед загальною схизмою єдність церкви наперед на Сході, а в слід за тим відчужило цілий схід від Риму³³⁾. Поняте єдності церкви було ще вправді задержане, але ціла практика, утверджена через традицію — се була робота против єдності. Місто давних Отців церкви і оборонців церковної вільности засідають тепер на столиці патріярший в Константинополі іменовані через цісарів достойники, котрі виповняли невольничо лише волю свого володаря. Церква византійська сталась властиво державою византійською з релігійної точки погляду; одна другу знищила, а обі разом відтягнули цілий Схід від католицької церкви.

(Далі буде).

о. І. Савицкий.

Розумові основи християнства *).

Нинішні „модерні учені“ і вся поступова наука старає ся всіми можливими способами — чи то замовчуванєм, чи то пере-

³¹⁾ Leo IX. Ep. I. ad Caerul, Will 69. стр. 8.

³²⁾ Так повстали: халдейська церква в Перзії, коптійська в Єгипті, абісінська в Египті, Якобітів в Сирії, Арменська в Малій Азії і Маронітів на Ліваноні.

³³⁾ Prinz Max, Vorlesungen über die orientalische Kirchenfrage, Freiburg (Szwiez) 1907. стр. 83—1 0.

*) Перша часть сеї праці гл. „Нива“ 19.8, ч. 6, стр. 175.

кручуванем фактів, чи навіть ложию доказати безосновність догм християнських, заперечуючи передовсім істнуванє особистого Бога-Творця. З'усилля їх однак не зможуть переперти їх поглядів — нашої Церкви не рушать вони з основ, бо Церков Христова збудована на сильній скалі. Христос єсть істина; всьо минєсь, цілий сьвіт перейде, а слова Христові не мимоїдуть. Та єсть перша і найважнійша запорука, що Церков наша устоїть ся проти всяким напастям; але і в самій науці Христовій лежить певна єї будучність, бо наука та єсть взнесла, совершена і оперта на принципах філзозофічних. Вона перестояла вже чимало ріжних теорій філзозофічних і ще всі перестоїть.

В тих стрічках будемо старати ся доказати, що невірство єсть плодом нерационального думаня, а віра єсть оперта на розумованю, і се будемо доказувати виключно доказами з науки природи і філзозофії.

Кажуть модерні „учені“, що цілий сьвіт зістав як найдокладніше розсліджений і нігде не знайдено Бога. Висказ той можна порівнати з подібним єму: мій годинник я переглянув цілий і не знайшов в нїм годинникаря, отже годинникар не істнує взагалі. Бо чиж то не одно єсть на сьвітї, чого ми нашими пятьма змислами не можемо дослідити, як не ужиємо до помочи „шестого змислу“ т. є. розуму. От хочби возьмїм на увагу складник, що наповняє цілу вселенну, переникає всю матерію, в котрім і ми жиємо, виповняє всі простори, а єсть ним етер. Єсть він невидимий, не підпадаючий під змисли, не даючий ся ані змірити, ані зважити, а відкрито єго лише через розумові заключеня; — без него неможливе переносенє тепла, сьвітла, електричності і взагалі хемічна акція. Тріліони атомів в зернятку піску, біліонові дрожаня етеру, абсолютно не підпадають під змисли, а прецінь фізика приймає то за певне, бо не змисли лише льогічні конклюдзії кажуть то за певне прийати. Електричності самої ми не спостерігаємо, лише єї діланя (сьвітло, тепло, хемічні переміни), так само не можна бачити сили тяжкості, лише єї діланє (падєнє, притяганє), ані жадної иньшої сили природної — лише розумом слушно заключаємо з очевидних ділань на істнуванє певної сили і то єсть одна і одна дорога, щоби дізнати ся о істнуваню тих сил. Або чи бачив хто коли біль, радість, смуток, гнів? Певно що нї. Ми можемо бачити їх діланя, скривленє ся на лиці, усьміх, захмарєнє чола, але не їх самих. Засада отже, що лише то істнує, що можна змислами спостеречи, єсть фалшива.

Кажуть не раз і віруючі: в істнуванє Бога можна вірити, відчувати, припускати, але розумово се доказати єсть річию неможливою. От, тут лежить тая непроходима пропасть між наукою і вірою — що суть люди, що не хотять признати, що так як істнуванє етеру, атомів, сил природи, так само істнуванє Бога можна доказати розумово, вказуючи з наслідків на причину. Істнуванє Бога можна як найпевнійше доказати; инакше

навіть не може бути, бо розумове пересвідчене о істнуваню Бога єсть підставою нашої віри. Перейдім отже до доказів.

І. Цілий сьвіт носить в собі наглядно характер чогось припадкового т. є. чогось такого, що вправді існує, але не мусить існувати; він міг инакше існувати, або зовсім не існувати. Місто, ріка, гора не мусіли конечно бути такими, якими суть тепер, могли бути иньшими, бо їх повстане залежало від обставин, що могли инакше складатись; так само сонце, земля і цілий сьвіт, бо вони завдячують істнуванє певному рухови праматерії. А рух і материя могли також бути зовсім відмінними, бо рух зависить від сили і напряду порушаючої причини, а материя знов зависима від найрізнородніших складових частий. В сьвіті пр. єсть певне хоч необчислене число атомів водня. Чи не могло тих атомів бути о один меньше, або більше? Без сумніву, що могло. А если могло бути атомів о один меньше, то могло би бути і 2 атоми меньше і 3 і 4 і тисячі і міліони і триліони атомів меньше. Так само річ має ся з всіми иньшими атомами. Кождий отже атом міг не повстати, могло то не бути, отже і материя могла не повстати, оже єсть злишна, єсть случайна, т. є. вправді існує, але могла не існувати.

Если отже материя і рух матерії єсть чимсь случайним т. з. могли існувати тисяч разів відмінно, або зовсім не існувати, то звідкиж то походить, що прецінь існують і то як раз так? Якась причина мусить бути. Вони самі в собі тої причини не мають, бо тогді мусіли би конечно існувати. А если в них тої причини нема, то мусить вона бути поза ними, в якімсь позасьвітовім естві, котре існує не случайно, лиш конечно і то єство дало підставу тій праматерії і рухови, воно єї сотворило. І кожда найдалше в вічність посунена праматерия не може мати в собі тої причини, бо і вона єсть случайна, могла відмінно існувати, або зовсім не існувати, лише мусіла дістати підставу від иньшого ества; а вічність сама і час не могли дати другому житя — бо самі в собі не існують, лише можуть існувати в естві.

Если отже заперечимо істнуванє Бога, то абсолютно не можна пояснити істнуваня сьвіта і виходило би, що сьвіт ані сам собі не дав житя, ані від иньшого ества не дістав, а має то жите ні звідти ні звідси, — а то прецінь немислиме і противить ся розумови.

Проти тому закидає невірний: сотворенє є неможливе; з нічого повстає лиш нічо. На то ми скажемо, що так єсть у людий і в природі. Ми і природа можемо перемінити яку річ, але нової сотворити не можемо, а навіть одного атома знищити не можемо. З нічого не можемо нічого зробити, і само нічо не може дати собі житя; — де єсть абсолютно нічо, там нема ніякого діланя, ані твореня. Нічо може лише не-ділати, але ділати не може (то друге єсть більше неможливе, ніж щоби потапаючий витягнув сам себе за чуприну з води), — отже нічого ділати не може, бо то було би діланє не лише з нічого, але і через

нічо. З того всього однак не слідує, що нема ества сильнішого від чоловіка і природи, котре би могло з нічого через свою силу сотворити щось і часть свого буття дати там, де его еще нема.

Знов скаже материяліст: ми знаємо всю природу і сили природи; висше ество, висша сила є неможлива. Та так, але хто потрафив би то всьо вичислити, чого ми не знаємо, а ще особливо — як не хочемо знати. Що ми чогось не знаємо, то ще не єсть доказом, що того нема. або що оно неможливе.

Случай може багато зробити, случайний огонь може цілий сьвіт знищити; то чиж не міг і сьвіт повстати случаем — каже „учений“. Тут під случаем розуміє ся не случайність висше згадана, тут під случаем розуміє ся або брак причини; або незнана причина. Та о браку причини не може бути і мови, бо без причини нічо не діє ся — пр. огонь не може повстати без причини, палиця сама не зломить ся без причини; впрочім найновіша наука виказала, що кожде хотяй би найменше діланє в природі, має свою причину, так що навіть найдрібніше зеренце піску о один сантиметер не може посунути ся без причини. Впрочім то єсть зовсім зрозуміле*); — а тут та сама модерна наука голосить, що сьвіт повстав случаем т. є. без причини. Отже всьо має причину і підставу, лише, де ходить о виясненє повстаня сьвіта, там причини нема, бо тут уже ходить о Бога-Творця. — І то єсть „наукова консеквенція“!

Ціла природа довокола нас голосить: я не стою сама собою, ані случаем, ані не з нічого, ані не з конечности, лише: „Въ началѣ сотвори Богъ небо и землю“ (Бит. I, 1.). В тих словах містить ся одинокє розв'язанє того питаня. Заперечити акт сотвореня „въ началѣ“ значить, на питанє: „звідки тільки сьвітів“ дати найнерозумнійшу і пожалованя гідну відповідь: „без причини“. — І то єсть наука-знанє!

II. Розгляньмо ся дальше по сьвітї і побачимо ще одну познаку іstownя Бога, а іменно пречудний лад аж по найдалших сьвітах. Не самоволя панує в сьвітї, але найдокладнійший порядок і заховуванє правил. Пр. в нашій сонічній системі кружить около 300 планет довокола одного центра, кожда по иньшій еліптичній дорозї, однак в той спосіб, що ніколи одна другій на дорозї не стане, хотяй взаїмно всі себе притягають — чудо математичне! І так само у всіх системах сонічних і знов ті системи сонічні того всего сьвіта

* Зрозуміє і доказуваня не потребує, бо засада причиновости впливає з принципу т. зв. *rationis sufficientis* („*nihil sine ratione sufficiente*“), який є судом аналітичним і опирає ся на двох иньших принципах, ще яснійших: *pr. identitatis et contradictionis* („*omne ens ex conceptu suo idem est sibi ipsi et non potest sub eodem respectu simul esse aliud*“). — О тим ширше пр. Reinhold: *Teol. fundamentalis*, vol I., або той сам: *Der alte und der neue Glaube*. Виведені там широко і ясно всі космологічні докази на іstownанє Бога. — Ред.

небесного поміж собою. А світло, тепло, електричність, хемічні акції що секунди викликають в тім світі зьвіздяннм від біліонів літ найрізнородніші діланя, переходять одні в другі, а все для утримання порядку, а не для его збуреня. Подібно як телескопом, можемо і мікроскопом побачити той лад, що пр. триліони атомів зеренця піску тримають ся в рівновазі і біліони разів на секунду дрожать в лучах світла і тепла.

А світів зьвіздяних маємо що найменше 6.000. Лише один з них єсть нам найблизший і той один має такі розміри, що луч світла, який потребує 7 минут іти від сонця до нас, потребував би 5 міліонів літ, щоби зробити подорож через той світ. З кожним удосконаленем далековидів виступають нові ряди світів звiздяних і у всіх них такий самий лад. — Яка властиво ціль того порядку: чи вічне утримане, чи повільний упадок, чи раптовне знищене — того не знаємо, але правдоподібно, то всьо зміряє до тої хвилі, де устане всякий рух, де не блисне жадне світло, де устане жите.

Звідкиж та гармонія в світі? А річ проста — скаже невіруючий. Всюди той самий лад, бо всюди ті самі права. В тім власне міць желізних прав природи: вони з ко-нечностию ділають так, що панує той лад. Добре, скажемо; але звідки взяли ся ті права природи, хибаж не могли істнувати відмінні? Чому як раз такі? Що могли бути зовсім иньші права, о тім ніхто не сумніває ся і ніякий природознавець-натураліст навіть не пробував доказувати, що иньші права на світі не могли бути. О скільки могли ті права бути иньші, того ми не знаємо, але то є доказом лише ограничення нашого розуму, а не ограничення можливости. Єсли отже могли бути иньші права, а не ті, то сейчас мусимо спитати ся: а звідки походять як раз ті права? Відповідь може звучати лише така, що той лад походить від позасвітового Сотворителя, котрий міг дати ті або иньші права, а дав як раз ті.

А впрочім з того, що всюди панують ті самі права природи не слідує ще, щоби мусів істнувати всюди той самий лад. Одні і ті самі права природи можуть викликувати і нелад; бо щож то суть права природи? Це суть вони тільки матеріальним, фізичним, лише суть прикметою матерії і сили: серед яких обставин желізної ко-нечности викликувати такий лад, а серед иньших — иньший. Отже права суть ко-нечним услівем до порядку в світі і однакож самі вони не вистарчають, бо до сего мусять бути обставини такі, котрі викликували би лад, а не нелад, а іменно: добре уложене і відповідне за-по-требоване матерії і сили в той спосіб, щоби повстав лад. Примір: льокомотива складає ся з певного числа відповідно зложених кусників сталевих і єсть порушувана відповідною силою пари. Уложім ті складові части трохи відмінно пр. змі-нім положене тлока, або вентиля, а машина зложена з тих са-мих складових частий і порушена то самою силою пари. не буде їхати, лише пукне. Єсли би отже машиність запитаний:

чому тота машина так добре їде, відповів, що тому добре їде, бо такі суть залізні правила природи, то чи не вийшла би ся відповідь сьмішною? Кождий бачить, що тут самі правила природи не вистарчають, тут мусить бути добре уложене і відповідне запотребоване; тут мусить бути інженер, що з математичною докладністю виробив ріжні складові часті і їх зложив. — Так само у всесьвітї мусїв бути інженер, котрий уложив ті залізні права і матерію і силу.

Пригляньмо ся творенню на сїм всесьвітї через так многі періоди еволюційні. Кілько то з тої самої матерії із тих сил природи могло повстати ріжних сьвітїв, в котрих був би не порядок, а найбільший нелад? Міліони, триліони сьвітїв, пр. сонічні системи, могли би себе спинювати в своїх дорогах, або через ударене знищити себе. Звідки якраз таке уложене матерії і сили? Мусимо відповісти, що був інженер сьвіта, котрий дав тому всему лад. Повстане годинника найпростійшого о трех колісцях не може натураліст пояснити без порядкуючого духа. Або пр. влиє хемік в лябораторії до реторти кілька плинїв і потрясе нею в своїм часї, так що вона не пукне, лише виділить скристалізований бром, — то того явища ніякий розумний чоловік не припише лише „желізним правилам природи“, поминувши зовсім хеміка, котрий то все зробив. Мусить бути, очевидно, і на сьвітї впорядчик, інженер — ним єсть лише Бог.

Бог не потребує безнастанно латати того сьвіта, бо в своїм часї дав такі правила природі, такий лад, надав такий прарух матерії, що повстав такий красний і упорядкований сьвіт, що не вимагає дальшого актуального ділання Творця*). Одно отже єсть розумне пояснене сьвіта, одно дійсно наукове і можливе, а іменно пояснене, яке нам дає сьв. письмо: „Въ началѣ сотвори Богъ небо и землю“ і дальше: „Земля же бѣ невидима и неустроєна“ (Бит. I, 1) т. є. без ладу і порядку (*creatio prima*) і Дух Божий уносив ся верху вод. За почином Духа Божого первні порядкували ся, переходячи ріжні степені розвою, доки сьвіт не став ся таким, що настав у нїм той чудесний лад, над котрим людскість через тисячу літ ломить собі голову. Дух Божий не помагав тим залізним правилам природи*), лише Він ними кермував і вибів такий лад.

(Конець буде).

*) Сей висказ не є точний. Причини посередні (*causae intermediae*), що не мають своєї сили самі від себе, але від причини першої (в тім случаю: права природи від Бога), мусять бути з konieczности все піддержувані у своїм діланню тою першою причиною (*causa prima*). Щось, як олівець перестане писати, коли его випущу з руки і лишу самого на папері. — Ред.

Володимир Лиско.

Кілька заміток до питання: теологія а університет.

Всі ми були свідками, як в останніх літах понад австрійськими університетами перейшли градові хмари. Зворушилось головню на австр. університетах западних країв. В р. 1906. студенти чеського університету вистосували меморіял до сенату, в яким поучують своїх професорів, що теологія не є наукою, що вона не знає свободного досліджування і домагаються, щоби виділити її з університетського організму¹⁾. На їх зазив пішли віча і демонстрації в Грацу, Відні і Інсбруці. В нашій суспільности відбив ся сей рух на торічнім вічу академічної „поступової“ молодіжи, де, хоч ще українського університету нема, справу теологічного факультету на нїм вже порішено.

Хто-б над тим глїбше не призадумав ся, міг би з початку гадати, що ту розходить ся о інтереси учених о професорські дразливости. Справи науки, наукового досліджування, питання: чи теологія має належати до університету чи нї — се чейже питання, які вимагають фахового рішення. Коли однак бачить ся, з якою інтензивністю і в яких розмірах та борба відбуває ся, як вона ширшала і як діставалась до найширших мас, то не можна — як каже проф. Донат — оперти ся підозріню, що ту не ходить о наукове розв'язанє, але що се підсичена ріжними політичними чинниками борба світоглядів, стара борба — нова лишень полумінь.

Подібна буря перейшла перед кількома літами також і понад німецькими університетами, але справу порішено і уми успокоєно академічними дискусіями. Я назву лише Kraus-a, Schell-a, Harnack-a, Ehrhard-a, Schanz-a, Heiner-a, Schindler-a Merkle-a і Troeltsch-a, які з ріжних становищ застановляли ся над сим питанням. З учених не-теологіів забирав голос, о скілько мені здає ся, лиш проф. Павльєн, якого деякі гадки будемо мали нагоду почути. Найбільше успокоїла уми брошура проф. Troeltsch-a п. з. Die Trennung von Staat und Kirche, der staatliche Religionsunterricht und die theologischen Fakultäten — Tübingen 1907.

Тимчасом з дебат на демонстраційних вічах, як і з резолюцій академічної молодіжи одно виходить ясно, що так демонстранти, як і їх бесідники не розпоряджали навіть найконечнішою літературою і знанєм того предмету. Вони були „без упередження“ але в особливім значіню.

¹⁾ Для агітації перевели сей меморіял на українську мову і випечатали в „Буковині“, р. 1906, ч 136 і 137.

Моєю задачею буде представити головні гадки і погляди, які підносять противники теологічних факультетів. Наші образовані круги, а передовсім наше студентство повинно з'орієнтуватися в тім питанні, яке є так великого значіння не лише для репутації християнського світогляду, якого науковою репрезентантною є теологія, але і для організації шкільництва в загалі.

* * *

Щож закидають теологічному факультетови противники християнського світогляду?

Теологія кажуть — є звязана упередженнями, догмами і учительськими рішеннями, вона не має свободи досліджування — тому її треба виділити з університетського організму.

Заки ще прийдемо до того закиду, хочу звернути увагу на одну річ, яку наші противники так легко переочують, на се: що було первістною, через цілі століття виключною, а й тепер ще фактичною задачею університетів? Первістною і через цілі століття виключною задачею наших університетів — як каже Павльзен ¹⁾, як признають і інші автори — було приготоване (Ausbildung) до практичного звання. Если з того боку возьмемо, то не може бути сумніву, що теологічна наука має таке саме право на університеті, як наука права, медицини і філософії, які прецінь в першій мірі мають приготувати до практичного звання. Злученє різних факультетів в одну цілість, в університетський організм має ще і ту велику користь, що дає будучому судії, лікарєви, учителеви нагоду присвоїти собі загальне, поза властивий фах виходяче образованє і в сей спосіб розширити світогляд. Не потребує жадного доказу, що також на способі виобразованя будучого душпастиря незвичайно много залежить безпосередно Церкві а посередно загалови — державі і народови. На теологічнім факультеті богослов повинен побирати своє станове образованє від можливо найліпших учителів, а звязь з університетом має йому дати можливість заглянути і поза рами власного фаху. Св'ященник потребує нині широкого образованя, щоби також і для образованого світа міг бути провідником і пастирем. Ні один з духових напрямів часу, ні один з їх сумнівів і „питань“ не повинні єму бути незнані. Таке широке образованє, яке не ограничає ся на властивий собі фах, найпевнійше можна набути в центрах знаня, в огнищах духового житя, в університетах. На університеті має богослов також численні принуки до власного досліджуваня і літературної продуктивности. В відділених семинаріяльних заведенях (ліцеях) ледви чи можна оминати певного рода односторонности і ограничєня світогляду; глубшого зрозуміння внутрішньої звязи поодиноких наук у них лише з трудом можна набути. Колиж отже

¹⁾ Fr. Paulsen: Die deutschen Universitäten und das Universitätsstudium, Berlin 1902 стр. 188.

від священника мусить вимагати ся можливо глибокого і все-стороннього образования, то нарід, що сильно стоїть при вірі своїх отців, має зовсім узасаднений інтерес, а через плачене податків і право до сего, щоб его будучі душпастирі не були відсунені від перших місць образования, які їм дали би конечно загальне і відповідне образование — певнійше і совершенійше, якби се могли зробити від університетского організму відділені теологічні фахові школи.

Що богослови радо роблять ужиток з того злученя теологічного факультету з університетом, видко з сего, що в жаднім — здає ся — фаху не находить ся так много мужів, які попри богослове укінчилиб ще й инші фахи, як в стані духовнім. Колиб між студентами світських факультетів була хоч частина того заінтересованя для теології — то зникли би пересуди, а деякі учені не виказували би так разячого незнання в релігійних і церковних річах. І Гекель мусів дозволити собі сказати, що він в теологічних питаннях пописує ся до пересуду посуненою наївностию та ігноранцією ¹⁾.

Наука а теологія.

Доперва відносно пізно до того першого завданя наших університетів: приготувити до практичного званя, прийшло друге: наукове досліджуванє.

Що то є наука?

Коли мешканець північної або середньої Європи чує про науку, то представляє собі звичайно сейчас університет і його учителів. Університети стали для нього осідками науки; ту подають собі дружну руку численні дисципліни, ту посвятили сотки мужів свої услуги. Коли говорить ся про ученого, то мимоволі насуває ся питанє: на яким університеті він є професором? Великі дослідники природи як: Helmholtz, Liebig, Hertz, Kirchhoff; фольозофи як: Кант, Фіхте, Шелінг, Гегель, Гербарт; великі фільзологи і історики були — професорами університету.

Та мимо сего наука а університет не суть дві конечно з собою звязані річи. До університету належить наука, однак до науки не конечно належить університет. Наука вже була, заки побудовано перші університети (12. і 13. ст.) а і пізнійше були ріжні дослідники, що збогачували науку, хотяй не мали катедри на університеті. Не лиш Пітагор, Арістотель, св. Августин не належали до університету, але також Коперник, Ньютон, Кеплер не учили на них. В краях западної Європи і в Америці ще до недавна так було, а й нині ще єсть подібно. Коли отже питанє про науку, то се відносить ся до університету і їх учителів, але не виключно до них. Наука і університет — не суть коррелятивні понятя.

¹⁾ „Kultur“ IX. 1908.

„Нива“ ч. 2.

Щож є наука?

Наука є то упорядкована сума пізнання і досліджувань річей після їх основ¹⁾. Пр. природознавство є то сума пізнання і дослідів на поли природи, представлена в упорядкованій звязи після даних основ. Звичайне описанє явищ в природі без пояснення і спровадження їх до правил природи не буде природознавством у властивім значіню (Naturwissenschaft), лише буде звичайним описом природи (Naturlehre). Подібно й історія є то упорядкована сума пізнання на жерелах опертих дослідів з пожитя людий з узглядненем причин і наслідків.

То пізнанє не все є певне і несумнівне. Під модерне понятє науки (Wissenschaft) підтягаємо ціле знанє (Kenntnisse) певне і непевне, результати і гіпотези, як також само досліджуванє з єго методою. Астрономія за часів Птолемея була сумою того, що тоді непевного про зьвізди знало ся. До того належало також переконанє, що сонце крутить ся около землі. Фільозофія Арістотеля обіймала свої фільозофічні погляди про Бога, сьвіт і чоловіка — отже також деякі блуди.

Если говоримо загально про науку — то розуміємо лише збір поодиноких наук. Поодинокі науки ріжнять ся від себе передовсім предметом, яким займають ся. Астрономія ріжнить ся від палеонтології і фільозофії тим, що вона займає ся зьвіздами, а не фосіліями ані послідними правдами розуму.

З того короткого аналізу виходить, що наука і єї досліджуванє не є нічим иньшим як лиш діланем людского ума, яке ріжнить ся від звичайного думаня лише систиматикою і методою, звичайно також більшою основностию і співділанем многих.

А чим же займає ся теологія? Теологія є наукою християнства. Біблійна історія має за предмет сьв. Письмо; біблійна інтродукция займає ся єї внішною історією — історична критика грає ту найважнійшу ролю; ексегеза займає ся науковою інтерпретацією тексту; герменевтика і ряд фільологічно-історичних помічничих наук жертвує її свої услуги. Історія Церкви зі своїми галузями — патрологією, історією догм церк., археологією і історією штуки і зі своїми помічними науками представляє науку обявлення в єї історичнім ході і в єї розвою. Догматика (з апологетикою) і моральна мають задачу — науку віри і обичаїв, яку черпають зі сьв. Письма і Переданя, пояснити, боронити, нові правди з них висновувати і всі систематично зіставити. В кінці церковне право, а ще більше пасторальна, гомілетика і літургіка показують, в який спосіб акт обявлення і відкуплення позинні знайти відблиск в чиннім житю Церкви і християньского народа. Є се отже систематично упорядкована сума пізнання і досліджувань науки віри з погляду на неї саму, на єї історію і на єї вплив в житю Церкви.

¹⁾ Donat: Freiheit der Wissenschaft, Innsbruck 1910, стр. 3.

Если отже пригадаємо собі дефініцію науки, то нема найменшої підстави оспорювати характер теології яко науки. Проф. філософії інсбруцького університету таку дає характеристику теології: „Методом природного думання теологія досліджує наперед основи віри, після філософічної і історично-критичної методи провірює жерела об'явлення, на них опершись доказує науку віри, після метод аналітичного і синтетичного думання старає ся ті правди переробити і представити в певній звязи¹⁾. Отже ті самі методи, як в иньших науках: константоване фактів, вияснене понятя, дедукция, індукция.

Бозьмім пр. історію. Церкви. Церковно-історичне досліджуванє не ріжнить ся ані методом, ані зі згляду на свободу випроваджуваня вислідів від науки сьвітської історії. Знані суть слова одного з найвизначнійших представителів Церкви, Папи Льва XIII., який обовязок церковно історичного досліджуваня ще більше заострив: „Істория — каже він — нехай не відважить ся подавати щось неправдивого, але також нехай не відважить ся тушовати правду“. Так само стоїть справа з науковим представленем права і управи церковної, історії церковної літератури, історії штуки і церковної археології. Ті науки дають богословом поле до як найсвобіднійших дослідів.

Троха инакше має ся справа з догматикою, моральною і біблійною екзегезою. Ту богослов-дослідник звязаний правдами віри (догмами) і учительськими рішеннями Церкви; поза них він не може вийти, він мусить перед ними стати з повним поважанем.

Але коли він правди віри і обичаїв, факт об'явлення схоче науково узасаднити, спекулятивно обняти і систематично представити, то ся праця не меньше буде науковою як праця правника або філософа, який також звязаний даними, мусить від них вийти. Дуже влучно висказує ся о тім Павльзен в ділі: „Die deutschen Universitäten und das Universitätsstudium“, коли говорить о юристах: „Der Jurist — каже він — erkennt als seine Aufgabe an, nicht durch freie wissenschaftliche Forschung das Recht hervorzubringen, wie dies etwa das alte Naturrecht unternahm sondern das durch Satzung geltende Recht wissenschaftlich zu behandeln, oder in die Form eines dogmatischen Systems zu bringen, nicht wesentlich anders als die katholische Theologie das geltende Dogma in die Form der Dogmatik bringt. Freilich wird dem Juristen nicht verwehrt, zum geltenden Recht kritisch Stellung zu nehmen wenigstens nicht im einzelnen, denn eine Verwerfung des Rechts im ganzen und der Autorität, die es setzt, würde ja auch hier ohne Zweifel für unzulässig befunden werden.

„Aber auch dem katholischen Theologen ist, selbst in der Dogmatik und Moral, die Anerkennung der kirchlichen Autorität im ganzen vorausgesetzt, ein beträchtlicher Spielraum gelassen, und

¹⁾ Freiheit der Wissenschaft. O. c. стр. 457.

daneben gibt es auch hier neutrale Gebiete. Also man übertreibe nicht den Unterschied; es ist vorhanden, aber er ist kein absoluter“.

Звичайно чує ся єще такий закид: „Теологія — се віра, або опирає ся на вірі. Віра однак не має нічого спільного з наукою; вона є чутєм (Gefühl), а наука пізнанєм (Erkennen)“.

Однак таке понятє віри є зовсім ложне; воно впливає з того суб'єктивістичного агностицизму, який відмовляє чоловікови пізнання надзміслових правд.

Віра католицька — є се стале переконанє розуму о правді об'явленої науки, опертє на свідощі Божім. Як історик, опершись на авторитеті Лівія або Тацита, або прийнявши свідоща вавилонських розкопок або єгипетських пірамід, на тім опирає дальші свої досліджуваня, так і богослов вірить своїм релігійним правдам тому, що вони заховали ся через Боже свідощтво. Основою отже єго дальших вислідів не є недаюче сконтролювати ся нерозумне чутє, але набуте, стале переконанє розуму.

Колиж отже під знанєм (Wissen) розуміє ся нічо иньше як пізнанє (Erkenntnis), то віра є знанєм у властивім змислі і між ними не заходить жадна противрічність. Єслиж хто називає знанєм пізнанє (ein Erkennen), що єго набуває ся власним пониманєм без внішнього свідощтва — тогді теологія не є наукою о скілько вона вірить, подібно ї історія не є наукою, о скілько вона вірить жерелам. Але вона є наукою (Wissenschaft), коли робить досвідченя і розумованя, коли провірює жерела, з них бере правди віри і, на них опершись, випроваджує дальші досліди.

(Конець буде).

РЕЦЕНЗІЙ.

Християнсько-католицька Педагогія, або наука о вихованю.
Уложивъ після выкладѣвъ университетскихъ Д-ръ Іоанъ Бартошевскій, поч. крылошанинъ гр. кат. Митр. Кап., звич. професоръ пастырского богословя и педагогій въ ц. к. львѣв. университетѣ, дѣйств. совѣтн. Митр. Львѣв. Консисторій, испытователь синодальный. Накладомъ автора. 1909. Львѣвъ. стор. XV + 425 + V 8°, 4 Кор.

Наш вік називають столітєм дитини. Криза, яку під теперішню пору переживає людська суспільність, заставила людей доброї волі до праці над вихованєм покоління здорового на тілі

і душі. Теоретики і практики подали собі згідну руку в ім'я ратування людства і старають ся пізнати душу дитини і всі чинники, які на неї будь корисно, будь то некорисно впливають, щоби в сей спосіб дійти до висвітлення питань, які поставила новочасна педагогія і до випробовання тих середників, яких нинішня доба вимагає. Нива педагогічної праці стала ся незвичайно оживленою. З дня на день повстають нові інституції, товариства, видавництва, посвячені для добра „найменьшого брата“. Педагогічна література зростає до непроглядности. Побіч великих педагогічних енциклопедій (прим. Райна: *Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik* або Льюса: *Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde*) появляють ся, особливо послідніми літами, то поодинокі монографії, то одноцільні педагогічні підручники, які дають наглядний доказ, що інтерес для виховання дитини стоїть нині в осередку питань дня. Педагогічні різні напрями годять ся у тім, що виховане має обняти гармонійний розвиток всіх сил чоловіка, фізичних і духових. Духове же виховане не має обмежувати ся лишень на інтелектуалізм, на одностороннє образоване розуму, на копиченє знаня, — але рівночасно і рівнобіжно з образованем ума має поступати і волюнтаризм, плеканє волі, етичне виховане: убагородненє серця, сталенє волі, образованє характеру. Лишень у тім різні напрями розходять ся: — що має стати ідеалом і нормою гармонійного розвитку всіх сил чоловіка?

Модерні педагогія, які сліdkують стежками еволюціонізму тай видирають з чоловіка душу, цілком природно поза чоловіком самим такого ідеалу не бачуть. Та вони лишень викликають замішанє в педагогії, бо доводять остаточно як не до обожаня чоловіка, то до низького гедонізму, розкішництва. Однак не тудя веде дорога до ратунку. Як по всі часи, так і в нашім електричнім віці, одиноким гідним чоловіка ідеалом вихованя може бути лишень образ і подоба Бога, а одиноким учителем і взором вихованя Ісус Христос. У Нім „явился бо благодать Божія спасительная веѣмъ челоѣкомъ: показующи насъ, да отвергшеся нечестія и мірскихъ похотей, цѣломудренно и праведно и благочестно поживемъ въ нынѣшнѣмъ вѣцѣ“ (Тит. 2, 11—12) Ось і ціль і дорога вихованя! А як Христос є одиноким педагогом людскости, так і Церква Христова є одинокою від Бога управленою і післаною інституцією для вихованя всіх людей. Тим самим весь тягар педагогічної праці в першій мірі спадає на священників-душпастирів і вони є відвічальні за християнське вихованє суспільности. До належного і успішного сповнюваня сего так важного і відвічального післаництва потребує священник любови, знаня і досвѣду. Любов і такт дає ласку званя, досвѣд приносить жите, а знанє правил педагогії треба собі здобути.

Для кандидатів священства єсть у нас спеціальний курс педагогії. Професор сего предмету і душпастирства, о. д-р Бартошевський, видав отсе вже в друге свій підручник п. з. „Хри-

стіянсько-католицька педагогія, або наука о вихованю“, призначений як для слухачів богословців, так і для дальшого педагогічного образования священників і світських людей.

Перше виданє сеї книжки вийшло еще 1891 р. під заг. Педагогія руска. У порівнаню до него, нове виданє є цілковито орус повим, о збільшенім обемі й иньшім укладі, тому то воно і не зазначене яко друге виданє. Тим самим Всесвітл. автор дав доказ, що бажав зладити підручник, який би відповідав поступови науки, зміненним обставинам часу і потребам нашого народу. Свої бажаня і змаганя, якими він руководив ся при укладаню сеї книжки, він ось як висказав у „Вступнім слові“:

„Моя Педагогія в тім виданю, рівно як в виданю первім, уложена на вічних, незмінних засадах сьв. Христової віри, на науці Ёго сьв. Церкви, має своє велике значінє особливо в нинішніх часах, коли то вороги нашої сьв. Церкви раді би в своїх радикальних цисьмах вирвати нашому народови з серця сьвяту релігію, а заступити єї тим, що вони мильно називають „етикою“, а що в сути річи єсть лиш тресурою.

„Єсть вона (-пед.) уложена після моїх викладів педагогічних, даваних що року богословам ІІІ. р. у львівськім університеті. Вона порушує і обговорює всякі найважнійші предмети, відносячі ся до щасливого розвою і виобразованя чоловіка як під зглядом фізичним так і під зглядом моральним, і подає стисло опреділені услівя, від котрих тревалого і консеквентного виконаня зависить вічне і дочасне щастє поодиноких членів нашої суспільности, а тим самим і цілого руского народа... Тая книжка — се овоч моїх довголітніх студий і розважань, — се скарб, могучий принести Вам (Ч. ОО.) і народови неоцінені користи як для душі так і для тіла, і причинити ся до здобутя красної долі для нашого бідного народа!

„Єслиж тая так позиточна книжка єсть таким скарбом, могучим збогатити наш нарід під кожним зглядом, то випливає з того конечна потреба, щоби всі Вч. Отці Душпастирі робили з тої книжки ужиток при всякій нагоді. Там найдуть вони прекрасний материял до проповідий о вихованю дітий, о обовязках родичів злядом дітий, а знов дітий зглядом родичів, там найдуть вони дуже хосенні гадки до катихизації в школі і в церкві і взагалі до практик релігійних у молодіжи; там найдуть вони премного красних точок для поучень приватних і пересторог при слуханю сповіди своїх вірних. Однак тая моя Педагогія не сповнила би еще своєї многоважної задачі, наколи би мала обмежувати ся лиш до тих обовязків Ч. ОО., о яких висше було сказано. Не все бо, що містить ся в тій Педагогії, хоч дуже важне, дуже потрібне, може бути сказане в проповідях, при катихизаціях, в приватних поученях і при слуханю сповіди вірних. І ото як раз наші читальні, які в нашім краю так гарно розвивають ся і з кожним днем

множать ся, суть найвідповіднішим місцем, где би кождий Ч. О. Душпастир міг хоч в неділю і свята пр. по вечірні довше задержати ся при обговореню важних точок педагогічних і гігієнічних і висказати своїм вірним, що для них єсть хосенним під зглядом душевним і фізичним, економічним і суспільним, що служить до їх всякого добра, а що знов їх гнобить, нищить і на нужду спроваджує. А скоро возьмем на увагу, як велика буває у нас по селях смертельність дітей в першім році їх життя задля невіжества родичів, то буде се великим добродійством для вірних, коли вони і о тих важних річах від свого душпастиря в читальні довідають ся. О шкідливости п'яньства для нашого народа єсть в сій педагогії бесіда при многих нагодах, тож був би з того великий хосен, наколи би душпастир в однім із своїх викладів в читальни обговорив і сей так многоважний предмет.

„Ч. ОО. Душпастирі! Ви особливо в часі Ваших студій богословских, а крім того приватною лектурою присвоїли собі значний запас всяких, а також педагогічних відомостей. Той запас єсть скарбом Вашим, яким Ви тепер яко слуги Христові маєте ділити ся з тими, що суть з Божої волі повірені Вашій духовній опіці і проводови. Збільшайте отже сей скарб і не переставайте ділити ся ним з Вашими вірними, виховуйте їх на здорових тілом і душею горожан а будучих мешканців неба. Тоді станете ся правдими добродіями нашого народу, найбагороднішими і найлучшими єго патріотами.

„Було би дуже добре, если би за понукою ВЧ. нашого Духовенства набували ту мою Педагогію також люди єсвітські, виховавці дітей. І вони бо мали би в тій книжці велику поміч в важній справі вихованя молодого покоління. Ото що пише о тій моїй теперішній Педагогії наш В. Преосвященний Митропол. Ординаріат, уділяючи дозволення на її печатанє:

„Педагогія, або наука о вихованю, Всєсвітл. о. д-ра Йоана Бартошевского, проф. ц. к. університету львівского, не содержит в собі нічого єсв. кат. вірі і поровєтственности противного, а подає такі хосенні, на єсв. Письмі і на науці єсв. кат. Церкви опираючі ся правила вихованя, які єсть спосібні заporučити вихованє молодіжи на побожних християн і пожиточних членів суспільности. З того взгляду заслугує та книжка на тоє, щоби ю читали не лиш душпастирі і катихити, но і єсвітські люди, занимаючі ся вихованєм молодіжи“. — Тішу ся, (додає Всєсвітл. автор), що могу виказати ся таким єсвітлим єсвідомством!“ А нам нехай буде вільно додати, що на таке єсвідомство Вп. автор вповні заслужив. Дві причини склали ся на се. По перше, довголітній, майже три десятилігя обнимаючий, досвід профєсора педагогії і пастирского богословя; по друге, житєва обсервация і праця. Розгорнути єго книжку, а бачить ся перед собою прямо підручник житєвої практики, сєго неоціненого савоїг віуге, якого так часто бракує неодному з молодих людей, особливо наших.

У пяти трактатах, — з яких три перші посвячені гігієні і обнимають плеканє фізичного розвитку дитини, а два послідні властивій педагогії, релігійно-моральному вихованю, — Всесвітл. автор розвиває ціле жите дитини, єго фізичний, умовий і моральний розвиток і безнастанно звертає увагу на всі чинники, які на сей розвиток будьто користно, будьто шкідливо впливають. При тім завжди подає ради, як шкідливі впливи спияти і устороняти, а користати з добрих, щоби в сей спосіб „добре сімя в дитині пробудити і плекати, а сімя зле устороняти“ (ст. 20). Ради ті подавані суть в тоні щирім, прихильнім, без менторства, поперті звичайно покликом на фахову повагу, або житєвий досвїд. А є тих ріжних заміток і рад чи мало! Попри чисто, емінентно педагогічні справи є порушені і другі, які з ними вправді посередно вяжуть ся, але все таки в педагогії свою вагу мають. Ось прим. о атавізмі (ст. 25—27), о захованю ся матери бременної і в часі кормлення дитини (ст. 29—34), о мамках (ст. 34—37), о довголітності (ст. 56—59), о простудженю (ст. 59—61), о поросі по улицях, замітанім довгими сукням (ст. 72—74), о гігієнічнім мешканю (ст. 70—71, 76—81), о значнію дерев і цвїтів для гігієни (ст. 81—83), о штучнім кормленю немовляти (ст. 88—94), о вегетаріанізмі (ст. 96—98), о гігієні і педагогії їдженя (ст. 99—103), о шкідливости алькоголю (ст. 104—113), о каві і чаю (ст. 113—14), о фалшованю поживи (ст. 114—18), о сколіозі (ст. 120—21), о нервовости (ст. 121—23, 137—44), о іграх і руханці (ст. 123—31, 144—46), о забавах дитячих (ст. 131—33), о колиці і способі колиця (ст. 136—37), о фехтованю, танцях і дитячих баях (ст. 146—48), о не гігієнічній, шкідливій і пересадній одежі (ст. 149—67), о мальованю лица у женщин та їх капелюхах з птахами (ст. 168—71), о купелях (ст. 172—87), о мнемоніці (ст. 210), о станциях, бурсах і інтернатах (ст. 285—88, 340—49), о еманципації женщин (ст. 300—316), о відповідних для женщин галузях заробкованя (ст. 336—39), о злій літературі (ст. 395—98), о неморальних представленнях (ст. 398—9), о невідповідних обходженнях памяти сьв. О. Николая (ст. 400) і ин. Як слідно, много інтересних річий з життя і для життя писаних.

З межі питань чисто педагогічних, особливо спірних, вистарчить зазначити, що Вп. автор обстає рішучо за карам и тілесними (ст. 260—79), до яких управняє як родичів, так і учителів і вихователів. Однак він ограничає се право на виміркові случаи і великі застереження, коли говорить (на ст. 264): „Особливож, як висше було сказано, належить бути уміркованим при вимірі кари тілесної, котру треба виміряти лиш в крайній потребі, коли вже иньші кари не помагають, або коли дитина допустила ся якого дуже великого проступка“; або (на ст. 278): „Повторяємо еще раз, що розсудне і правдивою любовію і взаїмним довірєм і повагою родичів і учителів загіте і управляне уживане так кар природних, як і поступенних кар штучних, приспособить дитину як найлучше до життя практичного, уле-

гчить їй борбу жити, в якій би інакше при найлучших своїх способностях і найкрасших прикметах душі і серця мусіла би згинутися“.

Дальше в питанню вищого образования і еманципациї жінщин (ст. 300—39) Вп. автор покликає ся на слова свв. Отця Пія X, що „католицька Церква дозволяє і благословить кожний рух, який має на цілі піднести інтелектуальну і суспільну уровень людскости — о скільки не стоїть в колізії з християнською етикою“ (ст. 339). Програму же виховання жінщини він за Мечиславом Барановским ось яку ставить (ст. 338): 1) „Головним покликанєм і задачею жінщини єсть праця в родині і для родини, до того належить приноровити вихованє, а то: способити дівчата в добрім вихованю релігійнім і моральнім на добрі товаришки життя, на добрі господині, на добрі матери і на добрі виховательки власних дітей. 2) Способити жінщини до самостійного заробкованя, передовсім отже улїпшити їх вихованє, щоби у них нервовість і иньші недомаганя не наступили, а тим самим, щоби жінщинам дати спосібність до повнення задач заводових, уважати дальше на вихованє духове, а тому витворити засади релігійні і моральні, а зарівно гарт духа до борби з судьбою. 3) Побіч спосібностей духових вполювати в жінщини відомости практичні, котрі в цілім ряді обставин складають ся на запевненє условин здоровля родині. 4) Зреорганізувати доповняючу науку в тім дусі, щоби вона давала в будучности жінщинам хліб. 5) Не усувати в засаді жінщин від висших заведень наукових, але і не допускати до звихненя в них і занепаду здорових понять. 6) Виступати проти рівноуправненя жінщин в урядах і против признаня їм прав горожанських, належить їм однак признати право забираня голосу в справах спеціально жінщини дотичачих“. В послідній точці під згаданими правами горожанськими Всесвітл. автор розуміє, як се слідує з сторони пояснює, політичний рух жіноцтва і участь в законодавстві. В пятій же точці признає жінщинам право до висших шкіл. Однак, з огляду на многі невластивости, про вище образованє жінщин висказує ся на иньшій місци з резервою, а навіть цитує доволі строгі погляди ригористів. Для жінщин же, які чи то завдяки економічному станови, чи здоровлю, чи успособленю, не можуть вийти замуж, подає відповідні галузи самостійного заробкованя.

Питанє полового осьвідомлюваня молодіжи, яке послідними літами наробило стільки шуму серед педагогів, а навіть викликало велику літературу, Вп. автор практично розв'язує покликом до образованя почутя встидливости у молодіжи (ст. 401 сл.). Тільки при тім мусимо звернути увагу, що серед бесіди про гріх нечистоти вкрутив ся *lapsus linguae*. На ст. 413 тайний гріх молодости і самооскверненє (малакія, рукоблудіє, *masturbatio*) — а думаємо, що про се бесіда — названий „гріхом содомским“.

При кінці годить ся з особливим признанєм піднести, що завдяки гарному стилеві та інтересному представленню річі книжка читає ся легко і приємно; а веселий жарт, то легка іронія, то терпка сатира від часу до часу лектуру еще більше оживляють. Може бути, що деякі з послідних декому будуть видавати ся злишними (прим. на ст. 55, 73, 165, 367 ув., 375 сл., 387 ув., 390 ув.), але се вже треба полишити личному осудови автора і читача, тим більше, коли книжка призначена для ширшого загалу.

Ми задержали ся трохи довше при нашій педагогії. Однак думаємо, що і сам предмет і книжка на се вповні заслугоють. Тим більше, коли у нас є так рідка отся нагода руску книжку, та еще у другім виданю, виражати в дорогу до читачів, — книжку, яка так багато праці, знання і досвіду з собою несе. На нашу думку вона повинна находити ся у всіх учительських бібліотеках шкільних. — *о. Др. О. Боцян.*

ДОПИСИ.

В справі недільного спочинку.

В „Ниві“ ч. 23. 1909, на ст. 809—810. описана справа, як то посесор жид в Камянках повіта скалатського возив снопи в неділю рано і по полудни і які з того вийшли клопоти для війта і сьвященика, а що важнійше — яка зневага релігії християнської і згіршене і визиск праці форналів, що навіть в неділю не відпочнуть. Якби на мене, то я був би вперед жида посесора заскаржив до староства, а разом відніс ся урядово до уряду громадського, щоби — яко власть поліційна, зарядив всьо потрібне, щоби в неділю підчас Служби Божої не возили снопів. Гадаю, що прокуратория державна кине *ad acta* ціле слідство проти війта о *zbrodnię gwałtu publicznego*. Тую справу конечно треба котромусь з послів до парламенту або до сойму докладно і річево представити. Закон, на котрий о. Гр. покликує ся, не єсть законом о спочинку недільнім, тільки загальним законом державним о віроісповіданнях; єсть то закон держ. з 25 мая 1868. З того закона цитую з *Korzeniowsko-go* уступи тут належачі (ст. 85, 86): *W niedziele należy podczas nabożeństwa zaniechać wszelkiej roboty publicznej, która nie jest nagląco potrzebna*. Еластичний єсть той §, бо піжно

можна інтерпретувати роботу публичну і наглядно потрібну. Дальше каже той закон: należy w dni świąteczne podczas głośnego nabożeństwa zaniechać w pobliżu domu Bożego wszystkiego, co by mogło pociągnąć za sobą przeszkodę lub naruszenie uroczystości. В німецькій тексті стоїть: Störung oder Beeinträchtigung des Gottesdienstes. Закон державний о відпочинку недільним (Sonntagsruhe) походить з р. 1882—1883. і дотичить головно торгівлі і промислу (Handel und Gewerbe). Вожене снопів в неділю по полудні практикуєся — на жаль — не раз по дворах нашої ultra католицької (recte польської) Людомерії в ultra католицькій державі, в котрій грають тепер на перших скрипцях вшехполяки. Рівночасно будуєся всюди лат. каплички на Русі, а позволяєся зневажати неділю! В загалі в таких справах, як наведена о. Гриц. справа в Кам'янках, треба бути дуже обережним і тактовним, щоби непотрібно не загнати ся там, де не треба. Якби був війт фіри зі снопами задержав в неділю підчас Служби Божої, як їхали коло церкви. був би критий законом цивільним. Близь війт поставив вартівників і вартівники в часі вечірній задержали фіри двірські з наказу війта, то вже на некористь війта зложать, а вкінці всео — як звичайно — „скропить ся“ на руск. священику, тому треба бути дуже обережним. — *Сельский парох-практик.*

Цікавий случай — але чи після права і конкордії?

Палана Осика, незамужна, гр.-кат. обр., служила по різних дворах і мала сина Григорія в р. 1886, котрого охрещено і миропомазано в гр.-кат. обряді і записано в гр.-кат. метриці. В р. 1895 віддаєся вона за вдівця Стаха обр. лат. і бере шлюб в костелі, бо свою метрику гр.-кат. дістала до рук і дала лат. священикови, а той вже не позволив йти до руск. священика, бо вже „переписав Палану і метрику на польське“! Муж Палани Стах був від 1876 до 1894 жонатий з Висилиною і мав з нею діти. В р. 1909. Григорій Осика, син Палани, хоче женити ся з дівчиною гр.-кат. і приносить до руск. священика метрику (sic!) крещення від лат. (sic!) пароха, хоч він вписаний в метриці гр. кат. народжених! А що більше, в метриці, виданій лат. священиком, називаєся він сином Стаха і Палани! Одже: 1) лат. священик видав фалшиву метрику крещ., бо акт крещення в лат. метриці не записаний. А що єсть вписане в метриці, тільки тоє можна видати в свідомстві метрикальнім. 2) Лат. священик brevi manu легітимував Григорія per subsequens matrimonium Стаха з Паланою, хоч тогди, коли Григорій уродив ся, мав Стах діти від законної жени Василяни. Одже після лат. метрикальних свідомств мав Стах рівночасно діти правесні від 2 жінок! Преціднь легітимоване Григорія повинно було бути законно переведене і то в метриці рускій. 3) А ще до того лат. свящ.

в метриці, виданій Григорієви інших кумів записав і день уродження инший подав!

Примітити треба, що Палана і Стах по різних дворах і фільварках служили, змінляли що пару літ місце побуту, через тоє годі було їх в евіденції утримати. Таким непевним людям не повинно ся до рук давати жадних метрик! — *Подільський священник.*

Відповіді „Ниву“.

Літургічне питання. Длячого при вінчаню в отпусті споминає ся сьв. Константина і Єлену і сьв. Прокопія? — *о. Й. Гикв.*

Питанє справді інтересне. Російський літургіст прот. К. Никольський в кн.: „Пособіє къ изученію устава богослуженія православної церкви“ (вид. 6. Петерб. 1900 ст. 731) таку на се дає відповідь: „В отпусті споминає ся боговінчаних царів, рівноапостольских Константина і Єлену, яко розпросторонителів правовіря і сьв. муч. Прокопія, що научив 12 жінок з веселістю і радістю йти на мученичу смерть, як на брачний пир“. А св. магистер Григ. Дьяченко в кн.: „Общедоступныя бесѣды о богослуженіи православної церкви“ (1898 Москва, ст. 1070) формально ставить то саме питанє і ось як на него відповідає.

„Для правленя римскою державою і розширюваня христ. віри Бог вибрав достойних царів Константина і матір єго Єлену, котрих церква назвала боговінчаними і рівноапостольскими і тому призиває їх в молитвах як своїх покровителів. Що же відносить ся до сьв. М. Прокопія, то з житя єго (8 лип.) видно, що він научив 12 благород. жен від брачних одежий і радостий ити на мученичу смерть за віру Хр. з веселістю і радістю, як на брачний пир. Пригадка о тім вказує на се, щоби муж і жінка, будучи в супружю, берегли чистоти і христ. побожности, визначали ся ревністю о Бозі і Христовій вірі, за що вони, як родоначальники маючого з них вийти потомства, одержать вінці в небеснім царстві.

Обі відповіді майже тотожні; про сьв. Прокопія задовольючі, але про сьв. К. і Єл. видимо неясні, бо не слідно, чому би то вони, яко ширителі християнства і покровителі церкви, мали бути призивані як раз при вінчаню? На нашу думку punctum

salien's згадування сьв. К. і Єл. в отпусті не лежить в їх рівноапостольстві, лишень в слові „боговінчанихъ“. Після грецького обряду в даьнині, як се з літургічних рукописий (Cfr. Дмитрієвскій: *Εὐχολόγια*) видно, церковне закінчене тайни супружа обнімало наперед обряд обручення перстнями, а опісля по якимсь довším чи коротším часі (cfr. Cod. Theodos. lib. III. tit. V. leg. 4; Кормч. кн. 2 гл. 43) само вінчанє. Вже сама назва сего послідного обряду: вінчанє — коронованє, нагадує на царську коронацію. Церква, називаючи сей обряд коронацією, ставляє супруже високо побіч царської гідности і власти, о скілько то „вінці означають славу і честь, якої достають женихи в закінченю супружа, стаючи як образ Божий, як царі в власнім домі закладанім єго благословенєм“ (Месолора *Ἐυχαιρίδιον λειτουργικῆς, ἐν Ἀθήναις* 1895, ст. 217). Отже наша церква царскою славою і честью вінчаючи женихів і кладучи на їх голови діядеми, поручає їх опіці своїх боговінчаних царів, сьвятої двійці К. і Єл. — Др. О. Б.

ВСЯЧИНА.

Народна коляда.

Минає рік, як др. Святицкий висказав в „Ниві“ бажанє, аби зберігати всякі материяли, що відносять ся до нашої церковної культури. Оцінюючи вагу сього зазиву, нотую отсе коляду, якої я не находив доси в друку, а яку з ентузіазмом висьпіають селяни Станіславщини.

По ці-лім сьві-ті (2) ста-ла ся по-ви-на,

Пре-чи-ста Ді-ва (2) по-ро-ди-ла Си-на.

Як породила (2), в пелени повила,
В зелене сіно (2) в яслах положила.

Як сі жидова (2) я в тім довідала,
В пень отрочата (2) дволітні стинала.

Як сі Пречиста (2) я в тім довідала,
Аж до Єгипта (2) з Христом утікала.

Тікали-ж они (2) через чисте поле,
А там господар (2) на пшеницю оре.

„Пом[а]гай бі газдо (2) я в поли орати! —
Нині виореш, нині посієш, завтра будеш жати“.

Як сі жидова (2) я в тім довідала,
За Матков Божов, за Сусом Христом у погоню гнала.

„Пом[а]гай бі газдо (2) пшеничину жати!
Чи не йшла сюда (2) та Божая Мати?“

„Ой ішлаж она (2), буйний вітер віяв,
Як я осією (2) пшеничину сіяв“.

Стала жидова (2) в поли як билина,
Ой чуд їй сі став (2) від Божого Сина.

Ой чуд їй сі став (2) від Божого Сина,
Як зійшла на них Божая сила тай всіх їх затьмила.

Записав о. Ю. Гіряк.

Як то східно-галицькі польські священники заховують „конкордію“ і як то фабрикують ся латинники у східній Галичині.

Ярке світло кидає на се одна з дописей нинішньої „Ниви“, та ще яркійше понизші два свідощтва, які задля їх документальної вартости передруковуємо в цілости з наших часописей: перше з „Руслава“ ч. 284 (1909), друге з „Діла“ ч. 5 (1910). Перше — се лист кс. Кароля Процика з Ігровиці з правною порадою „jako się robi zawsze i wszędzie“; друге — то сфалшована метрика лат. урядом парохіяльним Пр. Діви Марії Сніжної у Львові.

I. „Niech będzie pochwalony Jesus Chrystus! Drogi Olesiu! Bardzo zasmucił mnie twój list i przyznam się, że nie spodziewałem się tego. Otóż co do tej sprawy, radzę Ci drogi Olesiu udać się do X. proboszcza polskiego w Czarnokońcach t. j. do X. Rydlewskiego i poprosić go, nawet możesz ten list mój pokazać. Poproś go, aby on twoją ruską metrykę wlepił do ksiąg metrykalnych swoich tj. polskich a potem na podstawie tej metryki wydał tobie metrykę polską i będzie dobrze. Tak robi się zawsze i wszędzie. A ja byłem parę dni temu w Buczaczu u X. Gromnickiego i pytałem się jak robić, a on mi powiada, że tak jak tu piszę. Gdyby X. Rydlewski nie chciał, to niech każe komu innemu to zrobić n. p. może poprosić jakiego księdza do siebie i ten w jego zastępstwie wyda tobie metrykę polską i dobrze. Ale niech się spyta księdza Bosarabowicza z Sidorowa, on też tak Podhoreckiemu zrobił i Sroczyńskiemu. Zresztą ja będę we wtorek w Hysiatynie cały dzień, może będziesz

tam, to pomówimy trochę. Tyle Ci radzę, a gdyby się nie udało, to zaraz mi napisz, co powie X. Rydlewski. Pozdrawiam Cię i polecam opiece Matki Boskiej. Twój X. Karol Procyk. Ihrowica 8/8 1908“.

II. „Omnibus et singulis, quorum interest aut quomodocunque interesse poterit, notum testatumque facimus Joannem Balcar filium Eliae Balcar et Annae Hamala natum in Porzycze distr. Grodecensis die (18) decima octava Aprilis anno (1879) millesimo octingentesimo septuagesimo nono et eadem die a k. Basilio Bielecki sacerdote catholico (*sic!*) adstantibus patrinis Andrea Maruniak et Maria Bidna baptisatum de iure et facto ad ecclesiam romano catholicam pertinere — ritumque latinum profiteri. Ab Ecclesia parachiali rit. lat. B. Mariae Wirg. ad Nives. Leopoli die 20 Juli 1909. Ed. Kiernik cooperator“.

Конкордия — як знаємо — є contractus bilateralis; если одна сторона її нарушує, звільняє тим самим і другу сторону від її заховування. І не диво, що часописи наші, обурені таким протизаконним, провокаторським поведенням польського духовенства, пишуть: „Сю вельми цінну польську інструкцію, як заховати декрет конкордії, подаємо до відомости і нашого клиру, щоб міг взорувати ся на душпастирській ревности польського клиру“ (Руслан). „Друкуємо сі документи на те, щоби наша суспільність і наше духовенство шляхом самопомочи боролось проти насильної латинізації й польонізації нашої людности тай на тім-же шляху пильно заходили ся, щоби шкоди, заподіяні латинізацією в нашій гр. католицькій материялі людській, відповідно вирівнати“ (Діло).

Не повинно-б дивувати ся тим допискам і польське духовенство, але їх примінене в практиці — таки мабуть здивувало б його не мало... Бо чи таке заховане конкордії з обох сторін вийде на користь латинізації й польонізації — то ще питане!

Тов. руских правосл. священиків на Буковині.

В „Буковині“ (ч. 281. з мин. року) поміщений звіт із заг. зборів тов. буковинсько-руських правосл. священиків. З него довідуємо ся, що се товариство існує від двох літ і гуртує в собі около 30 священиків. „На 400 бук. священиків — примічає справоздавець — число се поки що невелике, та треба зважити, що лиш за послідних 8 літ ми осягнули се число, яке що року побільшує ся окінченими богословами (в семинарії тепер рівна половина Русинів) і поодинокими людьми старої партії, захооченими нашою щирою діяльністю“. Товариство в останнім році занимало ся між иньшим: справою поділу консисторії на дві секції, руску і волоску; справою призначення одної черновецької парох. церкви виключно для Русинів і справою церк. часописи „Candela“ — іменно, щоби друкували ся в ній розвідки і проповіді також фонетичною правописию. Зібрані-ж на заг. зборах ухвалили між иньшим: забрати ся до видавання популярної газети з релігійно-моральним змістом і вести парох. канцелярию лише в українській мові і правописи. — Чи гр.-кат. священики Буковини злучили ся в яке товариство, чи бодай

зносять ся зі собою — не знаємо, бо не маємо від тамошніх наших Собратів ні вістки ні чутки..

Неспокійне є наше серце, доки не спічне в Бозі.

Правду тих слів сьв. Августина стверджує хочби й політичний і культурний центр протестантської Німеччини — Берлін. Як доносить „Bonifatius Korrespondenz“ (ч. 22, р. 1909) є в ній, у самім Берліні, побіч соток ріжного рода ворожбитів і ворожок — аж 90.000 спіритистів і понад 300 медіїв! Стративши, видко, віру в Бога (— може й не без вини модерних протест. раціоналістично настроєних пасторів!), шукають ті люди вдоволення для своїх душ у вируючих столиках та спіритистичних швіндлях.. Бо що при спіритистичних продукциях входить в гру обман, се не раз вже було доказано, се можна вносити й з факту, який недавно збув ся у Франції. Густав Ле-Вон оголосив, що дасть 2.000 фр. тому медіюм, що в білий день піднесе зі стола невеликий тигар, не дотикаючи ся єго. Наспіло понад 1.000 листових зголошень, але в означенім дни явило ся лише 5 медіїв — а й ті, довідавши ся докладно про услівя, зрезигнували з премії, не оглянувши навіть тягару. Єслиб воно було в сутінках ночі і т. д., може й булиб попробували щастя всі тисяч... До річи-ж говорячи: над тим розцвітом суевіря в культурнім Берліні і ще культурнійшій Франції повинні-б застановити ся і вольнодумні наші богобори і попожерці, що чи то устно, чи в своїх газетках радять „братови-хлопови“, щоби зірвав з „інституцією темноти“ та єї „забобонами“, щоби обходив ся без „назадницького попівства“, а зрівняв ся у своїм поступі з культурними народами. Ось ім приміри того поступу без Бога, без віри і без Церкви — суевірні Берлінці й Французи з пустою в душі! Та в нас той „поступ“ ще гірше мабуть виглядав би, бо наш зрадикалізований „брат-хлоп“ не вдоволить ся столиком — хочби й вируючим, хочби й з соціялістичною чи радикальною газеткою на ній, але хоче таки стола, а на ній з кварту непорожню тай не злої і т. д... А й все те не заступить єму ще Бога і Церкви, від якої ти єго відтягнеш твоєю злобою і дурнотою, „товаришу“ соціялісте, чи ти „брате“ радикале!

Переписка Редакції.

Всім Всч. Отцям, що прислали нам свої праці, сердечне спаси Біг. З черги, в міру потреби будемо старати ся всьо помістити. Просимо памятати о „Ниві“ й на будуче.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає:

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 3.

Львів, 1. лютого 1910.

Рік VII.

В. з Г.

Єще в справі переходів з обряду руского на латинський.

Справу переходів з руского обряду в нас вже обговорювано чи мало разів. Писало ся про се і в „Ниві“ і в часописях політичних і наукових місячниках. Справа не малої ваги для нас. Церков тратить вірних; нарід покидають ті, що з церкви виступають — се річ звісна.

„Де корінь лиха?“ питаємо. Одні „корінь лиха“ бачуть в польській нахабности, другі в інерції, нездарности руского духовенства. Поляки — кажуть одні — беруть, що можна і як можна; ту руске духовенство не винувате. Другі-ж противне говорять: Поляки ту ні при чім. Якби наше духовенство працювало як слід, удержувало порядок в церкві, сповідало і т. д. і т. д. — якби працювало так, як духовенство польське, тогді ніхто не кидав би церкви, Поляки нічо не вдіяли би. От і спір. По чийй стороні правда?

I

„Skoro Kazimierz Ruś do korony przyłączył, zwykłym obyczajem polskim zaczęto tępić kościół ruski a zaprowadzać łaciński“ *).

*) Dzieje rzeczy polskiej do 15. wieku przez Moraczewskiego. Poznań 1840, kr. 4, str: 163.

„Polonia militans“, від коли на світ прийшла, стремить до викорінення руского накорінку „w polskich ziemiach“. І в якій не будь формі вона проживала і в яку не будь иньшу преображувала ся, все вона повторяла: „ceterum censeo Ucrainam delendam esse“. До цілі стреміла і стремить, як і куди скорше і ближше. Найкоротша дорога була би одна: впень вирізати. Та ба! Народ твердий, не дасть ся живцем брати, а й на кулаки з ним не все безпечно. Тому бере ся за иньші способи. Одним з найкрасших та найуспішніших видав ся ось той: відчужити від свого обряду, вирвати любов до свого. з'огидити всьо що своє, а відтак всьо вже піде добре. Адже в той спосіб прийшов поганій Турчин до янічарів і вони не були підрядною силою в него.

І пійшла робота. Історія дає на се докази з давних времен. Латиньшене рускої шляхти, понижуване руских Владик, поневіряне руского духовенства, закріпошене руских мас, в містах понижуване руского міщанства — все то було „ad maiorem Poloniae gloriam“. Кого ласками, кого почестями, а кого й буком — але всіх вона (Польща) приманювала до себе. „Który Bojar dał na sobie chrzest po katolicku poprawić, ten zaraz znaczenia i wpływu nabierał, człowiekiem do wszystkiego się stawał*). Колиж по доброму не приманила, ані буком не змусила, щоби вирік ся свого, йшло переслідуване. „Lachowie łacinnicy szarpali od dawna kościół ruski. władków wypędzali, kraj burzyli a kniaziów i bojarów i lud prześladowali“. **)

І ту не робить ріжниць час, ані місце, ані зміна відношення Русинів до римської Церкви, зн. католицизм, чи унія, чи православє „Skoro Kazimierz Ruś przyłączył do korony“ — аж до часу, як „korona“ на старости ліг розпала ся, все однаково трактовано руский нарід і его церкву. Коли Ягайло викидав — по словам Длугоша — з перемискої рускої катедри тлінні останки Русинів, катедру казав на ново посв'ячувати — заки єї в ддав латинникам. А від Ягайла по нинішній день кількож то разів були профановані наші церкви? І бурили і жидам в аренду давали — а й днесь лучає ся, що архиєпископ латинський не вступить до рускої церкви, а слова католицких духовних „wolisz pójść do karczmy jak do cerkwi“ аж надто часто-часто почувеш. І чи нарід руский був в схизмі, чи злучений з папською столицею — все одно: ненависть не маліла.

*

Було так во время оно. Та днесь не богато змінило ся. „Wko-rzenione złe zdawna, to jest jadowita o wiarę prześladowania jędza

*) 1. с.

**) 1. с.

podniosła znowuż głowę, jak niegdyś leznejska hydra lby swoje, żadnym ciosem nieprzytarte“ — як мовить істор. Bandtke.

Ненависть не змаліла, понижуване не багато, а переслідуване о стільки о скільки. Ненависть до руского обряду, церкви і народу не змаліла й по упадку „корон-и“ — се відчуваємо по нинішній день на своїй шкірі *). Понижуване руского духовенства вже під правлінням Австрії звісне, особливо як настали часи „польского панования“ в австрійській країні — Галичині. На се доказів можна би навести тисячі. Переслідування — де можна — не шкодять...

*

Коли бесіда про Львів, то тут бачимо систематичне понижуване церкви і руского обряду — в життю публичнім, в школах тай в житю приватнім.

На публичних богослуженнях — приміром, ми ніколи не бачимо представителів міста (ради), а з властей то лиш декого на показ. Знана історія з посвяченням нового двірця желізничого повторила ся сего року при посвяченню домів для желізничої служби. Був представитель лат. Консисторії, був лат. парох сьв. Анни, але до парохії рускої навіть не дали знати, не то, щоби просили. А між службою желізничою чи не половина буде Русинів! Під будову нового костела найдуть ся і площа і фонди, — під будову церкви відмовлено кавалка неужитку.

В школі польська справедливість аж разить. Тут або просто нема місця для руского катехита — хоть суть ученики, або рускому катехитови та дітям робить ся всякі можливі труднощі, або прямо перетягає ся на лат. обряд і то за відомістю властей. Є у Львові желізнича школа. Діти суть і лат. і руского обряду. Латинський катехит сталий і платний, рускому по великих заходах Ординарјату позволено ходити і вчити безплатно. Є у Львові школа для Скарбової Сторожи. Там тижнево два рази доїзджає о. Єзуїт на конференції духовні, з наших сьвящеників ніхто там не буває; а все там що курсу буває понад 20 Русинів. Деж знов дітий багато і мусить бути катехит, то все провізоричний; о системізованю сталої катехити ради рада шкільна мійська і чути не хоче. За те той провізоричний катехит не мало має приємностей.. Салі на науку релігії для руских дітий звичайно нема. Учить ся або на коритари (шк. ім. сьв. Анни), або в салі гімнастичній, або як колись

*) Na ciele dam, na szwinie dam, a na ruska cerkiew nie dam“ — каже „katolicki kaplan“ J. Falarz (Відозва комітету будови церкви в Новім місті, з дня 20. вересня 1909). — У Львові ks. G. казав арештувати одного Русина, що на ринку продавав цеголки на будову церкви на городецькій перемістю. — Також диві: „Примѣръ латинизаторской гонимости на рубежахъ Галицкой Руси“. о. Р. Прилепскій, 1902.

і якась саля припадково опорожнить ся. Дітий збирає ся з кількох різних клас — зн., лучить ся по дві і три класі — а до тої трудности приходить ще й то, що діти по найбільшій часті не вміють говорити по свому, а ніколи читати, бо руского над'обовязково учить ся від 6-ої класи (в жіночих шк.)! Таке утруднюване науки релігії певно не заохотить дитини і так вже спольщеної до любови свого, а нераз то ще й прямо пособляє ся переходови *).

В житю приватнім обряд руский і руска народність понижає ся на кождім кроці, намовляє ся до переходу, а коли добрий спосіб не поможе, то й терор не вадить. От послушайте, як то просить дозволу на перехід бідачико, що з рускою метрикою не найде місця.

„Prośba do Ojca świętego Bardzo proszę łaskawy w zgłendy i pozwolenstwa zmienienia metryki na łacińską ponieważ jestem w zawodzie kelnerskim jako praktykant a niechęć mnie przyjąć do interesu że jestem rusinem a innej rady niema żebym mógł objąć inny zawód a rodziców niema, jestem bardzo w wielkiej rozpacz dłuży czas jestem bez zajęcia brak mi środków do życia a nie mam się czego utrzymać i niema żadnego poparcia gdyż udając się w drogę do ojca świętego z serdeczną prośbą z powodu jestem bardzo w wielkiej rozpacz liściwie prosząc świętego ojca żeby był łaskawy moją prośbę uwzględnić. Mikołaj Czorny“.

— Розумієть ся, як пійшло се на дорозу правну, то сей бідачико до протоколу в магістраті дня 24/7 1909 зізнав: „Do tego nikt mnie nie nakłaniał ani nie namawiał i uczyniłem ten krok dobrowolnie li tylko z własnego przekonania.“

Наведу ще й подане якогось панка, що хотів „легально“ перевести свої діти і жінку на латинське. „Na wezwanie urzędu parafialnego św. Anny we Lwowie oświadczamy, że za obopólną zgodą“ і т. д. постановили змінити обряд їх дітий на римо-кат. Причини подає слідуєчі: „Dzieci nasze od narodzenia wychowujemy w języku polskim, w którym to języku modlą się codziennie, w domu używamy wyłącznie języka polskiego, święta obchodzimy według kalendarza rzymsko-katolickiego, starsza nasza córka uczęszcza do szkoły Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu we Lwowie, gdzie uczy się wszystkich przedmiotów szkolnych wyłącznie w języku polskim a zatem obrządek grecko-katolicki dla naszych dzieci jest niezrozumiały, ponieważ nasze dzieci nie znają języka ruskiego i wcale nie jest naszym zamiarem uczyć je kiedykolwiek języka ruskiego. Dalszym i decydującym momentem tego naszego postanowienia są stosunki nie do zniesienia w ostatnich latach, jakie zapanały w społeczeństwie obrządku (sic!) grecko-katolickiego w odnoszeniu się do bratniego narodu to jest Polaków i nie życzymy sobie aby nasze dzieci nale-

*) В школі Конарського пр. ks. Zdubiecki „umiłował ruską duszyczkę“ і безцеремонно бере єї до себе на пелірю. На протест руского катехита образив ся, п-ні директорка „o niczem nie wiedziała“ — вкінці щоби добити не стратити, ks. Z. порадив, щоби Ziembra (учениця) виступила і записала ся до приватної школи.

żały do społeczeństwa, które zwykłego mordercę
szczerze jak świętego“ і т. д. Се писано 15/6 1909.

Магістрат стає агенцією переходовою — каже собі пред-
кладати метрики тих, що зголосили перехід, а Рада мійська
ухвалює бруральне і негідне культурного міста внесенє: не
приймати до служби в закладі електричним Ру-
синів — зн., прямо жадає заціну хліба зміни обряду і народ-
ности. Як з підвищенням температури „польского духа“ росте
і число переходів, вказує отся табличка, зложена по числам
з місячника „Lwów w cyfrach“. Наші так змінляли обряд:

Р О К И:

Місяці	1907	1908	1909*)
I	2	4	21
II	3	1	
III	3	6	11
IV	6	42	15
V	2	84	11
VI	5	28	
VII	7	27	
VIII	5	39	27
IX	9	38	24
X	9	21	21
XI	4	17	7
XII	4	12	

Та що се не лиш у Львові сей дух, наводжу поданє яко-
гось „шляхетки“ з гір, писане рукою вправною — аж пахне
якимсь „bohaterem kresowym“, може й в сутанні.

„My Paweł... i Anna“... і т. д. зачинає ся то поданє, а при-
чини суть: „Po pierwsze, córki nasze są wychowane po polsku
jako szlacheckie. — A synowie starsi rz. kat. i jeden młodszy od
najstarszej córki dokuczają, że są hajdamaczkami a nie szlachecian-
kami. Czemu my nie możemy zaradzić, gdyż w naszej wsi ru-
sini są sami najgorszy hajdamacy“ і т. д. Po drugie, a nowo-
czesna hajdamaczyzna szerzona przez nauczycieli ruskich i księży
ruskich wcale nam nie przypada do smaku. Po trzecie, ja ojciec

*) За місяці 2, 6, 7, 12 р. 1909 не мав під рукою чисел.

(Paweł...) polak miałem wiele nieprzyjemności ze strony rusinów i to całkiem bezwinnie, dlatego i moje dzieci widząc to nie chcą być rusinami, ale szlachcicami i szlachcicami czysto polskimi. Po czwarte — gdybym nie był zrażony do rusinów w naszej wsi, chłopów z małymi wyjątkami, zaradziłbym wszystkiemu złemu, jakie z różnicy obrządków wynika. — Ale w obecnem położeniu nie mogę. Dlatego nie chcąc się wyrzekać moich córek jako rusinek obrz. gr. kat. proszę" i т. д.

*

В тій експанзивній праці — розуміє ся — веде перід польско-католицьке духовенство. Цікавий собі той польський католицизм. Як десь его зачіпиш — кричить „concordia“ і не лиш до Ординарjату скаржить, але й до Староства і до війта; а на ділі само квестионує публично стійність конкордії, а приватно зовсім її не признає *). Примірів наше духовенство має досить. Та щоби не бути голословним, наведу кілька доказів таки з самого Львова.

Русинка з ул. сьв. Йосафата виходить заміж за емігранта крулевяка. Він соціяліст і — як зізнав в ур. пар. сьв. Юра, ему було байдуже де буде брати шлюб. Йогож мати хотіла конечно, щоби шлюб був в костелі сьв. Анни. Не знають вони тутешних законів і йдуть до адміністратора сьв. Анни по раду. Щож він радить — може просити руского пароха о делегацию? Ні. Він радить зголосити перехід в Магістраті, а опісля на метриці нареченої пише, що приймає до відома зголошене її переходу в Магістраті і на місци, де було назначено гр. кат., пише масними буквами: „Romano cath.“**). Відтак голосить оповіди, дає шлюб і всьо після „Ne temere“ добре. — В Успенській парохії охрещено дівчину ім'ярек і вона жие собі як Русинка. Вмирають її родичи. Опікун хоче віддати її до якогось закладу. Там не хотять прийняти, бо русинка... Що робити? Йде до парохії сьв. М. Магдалени. Вписують її в метрики і відтак виставляють метрику для дівчини *rit. latini*. Ба що більше. Коли вона була хрещена в Успенській церкві, а на метриці нема вписано, що вона хрещена *ex fonte*, або *in casu necessitatis* — видно, що й миропомазана була, але в метриці, виданій парохією сьв. Марії Магдалени, написано просто: „Baptisavit Romanus Krasicki“ — значить ся, вона буде еще по польски миропомазана. Ту *iteratio sacramenti*

*) Пок. кардинал Левицький в ноті до лат. єпископа 1838. року таке пише в сій справі. „Nefandae discordiae, quae inter Clerum et populum utriusque ritus (h. e. polonum et ruthenum) jam plus quam ducentinis annis perdurant, et non obstante diversitate temporum, regiminis et culturae hodieum reviviscunt, ex aliis certe fontibus, et non, prouti Excelentiae Vestrae supponere placuit, ex sola ignorantia legum, transitum ab uno ritu ad alterum spectantium, derivandae sunt, et vix dispariturae esse videntur, etiamsi praefatae leges denuo promulgarentur“.

**) В „polskich szkolach“ доходить ся до сего еще коротшою дорогою. Ks. G. від сьв. Николая рішає о зміні обряду гімн. ученика Джулиньского без інтервенції не то Риму, але й Магістрату!

не вадить *). Про хрещенє дїтий з руских родичів й не згадуємо — воно на порядку деннім.

Цікава й при тім етика тих католиків. Вінчають ся Русин з Полькою. Русин має стрія крилошанином в Перемишлі і ще одного свояка священиком руским. Просить сарака о делегацію до рускої парохії. Не дають. Благає, плаче — не дають. Так зробив сусід „brat w Chrystusie“ з сьв. Анни. Другий сусід і „brat w Chrystusie“ від сьв. М. Магдалени в аналогічнім случаю просто вилаяв сторону і заявив урочисто, що „to byłby ciężki grzech, żeby Polka brała szlub w ruskiej cerkwi“. Віз і перевіз; хоть парохія руска давала дуже часто делегації до костела — сусіда. Та по тих двох случаях приходить до рускої парохії сторона і просить о делегацію до парохії сьв. М. Магдалени. В парохії не збороняють ся дати делегацію (бо се нічо не pomoже...), а лиш жадають, щоби парох сьв. М. Магдалени просив на письмі о делегацію, щоби колись мати в руках доказ і в потребі покликати ся на него. Ну і що? „Brat w Chrystusie“ заскаржив руский уряд парохіяльний до єго начальної власти і закинув томуж урядови „brak taktu i nieuczciwość“ (!). От вам католицка-польска етика.

Така праця в виноградї христовім се не лиш привілей духовенства польского; в тім самім напрямі працюють і їх Siostrzyczki. — До Митр. Ординарияту вносить бідна зарібниця прошенє о дозвіл перейти єї дочці на обр. латинський. Причина: переходу домагають ся в закладі сьв. Тереси — Сестер сьв. Серця („Sacri cordis“); инакше до закладу не приймуть. Уряд парохіяльний від себе додає, що в закладі сьв. Тереси більше чим 15 дівчат змушені приймати сьв. Причастіє в лат. обр. — а одна, що нехотіла на се згодити ся, була карана цілодневним голодом. Так роблять ангели милосердя, що, мимохіть ска-

*) Сьміло можна би додати до всіх „polskich“ річей і винаходів ще й „польску ересь“ в дії сьв. Тайн: крещеня і миропомазаня. Вже в горі навів я сьвідцтво Поляка: „który z Bojar dał na sobie chrzest poprawić“... і т. д. Знана річ, що в р. 1501, пала Александер VI. пастрским листом мусів поучати польске духовенство і під церковними карами закарвати „поправлюване“ тайни крещеня. А помогло що? Горбатого і могила не поправить. В 50-тих роках писав кардинал Франсоні, на порученє папи Пія IX. до митроп. Левицково, що донесено Сьв. Отцю (доніс польський єпископ Лука Баранецкий) про страшні замішаня міжобрядові в львівській аєпархії, що іменно руский клир перетягає силоміць латинників на грецький обряд. Не знаю, як толкував ся пок. митроп. Левицкий, але в 1858 році Czas (Dodatek miesięczny. Rok trzeci. Tom. X. zeszyt 30. Kraków) на стр. 483. писав: „Ojciec Święty Pius IX. wyrzekł do naszych rodaków (Polaków): „Na Polakach cięża trzy główne grzechy: prześladowanie unitów (Rusinów), rozwody i uciemiężenia poddanych“. За теж знаємо, що митр. Левицкий в ноті до лат. Орд. ч. 117/70 з дня 27/III. 1853 констатує, що латинське духовенство, повторяє чин тайни хрещеня і тайни миропомазаня на тих, що перейшли на лат. обряд і пише дальше: „...a Curatis r. l. non solum leges ecclesiasticas et civiles sed etiam ipsa dogmata Ecclesiae catholicae impune violari“. — „Польска ересь“ має свою історію!

завши, розсіли ся на рускій землі міліонової вартости, дарованій їм одним з пок наших Владик.

Не ліпше й творить ся по заведеннях для убогих і невилічимо хорих. Словом, вся „Polonia militans“, чи вона в конфедератках — чи в пирогах, чи в інфулах і біретах чи в завоях і капузах, вся стремить до одного: wyniszczyć!

(Конець буде).

о. Н. Будка.

Дисципліна грецької церкви в сьвітлі полеміки за часів Фотія.

(Д а л ь ш е).

3. На поли політично- церковнім.

А. Новий Рим в борбі о першєнство зі старим Римом.

На Сході поступав розвій церковного устрою і его формуванє дуже скорим кроком наперед, crevit eundo³⁴⁾. Організація церковна оперла ся там на поділі держави. Держава була поділена на епархії і диєцезії, — вслід за тим поділив Собор Нікейський 325. р. сс. 4. і 5. самостійних доси єпископів і запровадив устрій митрополитальний³⁵⁾. В 6. каноні затвердив Собор Нікейський на взір римського патріархату на Западї старі права Александрійського патріархату з верховною властїю над Єгиптом з провінціями і Антиохійського над старою диєцезією, що називалась: Схід (oriens).

Сей чисто церковний, на апостольській основі опираючий ся поділ церкви на три патріархати одержав однак скоро четвертого патріарха в особі єпископа з Византиї. На другім вселєнськїм соборі в Константинополі 381. р. одержав єпископ

³⁴⁾ Tomassinus Lud. Vetus et nova Ecclesiae disciplina, Venetiis 1766. P. I. 1. 1, с. 10, n. 1. — 20.

³⁵⁾ Karl Josef von Hefele, Konzylengeschichte I. Freiburg in Br. 1873³⁾ сс. 4. 5. ст. 381—388; С. 6. ст. 388—403. Theodor Balsamon, Canones SS. Apostolorum conciliorum. Parisiis 1620, Nic. сс. 4—6, ст. 283—287.

Константинополя на желанє цїсаря Теодозія (379—395) через с. 3. первенство почести (*πρεσβεία τῆς τιμῆς*) сейчас по (*μεντά*) єпископі римськїм, а перед обома східними патріярхами³⁶). Причина сего нарушеня старої дісципліни церковної, котру сам собор подає, була чисто політична: „*διὰ τὸ εἶναι αὐτῇν νέαν Ρώμην*“.

Права, сему титулови відповідаючі, зістали вскорі надані і докладно определєні на Соборі Халкидоньскїм 451, канонами: 9, 17 і 28³⁷). Канон 9. і 17. позволяють патріярхови Константинопольському приймати і полагоджувати апеляції з Александриї і Антиохії, а канон 28. постановляє границі юрисдикції константинопольського престолу³⁸).

Рим проти сеї нахабности Византиї запротестував³⁹); с. 3. другого і 28. четвертого синоду не зістав затверджений⁴⁰), але на Сходї ніхто на се не уважав; канони через папу не затверджені отримали державно-правну апробату і ввійшли в практичне ужитє. Собор Трульський 692. р. відмовив постанови другого і четвертого собора і установив своїм 36. канonom, що столиця патріярша константинопольска має заживати тих самих прав (*τῶν ἰσῶν ἀπολαύειν πρεσβείων*), що столиця старого Риму⁴¹).

Патріярх Константинопольський Іван Постник (582—595), не задоволений єще з титулу і прав патріярхату, додав собі єще своєвільно новий титул (для замаркованя свого визначного становища) „*οἰκουμένης πατριάρχης*“. З причини енергічного протесту зі сторони пап Пелягїя II. (578—590) і Григорія Великого (590—604) рідко хто уживав того нового титулу; доперва Фотій уживав того титулу в повнім значіню, зсаджуючи на своїм „вселєньскїм соборі“ 867. р. папу Николая I. з трону папского⁴²).

Той скорий взріст завдячує константинопольска патріярша столиця лише каприсам цїсарів. Ходило о се, щоби соперника, старий Рим, за всяку ціну перевисшити. Тимчасом

³⁶) Hefele II, 17—19. — Balsamon 306—7. Quien, Oriens christianus 18. — Markovič I, 116. — Hergenröther, Photius I, 32. n. 36.

³⁷) Hefele II, 512 515, 520—521. 527—536. — Balsamon 351. — Schmitt, Die morgenländische Kirche, 328—334.

³⁸) Юрисдикція та розтягала ся крім власної дієцезії на дієцезії: Ефез, Цезарею, Малу Азію і Трацію. А від 730. р. на Ілліркум, Дальмацію, Епір, Гелляду з островами і на великі краї місійні Словян. За часів Фотія належало до єго патріярхату 450 дієцезій! Порівн. H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatum — в Abhandl. der bayerischen Akademie der Wissenschaften, I, cl. XXI. В. III, 531—549.

³⁹) Hefele, II, 532.

⁴⁰) Доперва на VIII. всел. соборі канonom 21. (в гр. текстї: 13.) затверджено: Hefele IV. 421—427.

⁴¹) Pitra, II, 43. — Balsamon. до с. 28. Халькид. 351. — Hefele, III, 335. Photius I, 178 слїд. — Jungmann, Dissert. III, 332. n. 19. — Quien, Oriens christ. I, 89. слїд. „Causa schismatis alia non fuit — каже Quien I, 89. — nisi, quia Romani Pontifices Constantinopolis repugnaverunt, ne vocabulum hoc (*οἰκουμένη*) sibi arrogarent... non ritus aut doctrina, sed sedium praerogativa“ — рішили о схизмі.

патриархат в Константинополі не був апостольського походження; стара ривалізація з Римом, жажда пановання і нахил до надмірного виношування ся лежав в характері грецького народу; з другої сторони честь патриархів носили також цісарі, бо вони сиділи, так би сказати, з патриархом на однім престолі, а звисно, для цісарів робили Греки все; так отже повсталася з часом і загально народна амбіція до можливо великого розширення прав патриархату. Єдності віри і церкви вони не хотіли через се знищити, вони бажали лиш панувати і нікому не підлягати, отже заваджали їм права папські на Сході усунути. То все закліпило їх так далеко, що порушили порядок гієрархії вселенської церкви і уважали кожде заряджене папи на Сході за неканонічне вмішуване ся его в чужі, себто їх права. Папів, які виступали проти сего недисциплінарного походу Византиї, зачали з часом уважати в Константинополі за політично-національних противників.

Хотяй для сеї честилубивої політики над'уживано і соборів церковних, стало ся ціле розширене прав патриархату видимо не в інтересі церкви. Бо як раз в тій самій мірі, як власть патриархату на вні зростала, ставав патриарх сам зовсім і щораз більше понижений на невільника і предмет іграшки цісаря⁴³⁾. Судьба патриархів лежала цілком в руках автократів. Такої зміни, як на престолі патриаршим в Константинополі, не знаходимо нігде більше в історії церкви. Византийське невільництво з долини а тиранія з гори — могли бути усунені лише через папів; ті однак були висунені поза скобки цілої політики, їх знали на Сході лише тоді, коли їх потребували⁴⁴⁾.

Б. Примат Риму на Сході.

Для без'оглядного, національно-політичного стремління Византийців був отже примат престолу в Римі немалою перепоною. Фактом, що сей примат не відгравав ніколи великої ролі на Сході⁴⁵⁾. Досить буде пригадати собі, що протести Риму проти кан. 3. другого і кан. 28. четвертого вселень. собору не були прийняті до відома. А однак були примат і права римського престолу у Греків не лише знані⁴⁶⁾ але і признавані. Сім вселень-

⁴³⁾ Pichler l. c. 92—94.

⁴⁴⁾ W. Norden, Papsttum und Byzanz, ст. 2 і 3. „Im Orient herrschte über die Kirche der Kaiser und der zweite Nebenbuhler des Papstes, der Patriarch von Konstantinopel, der mit der Zeit dieselbe Stellung im Orient erlangte, welche der Papst im Occident hatte, nur, dass er völlig in der Gewalt des Kaisers war“.

⁴⁵⁾ Prinz Max, Orient. Kfrage, ст. 81.

⁴⁶⁾ Justinian у Варонія а. 519, п. 12, 20, 59, 65. — Іван Дамаскин, Теодор Студит, — порівн. Makovič l. c. I, 253—257; Pargoire, L'église byz. ст. 193—199.

ских соборів на Сході, на які прошено папів яко найвисших судіїв в справах догматичних, при чім вони зазначували свій примат в церкві⁴⁷⁾. Фотий і Керуларий дають на се найвлучніші докази. Сей примат мав однак дуже вузкі границі і то лише в надзвичайних випадках⁴⁸⁾.

Права папські признані на Сході були: председательство і потверджуванє вселеньских соборів, інтервеніюванє в єресях, посліднє рішенє в річах віри, а також могли східні християни в надзвичайних випадках звертатись до Риму о поміч проти цісарского деспотизму, причім папи після можності помагали і упоминали цісарів до шанованя прав церкви. О властивім заряді східними церквами не було мови, тим більше, що там навіть сам патріарх самостійно не міг рядити а чужого (папского) вмішуваня не терпіли Греки з засади. Папа був самостійним патріархом на Западі — зі згаданими правами для цілої церкви — на Сході був фактично патріарх константинопольський в тій самій мірі самостійним, лише був він зависимий від цісаря.

Папи однак, сьвідомі своїх прав і обовязків на Сході, не занедбували вставлятись за свободу східної церкви; через упімнення і подорожи до Константинополя⁴⁹⁾ розбуджували все потребу лучности Сходу з Заходом⁵⁰⁾. Коли однак византийські цісарі загарбали Ілїрию і здобули часть Італії і стались панами Риму, повстали задля їх безоглядного способу панованя і довгих політичних конфліктів о стан посіданя в долїшній Італії, між ними а папами обостороїні, дуже напружені відносини. Тяжкі упокореня і збиткованя над деякими папами⁵¹⁾ озлоблювали западні народи, а заснованє церковної держави⁵²⁾ з папою яко володарем на чолі, болїло знов Византийців; з сих напнятих політичних відносин витворила ся ворожнеча і між обома церквами, чого висловом є собор Трульський 692, котрий признає патріярхови в кан. 36. зовсім рівні права з папою.

Послїдним перед схизмою фактом, впливаючим з цілковитого відчуженя обох церков, є коронация Кароля В. 801. на цісаря римского через папу Льва III. (795—816). Було то всказанє конечною потребою⁵³⁾, щоби папи задля єресий, інтриг і простих нападів цісарів на Рим і на самостійність папи шукали помочи у Франків, т. є. там, де єї могли найти. Папа Лев III., котрому зі сторони византийских защитників Риму грозила лише ситуація цілком поневолених патріярхів константи-

⁴⁷⁾ Norden. l. c. ст. 4.

⁴⁸⁾ Hergenröther, Photius I, 297.

⁴⁹⁾ Іван I, Арапет, Бірїлїй.

⁵⁰⁾ Pichler I, l. c. 110—137.

⁵¹⁾ Бірїлїй, Мартин I.

⁵²⁾ з поваленого византийского правління Італії.

⁵³⁾ Pichler l. c. I, 92. порівн. Norden l. c. ст. 4. Die Kaiser drohten dem Glauben und beschützten nicht Rom.

нопольських, щоби свою самостійність забезпечити, вибрав Франків на своїх оборонців⁵⁴). Було се „нічого більше, чим справедливо, що більше, вказано положенням Італії... сего домагалися справи церкви.“⁵⁵) Але через сю велику політичну подію закінчився роздор межі Сходом а Заходом⁵⁶). Як Рим протестував проти титулу *οἰκουμένης πατρίδος*, так само протестували Греки проти „римського цесаря“ Франків відразу і все⁵⁷). Усунені з престолу володарів візантійських, яко римських цесарів, доконане через папу було завеликою образою для гордого візантинізму; тепер залежало єму на сїм більше, чим коли дотепер, щоби повагу папи погребати. Як довго були папи підданими цесарів візантійських, так довго не були для Візантії небезпечними, але тепер, коли вони вивіли цесарям послух і поставили проти них „варварів“ Франків яко небезпечних їм ривалів, тепер стали справи церковні чисто політичними⁵⁸), і виконуванє папських прав на Сході сталося цілком неможливим⁵⁹). Взаїмна ненависть була в кождім згляді за велика, услівя до схизми були вже готові, материяльно — можна би сказати — церкви були вже розділені, а Фотій мав лише довершити формальної сторони діла.

Коли Піхлер (I, 220) називає коронованє Кароля Великого на римського цесаря і завдяки сильному попертю нових римських цесарів і цілий дальший розвій папства: „сталим кривдженєм і грецької церкви, або — що тут на то само виходить — грецької держави“, то треба (крім сего, що ми висше єго діла цитовали єго власні уваги, котрі він по сїм висказі наводить добре підчеркнути: „Не хочу тим сказати — каже він — що розвій папства і цесарства в середних віках відбував ся на підставі сь відомої несправедливости в відношеню до Греків... О управленю папи до перенесеня цесарства ніхто не сумнівав ся. Була тогді загальна думка, що єретики Греки стали цесарств римського негідними, що та негідність треває стало дальше і що папа, яко голова церкви, а до того єще управнений від самого цесаря Константина, був до того свого кроку правно змушений⁶⁰).

⁵⁴) Natalis Alex. H. E. Saec. IX. Dissert. I, 215—217.

⁵⁵) Pichler, I. c., Baron. a. 784. n. 16., a. 799 n. 12, a. 800. n. 23., Marković, I. c. II. 9—10., Döllinger, I. c. стр. 496.

⁵⁶) Pichler I, 97.

⁵⁷) Про полеміку поміж Людвигом а Василієм I. порівн.: Pertz: Monum. V, 521—522, також: Pichler I, 159 слід.

⁵⁸) Pichler, I, 897.

⁵⁹) Коли при питаню Болгарским по VIII. всел. соборі 869. р. легати папські заявили, що папа се питанє вже рішив, відповіли на се Східні єпископи: „Satis indecens est, ut vos qui Graecorum imperium detractantes, Francorum foederibus inheretis, in regno nostri principis iura servetis. Vita Hadr. P. II. — Mausi, XV. 816. D. — Pichler, I. c.

⁶⁰) На підставі т. зв. „Дару Константина“ (Donatio Constantini), який тогді ухвалив за правдивий, нефальшований. Порівн. Dr. J. Hergenröther, Katholische Kirche und Christlicher Staat, Frbg. in Br. 1872. 360—372; Photius I, 664.

Колиж папа для свого загроженого престолу мусів шукати оборонця, коли перенесене цісарської гідності на Франків сталося по причині руйнуючої Рим політики византийських цісарів, то годі то називати „кривдою“, як се хоче Піхлер. Що сей факт злостив все заздрісних Византийців — то природне і інакше не могло бути, а що се було також безпосередною підготовкою до схизми, то однак не можна за се винувати осіб тепер ділаючих. Тепер є час сумних наслідків егоїстичної византийської політики, які легше було витягнути, чим відвернути.

І так стоять в IX. ст. против себе: теоретично і практично розвинений цезаропапізм в Византії з зіпсованими і негідними цісарями і невірливо підданими їм патріархами, а з другої сторони: ясно свідоме своєї цілі і високо розвинене середновечне папство зі своїми вірно підданими захисниками, римськими цісарами. Послідні консеквенції з дотеперішного розвитку витягнув Фотій. Знищити папство не було можна, але воно було для Сходу так зненавиджене, що, щоби сю ненависть на зверх висказати, оставала лиш одна дорога т. є: — формальне виповіджене послуху папі і схизма.

(Кінець першої частини. Далі буде).

о. І. Савицький.

Розумові основи християнства.

(К о н е ц ь).

III. Лад і гармонія в світі не суть остаточною ціллю, вони суть лише средством до досягнення інших цілей, так як кожне сотворінє стремить до якоїсь цілі. Часто єсть то стремління очевидне в сотках тисячів случаїв, як то викрили і викривають найновіші досліди, а в многих случаях ми лише догадуємося о остаточній цілі поодиноких сотворінь. О доцільности в природі була бесіда вже давніше. Але для більшої наглядности пригляньмося ще кільком примірам.

Наша земля стоїть в певнім віддаленні від сонця. Якби вона стояла ближе, то зістала би незамешкана, бо спекота була би невиносима для органічного життя; еслиж трохи дальше від сонця, то всьо змерзло би. Вона стоїть якраз там, де повинна стояти. Сонце знов посідає таку скількість тепла, світла,

електричності і хемічних впливів, кілька потрібно до життя рослин і звірят. Місяць ділає на море через свою магнетичну силу і викликає приплив і відплив. Єсли би не ділав в той спосіб, то наступила би стагнація в морі; воно стало би ся стоячою водою і через вегетацію внутрішню перемінилоб ся в воляючу калужу, занечистилоб весь воздух на землі і всьо вигинуло би. А якби так місяць близше стояв? То приплив і відплив моря були би так сильні, що люди не могли би на берегах — або і дальше мешкати, їзда кораблями і торгівля морска мусіла би устати — отже місяць стоїть там, де повинен стояти для нас. Воздух єсть зложений з таких складників, що якраз відповідає потребам рослин, звірят і людей. Більше кисня спалило би наші легки; меньше кисня, а більше азоту — ми удусилиб ся. Єсть якраз так, як повинно бути. Люди і звірята вдихають кисень, а видихують кvas вугляний, а рослини противно вдихують кvas вугляний, а видихують кисень. Що отже видихає ростина, то вдихає звіря і чоловік, а що видихує чоловік і звіря, се втягає ростина. Крыло птаха єсть сконструоване якраз до літання; чоловік такого би не потрафив зробити. Риба „якби сотворена“ до пливання і т. д.

І чиж природа, або ті правила природні знають о тих цілях? Чи сонце знає о тім, що воно не може стояти близше землі, або місяць, що він має порушати море? Або чи ми пр. знаємо, як повинні ми дати кружити нашій крові, або як травити, або як аплікувати наші нерви очні, щоби бачити? Або чи може мати наша знала, як мали творитись і уряджуватись наші очі? Єслиже ми, живучі і тямучі сотворіня — що належимо до природи і в нас ділають також права природні — робимо то несвідомо, то щож доперва природа неорганічна, мертва?

А єсли би природа знала о тих цілях і ділала сьвідомо, то вона мусіла би десь колись після власних ідей поступати і могло би пр. атомам, складаючим одну каменицю, сподобатись, щоби хата без найменьшої причини завалилась, а вони би розійшли ся, бо то узнали за ліпше — а прецінь такого случаю ще не було. А впрочім біліони і триліони атомів мусіли би безнастанно блискавицею по цілім сьвіті порозумівати ся, щоби всі поступали однаково і щоби ні один атом не був иньшої гадки.

З сего виходить, що анї природа, анї материя, анї права природні не знають о тих цілях, бо суть без розуму, без душі.

Єсли отже природа не знає о тих цілях, а мимо того стремить до них, то лишає ся одинокє заключене, що позасьвітовий Творець природи знає о тих цілях. Він лише один міг сотворити ту матерію, уложити права природні і визначити їм ціль і і длятого то з подивом для вселенної кликав Давид: „Яко возвеличиша ся дѣла Твоя Господи: вся премудростію сотворилъ еси“ (Пс. 103, 24).

IV. Дальшим доказом єсть краса сьвіта. Красу сьвіта доказувати єсть річию злишньою, бо на кождім місци, в кождій порі і в кождім єстві можна ту красу подивляти, почавши від неорганічних єстеств, аж до найдоскональшого сотворіня туземного до чоловіка. Хто мешкає на селі, нехай пригляне ся в день цвітат і зелах, кожде красне і хороше, що і Соломон в свій величавости не був таким; а хто в місті, то нехай через сильний мікроскоп пригляне ся сотній частині краплі води і мусить він впасти в подив, що в ній таке величає житє; або як не давно два природописці піднесли ся бальоном в гору, розплакали ся, коли побачили під собою такі чудові і великі красевиди.

І звідкиж та невисказана краса? Через случай? Чи може природа сама дала собі таку красу? В таким случаю мусіла би мати незвичайний змисл для краси. Але до природи належать і звіврята, котрі не об'являють прецінь найменшого змислу краси, а тим більше немають єго ростини і неорганічна природа. Отже мусить буси єство позасьвітєм, що дало сю красу. А що може єсть яка бридка річ, то знов може послужити доказом, що ту не ділала природа з желізної конечности, лиш що Сотворитель так єї диспонував.

Але насуває ся питанє: до якої ціли служить ся краса? Знаємо, що на сьвіті всьо служить до чогось висшого. Чи може краса єсть люксусом? — бо сьвіт і без неї існував би. А може краса єсть разом і цілію сама для себе? То було би нерозумно, бо властиво безцільне.

Єсть вона на те, щооби єї пізнати і нею насичати ся. Але і то не єсть ще остаточна єї ціль, бо шож єсть властиво краса? Іскра сьвітла з жерела сьвітла, крапля краси з моря величности: „Ісполнь небо і земля слави Твоея“. Краса вселенної показує нам в мініятурі на красу Сотворителя і то єї ціль. Краса цвітки, маєстатичні гори, блеск сонця длятого можливі, бо кожда ся краса має свій найвизший первовзір в єстві Сотворителя. Всі сьвіти суть повні величавости, але лише Єго величавости т. є. не лише через Него виведені, але і сотворені після Него і для Него. Ціла вселенна лучить ся в Нїм до одної неописаної краси. „Небеса повѣдають славу Божію“ (Пс. 18, 2).

V. Ціла природа, всьо що жие кличе до нас: могучому, мудрому Сотворителеви завдячуємо наше існуванє.

Єсть науково доказанє, що в перших періодах на землі була така велика температура, що не могли існувати ані ростини і звіврята, ані насіння і яйця. В геологічних осадах спостерігаємо нагале виступленє ростин і звіврят, підчас коли в попередних шихтах нема найменшого слїду з того. Що перше було, ростина — чи єї насінє, що перше: чи звівря — чи ембріон, то єсть обоятне — бо все насуває ся питанє, звідки походить перше жиуче єство, хочби якесь одно спільне для всіх сотворінь праєство. З неорганічної природи не могло розвинути ся, бо: 1) мертва природа не має житя, отже і уділити єго не

може. До сего треба зазначити, що 2) животина єсть рішучо висша форма істнованя і зовсім иньша як неживоче єство. В неживочім єстві єсть лише хемічна і фізична сила, а в животині єсть ще висша сила, сила житя, котра єсть впрост противна мертвій матерії. 3) Всьо живоче має спроможність розмножуватись — а неживоче єство не має тої спроможности. 4) Не сконстантовано науково ще ані одного розвиненя живочого єства з неживочого. Давнійше думано загально, що пр. ті найнижші єства, як бакцилі і мікроби, виводять ся в гнилім м'ясі, однакож досвід поучив, що вони виводять ся з яєчок.

Если отже живоче не могло розвинути ся з неживочого, а тим менше само від себе прийняти житя, то лишає ся один вихід, що то жите мусіла зділати якась позасьвітова сила, відвічний живучий Творець. Чи Він сотворив сразу одно якесь праєство, з котрого потім розвинули ся опісля всі прочі єства, чи сотворив відразу міліони живучих єществ, то єсть обоятне; — найголовнійше, що жите могло повстати лише через діланє позасьвітової живучої сили а через то до- казує ся істнованє Бога.

Зміряє до ціли є не лише у мертвої природи, але і всі звіврята живуть і працюють відповідно до ціли. Пр. паук будує свою паутину так містерно, щоби міг при помочи її зловити собі добич, що ніякі фізики і математики сьвіта не суть встані щось подібного збудувати. Пчола будує свої комірки як найкрасше і найпрактичнійше. Кожде звіря шукає собі помешканя або будує таке, яке єму найвідповіднійше. Кожда звірина знає, яка пожива для него добра, а яка шкідлива; кожде єсть для себе лікарем і знає средства зарадчі ліпше, як ми. Кожде звіря знає свого ворога: ягня, що перший раз побачить вовка, знає, що то єго ворог. Всі отже звірята в нормальних відносінах ділають незвичайно розумно і практично.

Чи отже може звірята суть розумні і самі з себе мудрі? Чи вони знають о тих цілях своїх і чи зміряють до них власним знанєм і спроможностию? Очевидно, при своїм діланю не послуговують ся розумом, бо єго не мають. Если би звірята мали розум, то 1) в такім разі ми люди булибсьмо нерівно нерозумнійші від звірат, бо в однакових природних обставинах звірина поступає розумнійше, як чоловік. 2) В неприродних, ненормальних обставинах ділає звірина абсолютно нерозумно: пр. пташок буде сидіти на камінчиках, котрі єму вложимо до гніздочка замість яєчок; паук заснує паутину між двері а завісу, підчас коли найнерозумнійший чоловік пізнав би, що паутина тая мусить бути ушкоджена. 3) В тім, що звірина знає вже від уродження, не робить ніякого поступу: мурашка, паук, пчола живуть тепер так само, як перед тисяч літами. Найвиразнійше можна се запримітити на псі; вже більше як 5.000 літ знаний єсть пес, а ще ні один з них не дійшов в своїм розвою хочби до першої класи елементарної школи, не пробували за

сей час заложити власної держави або товариства для власної оборони. Звірята мають змислове спостереженє і змисловий інстинкт; в тисячних случаях зраджують брак розуму, в таких, де мусіли би показати розум, якби єго мали.

З того всего слідує, що звіврята ділають практично, доцільно не зі знаня і вільною волею, лише з конечности, гнані інстинктом. Если отже звірята не посідають розуму, а мимо того ділають практично і відповідно до ціли, о котрих то цілях часом навіть не знають, то з сего виходить, що хтось иньшій, невисказано мудрий, мусів о тім всім знати і мусів наділити звірята таким інстинктом, — а тим хтось, то наймудрійший Творець. Стало ся то через сотворенє одної пра-пари, з котрої розвинули ся всі роди звірят, — то мудрість того Творця єще величнійша.

З повизших виводів виходить отже, що случайне, неконечне істнованє свїта вимагає абсолютно конечного Творця — порядок в свїті суппонує порядкуючого Духа — загальна доцільність мудрого Творця, що визначив ті ціли — краса вимагає величавого, а жите живучого Творця житя. Що декотрі природознавці виступають проти сих правд, то причина лежить в сїм, що велике, а може найбільшу ролю в їх поглядах грає серце; вони суть а priori противні Богови, не хотять Бога, не хотять піддати ся не вигідним для них приказам Божим — отже твердять „науково“, що Бога нема.

~~~~~
Володимир Лиско.

Кілька заміток до питання: теологія а університет.

(К о н е ц ь).

Свобода досліджуваня

Загально уживаною (у противників) фразою, а для декотрих незбитою правдою є, що теології бракує конечного прикметника науки: свободи. Теологія — кажуть — є звязана догмами і церковним авторитетом. Безсуппозиційність (*Voraussetzungslosigkeit*), дає ся нормувати лише стремлінням до правди, є житевим нервом, є конечним услівем науки. Чоловік віруючий, католик, не може мати тої безсуппозиційности, бо мусить мати згляд на догми і церковні приписи. Отже бракує єму єствених умов до правдиво наукової праці.

Що то значить: наука мусить бути без суппозиції (voraussetzungslos)? Без сумніву се, що наука не повинна робити суппозицій, без суппозицій повинна йти до своїх дослідів.

А що се суппозиція (Voraussetzung)? Се, що я в своїй праці, в своїх дослідях приймаю яко основу, на якій будую, яко норму, якою ряджу ся, не доказуючи її на тім місці — називає ся пуппозицією. Коли я в якімсь ході гадок щось доказую, то се вже не буде суппозицією в моїй будові гадок, лиш її членом.

Чи дослідник не повинен робити жадних суппозицій? Ні, се не можливо. Коли математик робить свої ділання, суппонує, що $1 \times 1 = 1$ — се правда. Він не потребує також доказувати, що $2 \times 3 = 6$, бо воно само з себе ясне. Коли фізик робить в лябораторії свої експерименти, коли він з різних явищ сьвітла вносить о природі сьвітла, то суппонує, що він своїми змислами може слідити ті явища, що все має свою основу, що щось раз таке — не може бути рівночасно иньшим. Чи повинен або чи мусить він се на тім місці доказувати? Ні, він суппонує, бо воно несумнівне, бо воно також — хоч в части — не дасть ся доказати. Ми-ж знаємо, що і астроном бере формули математики і природознавець опирає ся на вислідах своїх попередників; загально приймає ся суппозиції. Їх повинен прийняти, хто о їх правдивости є переконаний, їх нераз мусить ся прийняти, бо не все перед тим дасть ся доказати — можливість пізнати правду, перші принципи думання не дадуть ся доказати; вони безпосередно самі з себе ясні. Много знов не можна тому безнастанно доказувати, бо не кождий дослідник може зачинати від АВС. Хто хоче вибудувати дім, то буде на якійсь основі; хто однак жадної такої основи не хоче прийняти, але хоче всі дані зрушити, щоби їх на ново класти, сей в вічнім копаню і перевертаню буде щораз глибше вкопував ся в землю — до будови ніколи не прийде.

Сели говорить ся, що наука є вільна від суппозицій (voraussetzungslos), то се не значить, що вона не повинна робити ніяких суппозицій, але треба розуміти се так, що дослідник не повинен брати щось як правдиве, що є ложне; не повинен брати щось як певне, що є непевне і недоказане. Знає він, що щось є певне, повинен се за таке уважати і брати яко підставу до дальших дослідів; знає, що щось є правдоподібне, може се рівнож як правдоподібне суппонувати. Если так поступає, то не минає ся з ідеалом, який у всім повинен просьвічувати, з правдою. Если однак хто приймає ложне і недоказане — як правдиве і доказане, непевне — як певне, провиняє ся зглядом правди, яка є цілию науки.

А чи у християньского дослідника, що сильно стоїть при своїй вірі, може бути така безсуппозиційність, якої вимагає наука? Хто добре знає відносини між вірою а наукою, у того

відповідь може бути лише притакуюча*). Для віруючого християнина і католика є се, що об'явлене і Церков подає як правди віри, певним і правдивим. А що для мене є певним і правдивим, то можу взяти яко правдиву і певну основу мого думання. Того і нічого більше не вимагає безсуппозиційність.

Впрочім если зважимо, як незміримий є об'єм наук, то світський дослідник рідко коли прийде в то положення, де мусів би суппонувати правди віри; если не переступить своїх границь — то рідко коли зіткне ся з вірою. Коли Кеплер досліджував дороги планет, а Ньютон слідив силу тягости — оба були тогді незалежні від свого християнського світогляду, до якого признавали ся. Коли Шайнер відкривав сонячні плями, а Секкі обчислював різноманітність зьвізд (паралакси), то не робили сего як Єзуїти ані навіть як католики; вони моглиб бути так добре магомеданцями як і атеїстами і моглиб зробити ті самі відкриття.

А если віруючий дослідник в тих немногих питаннях, в яких сходиться з вірою, з нею числить ся, коли він в своїх дослідках над історією християнської релігії і Церкви суппонує, що чуда і суди Божі не суть неможливі, бо противна гадка є не лише проти его віри, але і проти розуму, коли він застановляючись над послідною причиною річий — приходить до того переконання, що атеїзм є фальшивий, або що найменше зовсім недоказаний, бо що Бог є, доказує ему его віра і его розум, — то се все не суть недозовані суппозиції. І дослідник природи суппонує певні висліди науки і уважає, щоб не прийти з ними в конфлікт. І математик, коли прийде до вислідів, які з иньшими результатами стоять в суперечности, заключає, що він мусів перерахувати ся**).

Чому ж отже лише віруючий християнин має прогрішатись зглядом науковости, если він числить ся з певними для нього правдами віри.

*) Не тут місце на доказування сего. Цікавих відсилаю до апольогії De Sant Projeta, яка вийшла в укр. переводі, або до книжки Доната: Freiheit der Wissenschaft. Innsbruck, 1910.

**) Може противники не дозволяють робити таких суппозицій тому, що се якраз суть релігійні правди, поручені надприродним авторитетом? Таке твердження є дуже стороннє і не має найменшої рації. Много прецідєнцій правд релігійних є доказаних з розуму. На се вказують висше подані приміри. Впрочім ту не розходить ся о се, як правда зістала поручена, але чи се є правда чи ні. Се и дослідник переконаний, що щось є правдою, то дух правдомовности вимагає, щоб мати се за правду. При тім він в кожен спосіб не прогрішиться зглядом наукового методу. Правди віри не суть ему доказовим матеріялом для наукових вислідів, а лише вказівками, які роблять его уважним, що дані гіпотези суть або недоказані або ложні.

А може християнські правди віри — се блуди, а тим самим в науці не можна робити таких суппозицій? Нехай докажуть. До тепер ще се нікому не удало ся. Як довго отже віруючому християнинові его віри ніхто не може збити, так довго має він з імя правди її держати ся.

Ще один момент.

Ще один момент вказує на право приналежності теології до університету. Єго підніс свого часу проф. мінхенського університету Герман Шель в ректорській промові. „Християнство — каже він — є одним з найбільших фактів всесвітньої історії, воно єсть цілим світом ідей, прав, мотивів, цілим світом фактів, які ще нині виказують порушуючу, формуючу і оживляючу силу. Колиж університет — говорить він далше — становить загальний збір і високу школу духового життя, коли він повинен бути огнищем і рафінацією всіх духових стремлень, то мусить обняти в собі всі сили духа, які публично жите порушують і оживляють; тогді теологічні факультети, яких наукова діяльність займає ся світом гадок християнства, суть конечним членом в організмі університету. Се не є історичне „*Nachwirkung*“ минувших часів, але се є право, певна внутрішня конечність університетів“ *).

Противники теологічних факультетів на стілько ще хотять числити ся з історичним значінем християнства, що жадають місто теологічних факультетів отвореня осібної катедри для порівнюючої науки релігії і загальної історії релігії **). Ті, що підносять такі дезідерати, видко не суть свідомі — як вже слушно зауважав проф. Гарнак — кольосальної, а може і неможливої до сповнення задачі, яку накладають на доцентів тих предметів. „Студіюм кожної поодинокі релігії — каже Гарнак — не може бути відділене від загальної історії дотичного народа, а та є немислима без знання мови того народа і єго літератури, єго соціальних і політичних відносин. Хтож сему може дати раду? Чи не засуде ся такого доцента на безвихідний ділетантизм?“ ...***)

Подібно висказує ся про сю пропозицію знаний протестантський богослов Ернест Troeltsch: „Отворенє професури для історії Церкви на філософічному факультеті і виклади філософів о філософії релігії і етиці, при так великім об'ємі матеріялу, не відповідать своїй задачі. А если би отворено при філософічному факультеті осібну релігійно-наукову секцію, то дістали би ми або дисципліну, з якою все було би злучене розвоєво-історичне плаванє по всіх віках, ділетантизм без спеціального фаху, слідженє релігії без певного релігійного становища, що не принесло би вдоволення нікому а найменше дослідникови — або (поминаючи релігійну програму) сотворено би знов теологічний факультет, лиш під иньшим іменем; бракувало би єму лише

*) Подібно Павльзен в цитованім дїлі стр. 496.

**) Порівн. резолюцію акад. віча.

***) Dr. Eichmann: Theologie u. Universität. (Kultur IX, 19: 8).

найважнійшого — слухачів *). Troeltsch є навіть тої гадки, що також по переведеню розділу держави і Церкви сей проблем не був би розв'язаний; єго перенесло би ся лиш на иньший ґрунт. „Ті, що уважають розділ Церкви від держави початком кінця релігії, манять ся надією на будучий безрелігійний стан або всіх переконуючу наукову етику і світогляд. Такого ніколи не було, нема і ніколи не буде **). „Суспільність — каже сей учений — потребує сильної, глибокої і живої релігії, вона не може з нею розлучитись, хотяй би навіть відділила Церкву від держави. Такою релігією є між нами християнство, яке може обняти і модерний ідейний світ, але не дасть ся заступити етично-пантеїстичними абстракціями ***).

*

Тільки на подану тему.

Я хотів подати лише кілька заміток, кілька загальних фактів і гадок поважних в науці людей, бо вже і се вистарчить, щоб показати, як безосновно виступають противники з своїми закидами, коли голосять, що теологія не є наукою, що вона не має свободи досліджування. Хто трохи поважнійше над тим питанням застановить ся, хто схоче хоч трохи бути „без упередження“, сей не посьміє відмавляти єї права приналежности до університетского організму. Єслиж мимо сего противники виступають проти теологічних факультетів, то кермує ними не поважне трактуванє річі, але фанатизм. Супроти сего мусимо і ми змінити своє поступованє. На „толеранцію“ подібного невірства нема що спускати ся. Нині воно всіми силами виступило проти релігії в школах, завтра схоче усунути християнство з житя родинного. Тож обовязком всіх, що признають ся до релігії, якій людство так много завдячує, є: виступити проти нетерпимости і фанатизму — не щоби скорочувати свободу совісти і науки, але щоб єї боронити; не щоби обмежувати свободу науки і досліджування, але щоби признати також християнському світоглядові належне єму місце. Ми мусимо завчасу рефлектуватись, щоб пізнійше не тратити сил і енергії на гоєне ран.

*) Die Trennung von Staat u. Kirche, der staatliche Religionsunterricht und die theologischen Fakultäten. Tübingen, 1907, стр. 40. До подібних вислідів дійшов Павльзен: гл. цитоване діло стр. 495 і слід. О голандских теологических факультетах гл. Schowalter Christl. Welt, 1900 № 18.

**) Troeltsch: ц. д. стр. 59.

***) Ibidem.

БІБЛІОГРАФІЯ.*)

Апольоґетика.

1. *Dr. Simon Weber*, Kurzer Weg weiser in der apologetischen Literatur für gebildete Katholiken aller Stände, insbesondere für Studierende. 2. vermehrte Aufl. 1909, Freiburg, Herder. XI + 67 ст. 36 сот.

Короткий, систематично уложений спис найважнійшої літератури з обсягу християнської апольоґетики і її помічних наук. Подані новітні і найновітні публікації, нерідко з долученням змісту, або короткої критики.

2. *Konst. Hasert*, Antworten der Natur auf die Fragen: woher die Welt? woher das Leben? Tier und Mensch? Seele? 7. Aufl. 1908. Graz, Moser. VIII + 412 ст. 3 ілюстр. К. 2-40.

Ясне і річеве виложенє дослідів про початок світа, землі, життя, чоловіка і душі, практично і інтересно написане.

3. *Dr. Joh. Ude*, Der Darwinismus und sein Einfluss auf das moderne Geistesleben. 1909. Graz und Wien. Styria. 171 ст. К. 2.

Орієнтаційний виклад про то, який вплив мав і має дарвінізм не лишень на природознавців і філософів, але взагалі на духове житє наших часів.

4. *Dr. Josef Donat S. J.* Die Freiheit der Wissenschaft. Ein Gang durch das moderne Geistesleben. 1909. Innsbruck, Rauch. XII + 494 ст. К. 4-80.

Неспокої на австрійських університетах минувших літ були зверхнім об'явом внутренньої вікової борби світоглядів. Висвітлити ті думки і струї, які є на дні сего руху, се завданє сеї книжки. Вона вправді не має на меті „збудувати міст над пропастию, яка ділить світогляди: віру і перечеє віри; але має на цілі кинути світло у ту пропасть, вияснити понятя і принципи, одних утвердити в їхніх поглядах, другим хоче розвіяти неодно упередженє і скорегувати невластиві погляди“ (Передмова). Таким чином книжка стає критичним оглядом новітнього духового життя. Перша часть: „Свобода науки і її філософічні основи“ опреділяє понятє науки а свободи, дає огляд християнського і модерних світоглядів, а передовсім освітлює свободу суб'єктивізму. Друга часть обговорює взаємні відносини межи свободою наукових дослідів а авторитетом віри і на осно-

*) *Примішка.* Як у минувшім, так і в сім році „Нива“ буде старати ся від часу до часу подавати короткий огляд найновітших публікацій з теоретичного і практичного богослов'я. При тім по змозі будемо могли нашим Вл. Читачам вказати так новітшу як і старшу літературу на теми, яких евентуально бажали би собі панні Бсч. Собратя.

ві чесних історичних свідощів боронить церкву від несправедливого закиду, начеби вона була ворогом поступу або науки, та наводить цілі ряди старших і новітніх мужів науки, які віру високо поважали. В третій часті є розкрита сумна картина ліберальної свободи дослідів, яка не йде науковою методою і тому родить лишень сумнів, заперечуване, песимізм і духову декаденцію. За свободою дослідів йде питанє про свободу навчання, єї етичну і державну сторону. Необмежена свобода навчання є недопускаема, бо релігійно-моральні, суспільні, ідеальні добра народу і основи держави не можуть бути виставлені на загибель. По тих полемічних розправах слідує у пятій часті знаменита оборона теології яко науки і єї повної гармонії з правдивим поступом і всякою, очевидною можливою свободою дослідів, а тим самим єї повне оправданє на університеті.

Сю незвичайну богату змістом книжку радимо прочитати кождому, що цікавить ся науковим рухом наших часів, а передовсім до послідної єї часті відсилаємо тих наших завзятців, які ухвалили собі викинути нас з університетів (а тепер у новій часописи „Молода Україна“ ту ухвалу оправдують і ширять. — Ред.) (!), щоби вони на другий раз не брали ся судити про річи, яких не розуміють...

5. V. *(athrein S. J. Die katholische Weltanschauung in ihren Grundlinien mit besonderer Berücksichtigung der Moral. Ein apologetischer Wegweiser in den grossen Lebensfragen für alle Gebildete.* 2 bedeutend vermehrte. Aufl. 1909. Freiburg, Herder. XVI + 578 ст. К. 7-20.

Перше виданє вийшло 1907. р. під меньше відповідним титулом: „Die kath. Moral in ihren Voraussetzungen“... Обнимає виклад і оборону католицького світогляду після системи: чоловік, християнин, католик, католицька мораль.

6—8. *Dr. J. Klugs, Apologetische Abhandlungen für die studierende Jugend und für gebildete Laien.* Paderborn, Schöningh. мал. 8°.

а) *Lebensfragen.* 3 Aufl. 1908. 326 ст. К. 2-40. Знаменита апологія християньского погляду на світ і житє супротив постулатів невірної науки.

б) *Gottes Wort und Gottes Sohn.* 1909. 375 ст. К. 2-88. Ясний і гарно написаний виклад про природний і надприродний лад, обявлене, св'яте письмо, житє, чуда і воскресєне Ісуса Христа.

в) *Gottes Reich.* 1909. 321 ст. К. 2-40. Одушевлене змальованє царства Божого на землі і в небі — яко довершене попередних розвідок. Спосіб представлення автора мимо короткості основний і ясний, стиль гарний і піднесений пориває читача, будує і утврджує в правді. Книжочки гідні всякого поручення.

9 *Dr. Franz Hettinger, Apologie des Christentums.* 9. Aufl. Herausgegeben von Dr. E. Müller. 5 Bde. 1906—1908. Freiburg, Herder. К. 26-40, опр. К. 37-20. Том I—II. Der

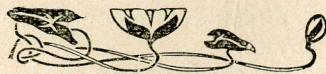
Beweis des Christentums. 1906. XLIV + 568; VI + 510. Том. III—V. Die Dogmen des Christentums. 1907. XII + 590; VI, 620; 1908. VI + 646.

10. *Fr. Albert M. Weiss*, Apologie des Christentums. 4 Aufl. 5 Bde. 1904—1908. Freiburg, Herder. R. 47'80, опр. 63'50. Том I. Der ganze Mensch. Handbuch der Ethik 1905. XVI + 948. II. Humanität und Humanismus. Philosophie und Kulturgeschichte des Bösen. 1908. XVI + 1024. III. Natur und Übernatur. Geist und Leben des Christentums. 1907. XX + 1288. IV. Soziale Frage und soziale Ordnung, oder Handbuch der Gesellschaftslehre 1904. XXVIII + 1220. V. Die Philosophie der Vollkommenheit, die Lehre von der höchsten sittlichen Aufgabe des Menschen. 1905. XVI + 988.

З 1908 роком докінчилися нові видання двох найбільших католицьких апологій: Геттінгера і Вайса. Два рівно великі таланти, широко образовані богослови, глибокі мислителі і артисти форми дали два класичні діла, які безперечно належать до перворядних в новітній богословській літературі. Геттінгер тішить ся серед богословів найбільшою популярністю, видно, що є найпрактичнішим підручником апологетики. Позитивно, на основі розуму, об'явлення і досвіду будує віковичний храм християнства, даючи в перших двох томах апологію его істновання, а в трох дальших, его внутренної основи: догм. Твір дуже придатний як до богословських студій, так і до ужитку в практичному житті священика, сторожа християнських правд.

Апологія Вайса надає ся більше, так сказати, для вибраних духів. Хоть гарно написана, читає ся поволи, бо що криво глибока думка настроює до рефлексій. Провіана гадка сего твору є доказом, що самотно християнська ідея культурна є науково оправдана і пригожа до морального піднесення і довершення чоловіка, суспільности і життя супроти ложно гуманістичних ідей невірства індивідуалістичних чи соціалістичних.

о. Др. О. Боцян.

ЗІ СВІТА.

Що в нинішніх часах найбільше шкодить релігії і католицизмови?

Таке запитанє розіслала визначнішим кат. трудовикам редакція часопису „Apologetische Rundschau“ (Organ der Central-Auskunftstelle der kath. Presse, Cöln. Річно 3'75 К.) в другій половині мин. року, коли то по відкликаню заг. зборів австрій-

ских католиків ся kwestия була предметом дискусії в кат. кругах. Надіслані відповіді помістила згадана часопись в I. зошиті V. річника. Отсе подаємо короткий зміст тих відповідей — в переконанню, що не без користи прочитають собі его і наші Вп. Предплатники. — Ред.

Граф *Ernst v. Silva Tarouca*, президент центр. комітету католиків в Австрії, гадає, що шкоди для релігії і католицизму випливають з характеру і розвою націй та політичних обставин. Між католиками — каже він — панує незгода, брак дисципліни й почуття гідности, та національно-політичні спори. Ворожа і могутча преса упереджає многих що до праці сьвящеників, з другої сторони знова таки даєсь відчувати брак сьвящеників при інтензивній і їм питомій роботі. Молодіж, а за тим і родичі не мають знання основ релігії — катехизму. В школах за мало учать релігії, бо всего 2 години тижнево. Тому то, мимо великої праці катехитів, не може наука релігії стати на потрібній висоті, не може ні відповідно одушевляти, ні вироблювати релігійний сьвітогляд. На збори католиків не являють ся учені, бо вони поза се, що винесли колись зі школи, о релігії нічого більше не знають. Всілякі організації католиків будуть доти сумнівних успіхів, доки сам народ не буде мати сильної віри і католицької сьвідомости.

А релігію і католицизм можна оживити проповідями, брошурами і наукою релігії в дома. Катехизм повинен бути не лише книжкою для школи, але і для життя. Папа Пій X. вказав на катехизм, як на головне средство обнови людскости, а навіть апостат Lamenaïs каже: „Годі представити собі прикрийший стан в народі, як сей, коли він не знає ані своїх обовязків, ані свого призначення. Нема більшого звихнення розуму, як коли своє незнанє оказуєсь гордостію і задоволенєм, що радше повинно бути предметом безпотишних нарікань“.

о. *August Lehmkuhl*, S. J. вважає найбільшою шкодою для релігії і католицизму змаганє до независимости, яке в нинішних часах так дуже розширило ся. Воно має на цілі поправити відносини людскости, але з вини самого чоловіка вмішуєсь і в релігію. Новочасні здобутки, вихиснованє всіх сил природи чоловіком підносять его почутє сили і самосьвідомости, перецінюють его здібности, вивисчують его „я“ ціною зависимости від Бога. Сей зависимости жадає релігія, яка запевнює чоловікови спасенє, жадає єї не лише Бог для себе, але і для Церкви. Найбільший степенє сего змаганя до независимости має людська гордість в атеїзмі, пантеїзмі і монїзмі, які узнають самого чоловіка богом, а релігії не підлягають, і в пантеїстичнім модернізмі та релігійнім агностицизмі. Сей послідний подвійний напрям назвав П. Пій X. ферментом ложних наук. Просьвічені круги не визнають явно віри з людських зглядів і з боязни перед жертвою, — се для них тягар і обмеженє людської свободи.

Барон *Ansgar Albing* видить найбільшу шкоду для релігії і католицизму в стремліню не узнавати Бога у моральних обо-

в'язках і ділах, та у тім, що дуже многим людям, які цурають ся позитивного християнізму, той позитивний християнізм подаєсь в літературі, ворожій вірі, як карикатура. Весь сучасний світ мучить ся над переминаючим, наші поступи суть односторонні, — для чоловіка, призначеного до оглядання Бога, безвартні. Інтелігент не вірить у безсмертність душі, бо не займаєсь поважно найвищими проблемами духа. Вкінці шкодять безперечно релігії і католицизмови лібералізм, натуралізм, монізм і безконфесійність.

Шкоди ті зможемо усунути, коли подбаємо, щоби позитивною віруючи християни жили нашою, узасадненою вірою. Мусимо дати доказ, що культ і культура собі не суперечні.

o Aug. Rösler, C. SS. R. додачує найбільшу шкоду для релігії і католицизму в міжконфесійности удержавленої церкви. Католик видить в християнстві, яко в церковній організації, одинокую релігію совершєнну. Тимчасом від цісаря Йосифа II. було релігійне житє зависиме від конфесійної удержавленої церкви. Клер служив Богови і церкві, в границях визначених державою. Коротко трєвалий конкордат положив кєнець сєму станови, але се відчужєне народу від Риму і церкви від часів Йосифа II. трєває і доси. Образований середній стан є індеферентний для церкви і релігійного житя, уряднича клєса оказує свою релігійність хибя лиш участию на богослужєнях в день уродин цісаря... Міжконфесійні закони попхали школу в пануючий лібералізм, який відлучив єї від церкви і ослабив вплив релігії. Публичні школи, відлучєні від церкви, дістали 1868. р. лиш позірно релігійний характер і лише в цілі ошуканя народу позволено в 2 годинах тижнево учити релігії.

Коли міжконфесійні закони чекали на санкцію, остеріг цісаря один достойник тими словами: „Коли ті закони дістануть санкцію, буде Ваше Величєство в протягу 30 літ панувати над звірями“. Правдивість сих слів виказали переслідування католицких студентских кружків на університєрах в Грацу, Інєбруку, Празі і ин. Католицкий релігійний дух, що лучив народи Австрії, як діти тої самої матери Церкви і через се також як горожан габсбурскої династії, прогнано міжконфесійною державною школою. Німецкий шкільний союз, оснований лібералами оборонцями нової школи, се радше національний боевий союз, ніж охоронний, подібно як чєска „Matica skolska“. Вірні католики не приступали передше до тих союзів, тепєр вписують ся до них. Християньско-соціална партія повинна, мимо сєго, що вона є політичною, а не конфесійною партією, усунути то лихо, подібно як ліберали старають ся з міжконфесійної нової школи зробили безрелігійну „вільну школу“.

Кат. писателька *Handel Mazzetti* уважає за найбільшу шкоду для релігії і католицизму — спори між ідеально успособлєними передними борцями за католицкі справи. — *Г. Алиськевич.*

Часописні новини.

„Молода Україна“, орган Укр. Студ. Союзу; виходить раз в місяць, ч. I. (1. січня 1910), рік I.

Новий орган укр. академ. молодіжи, відновлений по „не одній пробі видавати укр. студентський орган“, зараз у першому числі ясно дає доказ, що не зриває з давньою традицією „по-ступової“ теофобії і більшу половину першого числа посвятило квестиї відношення релігії до „наукового світогляду“. Розуміє ся, розв'язує його так: „Одначе все таки прийшов кінець релігії“ (стор. 5).

Передна стаття д. Домбчевського „По з'їзді“, по якій требаб сподіватись чогось позитивного і реального, якогось спречизовання ідейної програми укр. студентства, нічого нам не дає крім дон-кіхотівського і п'яного воювання з релігією, яка після думки автора статі є запереченням наукового світогляду. Зрештою стаття сама не заслуговує навіть на те, щоб посвятивати їй більше згадки. Стаття „Стійність ідеї розвою“ після книж. Platz'a: „Der gegenwärtige Stand der Abstammungslehre“, подає аргументи, промавляючи за теорією десценденції. Головна однак тенденція цієї статі виражена в кінцевім уступі статейки: „Як бачимо, опираєть ся теория еволюції на дуже сильних і стійких доказах. Помимо того має вона багато ворогів н. пр. христ. Церкву. Отсе вороже становище Церкви в повній зрозуміле, бо теория еволюції вириває увесь ґрунт з під церковної науки про сотворенє“ (!?). Колиб автор сказав, що теория самородства повалило науку про сотворенє організмів, то щоби то якось на око ліпше виглядало, але теория еволюції? Зрештою зі злобою або ігноранцією трудно воювати!

Як програму кладе собі „Молода Україна“ „ті самі кличі, які виписали перші редактори „М. У.“ на вступі: самоосвіта, піднесенє культурного рівня нашої молодіжи — а головню, навізанє як найтісніших зносин між укр. молодіжкою — то сей і по той бік кордону“. Як бачимо, програма гарна, хоч досить коротко і без полету (як на молодіж) написана, тільки біда, що вже перше число „М. У.“ не іде за своєю програмою (дійсні драгоманівські „безначальники“ а радше „безпрограмовці“, а радше обіцнє викликати наслідок зовсім протилежний. Колиб хто хотів з „М. У.“ набирати освіти, то хіба довідає ся, що філософ von Hartmann називає ся не Edward, а Karl (ст. 35) і що релігія не дасть погодити ся з наукою. Піднести культурню нашу молодіж „Молодій Укр.“ також мабуть не удасть ся — зваживши те, що вона виразно підчеркує свою ідеологічну тожність з ославленим студентським з'їздом, його антирелігійними резолюціями, терором і брутальною фізичною перева-

гою. Таким способом, панове, себе і нашої молодіжи культурно не піднесете! Остання, особливо підчеркнена точка програми студ. органу (себто навязане зносин з укр. закордон. молод.) на жаль зовсім в першій числі не узгляднена. Крім того „рецензенти“ з ред. „Молод. Укр.“ визначають ся незвичайною котурповостию і „поважною“ ученостию.

Найбільше характеристичне однак є те, що слово „Бог“ пише ся усюди малою буквою. То мабуть буде і їх найбільша мудрість.

Взагалі ч. 1. „Молод. Укр.“ (а також такі самі мабуть будуть і дальші числа) нікому хіба не заімпонує, хіба ще гімназистови (а що найбільше якому плитко думачому академікови). Тому то особливо гімн. катехити повинні звернути на „М. У.“ увагу і колиб вона розширювалась між молодіжню, осьвідомити її, що то таке „Молода Україна“ і яких вона мудроців навчає. — *Ом. Савчин.*

ВСЯЧИНА.

В справі „Православних затій в Галичині“.

До статі під повнєшим заголовком в послїднім числі „Ниви“ можемо додати тут ще отсі докази, що з одної сторони — стверджують офіціяльно істнованє пропаганди православія в Галичині, з другої-ж — що наші церковні власти слїдять за тою пропагандою зорким оком і старають ся їй відповідно запобічи.

1) Митрополичий Ординарият д. 4. серпня 1908 видав зарядженє в справі паломництв до Почаєва і відніс ся рівночасно до президії ц. к. Намісництва;

2) Митрополичий Ординарият видав в справі тих самих паломництв в листопадї 1909 завізвання до деканатів Брідекого, Опеського, Підкаменецкого і Струмило-Каменецкого;

3) Митрополичий Ординарият покликував в тійже справі до одвічальности трох сьвящеників із своєї архієпархії;

4) Митрополичий Ординарият відносив ся до Ставропігії в справі „Временника“;

5) Митрополичий Ординарият давав устно о. деканам і сьвященикам ріжні порученя, що мали на цілі протиділати православної пропаганді. —

В тій самій справі одержали ми дня 29. січня с. р. від „руско-народного кнуба парламентарныхъ пословъ“ письмо, в яким Вп. „свщ. Василій С. Давидякъ, председатель, і Дрѣ

Николай П. Глѣбовицькій, секретарь“, іменем тогож клубу „опровергають“ висказ „Ниви“ ч. 2, що: „...парляментарні представителі тойж (русько-народної) партії розшибались коло сих (почайвських) паломництв і виеднували дня них ріжні полекші та опровержували паломників по почаївських та київських православних соборах“. Нотуючи се „опроверженіє“ — примічаємо, що 1) „Нива“ ч. 2 не ужила назви „русько-народная партія“ і що 2) „русько-народный клуб парламентарныхъ пословъ“ не гуртує в собі всіх наших „руських“ парламентарних представителів. Примічаємо рівнож, що до сеї справи в слушний час еще вернемо ся.

Заштанє до Виділу тов. ім. Петра Могили.

В Тернополи дня 23. січня с. р. відбув ся — як нам доносять — під фірмою „Тов. укр. наукових відчитів ім. П. Могили“ відчит п. Дра С. Істеревича на тему: Неволь жіноча і еманципация. Прелегент за Морганом представляв слухачам, переважно міщанським панночкам і гімназияльним студентам, що — поки люди жили в стані дикунства і варварства і поки не було еще моногамії, женщина була вільна, на рівні поставлена з мущиною, а навіть єго перевисшала. Із заведенєм моногамії — казав він — починає ся жіноча неволя, а з нею і проституция. Однак соціялізм видвигнув тепер жіноче питанє і рух еманципацийний пливе широким руслом — дикі подружа збільшають ся; а весь той рух стремить до ідеальної своєї форми, до вільної любови. Відчит викликав між рускою інтелігенцією зрозуміле обуренє. Питаємо ся, чи Виділови тов. ім. П. Могили є відомо, що під єго фірмою поклонники вільної любови уладжують собі такі деморалізуючі виклади?

Реформа іспитів на богословскім виділі.

Знаний нам всім дотеперішний спосіб переводження університетских іспитів з теології. На днях вийшло розпорядженє Міністерства просьвіти і віроісп., яке заводить в тім згляді реформу. І так іспити будуть відбувати ся від тепер не при кінци курсів, але при кінци шкіл. року і то доперва по вичерпаню всеї матерії — значить, з цілого предмету. Так пр. з обох догматик, з ексегез і т. д. буде лиш один іспит. Звільнення від іспитів з єврейської мови на будуче не допускають ся. Всі іспити будуть відбувати ся при комісії, зложеній з іспитователя (звичайно професора дотичного предмету), декана виділу і відпоручника Ординариату. Кождому з них прислугує право питати; о нотах рішає голосованє. Ноти будуть лише слідуючі: *eminenter, bene, sufficienter, non sufficienter*. Іспит можна буде повторяти лише два рази. — Реформу сю завело Міністерство, зволяючи волю останної конференції австр. єпископів з минушого року.

Важнійші акти Апост. Престола в р. 1909.

Ось спис тих актів, зіставлений часописню „Correspondenza Romana“: Дальший тяг кодифікації права канонічного, основанє нових єпархий, апост. вікарятів і префектур, реформа рим.

Куриї апост. конституцією *Sapienti consilio*, основане і з'організоване Біблійного Інституту; декрети в справі секуляризації монахів, в справі відносин поміж галузями чина сьв. Францішка з Асижу т. зв. меншими братами, конвентуальними і капуцинами, в справі злуки ордену Театинців з конгрегацією сьв. Родини; екскомунікація Ромуля Муррі; енцикліка *Comunium regum* о борбі з Церквою і о заколотах в її нутрі — з нагоди 100-ліття сьв. Анзельма; канонізація бл. Климента Гофбавера і бл. Йосифа Оріона і проголошене блаженною Дівиці з Орлеану; вислане апост. легата на євхаристичний конгрес в Кольонії; промова Сьвят. Отця до французких путників і Євкказівки що до злуки католиків у Франції; поміч, дана жертвам італ. землетрусу; рішення в справі організації і статутів кат. жіноцтва Італії; канадський синод під проводом апост. делегата, прийняте посольства Магомеда V., дружні зносини з Менеліком і розширене дипломатичного заступництва Ватикану на середно-американські республіки.

До характеристики Єго Сьв. п. Пія X. і відносин поміж італ. католиками.

Провід кат. акції в Італії держить *Azione cattolica italiana*, з рамени якої працюють там чотири головні кат. товариства: *Unione popolare fra i cattolici d'Italia* (народні союзи), *Unione Elettorale* (виборчі комітети), *Unione Economica e Sociale* (економічні і соціальні спілки) і *Società della Gioventù cattolica* (товариства кат. молодіжи). Поодинокі філії тих товариств суть майже самостійні і — буває — не дуже то між собою згідливі. Як доносять заграничні часописи, заряд одного з тих товариств, іменно *Unione Economica e Sociale*, змодифікував недавно статuti тов-а в тім напрямі, щоби завести більшу централізацію і стягнути під свій прапор таких людей, що не роблять виправді з католицизму політичної девізи, але оживлені суть кат. духом. Змодифіковані статuti предложено до одобреня Єго Сьв. п. Пієви X., та сей осудив пороблені модифікації і сказав між иньшим: „Ми переконані, що виложені в меморіялі зміни не осягнуть заміреної вами цілі т. є. не злучать ваших спілок і не спонукають непевних і хитких католиків до прийнятя ваших статутів... Ані воно льояльно, ані гідно — ослонювати ся двозначною програмою, неначеб тут ходило не о католицизм, але о контрабанду й перепачковуванє. Нехай ваші спілки стоять бодро при давних своїх прапорах та придержують ся дотеперішних своїх, ясних статутів. Наступить злука і скріплене — треба дякувати Богу, не наступить — то нехай ваші спілки будуть собі поділені й партійні, аби лише були католицькі й переняті духом Христовим, то Христос їх певно благословити буде“. Треба примітити, що в Італії, особливо в горішній, поміж католиками багато є овіяних подихом модернізму і до них то, здає ся, відносять ся слова Єго Сьвятости: непевні і хиткі католики. — Щож до непорозумінь і квасів поміж італ. католиками — о чім ми висше

згадали, то спричинює їх формальне дечне вітрене — особливо по появі енцикліки „*Pascendi dominici gregis*“ за модернізмом. Недавно пр. фльорентска часопись „*Unità Cattolica*“ зробила закид модернізму вже не поодиноким особам, але цілим єпархіям, не виключаючи й самих єпископів! І так пропам'ятна енцикліка замість очистити воздух і злучити й скріпити католиків, завдяки дечій роботі стала ся причиною ще більшої незгоди й роз'єднання.

Байдужність французької суспільности до Церкви і єї слуг.

Як подають часописи, на торжественній Службі Б. у величавім парискім соборі *Nôtre Dame* буває найбільше 150—200 присутніх; не меншими пустками свѣтять церкви по інших містах Франції. Церковні доходи з кожним днем зменшаються. В аристократичній церкві св. Филипа в Парижі зібрано в останнім році місто дотеперішних 244.000 фр., лише 206.000 фр. Ще більше зменшились церковні доходи в парохіях з робітничим населенєм. Щоби придбати більше гроша на удержане духовенства, духовних семинарій і т. д., парискій архієпископ Аметт поручив особній комісії переглянути і зреформувати тарифу оплат за шлюби і похорони. Взагалі, тяжкі часи настали тепер у Франції не лиш для Церкви, але й для духовенства. Правительство, відділивши Церкву від держави, не дбає о его материяльне обезпеченє (хотій загарбало церковні маєтки!), а вірні — і ті не конче тяжким положенєм своїх пастирів гризуть ся. Вина за єю байдужність спадає по части й на французьке духовенство, що, здержуючись від суспільної роботи, не зуміло привязати до себе ширших верств французької суспільности. Се відносить ся передовсім до свѣтського духовенства. Монаші чини і конгрегації виявили, правда, не аби яку енергію в засновуваню виховуючих і добродійних інституцій, але свѣтське духовенство по більшій часті держало ся здалека від народу. Не пішло воно за приміром своїх німецьких чи бельгійських братів в народ основувати різні кат. союзи і товариства, але лишило ся в обрубі захристії — і переживає тепер тяжкі наслідки того свого відчуженя. Се болюче *memento* не завадило би собі зятимити й не одному з нас...

† Кардинал Сатоллі.

Колегія кардиналів числить нині лише 53 пурпуратів; один з єї членів і то один з найвизначнійших — кард. Франц Сатоллі помер дня 8. січня с. р. в Римі. Покійний визначав ся глибоким теологічним знанєм і великими дипломатичними способностями. Знанє теології зділало его професором христ. філософії в перугіянськім семинарі, відтак дало єму катедру догматики в Пропаганді й Аполінареум в Римі, вкінці поставило его, як префекта, на чолі Конгрегації студій; дипломатичні способності були причиною кількоразових его дипломатичних місій з рамени Апост. Столиці далеко поза межі Італії. Недавно пр его візитацію кат. шкіл у Франції, що то стілько розголосу наробила, що й викликала — як дехто каже — знанє

послане франц. єрархів в справі виховання молодіжи, мали ми нагоду і в „Ниві“ занотувати. З теологічних творів, які оставив, назовемо: п'ятнадцятий коментар до Summ-и єв. Томи з Аквіну і Prima principia Juris publici ecclesiastici de Concordatis. Нашим старшим Римщукам, колишнім питомцям грецької Колегії єв. Атаназія (руську колегію в Римі отворено в р. 1897), знаний покійник ще й особисто, як бувший ректор тоїж колегії і професор догматики в Пропаганді.

† Проф. Карло Крумбахер.

В половині грудня мин. р. закінчив туземне житє професор монахійського університету, основатель византології, Карло Крумбахер. Він перший із західних учених новітніх часів заговорив на підставі архівних материялів про великі заслуги Византії для європейської культури, він перший візвав Захід до студіювання її історії для зрозуміння історії не тільки Сходу, але й Западу. Тій цілі й служив оснований ним в р. 1892. поважний журнал „Byzantinische Zeitschrift“. З научних его византологічних праць важніші: історія византійської літератури („Geschichte der byzantinischen Litteratur“), ціла серія розвідок о єв. Романі Сладкопівці („Studien zu Romanos“, „Romanos und Kyriakos“, „Miscellen zu Romanos...“), студія о єв. Касії („Kassia“), історія акростиха в грецькій церковній поезії („Die Akrostichis in der griechischen Kirchenpoesie“) і иньші. Імя проф. Крумбахера буде звязане з наукою византології, як і византологія у своїм почині й розвою була звязана з его трудящим житєм.

Два ювілеї.

При кінці мин. року обходили дві поважні христ. інституції наукові свої ювілеї: кат. університет в Сальцбурзі 25-літє, а правосл. духовна академія в Петербурзі 100-літє свого істновання. „С.-Петербуржская Духовная Академія“ сягає своїми початками ще р. 1721, та на вижні академії станула вона доперва перед сто літами т. є. в р. 1809. За час свого істновання кілька разів була реформована — останний раз в р. 1869, від якого то часу, по переведеню в ній спеціалізації преподаваних предметів (на відділи: спеціально-богословський, церковно-теоретичний, богословско-історичний і богословско-практичний), починає ся й її розцвіт. — Про католицькі виспї інституції наукові (між ними й про сальцбурський університет) напишемо обширнійше иньшим разом.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає:

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 4.

Львів, 15. лютого 1910.

Рік VII.

В. з с.

Єще в справі переходів з обряду руского на латинський.

(К о н е ц ь).

II.

Та сказати, що переходам на латинський обряд пособляє тільки ворожа нам сторона — годі. Пособляємо і ми самі! Погляньмо на стан річи. Ми мали колись у Львові більше церков, ми мали колись і міщанські брацтва церковні — та се минуло ся. Ми днесь свідками тої еволюції, яка що-раз більше видирає нам з під ніг ґрунт.

Єще живуть сини тих батьків — горожан львівських, що були „старшими братчиками“ при наших церквах, що іменували себе Русинами. Діти їх не старі — в віці військової служби, та вже вони Поляки і лат. обряду. Може живуть і старші горожани, що признають ся до свого, але хіба на смертній постели, або довідуєш ся про них на — похороні. Суть і такі, що лиш раз в місяць приходять квіт підписати, або й того не роблять вже; а на прошенє о даток на будову церкви мовлять: „coś dam, przecież to swoja wiara“. Таких у Львові досить найде ся.

Хто завинив, що вони відпали від Церкви, від народу? Часть вини буде по їх стороні, часть приписую обставинам, але й частину парохіяльному львівському духовенству!

Винні вони самі, бо не любили свого. Винні й оставини: у Львові не дбав ніхто про мешканців Русинів. На провінції була нобота — народ освідомляв ся, закладано читальні і т. д. У Львові доперва в послідних роках йде робота над самоосвідомленем; про Львів ніхто не дбав.

Іменами можна се ствердити. Недавно тому вмер більший промисловець-купець У. При похороні довідали ся, що він Русином був. Є у Львові фірма К. Властитель її звав ся колись Коцабюк, в парохіяльних книгах руских так він записаний. А Верб., радник двору і бувший директор желізниць, а Захар., а других радників, інженерів і т. д. — кілька їх начислив би?! Є в Тернополи днесь начальник стациї, з золотим ковніром его син польський вчений, а его батька поховала парохія святоюрська. А міщани Борщевські, Матіяшевські, Маковичі і т. д. їмже ність числа?

Деякі старі то еще раз в рік заглянуть в церкву, а молоді пропавші *). У Львові стратили ми дуже багато, може навіть більше, як на провінції, бо все таки стратили більше колись, як в теперішних часах.

*

О скільки-ж тут вина по нашій стороні? На се питане тяжко відповісти, бо й образити кого можна і щось аж кричить на тебе „noli me tangere!“ Ну, тай треба би добре знати історію руского душпастирства у Львові — бодай за послідні десятикі літ, а я — признаю ся — не мав де і коли про неї розвідати. Впрочім докладні причини і незбиті докази лишаю до розслідження історикови; я вказую на ті причини, що мені видають ся бути — если не правдивими, то бодай імовірними.

Перша причина переходів у Львові можлива й для других місточок. а навіть і сіл то ся, що у Львові не дбав ніхто про мешканців-горожан Русинів. Вже хто як хто, але духовенство повинно було подбати о якусь організацію своїх вірних. Не говорю, яка се повинна була бути ся організація, але на всякий спосіб така, щоби ті вірні були бодай остали вірними своїй церкві, обрядови і народови. Що у Львові був напір на Русинів, що здавна їх переслідувано та всякими способами перетягано в латиньство, на се є докази (от, хочби й „kronika“ Зубрицкого); а що з'організоване вірних руского обряду — се справді була річ духовенства, на се вказав вже колись митрополит Варлаам Шептицкий. Коли бо Поляки і по прийнятю унії Русинами, дальше їх тиснули, то — каже Зубрицкий в своїй

---

*) Луччало ся одному з львівських священиків таке. Мин. року запросили его до одної камениці в середмістю посвятити пасху. Господар дому і властитель камениці чемво заявив, що він все, як тільки припадають руські свята разом з польськими, просить руского священика до дому. Днесь — каже — чекав я на вас до 9-ої год., але польського священика не просив.

кроніці: „Barleam Szeptycki zebrał niezwłocznie w cerkwi św. Irzego wszystkie bractwa lwowskie, gdzie przy swej i prałatów obecności, rozkazał złożyć radę, jakich wypadka użyć środków, by się z upodlenia wydzwignąć.“ А до сього, були й всі дані: Митрополія, Капітула, численне духовенство парохіяльне. Були сили, та не було і нема лучности між вірними а духовенством поза брамою парохії. Додати треба, що ті парохії не були тогді так розтяглі як днесь, що горожан Русинів мусіло ся й поіменно знати. — Не злучено Русинів!

*

Другою причиною назвав би я брак внутрішньої організації парохіян т. є. брак брацтв. В горі каже ся, що митрополит Варлаам зібрав всі брацтва львівські до церкви сьв. Юра. Видно з того, що брацтва були колись, були численні, мали якийсь голос, були з'організовані. А днесь? Ну і днесь суть брацтва, але вид їх страшно мізерний. Членів мало, а між ними не видно поважнійших людей. Число братчиків ограничене на двох-трох старших „провізорів“ та кількадесять членів. А діяльність їх? Пійти з „тацою“ і підчас процесії з хоругвами; але й ту часто треба з поза брацтва шукати людей, бо братчиків нема.

Про якусь діяльність брацтв, що — скажем просто — держала би братчиків при брацтві, що притягала би вірних до него та побільшала число членів, нема що й говорити. Гуманної, харитативної діяльності брацтва наші не виказують жадної. Одні ОО. Василяни потрапили згуртувати при своїй церкві в брацтвах значне число вірних, а число то з року на рік збільшає ся, а користи для членів брацтв натури чисто духовної і харитативної дають запоруку що раз красшого розвитку.

Клясичний примір занепаду дає нам славне колись Братство Ставропігійске. Колись воно шпиталь удержувало, школу; коло него гуртував ся цвїт міщанства львівского... Днесь опинило ся в руках кількох „емеритовъ стариковъ“. Свою первісну ціль „испорчило“: замкнуло приступ для ширшого громадянства; а про діяльність его бодай не говорити! Правда, в послїдних днях на місце книжної лавки впакувало „Торговый Домъ“ — зараз при самій брамі церкви, щоби вірні, покріпившись на душі, (або й перед тим!) мали де „позавтракувати“...

Другі церкви не мали і не мають брацтв з ширшою програмою діяльності. Було лиш при церкві сьв. Юра брацтво желїзничої служби, але й з него днесь лиш прапор остав ся*).

Нема в нас брацтв, оживлених, з'організованих — нема того, що притягало би вірних; не дивуватись, що много наших вірних йде шукати тих брацтв по костелах.

*) Підчас посвячення желїзничих домів, про що згадка була вище, Жид надконтрольор післав Русинів, щоби бодай свій прапор з церкви принесли на посвяченє та дали знак, що при желїзницї служать Русини.

*

Есть еще якась причина, що не дуже то притягає вірних до церкви, а притягає дуже до костела. Широко про неї говорити не буду, — бою ся, щоби не поповнив „ереси проти обряду“, але наведу слова одного нашого дуже світлого і досвідченого педагога і душпастиря.

„Прийшов я — каже він — до Преображеньської церкви на вечірню. Була місія. Народу повно. Дяк співає, народ мовчить. Правила ся тогді литія; отже годину цілу дяк співає і то що сил стає, а нарід дримає. Вражине сумне. Вертаюсь домів. Переходжу попри костел ОО. Єзуїтів. Чую спів, вступаю до костела. Народу повно — всі співають що до одного. Бачу між ними і слуги і пані і панів, а навіть високих достойників військових“.

До тих слів достойного Отця додам лиш одно. Нарід хоче богослуження всенародного по правді, нарід хоче брати участь в богослуженю. Зрозуміли се ОО. Василяни тай часть духовенства і вводять новости, приноровлені до нашого обряду — як мовить один з наших молодих учених богословів. Вони „испорчають обряд“, а притягають вірних; — другіж обряд заховують немилосердно, а про вірних не дбають...

*

Причина переходів, яку тепер наводжу, може вона не така дуже й важна, але мені видить ся, що вона безпосередно приготавляє до переходу. Річ в тім. Хто навикне ходити до костела, там висповідає ся, запричащає ся, там і до брацтва впише ся, там в часі недуги дістане підмогу з тов. сьв. Вінцентого а Paulo, або й на випадок смерті — тов. сьв. Йосифа з Ари-матеї й похорони справить, та бо й дитину там охрестить і там себе ховати каже — словом, з часом цілковито стає латинником, хоть і неформально. Лат. духовники кажуть: „to wszystko jedno“, а наші — дають докази на се... Ми-ж прецінь обслугуємо латинські костели!

Скажіть — прошу — Всч. оо. парохі, кільки в ваших церквах на рік є служб божих латинських, а бодай кільки їх було за час вашого душпастирства у Львові? Тогді, — скажете — як вмер парох, евентуально в сьв. Юрі крилошанин. За те в костелах — не у всіх, що правда, але в кількох — наші сьвященики читають Сл. Б. щоденно *).

*) В костелі сьв. М. Магдалени, в костелі Кармелітанок при ул. Потоцького, в костелі Місіонарів при ул. Янівській і в лат. Катедрі.

Чотирох наших сьвящеників обслуґує костели, а в наших церквах нема кому відправити дванайцятку, евентуально девятку, чи в якій иньшій годині. За те ми єще ризи церковні для тих ОО. позичаємо...

*

Вже з того, що сказано, виходить для нас сьвідoctво не конче підхлібне, сьвідoctво недбалства, або й просто брак прихильности до свого. Та на се й докази можна дати. Знана неприхильність одного з львівських оо. парохів до такого невинного а похвального діла, як будова церкви на Клепарові. Тогдї, як на Клепарові в каплиці, збудованій за гроші Русинів і Поляків, не дозволяють Поляки відправити рускому сьвященикови Служби Божої, тогдї як на всіх окраїнах Львова будують ся костели, сей отець публично перед сьвященством львівського деканату заявляє, що „церков на Клепарові так потрібна, як друга лат. катедра на Жовківській улиці“. Коли-ж так хтось відносить ся до такого діла, як будова божого храму, то щож вимагати оборони перед нахибностию противника. Та се не відорваний факт. В мої руки попало случайно прошене двох сестер, хто знає чи не руского походження, о дозвіл перейти на руский обряд. Для характеристики, як деякі наші відносять ся до таких справ в противенстві до латинського духовенства, що або без захованя конкордії, або при позірнім захованню, бере сейчас, що під руку впаде, — а й на доказ, що не роблю закиду на вітер, навожу се прошене дослівно*).

*) „Ото ми Наска Куриляк і Анна Гарасимчук осьміляєм ся просити у вашої Всечесности в справі обряду. Єсьмо доньки Івана Облицук, господаря у В. . . повіта Бучач. Походимо з матери латиннички, єсьмо крещені на руске за сьвідoctвом книг парохіальних. Звички ми в обряді руским з дитинства а місцевий Отець С. проганяють нас з обряду руского на латинський. Труднож нам трийцятьлітнім приходити на обряд чужий, цілком нам незнаний. Перед шість роками зробили ми опір, а отець говорив: удайте ся до отця декана, щоби дозволив сповідати вас і причащати. Були ми у Отця Декана три рази, були ми лично у Преосьвященного Епископа в Станиславові два рази. Єсьмо перенесені в ц. к. Старостві з обряду латинського на руский. На конєць Отець заявив, що руский Епископат не має права до нас, треба писати провізорично (?) до латинського Епископа о позволене. Роблено прошене, тож прийшло позволене від Епископа латинського 1907. року 15. мая, а Отець однаково не приймають. 1909. року 17/1 Отець латинський віпивас з метрики латинської. Таж маєм примір Спасительного поученія „шукайте — знайдете, цукайте — отворять ся вам, а ми пукаєм до дверей Отця С. вже шість літ, та не можем допросити ся. Щож на то ми скажемо? Хиба з біснучим з Калернауа „чтє нам і тобі сьвященику, почто пришел вси сімо? не мучи мене!“ Наконєць Отець говорили так 15. марта сего року: десять Епископів не бою ся, ніц ми не зроблять, ні латинський Отець мені ни до розказу, ни хоче ся мені приймати. Тож ми переконали ся, що ми зістали ошукані в протягу шість літ. Одним словом ходим блудом. Звичайно сповіді відбуваєм на храмах Господських і Богородичних, а великодуш сповідь проганяють нас. Сусідні сьвященики недовіряють нам, що ми так ходим про обряд, але говорять, що на нас тяжить якийсь гріх смертельний, а ми поносимо встид великий. Но ми недовіряючи на моларство Отця пароха С... осьміляєм ся просити у вашей Високопреосьвященія Всечесности о ласкаве принятіє на лоно греко-католицької Церкви. Слава Ісусу Христу“. — Підписи.

*

Болючі закиди підніс свого часу в „Ниві“ Вп. Я. Л. в статі „Де корінь лиха“, вважаючи їх причиною переходів. Чи згодити ся на них? Може не на всі, але, що многі з них правдиві — хоть і болючі, се признати мусимо. Вп. Я. Л. не наводив фактів і тому ті, що відповідали єму, відповідали зі злосливим жалем. Я також фактів не думаю наводити. Хто буде шукати доказів на закиди Вп. Я. Л., той їх певно найде — більше може, чим би хотів, най лиш „sine ira“ їх шукає.

Я лиш мимоволі згадаю про дещо. Не далеко під Львовом є парохія, а властиво поле парохіяльне, церква в упадку, розвалений дім парохіяльний і кількадесять, ну може й більше як 200 душ. Прочі всі в латиньство перейшли. Що запричина? — питаю ся раз. Наводять ріжні, але найліпше подобала ся мені отся. „Спровадили ся ми до села — розказує учителька Русинка. По звичаю, в неділю йду з мужем і сестрою до церкви. Вже дзвонили. Спішимо, щоби не спізнитись. Приходимо. Людий з десятеро; о. пароха нема. Помолили ся ми тай вийшли під церкву тай — чекали до 11-ої, а о. парох не прийшли. Другий раз прийшли ми точно о 11-тій, та вже була церковця замкнена по богослуженю. Так повторило ся кілька разів, тому зачали ми їздити до Львова на богослуженє, а нарід пійшов до костела. Але раз — мовить — дали ми на сьпівану Службу Божу з парастасом. Тогді застали ми о. пароха. Ну і шож? Зараз на початку Сл. Б. мусіла я вийти з церкви через біль голови. О. парох кадили „Галичанином“. От так прямо набили кадильницю „Галичанином“ (бо инших часописий не читали), підпалили, ну і так кадять. Мене з диму голова розболіла і я мусіла вийти. З того часу ми більше не були в церкві аж наші отець, перенесли ся на иньшу посаду“...

Знаю знов одну парохію, де є й костел і сотрудинок. В костелі щоденно три проповіді: гомілія, проповідь і катехизация; а в церкві проповідь на Різдво, Воскресенє, ну і на празник...

Я не генералізую тих случаїв; був бим дуже радий, щоби їх тільки два було, але в се не вірю. Таке душстаровництво певно не збільшить рядів вірних нашої церкви, коли не зменшить!

*

Здавало би ся, що наведені причини досить важні, щоби привести духовенство до задуми та евентуального протиділяня. Та ні! Ту можу безпечно запевнити всіх, що терплять на манію попофобії і що їм привиджує ся марево клерикальної партії, що не мають чого боятися. Ми не такі страшні! Протівно, ми всі осібняком ходимо, на нас хиба ніколи не сповнить ся приповідка: „громада великий чоловік“. Правда, ми — як то говорив о. В. Г. на зборах сьв. ап. Павла — маємо провідників знаменитих, маємо економістів, фінансістів, молочарів, організаторів..., але ми всі осібняком ходимо. Де нам до організації

Ми в таких річах, що лиш нас самих дотичать: в річах церкви, котрій служимо, в справах стада, котре Бог нам поручив з обов'язком відвічальности, в справах станових — не потрафимо разом йти, а щож доперва думати про партію клерикальну? Не бійте ся; ми не такі страшні!

І справді. Я з дива не можу вийти, як се можливо, щоби в часі, де всі стани організують ся, руске духовенство не довело хоть би й до як примітивної лучности. Ну, на селі — се може й труднйше: віддаленє, бодай на око брак конечної потреби лучности, — але у Львові! Кравці, шевці, промисловці, лікарі, судії, друкарі, адвокати, учителі, бетонярі і т. д. — всьо то з'організоване, лиш ми одні не відчуваємо потреби порозуміння спільного, лучности в діланю. Ми, духовенство парохіяльне Львова, комунікуємо ся о стільки, що час від часу загляне „книжка надавча“ одного уряду парохіяльного до другого тай — на тім й кінчить ся наше спільне діланє.

Ні при чім тут закид, що ми з'організовані в одну громаду „Церков“. Поляки також належать до тої Церкви, а мимо того вони для нас тільки батіг мають. І я взагалі уперто не розумію жадного закиду проти організації духовенства парохіяльного — хоть би у Львові; я все тверджу: коли всі організують ся, коли в товариства вжуть ся вже й душпастирі шкільні, то й ми мусимо з'організувати ся!

*

Я навів причини переходів такі, як бачите. Не перечу, що багато я ще не доповів — сеж лишаю другим; не тверджу категорично, що лиш ті, а не иньші причини — дорога дискусії отворена. Я хотів зібрати хоть тих кілька причин і предложити їх Шановним Читачам під осуд, до розв'язання тай евентуального зарадження.

о. Я. Редкевич.

Хрещенє Г. Н. Ісуса Христа.

(Мт. III, 13—17; Мк. I, 9—11; Лк. III, 21—22; Йо. I, 29 сл.)

Біблійно-догматична розвідка.*)

Трийцять літ минало від часу, як над вбогою стайнею в Вефлєсі ангели сьвяті сьпівали: „Слава во вишних Богу“, трийцять літ вже жив Г. Н. Ісус Христос в місточку Назареті.

---

*) Література до сеї теми се в більшій часті коментарі до сьв. Письма та житєписи Ісуса Христа, з котрих наводжу лише найлучші:

Bartmann Bernh.: Das Himmelreich u. sein König. Paderborn 1904. — Lepin M.: Jésus Messie et Fils de Dieu. 2 éd. Paris 1905. — Fouard C.: La vie de N-S. Jésus-Christ. 14 éd. Paris 1903. Ширша література буде подана в Бібліографії „Ниви“.

В укритю, як звичайний син теслі, пережив Ісус тії літа. В Бозі, що став ся чоловіком, бачили люди лишень чоловіка. Та прийшов час, коли люди мали дізнатись, що сей вбогий, незнаний нікому Ісус єсть їх Спасителем, їх Богом.

Над іорданом вже довший час кликав сьв. Йоан Креститель могучим голосом: „Покайте ся, бо приближило ся царство небесне“. (Мт. III, 2). І нарід спішив на той поклик над Іордан і в покуті хрестив ся в Іордані, а сьв. Йоан Креститель поучав его, що по нім прийде сильніший від него, котрому він недостоїн розв'язати ремінь сапогів его, а котрий стане хрестити Духом сьвятим.

В тих днях — оповідають євангелисти — прийшов Ісус Христос з Галилеї над іордан, щоби прийняти хрещенє від Йоана. Ісус, котрого ангел небесний зове „Сьвятим“, (Лк. I, 35), приходить, щоби піддатись хрещеню покути... Йоан, просьвічений Дуохм сьвятим, пізнає в Ісусі того, котрого він сам єсть Предтечою. Тому збороняєсь хрестити того, від котрого він сам потребує хресту. Однак Ісус обстав при своїм бажаню, прийняти хрещенє пскути; причину-ж подає в словах: *οὗτος ἔστιν ὁ ἄγιος πνεῦμα ἔστιν ἡμῖν πληροῦσαι πᾶσαν δικαιοσύνην* (так бо нам належить сповнити всяку справедливість) Мт. III, 15. Слова сї значать: Ісус Христос каже себе хрестити, бо се діло єсть Богу миле Ми не потребуємо тут думати про якийсь приказ, який би Ісус мав одержати від Отця небесного. Самі слова: *πληροῦσαι ἔστιν*, яких Ісус Хр. уживає, противлять ся такому заложеню. Бо слова наведені значать: „належить ся“ (*es geziemt sich*), що не супонує ніякого приказу. Єслиб Ісус був мав сповнити приказ, то був би радше ужив слів: *δεῖ*, або *χρεῖται ἔχοντες* (мусимо).

Отже цілком добровільно прийняв Ісус Хр. хрест покути, станув в рядах грішників. Та сей геройський акт покори зістав нагороджений Отцем небесним, котрий при кожній нагоді, де Ісус Хр. себе понижує, стараєсь Его прославити. При непорочнім зачатю Ісуса, сам сьв. Дух творить тіло его в утробі сьв. Діви і сам архангел звіщає Его воплоченє; при рождестві в убогій стайні посилає Отець небесний своїх ангелів, щоби звеличали славу Народженого Отрочати; коли по раз первий Ісус об'явив апостолам, що вмерти має смертию хрестною, прославляє Его Отець небесний на горі преображення; коли Христос умирає в найбільшім пониженю на хресті соромною смертию, тогді страшні появи в природі сьвідчать про божество Его. І тут, де перший виступ публичний Ісуса єсть для Него пониженем, небеса об'являють народови укриту велич Спасителя. Бо коли Спаситель, по довершеню хрещеня, моливсь на березі, отворились небеса, Дух сьвятий зійшов на Него в виді голуба і дав ся чути голос: „Сей єсть Син мій возлюблений, в котрім моє уподобанє“. (Мт. III, 17).

Та ба, теологам рационалістам видаєсь то неправдивим. Вони, признаючи правдивість факту хрещеня Ісуса Хр. в Іордані в цілім его змислі, перечуть правдивість сего, що сталось.

по хрещеню. Сї факти по хрещеню витолковують вони як суб'єктивну візію Ісуса Христа. Се не суть, після них, реально-об'єктивні обяви. Після одних, Ісус вправді дійсно, але не на яві, лишень в душі своїй то все пережив, а то що Ісус в душі пережив, зістало відтак у візії обявлене Йоанови Крестителеви, — бо після євангелий і Йоан бачив се, що діялось по хрещеню; після інших, сам Христос мав таку візію; — в кождім же разі, традиція — так кажуть раціоналісти — представила в такий спосіб зроджене ся в Ісусі Хр. свідомости его післанництва яко Мессії, віри в себе яко в Мессію.

І так пише Holtzmann H. J. — *Leben Jesu*, стр. 105: „Und doch dürfte es durch die Art des Vorganges feststehen, dass er sich auf dem geistigen Gebiete, aber in der Seele Jesu abgespielt hat, dass wir es mit einer prophetischen Vision zu tun haben“... а на стр. 106 думає, що цілий той случай не тратить нічо на вартости, если его уважати ся ме за візію, а се ось чому: „Das weltgeschichtlich und religionsgeschichtlich Bedeutsame ist doch jedenfalls das Erwachen des Glaubens Jesu an sich, als den Messias. Das Christentum hat vom Anfang an auf dem Bekenntniss gestanden, dass Jesus der Messias sei und dieser Glaube ist damals in die Seele Jesu selbst erst eingesenkt worden, als er durch Johannes in Jordan getauft wurde“. Подібно висказуєсь також Weiss B. — *Leben Jesu I*, стр. 299: „Da es sich hier um das Sehen eines rein geistigen Vorganges, der Ausrüstung Jesu mit dem göttlichen Geiste handelt, so versteht sich von selbst, dass dieses Sehen (котре, після него, мав Йоан) nicht ein natürlich sinnliches gewesen sein kann, sondern nur ein Schauen in der Vision d. h. in einem gottgewirkten inneren Vorgange in welchem sich, freilich in der Form einer sinnlichen Anschauung, eine rein geistige Tatsache (котру іменно Христос в душі пережив) dem Seher erkennbar macht“. Після него отже відбувсь в душі Ісуса Хр. факт, скріплення Его Духом сьвятим, а Бог обявив се в візії сьв. Йоанови. Після Beyschlag'a: *Leben Jesu I*, стр. 219, сам тільки Йоан мав візія і він властиво був послідним жерелом того цілого оповідання про хрещенє, котре він переповів апостолам. Та перші християни, а з ними і євангелисти, инакше представили річ. „Sie waren überzeugt — пише Beyschlag l. c. — dass in jenem Vorgange nicht bloss Johannes, sondern Jesus selbst etwas erlebt und erfahren habe, was der Täufer über ihn schaute und vernahm. Und da sie keine eigene Darstellung Jesu über jenes sein Erlebniss besaßen, so stellten sie dasselbe einfach so dar, dass sie das von Johannes Geschaute und Vernommene — zugleich von Jesu geschaut und vernommen werden liessen, aber nicht visionär, sondern real, weil es ja ein reales Erlebniss Jesu sein sollte... Hiernach hätten wir also in dieser Taufgeschichte Jesu, die Geburtsgeschichte seines messianischen Bewusstseins“ Harnack вияснює цілу сю подію яко внутрішній процес в душі Ісуса. Він пише ось як: „Die älteste Überlieferung sah in einem inneren Erlebniss Jesu bei der Taufe die Grundlegung seines messianischen Bewusstseins“ (*Das Wesen des Christentum* стр. 88).

До протестантських раціоналістів долучуєсь цілком недвозначно також Loisy. Ось що він пише про згадану подію в книжці: *L'évangile et l'église* стр. 55: „Про початок мессянської свідомости в душі Ісуса не мож нічого певного заключати з текстів. Найстарша традиция пояснила его — як здаєсь — або представила образowo в обявленню, котре мало бути дане при хрещенню в йордані“. Єще виразнійше висказує Loisy свою гадку в книжці: *Le quatrième Evangile* стр. 229. Він пише: „Мимо матерьяльного опису у Луки, можна спровадити досить легко всі оповідання до гіпотези візії і не треба конче підсувати голу-бови об'єктивну реальність“.

Ось так, не подаючи ніяких доказів, перечуть раціоналісти історичність сего великого моменту в житю Ісуса. Роблять вони се головнo тому, бо вони згори уважають всяке чудо за неможливе, а відтак і тому, бо старають ся виелімінувати з життя Ісуса все надприродне.

Та вже сама різнородність, навіть противорічність взаїмна в виясненню обявів по хрещенню, як ми се бачили, свідчить некорисно проти них. Воно і мусить бути так, если хтось хоче читати в книжці, щоб він хотів, щоби там було написано, а не хоче бачити сего, що дійсно там написано. Нема найменшої до сего причини, щоби заперечувати віродостойність оповідань євангелістів, противно, все говорить за тим, щоби признати їх історичну стійність — а тим самим і об'єктивну реальність цілої чудесної події по хрещенню.

Всі три євангелісти синоптики, порівнай також Йо. I, 32 сл., описують сі події, а іменно майже тими самими словами і то обширно, підчас коли о самім акті хрещення згадують лишень коротко. Вже ся обставина вказує на се, що євангелістам передовсім залежало на тім, щоби представити і описати події по хрещенню.

Дальше ясний, простий і вказуючий на суб'єктивне переконанє о правдивості спосіб представлення подій говорить за їх історичною стійністю. Саміж слова ніяк не пзвояють вияснювати події яко візію: про небеса говорить ся, що вони: *σχιζήθησαν* (отворились Мт.) *σχιζομένης* (роздерті Лк.); про Духа св. пише ся, що він зійшов *καταβήκει* (льокальна зміна) в виді голуба; про голос, що він дав ся чути *ἐξ οὐρανό* — з неба (не в душі Ісуса). Лука не каже до того, що Ісус видів тії події, лишень просто описує події: „Отворило ся небо, Дух св. зійшов...“ (Лк III, 22), що цілковито виключає візію. А вжеж факт, що і Ісус і Йоан Креститель бачили тії події і чули голос, сам собою збиває гіпотезу візії. „Приймати, що рівночасно двох мало таку саму візію — пише Nösgen: *Komentar in Mth.* стр. 33 — котра обох не мала ані тої самої внутрішньої підстави, ані однакового значіння, се впрост глупе“.

Критичне поясненє текстів.

Ісус прийшов над Йордан і хрестив ся в часї, коли хрестив ся весь нарід (Лк. III, 21). Значить, і нарід бачив і чув події, які лучились по довершеню хрещеня, тільки нарід сам не поняв значіння тих подій, доперва Йоан вияснив народови значінє їх (Йо. I, 31 сс.). Самого обряду хрещеня не описують євангелисти, та висказ євангелиста Марка I, 9: *εἰς τὸν Ἰορδάνην* каже додумуватись, що відбуло ся воно через погруженє в воду.

По хрещеню, каже Лука, молив ся Ісус (Лк. III, 21). „Молитва ся — каже влучно Schanz: Kommentar in Lk. стр. 170 — була виразом покійного піддання ся волї Божій... але також актом болючого переможєня себе, бо Ісус, принявши хрещенє, взяв на себе позір гріха і принїс першу публичну жертву серця свого за знищенє гріхів“.

Події по хрещеню вводить Матей словами *καὶ ἰδοὺ* — і гляди: *καὶ ἰδοὺ ἀνεφύθησαν οἱ οὐρανοί... καὶ ἰδοὺ πνεῦμα ἐκ τῶν οὐρανῶν ἔκρυετο...* через що хоче звернути увагу читача на се, що слїдуючі події, се щось великого, щось значного.

Небо отворило ся — оповідають дальше євангелисти. Тое отворенє небес можна собі уявити або як „hiatus“ або як осьвітленє одної части фірмаменту, при чім з небес падало промінє сьвітла; в кождім разї був се обяв реально об'єктивний, котрий робив вражінє, що небеса отворились.

Коли небеса отворили ся, зійшов Дух сьв. в видї голуба. Протестантські раціоналісти лучать, відповідно до своєї теорії візії, слова *ὡς περιστερὰν* (яко голуб) з *καταβαίνειν*; tertium comparationis булоб отже „лагідне сходженє“ Духа сьв. Так як голуб легко і лагідно злітає, так легко і лагідно зійшов Дух сьв. на Ісуса. Тое твердженє стоїть і упадає з гіпотезою візії. Бо если події були реально-об'єктивні, що ми висше доказали, то нема найменшого сумніву, що для євангелистів єсть середним членом порівняннє вид голуба. Як-жеж могли би євангелисти порівнювати рух, котрого змислами не мож спостеречи, щось невидимого, з летом голуба, не сказавши передше, в якім видї представилось змислам то духове єство. Впрочім висказ Луки: *ὁρατίζον εἶδει* — в видї, формі голуба, вказує цілком ясно, що тут розходить ся о форму, о вид, в якім об'явив ся сьв. Дух.

Підчас коли небо отворилось і Дух сьв. уносив ся в видї голуба над Ісусом Христом, роздався голос з небес: „Сей єсть (після Марка і Луки: „Ти єси“) Син мій возлюблений, в котрім знайшов я своє уподобанє“. Що сї слова були виразно висказані, про се оповіданє євангелистів не лишає ніякого сумніву. А що Матей подає „Сей єсть“ а Марко і Лука „Ти єси“ — се

не робить труднощі, сли пригадаємо собі, що євангелисти дуже часто стараються передати не так слова самі, як змісл слів.

Згадані події мають велике значіне для католицької науки про пресвяту Тройцю. Одинокий сей раз сьв. Тройця, всі три особи Божі, обявляють ся нам зміслово: Бог Отець в своїй незміримій любови, Син Божий в непонятній покорі, Дух сьв. осіняючий своєю благодатию. Чудовий образ нашого Бога, котрий любовію своєю огортає покору, своєю величиною прикрашує її. Читаючи ріжних католицьких і некатолицьких ексегетів, бачить ся, що вони широко розводять ся над самим хрещенем Ісуса Христа, а мало уваги звертають на чудове обявлене сьв. Тройці. Сеж повинні вони тим більше зробити, що рационалісти твердять, що євангелисти-синоптики не знають нічого про Тройцю, лишень участь одного Бога. В слідуючих розділах ми застановимо ся ближе над обявленем сьв. Тройці, а іменно: кождої особи з осібна.

Обявлене Бога Отця.

При хрещеню дав ся чути голос з небес: „Сей єсть Син мій“... Чий же се голос? Навіть рационалісти не перечуть, що се голос Бога. І дійсно, если голос з неба походить — то се голос Бога, того самого, котрий колись на горі Синай до Мойсея говорив. Колиж сей голос зве Ісуса „Сином“, то тим самим обявляє себе як „Отця“. Говорячий отже — се особа Божа, а імя її „Отець“, бо Ісус її „Сином“. Яко дванацятилітний хлопець каже Ісус, що має „Отця“, який мешкає на небесах, самого Бога (Лк. II, 49). Тепер обявляєсь сей „Отець“ небесний і сам сьвідчить, що він Всевишний єсть дійсно „Отцем“ Ісуса, а на тоє сьвідощтво покличесь колись Ісус, щоби зломити невіру жидів многозначучими словами: „піславши мене „Отець“ сам дав сьвідощтво о мені“. І тим відкликом своїм стверджує Ісус наш висказ, що голос при хрещеню був голосом „Отця“ небесного.

Любоз до людий спонукала Бога Отця, дати Сина свого, щоб сей їм приніс спасене. Любов до Сина спонукує его над Йорданом проголосити утаєне божество Ісуса, щоб не думали люди, що сей покірний Ісус лишень чоловік. А що се сьвідощтво не всім тепер еще зрозуміле, то в тім як раз оказуєсь мудрість Отця небесного. Відслонивши відразу заслону, яка вкривала божество Ісуса, поразив би лишень уми людий, як сонце поражує очи; заслону спадає поволи, аж люди самі зрозуміють цілу вагу слів, сказаних над Йорданом і самі закличуть: „Ти є Христос, Син Бога живого“ (Мт. XVI, 16).

Ісус особа Божа, правдивий Син Божий.

Всім розділі слідити будемо на основі текстів, в яким зми-слі Ісус єсть „Сином“ Божим, які відносини лучать Бога „Отця“ з Ісусом. Та передше застановимось, яке значінє мали для Ісуса хрещенє і зісланє на него сьв. Духа.

Між раціоналістами не брак навіть твердження, що Ісус сьвідомий особистих своїх гріхів, прийшов над Йордан, щоби прийняти хрест покути (О. Holzmann: *Leben Jesu* стр. 107). Та тая гадка не має много своїх заступників, бо й самим раціоналістам якось ніяково робить ся, коли в Ісусі гріха шукають.

Більша часть раціоналістів приймає, що тут при хрещеню обудилась в Ісусі сьвідомість, що він єсть Мессією. Перечучи іменно, що Ісус був Богом, твердять, що сьвідомість мессіяньска розвивалась поволи, а при хрещеню набрав Ісус вже певного переконання, що він дійсно Мессія. (Beyschlag: *Leben Jesu I*, стр. 228). З тими, що перечуть божество Ісуса, не тут нам побиватись. Що їх суппозиция в сій справі неправдива, слідує вже з розмови Йоана К. з Ісусом перед хрещенєм. Чому Йоан не хоче хрестити Ісуса та каже, що він сам потребує хрещеня від него, як не тому, що вже перед хрещенєм знав, що Ісус єсть тим, котрий буде хрестити Духом сьв., що Ісус єсть Мессією?! Що иншого значать слова Ісуса: „Лиши се на тепер“ *ἄφεες ἔσθις*, як не те: вправді я знаю, що я Мессія, за якого і ти мене узнаєш, но я хочу хреститись мимо сего?! Неправдивим також оказуєсь твердження тих раціоналістів, котрі кажуть, що Ісус на се хрестив ся, щоби дістати силу Духа сьв. Тії раціоналісти забувають на чудотворне зачатє Ісуса через самого Духа сьв., забувають, що вже дитятем Ісус був „Сьвятим“ *καὶ ἁγίου*.

Инші суть причини приходу Ісуса над Йордан і хрещеня. Отсе прийшов вже час публичного виступу Ісуса. Той виступ мусів бути відповідно інавгуrowаний. І ось Бог сам над Йорданом урочисто проклямає Ісуса Мессією і Сином Божим, а сьв. Йоан К., котрий прийшов на се, щоб сьвідоцтво дати Ісусови (Ін. I, 31), одержавши знак з небес, складає сьвідоцтво, що Ісус дійсно єсть тим, на котрого прибує він нарід приготував хрещенєм покути.

Сьвідомий своєї гідности Мессії і Сина Божого, прийшов Ісус, щоб одержати сьвідоцтво сеї гідности від „Отця“ небесного. Але і з тою сьвідомостию йшов Ісус над Йордан, що піддаючись хрещеню, тим самим приймає на себе гріхи цілого сьвіта, тим самим рішаєсь стати „Агнцем Божим“, котрий кровю своєю має змити змазу гріха з роду людского, тим агнцем, яким проголосив его сьв. Йоан: „Се агнець Божий, вземляй гріхи міра“ (Ін. I, 29).

„Unus mersit, — пише свв. Амврозій Мд. Р. I. 15, 669 — sed elevavit omnes; unus descendit, ut ascenderemus omnes; unus omnium peccata suscepit, ut in illo omnium peccata morerentur“. Таким чином прийняте хрещення покути було для Ісуса першим кроком на тернистій дорозі до хрещення кровавого (Лк. XII, 50). „Смертю смерть побідити, смертю вселенній жите дати, сеї задачі свідомий Син чоловічий від вічності, на се чекав вже трицять літ і днесь вкінці зробив перший крок безпосередно до цілі. Дорога до хресту єсть для него дорогою до смерти“. (Grimm: Leben Jesu, II, стр. 125).

А що при хрещеню Дух свв. сходить на Ісуса, то не тому, наче Ісус доперва тепер „силою Духа свв.“ мав стати Сином Божим, як се твердять Holtzmann (Handkommentar I. c. стр. 62), Loisy (Le quadrième évangile стр. 231) таї інші раціоналісти, не признаючи божества Ісуса. Ложність сего твердження доказують самі слова Бога Отця, котрий каже: „Сей єсть Син мій... о немже благоволих“, а не каже: Сей буде Сином моїм, або стаєсь тепер. Такі лише слова одиноко висказувалиб гадку раціоналістів.

І на щож тепер Ісусови єще раз приймати силу Духа свв., коли він яко Бого-чоловік, котрий почав ся від Духа свв., єстєственным з ним злучений від віків? (Порівнай: Augustinus: De Trinitate, Mg. P. I. 42, 1094; Theophylactus: Mg. P. g. 123, 497). Дух свв., уносячий ся над Ісусом, був радше внішнім знаком, символом сего, що в Ісусі укривалось: з'єдинення єстєственного Ісуса з Духом свв. та божества Єго. Зісланє Духа свв. було рівночасно неначе маєстатичною ординацією Сина Божого на Спасителя вселенної (Порівнай: Kölling: Pneumatologie стр. 173).

(Конець буде).

о. Кость Курилло.

Причинки до становища руск. *) кат. Церкви в північній Америці.

I.

Еміграція наша до Америки починаєть ся менше-більше в сімдесятих роках; перші йдуть угорські Русини і галицькі Лемки,

*) Позаяк американські схизматики присвоїли собі назву греко-католиків, та офіційально у своїх директоріях під нею виступають, для того, думаю, ліпше буде тут в користь католицької Церкви назване „руск. кат. Церква“, „Русини католики“.

відтак рух сей захоплює цілу Галичину і Буковину. З хвилиною, коли рускому народови почало не старчати материяльних средств на заспокоєнє щоденного житя-бутя, він гноблений ворожим режімом і висисуваний питомими п'явками, з конечности вибирає ся в далеку дорогу, щоби там тяжкою працею зрівнати домовий недобір.

У твердих условиях найшлись перші емігранти. Вони скитали ся з місця на місце, необортні, незнані, переслідувані з часта і висмівані, а діввавшись сталого занятя, жили в забутю. А що були без проводу, забували й на душевні практики. Як загалом словянська раса виключно майже рільничя, хліборобська, звичаєна до житя на рілі, найшли ся наші емігранти в цілком відмінних условиях, без ніяких вказівок та твердо мусіли звичаюватись до нових порядків. Ніхто про них не журив ся, а вони не допоминались, не знаючи мови і права.

На управу землі, себго на житє фармерське, могли лишень дозволити собі ті, що прибули до Америки з яким-таким капіталом та уложеним з гори пляном, але таких між нашими переселенцями не було і відай ще нема. Деякі знова одиниці, розглянувшись по новій країні, думали з часом про купно землі і її управу, але ріля мимо своєї врожайности і практичного застосованя машинових рільничих знарядів потребує і готового капіталу, здоровечих кільканацять рук до праці — та у певних роках ще не виплатить ся. А робітник на фармі так дорогий, як і у фабриці чи в копальни. І по нині властиво ціла наша еміграція в З'єдинених Державах має з малими винятками характер кочуючий, бо наш чоловік прибуває сюди переважно не на стале побутє, лишень на кількалітний заробіток.

Потреби душевні сповняли такі, які були під руками, отже схизматичке съвященство, що від першої хвилі садило в душі простолюдина корінь нинішнього лиха, та маленький гурток наших съвящеників, розділений і так на дві партії. Більша частина із них „твердих начал“ подавала руку і лучила ся з православєм, деякі знова, що переселились сюди змушені чи то прикрим материяльним положенєм, чи то иньшими причинами, про які мовчить ся, не завсїгди визначали ся правдивим „чином Мелхіседековим та — може й не знаючи про те, клали перший почин розладу і терня для теперішньої церковної організації. Загал нашого клиру, який найшов ся в північній Америці до року 1900, носив марку „індепенденції“; винятки лишень переписали або хотіли переписати добро церковне на ім'я дієцезального єпископата. Та не без вини й ірляндско-католицька єрархія, яка з апатією і недовірем відносилась до нашого обряду, не без вини, здаєсь, і наша галицька єрархія, яка мала вислати, а не вислала (чи може й не могла вислати) до Америки добрих, ревних, повних католицького духа і ідеї съвящеників.

Першим, який далекосяглим своїм оком звернув свою повну любови увагу далеко поза море на тії вівці без пастиря, був — як звичайно, Ексцеленція Митрополит Андрей Шептицький.

Завдяки їм, найшлось в архиєпископії львівській кілька розпоряджень дотичних еміграції і — молоді, повні ідеї священники з благословенням пішли за море, а клир перестав глядіти на них, консервативними очима. Вони то вислали двох священників, одного для З'єдинених Держав, а одного для Канади в цілі вислідження тамошніх обставин. Їх передовсім любови і печальности завдячити треба, що північно-американська Русь отримала князя Церкви — Преосвященного Сотера.

Цілком природно, що еміграція наша з konieczności вселялась там, де фабрика, то є по більших містах, а місто, як звичайно, є вступним кроком до основання брацтв чи товариств, які на чужині є конечно потрібні до безпеки життя на час побуту. Получені брацтва знова лучились в громаду і будували, або думали про церкву і священника для себе. При таких okazях найбільше доброго міг сподіяти священник ідейний, если від першої хвилі освідомив громаду, виложив значіне підставової сили Церкви і відразу переписав добро церковне на Владика — хоч ірландського, але католицького — та таким чином стримав забіги до тієї громади православної або пресвітеріанської місії.

Але як раз бракувало на початку таких католицьких священників, які би думали про будучність руск.-кат. Церкви та тих громад при церквах. Їх власною індепенденцією толкують ся різні незгодины священника з парохіянами, які поволи губили пошану для клиру і віру в Бога, та радикально без терпцю викидали священника з парохії, а з часта ще і під примітивною формою. І так поволи еміграція деморалізувалась. Чим можна пояснити перехід руск. католицького священника на російську схизму в Америці, голошене у церкві радикальних засад, умістне роз'огнюване ненависти до латинського обряду, ідентифіковане обряду з вірою?... Дяк звичайно в Америці як не російський шпігун за рублі, то напів виеманципований кольпортер пресвітеріанізму — кандидат на руск. протестантського міністра, або атеїст-радикал, котрий кожде слово, кождей вчинок священника підхоплював і голосив „*urbi et orbi*“ і стелив дорогу до тієї парохії другому священникови, який обіцяв єму більший дохід з духовних треб. Хтож тут поносив провину, як не сам священник, що з konieczności жив близько з дяком, який виробляв собі критичний свій суд про єго вартість, та як бачив, що священник не дасть вже більше або що він якимсь чином захитав своє становище, стелив ся під ноги другому і так знова „*da capo al fine*“. Чи не від священника залежало мати доброго, побожного дякоучителя, та особисто вести школу, яка в тих условиях є підвалиною доброго молодого покоління?

Вернім ся ще до брацтв. До заснованя нашого „Руского Народного Союза“ через бл. п. о. Бончевського, о. Стефановича і о. Підгорецького, які в сей труд вложили великий капітал енергії і пожертвованя ізза любови віри і народу, були тут два товариства, оперті на твердих началах: „Соединеніє гр. каѳ. рус-

ських братствъ въ сѣверной Америкѣ“ і „Общество“. Оба згадані товариства були капітулою при роздаванню і креованню галицько-угорско-московско-православних (бо годі їх инакше назвати) парохій, а сьвященники, в особах духовних управителів при тих товариствах, були амбасадорами московскої схизми. Та замість, щоб церкви католицького народу належали до католицьких правних в тих обставинах властителів, якими могли бути лишень ірляндські владики, тай щоб розвивались, вони — сі амбасадори — їх навчали схизми та нікчемно здержували розвиток руск.-кат. Церкви в півн. Америці.

Велика і щаслива була гадка пок. о. Бончевского про згуртоване народовецького клиру в цільний склад, переведена таким же самим. З другої однак сторони покійний — як мав прегарне серце, так був короткозорим, коли апатию і недовіре (часами може й оправдані) ірляндської єпархії до нашого обряду за глибоко узяв собі до серця, а не попер нашого обряду перед нею примірами і вчинками. В звязи з місцевою катол. єпархією треба було глядати попертя, а не держатись за самостійно. А покійний міг багато зробити своїм впливом і дійсною інтелігенцією, якою ділав і на собратів і на нарід і, бачить ся, менче було би терня під ногами нинішнього Владики. Клир мав би ліпшу дісципліну, а нарід більше чув би ся приготованим до сповнення своєї задачі на церковнім поли.

Маємо живі приміри перед очами: чиж Поляки, Німці.. стратили що із своєї національності, належачи до ірляндських дієцезій, хоч на підставі того самого обряду могли легше злятись чи змішатись з Айришами (Ірляндцями). А наш відмінний обряд та привязане нашого народу до него, чиж не давали за поруки перед з'айришованем? Прибуваючому нашому Владиці повіддавали би ірляндські владики добро церковне і не було би тих тяжких непорозумінь, з якими нині прийдесть ся ще довго бороти ся, а нераз і важко призадуматись над долею — будучиною нашого народу.

Другим важним чинником для розвитку любови християнських обовязків, кріпкої віри, та і народньої сили для великої ідеї добра і злуки — є преса. Дивоглядна вона була через той цілий ряд літ. Аж сумно згадати, що від часу до часу сю або сю часопись редагували сьвященники для народу, та що під їх очами кормило ся переселенця ложю і взаємною ненавистію, та писалось-писалось, не знаючи, що воно колись буде страшно мститись. Старчить спімнути Правду, Русск. Америк. Вѣстникъ і т. д., старчить зазначити, що сьвященники тої самої суспільности обкидувались болотом і то тогді, коли голодний і спрацьований люд кликав — допоминав ся хліба, просьвіти та вказаня ему ясної дороги виходу... Не було кому взятись за діло. Писали комедії, гумористику, часом навіть за грубу, забуваючи на свій чин і гідність, а нарід поволи почав відвертатись тай розходитись в різні сторони, стративши пошану

для тих, що его мали провадити. А однак нарід наш виємігрував тут добрий, побожний, хоч темний, і вдячним почував би ся був для тих, що з обовязку і пастирства мали ним кермувати.

І так, як дійсно заслугою съвящеників є згуртованє нашої непросъвіченої еміграції в товариства-спілки, так з другої сторони провинною їх була короткозорість і сварки між ними самими, чим скривдили себе, Церкву і повірені їм стада. Минуле не вернеть ся, каже поговорка, але десять разів відіб'єть ся; так воно і відбиваєть ся..

(Дальше буде).

Я. Тарнавский.

До квестії про походженє чоловіка.

Послїдними часами науковий сьвіт заінтересував ся живїйше питанєм, звідки взяв ся на землі чоловік? Проблем походженя чоловіка порушив єще перед 50 роками Дарвін, та хотяй пів столїтя застановлялись над сею квестією найвизначнїйші мужі науки, сам проблем ні трохи не роз'яснив ся, але остає й на дальше пекучим та загадочним питанєм.

Що згадана квестия звертає тепер на себе особлившу увагу, то се стало ся тому, що найдено в Франції в Chapelle-aux-Saints людський кістяк, який під многими зглядами пригадає кістяк малпи. Після здогадів „незацофаних“ природознавців має се бути кістяк посередника між малпою а чоловіком. Оказ сей має много прикмет, що ставлять його близше малпи і от зараз ліберальні круги розголосили, що найдено новий доказ проти науки Церкви — проти Бога, що „вільна“ думка горою. Відкритий кістяк є малого росту (60 см.), чашка відносно до зросту тіла за велика (1000 см.³), чоло стиснене і похиле, очні ями суть дуже великі і заокруглені, а заокругленє голови на потилиці висуває ся досить значно взад. Та все таки оказ сей стоїть єще дуже далеко від малпи і не є нічим иншим, як тільки чоловіком найстаршої людської раси. Знайдені разом з кістяком камінні знаряди сьвідчать, що чоловік той жив серед суспільности первістної культури, а спосіб похороненя его вказує, що суспільність та не була безрелігійна. Безсторонні антропологи твердять, що се напевно людський кістяк, бо чашка его якраз має міру чашки нинїшного чоловіка (1000—1100 см.³); з другої знова сторони доказано науково, що чашка навіть найдоскональшої малпи ніколи більше не виносить як 500 см.³. Правдивість сеї гадки потверджують єще давнїйше знайдені кістяки,

що суть зовсім схожі до теперішнього, а не були ніякими переходовими формами, тільки по просту людьми.

Так отже факт сей не роз'ясняє зовсім питання, звідки взяв ся чоловік і тому освідомлюванє ширших несвідомих верств такими „доказами“ — се несовісне баламутство. Факт той дав тільки товчок до живійшої дискусії між антропологами що до походження чоловіка, але тим самим не є він вже узасадненим та незбитим доказом для приклонників малпачої породи. Добре то кажуть: „риба від голови воняє“. Щож дивувать ся маленьким письмакам, які може для пустої популярности або для замаркованя своєї „поступовости“ (пр. як наші „вчені“ з „Молодої України“) або й з інтересу пускають в сьвіт такі байки, коли головний їх вожд, Гекель, чоловік що має претенсії бути вченим, в імя науки натягає тенденційно факти на свою сторону, а навіть послугує ся в потребі фалшом і облудою. Деколи прилапають его на горячім вчинку, але ліберальні круги без контролі приймають облуду свого вчителя за правду і пускають се дальше. Гекель є одним із найвизначнійших представителів моністичного сьвітогляду, який визнає тожсамість (ідентичність) ества Бога із сьвітом. Після моністів не треба ніякого особового позасьвітового Бога-творця сьвіта, сьвіт є витвором одної і тої самої матерії, яка істнує вічно, а обяві і модифікації матерії повстають через случайну чисто механічну комбінацію природних законів. Жите — після них — також повстало тим способом з неорганічної матерії і не треба — кажуть — робити ріжниці між духом а матерією, між чоловіком а звірятем. Гекель опираючись на таких принципах твердить, що чоловік є тільки совершеннішим звірятем, та дійшов до теперішнього стану дорогою природного добору та боротьбою о бутє. Однак ся теория (селекції) нині вже стратила своє значінє, вона є підрядна і може бути тільки помічним средством в загальнійшій теорії еволюційній. Однак Гекель признає єї, а щоб з'єднати собі приклонників серед широких мас, видає популярні писаня (*Welträtsel, Der Kampf um den Entwicklungsgedanken*), в яких без найменшого шкруплу над'уживає довіря своїх читачів. Се виказали ему совісні мужі науки як Васман, Rüttimeyer, His, Brass. Для певности наведемо кілька фактів.

Доси нема ні одного доказу на звівряче походженє чоловіка; Гекель однак в популярних писанях приймає се за факт доказаний, а яко доказ подає цілий ряд предків чоловіка, які сам видумав, а які в дійсности зовсім не існували. Палеонтольоґія не знає ніяких переходових форм між малпою а чоловіком. Се однак не перешкаджає ему писати, що в послідних десятиліттях найдено кістяки переходових форм від півмалпи до чоловіка. Щоби наглядно переконати читачів, що не можна розріжнити яєчка чоловіка, пса і малпи задля їх великої подібности, відбив Гекель в однім своїм письмі три рази той сам кліш. Так само велів відбити три рази той сам образ на доказ подібности ембрионів пса, куряти і черепахи. Доказано ему та-

кож, що много образів ембріонів він сам видумав і після своєї гадки казав їх відтворити, а читачів запевняв, що всі его образи ембріонів відповідають дійсним оригіналам. Не дивно отже, що Гекель нині майже відокремлений зі своїм пропагуванем дарвінізму, а наукова его повага хіба тому фігурує у ліберальних кругах, що він завсїгди виступає як непримиримий ворог християнської релігії *).

Однак згаданою квестиєю о походженю чоловіка займають ся також сумлінні природознавці і в своїх поясненнях найохотнійше признають ся до еволюційної теорії, яка тепер має приклонників навіть серед католицьких кругів. Для єї актуальности хосенною річю буде бодай в коротці з нею запізнати ся **).

Після сеї теорії треба дивитись на нинішній сьвіт як на кінцевий продукт розвою минувших стадий, що нинішні форми живучих організмів се витвір природного розвою давнійших форм. Попередні роди через поступенний розвій переходили в що раз доскональші нові роди. На се мали вплив ріжні внутрішні і внішні причини. І нині ми бачимо у органічних родів дуже много схожистий, не мало спільних ціх, обсервуємо організми дуже зближені до себе, можно безпосередно оглядати слабії сліди перетворювання ся родів, їх внутрішню подібну будову тіла і тому можна заключати, що се все є спільним наслідком тої самої причини. Та нинішні всі органічні роди не повстали з одного первовзору, тільки тих первовзорів було більше число. Жите їх вказує, що не повстали вони безпосередно з неорганічної матерії, тільки треба було інгеренції всемогучого Бога, щоб мертвій матерії дати жите.

Сею дорогою хотять еволюціоністи пояснити походжене чоловіка, опираючи ся на великій схожости, яка заходить між чоловіком а прочими живучими зьвіринними організмами. По словам біблїї Бог утворив тіло чоловіка з „землі“, а се слово дуже добре може означати матерію не тільки неорганічну, але й органічну. Не каже ся там, що тіло чоловіка походить безпосередно від Бога — міг отже Бог полишити утворене людського тіла поступенному діланю природних законів, а се значить, що еволюція приготувала тіло, в яке Сотворитель опісля вже безпосередно тхнув душу. На таку теорію може згодити

*) В борбі проти Христової віри Гекель зовсім безсоромно кидає богохульство та без найменшої основи подає як історичні факти, що Христос прийшов на сьвіт через знасижуване вєфлєємської дівчи Мариї римским полководцем Йосифом Пандерою і що на соборі вїкейскім єпископи вибрали автентичні євангелія з поміж многих апокрифічних слїдуючим чудесним способом. Поставили всі істнуючі євангелія на землі і молили ся до Бога, щоб автентичні євангелія самі вискочили на стіл, а неавтентичні, щоб остали на місці. По їх просьбі знайшли ся в той спосіб на столі євангелія Матея, Марка, Луки і Йоана. Цілковиту безосновність обох наведених „фактів“ виказав Гекелеви професор церк. історії Loofs. Сї приміри аж надто ясно доказують, як нам відноситись до закидів недовірків.

**) Невдовзі сподіємо ся подати в „Ниві“ на сю тему ширшу розвідку.
— Ред.

ся кождий віруючий католик, бо вона не противить ся понятю Бога. Таким чином хотять віруючі приклонники еволюції погодити свої принципи із наукою Церкви. Дятого приймають в противеньстві до невіруючих факт сотвореня світа Богом; Бог також покликав до життя всі перші первовзори органічні, з яких опісля витворили ся всі існуючі нині органічні роди, отже і чоловік.

Наведені висше висновки не мають одначе вартости стислого доказу, суть то радше теоретичні припущеня і доки наука не має ніяких певних даних на ствердженє правдивости еволюційної теорії, доти Церков держить ся в резерві. Певна річ, що єсли наука дасть позитивні правдиві результати, то і Церков їх прийме. Поки що мусимо держати ся загально прийнятої між теологами гадки, що тіло чоловіка утворив Бог безпосередно з мертвої матерії, що однак не є дефінітивним ореченєм Церкви. Звідси можна також в инший спосіб пояснити повстанє людського тіла; треба тільки бути осторожним, та не забувати на се, що чоловік складає ся з двох частий: з душі і тіла, що душа не може витворити ся через еволюцію матерії; вона мусить бути ділом безпосередного сотвореня Бога.

РЕЦЕНЗІЇ.

о. Др. О. Боцян. — Літургічні публікації **Є. К. В. Принца Максиміліана Саского.**

В хвилі, коли наш гр. кат. обряд переживає тяжку борбу о житє, коли сей обряд буває через наших сусідів понижуваній і катастер єго душ всякими, навіть і не дуже відповідними способами нарушуваний, — в тій саме хвилі, неначе для піддержання нашого духа, завитав до нас високородний гість з заходу, римського обряду, але великий знаток східних церков і обрядів. З особлившим пієтизмом він відносить ся до нашого грецького обряду, пізнав і полюбив єго і з нагоди гостити у нашого Високопреосв. Митрополита, він держав цілий курс викладів про наш обряд для рукоположенців і в духовній семінарії для пиятомців, загріваючи їх теплим словом і практичним проводом до літургічних студій. Вп. Читачам „Ниви“ интересно буде пізнати дотеперішні праці нашого достойного Гостя з обсягу нашого обряду.

1. *Kurzer Ueberblick über die Marienverehrung in der griechischen Liturgie.* Vortrag von S. Kgl. H. Prinz Max, Herzog v. Sachsen gehalten beim intern. Marianischen Congress in Freiburg i. Sch.

(Vom 18 bis 21 August 1902 zu Freiburg i. d. Sch. Internationaler Marianischer Congress. Congress-Bericht, 1903. Freiburg (Schweiz) ст. 53—66).

У порівнянні з заходом „властиве літургічне починання Богоматері є на сході далеко більше, чим на заході, коли тимчасом (на заході) приватне о много переважає“. В храмі на іконостасі і в царських вратах є уміщений і особливим способом почитуваний образ Богородиці. Великі марійські празники повстали на сході і з відсіля були перещіплені на захід. До празника Успення приготував піст, а перед радістю Влиговіщення уступає великопостний сум. Нема богослуження, тайн, благословень, взагалі молитв і пісний церковних, які би не згадували про Марію, а коли згадують, заєдно чинять се із величаючим славословем.

„Як взагалі, грецьке богослуження обємом і богацтвом в багатьох зглядах далеко переходить римське, бо воно передовсім безмежно багатше чим римське з огляду на богородичні пісні“. Куди не глянемо, бачимо їх всюди, вони ніколи не вмовкають: східна фантазія, богацтво красок, ніжність бесіди зможуть заєдно навіть ту саму думку в иньшій світлі представити. Під догматичним зглядом у них полишили ся сліди великих христологічних спорів, коли вони сьпівають догмат Воплочення Сина Божого і боже Материнство. Улюбленою темою богородичних пісний є непорочність Марії у Її зачатю і дівстві, Її могуче заступництво і слава в небі. Із сего богацтва грецької літургії зачерпнув і римський брєвіарій. Так прим. антифон до Величчя у другій вечірні на Різдво Богородиці слово в слово переложений із грецького. Подібно і антифон сьв. Йоана „якому Христос на хресті яко дівственикови передав свою Діву Матір“ є виразно запозичений з грецької літургії.

Весь сей старинний культ Богородиці в грецькій богослуженю сягає в своїх початках аж до апостольських часів, так що „на сьвітлі майже нема нічого дорожшого над оті східні літургії“. Тимчасом „навіть в рядах клира на пальцях можна почислити тих, що мають яке-такє знання східних богослужень. Однак треба би через поважні студії зайняти ся ними. В студиях східних літургій лежить для нас (західних католиків) середник до злуки як із з'єдиненими, так із не з'єдиненими орієнталами. Коли би ми поважно зацікавили ся обрядами і установами католиків східного обряду, то затерла би ся та щілина, яка в дійсності під многими зглядами є межю нами. Єще завсїгди тих унїятів уважає ся в першій мірі за таких, що лиш на половину до церкви належать, за католиків другої класи“.

Щоби зацікавити до студій східних літургій, які він пізнав з автопсиї в часі подорожий по далекім сході і з фахової літератури, Достойний Автор почав публікувати ряд праць у латинській мові, орієнтованих про літургічне життя на сході.

2. *Praelectiones de liturgiis orientalibus habitae in universitate Friburgensi Helvetiae a Maximiliano, principe Saxoniae*. T. I. Continens 1. Introductionem generalem in omnes liturgias orientales, 2. Apparatum cultus nec non annum ecclesiasticum Graecorum et Slavorum. Friburgi Br. Herder. 1908. VIII, 241 fol. M. 5.

Хотий чи мало є книг, які викладають богослуження східних церков, прим. Гоар, Ассемані, Ренодо, Данієль, Ніль (Neales), Свейнсон, Пробст, Нїлсес, Мальцев, Баумштарк і инь., все таки для західних кожда книжка, яка о тім предметі говорить, має своє місце. Вона піддержує інтерес для східних церков і веде до ближшого пізнання їх. А через пізнання йде дорога до з'єдинення. Для сеї цілі Достойний Автор підняв ся з часом дати огляд усіх східних літургій. Перший випуск отсеого видавництва обнимає загальне введення до всіх східних літургій (I часть) і огляд грецької літургії (II часть), яка, як Автор признає ся, є Йому найбільше свійська і найближша до римських звичаїв.

Загальне введення боронить насамперед легальности східних літургій, яка оснований на їх історичнім походженю, згоді і потвердженю церкви. Питання же автентичности їх що найбільше можна розуміти в значіню тім, що вони є автентичними молитвами церкви, бо не все вони походять від Отців, яких імена носять. Спільне питання походження наших літургій грецьких Автор виправді порушує (на ст. 8 і 10), але не розв'язує задовольно, коли говорить: „Літургія грецька св. Йоана Златоустого цілком певно не вся є через него уложена, лишень хіба може деякі молитви від сего учителя Церкви походять і звідси вона як-так по правді може зватися Златоустова. Так само в певнім значіню так може називати ся літургія Василя, о скільки певним є, що Василій много справ літургічних впорядкував“. На основі історичних свідочств годі ставити тут на рівні св. Василя із Златоустим, бо перший має за собою історичні свідочства яко реформатор літургії, а другий ніяких не має аж до IX-го століття.

Усі східні літургії Автор за англійськими літургістами ділить на ось які родини: 1. св. Якова або Єрусалимська; з неї повстали всі літургії грецькі, сирийські і вірменські. 2. св. Марка або александрийська обнимає літургії єгипетські і ефіопські, перші звані св. Василя, Кирила Александрийського і Григорія Назіанського, других є аж 16 різних. 3. св. Тадея або Мезопотамська обнимає літургії несторіансько-халдейські з відміною малебарскою.

Кожда з них є літургією, можна сказати, національною, о скільки майже кождий східний нарід має свою питому літургію,

У тій ріжnorodности лучить їх їхній особливий характер догматичний, так що „всі оті літургії становлять неначе стихами уложене богослове“, дальше їх моральна висота і поетичний полет. Сей знова потягає за собою нерідко стиль надмірно цвітистий, розтяглість і некритичність.

Друга часть від ст. 55—221 дає начерк нашої грецько-славянської літургії, з першу богослужební приналежности, сьвяті місця, річі і особи, відтак грецько-славянський рік церковний. Віроятно, що нічно-днєвне богослужєне часослова, служба Божа, Тайни і благословєня церковні будуть дальше слїдувати.

Хотячи критично розбирати виклади Автора, не в однім треба би було їх справити, навіть досить часто. Однак се наразі лишаєм і берем книжку за то, що вона є: першою інформацією для західних про широке а незнане поле літургїчного житя східних церков. А із сего обсягу вона дає багато.

(Кінець буде).

ДО ПИСИ.

В справі організації нашого сьвященничого жіноцтва.

Зазив Преп. Ігумені Софії Станьчак в „Ниві“ ч. 18—19, м. р. спонукує мене до забраня слова в надмінєнні у заголовку справі.

Сама диспута чи то в „Ниві“, чи в якій иншій часописи на тему організації нашого сьвященничого жіноцтва (як і на кожду иншу тему!) не принесе нам багато хісна, бо зачати діло диспутою і скінчити нею, се стара байдужність руска. Днесь часи реальні, тож все треба брати реально. Що потрібна тут якась часопись жіноча, се не улягає сумнівови. О таку часопись — розуміє ся — самі жєнщини повинні би подбати. В Німєччині суть такі видавництва пр. „Blätter für katholische Töchter“, „Die christliche Frau“ і инші. Но чи ж досить прєнумєрувати якусь часопись? Зовсім ні! Нині:

1) коли деякі фільзофи (пр. псевдофільзоф Friedrich Nietzsche) кидають в своїй софістерії грємами на жєнщину, що би підкопати єї значіне,

2) коли деякі книжки сьвітєского змісту старають ся вщєпити безвстид в жєнщину, що би одєрту з встиду здоптати,

3) коли лібералїзм старає ся ввести в жите якусь нову форму поганьства, що би понизити жите родинне, а жєнщину зробиити невільницею такою, якою була перед появленєм ся христіанїзму,

4) коли декотрі жінки неоглядно кидають ся в обійми духа ліберального, котрий тільки неволю для них приготував, — для сьвященної жінки за мало єсть предплачувати жіночу кат. часопись та вчитувати в ній такі чи інші „розмови“. Вона мусить бути правдивою розсадницею живого християнізму між сьвітськими своїми посестрами! А до сего потреба доброго, основного підготованя.

Отже треба передовсім виконувати практики релігійні і то як найревнїйше, бо боязнь Бога і релігійність у жінки є сильне оружє; воно приневолює навіть людську злобу до здержливости і пошани. Відтак треба нашим жінкам лучити ся в товариства релігійні жіночі. Цілю таких товариств було би пр. украшуванє храмів Божих і ширенє християнсько-католицького сьвітогляду між сьвітським жіноцтвом. Товариства ділились би по деканатах. Від часу до часу — мінімум раз на рік — зїїзджались би товаришки на свої конференції (щось в роді наших соборчиків). Післанництво жєни пароха і як то післанництво в парохії сповняти — се головна тема таких конференцій, які певно принесли велику користь і для зібраних і для парохій.

Най проте наші жінки лучать ся в товариства релігійні, а в тих товариствах певно і сьвященники прийдуть їм з помічю. Бо така вже природа жінки, що коли злучать ся в якесь товариство, люблять мати за свого предсїдателя якогось поважного мушину; тож припустім, що жєни парохів якогось деканату получили ся в товариство, то могли би на предсїдательство в своїм товаристві упросити котрогось з поважаних і діяльних сьвященників в деканаті.

На тїм не кєнець. Крім виконуваня щиро всіх практик релігійних, предплачуваня часописи жіночої, видаваної переважно через жєнщини і крім житя в товариствах, для наших жєнщин єуть конче потрібні ще й добрі твори родинно-релігійного змісту. І о такі діла повинні би згадані товариства подбати. В других народів не мало таких діл, пр. Поляки мають *O kwestyi kobiecej — przez Jadwigę Rozwadowską*; *Chrześcijaństwo w stosunku do rodziny i kobiety — przez ks. An. Krechowickiego* і інші. У нас єуть доперва перші прояви такої літератури. Єуть то книжочки видавництва ОО. Василян в Жєвкві:

О супружестві і родині — 20 сот.

Християнська родина — 10 сот.

Найбільша окраса христ. дів — 40 сот.

Незабудьки для молодих дівчат — 10 сот.

Такі твори повинні би дати нашим жінкам і вказівки для збереженя їх жіночого „я“ і вказівки для релігійного вихованя дітий, веденя дому... Не повинно чути ся більше таких слів як: „Діти мають школу; нехай там учать ся молитв і боязни Бога“, або „я маю мужа, нехай він о мені памятає, за мене старає ся“ і т. д. Мушина працює звичайно поза домом або як

Schiller каже: „Der Mann muss hinaus ins feindliche Leben“; дім є обов'язок жінчини: „sie herrscht weise im häuslichen Kreise“. Впоювати в дитину завчасу боязнь Бога — се перший обов'язок жінчини, бо вона поставлена єсть зрекинею домашнього огнища. Боязнь Божа, вщеплена в дитину замолоду, стане ся підставою непоколибимою її життя і наколи дитина виросте на мужа, не відступить від дороги, котру колись молодість визначила. Під тим зглядом потрібна поправа. Нинішня одичілість, вибрики молодіжки против моралі хочби чисто політичної — де мають часто свою причину і жерело? В жінчині — матери, котра за мало, або цілком не подбала о моральність свого сінка.

Над такими і подібними квестіями повинні би жінчини застановляти ся також і на своїх сходинах і зборах жіночих. Ділати треба, бо „время люте“. Треба лучити ся, повторяю ще раз, лучити ся в товариства і такі товариства ширити і між світським жіноцтвом. А прапор віри католицької повинен їм всім проводити, бо тій вірі жінчина завдячує свою свободу, своє правдиве визволенє. Тогді навіть і мушени злобні або недовірки будуть мусіли узнати велич християнської жінчини, бо видячи її житє, будуть мусіли з відступником Ренаном вписати в книгу холодного свого серця слова Христові: „Марія благує часть ізбра, яже не отімет ся од нея“.*) — *о. П. Сабарай.*

Катехитичні відомости.

Плян науки гр. кат. релігії в галицких гімназіях.

В біжучім році шкільнім 1909/10 обов'язує в низших класах гімназіяльних новий плян науки релігії, уложений Преосв. австрійским Епископатом. Міністерство віроісповідань і просвіти оголосило єго своїм рескриптом з 16. січня 1906, ч. 47.887., та поручило вводити єго поступенно, починаючи з шкільним роком 1906/7. Ми вже згадували в нашій часописи про сей змінений плян, але тепер ще раз вертаємо до тої справи, подаючи на стр. 124—125 подрібний плян, якого придержують ся оо. катихти львівських гімназій. Тим чином бажаємо подати потрібні інформації родичам,

*) Ренан, оглядаючи раз жіночий монастир за відповідним дозволом, так був тронутий тим, що видів, що при відході з монастиря вписав в книгу відвідин монастирських цитовані слова. — П. С.

котрі приватно приготувляють своїх дітей до іспитів в публичних гімназіях, як також оо. катихитам новозаснованих гімназій, котрі мабуть, не мали нагоди ближше зазнакомити ся з обов'язуючим пляном.

Новий плян науки релігії в галицких школах реальних.

На основі дозволу ц. к. міністерства віроісповідань і просвіти, уділеного рескриптом з дня 6. липня 1909, ч. 24.339. галицка ц. к. Рада шкільна краєва своїм розпорядженням з 20 липня 1909. ч. 37.271. ввела з початком шкільного року 1909/10 новий плян науки і розклад годин для реальних шкіл, який обнимає також і новий плян науки релігії у всіх сімох класах. Думаю, що не лише самі інтересовані оо. катихити, але і загал нашого духовенства схоче запізнати ся з тим пляном і тому подаємо відповідний уступ дотичного розпорядження в повнім тексті.

I. Ціль науки.

A.) В чотирох низших класах:

Пізнанє найважніших правд віри і моральности католицької Церкви, змісту історичних книг Старого і Нового Завіта та важніших обрядів гр. кат. Церкви.

B.) В трох визших класах:

Наука католицької віри і моральности і головні їх жерела; найважніші події, що відносять ся до внутрішнього і внішнього розвою Церкви.

II. Плян науки.

I. класа, 2 години тижнево. Катихизм (середній) з відповідними літургічними поясненнями.

II. класа, 2 години тижнево. Так як в I. класі Катихизм з відповідними літургічними поясненнями.

III. класа, 2 години тижнево. I. піврік: Літургіка. II. піврік: Історія біблійна Старого Завіта.

IV. класа, 2 години тижнево. Історія біблійна Нового Завіта.

V. класа, 2 години тижнево. I. піврік: Історичний перегляд головних жерел католицької науки віри і моральности. II. піврік: Католицка догматика.

VI. класа, 2 години тижнево. Етика католицка.

VII. класа, 2 години тижнево. Перегляд церковної історії

о. І. Р.

Перший піврік

Кл.	З. IX. — 20. X.	21. X. — 10. XII.	11. XII. — 30. I.
I.	Від початку аж до „О ангелах“ (стр. 19).	Від „О ангелах“ аж до шестого члена Символа віри (стр. 37).	к а т е Від шестого аж до дванайцят. члена Символа віри включно. (стр. 52).
II.	О „християнський любови“. О „десяти заповідях Божих аж до IV. заповіді Божої“. Літургичні пояснення о Церкві.	Від IV. до X. заповіді Божої включно. Літургичні пояснення о „Празниках взагалі і празники подвижні“.	КАТЕХИЗМ І Від „О пяти заповідях церковних“ аж до „О сьятих Тайнах в особенности“. Літургичні пояснення „Празники неподвижні“.
III.	§ 1. — § 37. Повторенє науки „О Церкві“. „О богослуженю“.	§ 38. — § 58. Служба Божя або сьв. Літургія. Літургія „Преждеосвященних“ (Дарів).	§ 59. — § 94. Тайни. О благословенях і освященях церковних. О празниках.
IV.	§ 1. — § 22. Житє Ісуса Христа.	§ 23. — § 59. Наука Ісуса Христа і єго приповісти.	Історія біблійна. § 60. — § 82. Чуда Ісуса Христа.
V.	Обявленє первісне і патріархальне. 1—19.	Обявленє Мойсєєве. 20—38.	Догматика Жерела старозавітного обявленя. 39—46.
VI.	Наука о Бозї. 1—12.	Сотворенє і удержанє сьвіта. 12—31.	Догматика Христос Спаситель. 32—44.
VII.	Етика загальна. 1—19.	Закон. 10—20.	Християнсько- Совість, Чеснота, Гріх. 21—28.
VIII.	I. і II. період.	Період III. з IV-того до нападу Монголів	Історія християнсько- Період IV. до кінця, а з V. до підготовленя до Унії.

Д р у г и й п і в р і к.

3. II. — 20. III.	21. III. — 10. V.	11. V. — 14. VII.
Ж и з н і. „О християнській надії“. „О молитві“. „О ласці Божій“. „О святих Тайнах взагалі“. „О Тайні покаяня“. Аж до „О постанові поправи“.	О Тайні покаяня від „О постанові поправи“ аж до „О відпусті“ включно. „О найсвятійшій Тайні Евхаристії“ аж до „О святих причастію“.	О найсвятійшій Тайні Евхаристії до кінця. Коротко про Тайни: Крещення, Миропомазання, Єлеопомазання, Священства, Супружества. О благословеннях і освященнях церк. і Унії.

Л І Т У Р Г І К А.

„О тайні Крещення, Миропомазання, Евхаристії“. „Літургичні пояснення“. „О св. Тайнах“.	Від „О Тайні Покаяня“ аж до „О благословеннях і освященнях церковних“ включно. Літургичні пояснення. Повторене „Про празники подвижні“.	Від „О християнській праведності“ аж до кінця. Літургичні пояснення. „О благословеннях і освященнях церковних“.

Історія біблійна Старого Завіта.

„О сотворенню світа“ аж до „Мойсея“.	Від Мойсея до Давида.	Від Давида до кінця.

Нового Завіта.

§ 83. — § 114. Івні діла Ісуса Христа.	§ 115. — § 130. Страсти Ісуса Христа. Їго воскресення і вознесення.	§ 131 — § 164. Діяння Апостольські.

Фундаментал. і Аполюґетика.

Жерела новозавітного об'явлення. 47—56.	Божескість Христа. 57—66.	Церков Христова. 67—84.

Ч а с т н я.

Крещення і Миропомазання. 45—59.	Пр. Евхаристія і Тайна покаяня. 57—66.	Прочі Тайни і Есхатолоґія. 72—84.

к а т . е т и к а.

Частна етика. 29—38.	Заповіді. 39—51.	Право. Дальше о Заповідях. 52—62.

к а т о л и ц ь к о ї   Ц е р к в и.

До падення папської держави.	До наших часів.	<i>о. І. Р.</i>

ВСЯЧИНА.

Новий Виділ тов-а ім. св. ап. Петра.

На Заг. Зборах тов-а ім. св. ап. Петра, що відбули ся дня 2. лютого с. р. при участі 20 членів в духовнім семинарі у Львові, вибрано вдруге дотеперішній виділ — з тою лише зміною, що на місце пок. о. В. Грабовеньского прийшов о. проф. Др. М. Мишковский. Отже склад нового виділу такий: голова тов-а о. мітрат Л. Туркевич, містоголова о. рект. Др. И. Жук, секретар о. сов. І. Давидович, касиєр о. віцерект. І. Паньківский; члени виділу: о. проф. Др. Т. Мишковский, о. проф. І. Рудович, о. сов. А. Стефанович, о. преф. Др. Д. Яремко і о. віцерект. В. Лициняк; заступники виділових: о. кат. В. Лиско, о. проф. Я. Левицкий, о. преф. А. Редкевич і о. кат. В. Гургугла; контрольна комісія: о. сов. Е. Шухевич, о. дек. Іл. Пачовский і о. сов. Айт. Білінкевич.

Ще в справі „Православних затій в Галичині“.

Совіт Народного Дому у Львові просить нас письмом з дня 31. січня с. р. о поміщенні в „Ниві“ слідуєчого спростовання (подаємо в перекладі):

„Неправдою є, будьтоби приміщена в бурсі Народного Дому молодіж устроювала рік-річно концерти в честь апостата Наумовича, будьтоби вона була засипана православною лектурою взагалі, а з окрема православною лектурою церковно-полемічною і будьтоби вона мусіла слухати обовязково тенденційної історії Руси і рускої Церкви. Не є правдою, будьтоби вихованки бурси Народного Дому зрадили були якийсь пожаловання гідний настрій з приводу папського ювілею, а нічим не узасадненим вимислом є тверджене, будьтоби обхід папського ювілею з боку „дипломатичних учителів-стариків“ був лише фарисейським і будьтоби бурса Народного Дому у Львові була кузницею православя“.

До сего спростовання ми поки що замітимо, що „Нива“ не кидає ніяких клевет, лишень реферує то, про що (пр. концерти) широко писали в своїм часі часописи і про що говорили і говорять самі бурсаки, а про що не знає, чи не хоче знати Совіт. Та ми хочемо вірити, що простуючому Совітові справді лежить на серці католицьке виховане повіреної ему молодіжї нашого католицького народу і тому звертаємо ся з щирою радою, щоби він між иньшим розглянув докладно збірник лектури, призначений для бурсаків а запоможений обильно гр. Бобринським, щоби беріг бурсаків від участі в богослуженнях в православній церкві, та щоби завів якусь контролю над викладами п. Свистуна з історії.

„Русское Слово“ а педагогія.

Хто мав нагоду прочитати хоч кілька чисел „Р. С.“, сей мусів поставити собі таке питанє: І що остаточно вийде з того, если такий корм читачам подає ся?

Знаємо, що писано там проти Еп. Сотера і яку суміш вавилонську роблено тими дописями для вдоволення почуванням читачів. До днес проти священиків народовців провадить ся там дальше завзята кампанія через множество дописий, аби „просвѣщення“ ширилось. Суть того „просвѣщення“ лежить в таких епітетах як: „попики“, „попики радикали“, „пуцьвѣрки“, „дурисвѣти“, „мазенинцы“ і пр., котрими декоруєсь очевидно тих, що вірно Богу і народови хочуть служити. Що буде дальше — запитає хтось, — чи може щось страшного, нечуваного? Де там! Певна річ, що люди з найнижшими інстинктами присвоять собі на якийсь час добру пачку лайливих слів. Таких однак і в народі не багато вже, як учить щоденний досвід. Простацтво вигибає.

З прочими же стане ся то, що діє ся оконечно з пристрасією чоловіка, котра змучить єго і вичерпає до краю. Одна колізія, що ми не знаємо прямо, яке оружє витягнути проти таких орнаційних епітетів „Р. С.“, а знаємо, що воно простолюдина так не трактує, бо очевидно не гарно та і стид.

Чи люди з сіл то все розуміють? Так, розуміють і дуже часто, поучувані боевим духом „Р. С.“ своїм душпастирям, що таки суть вірними ісповідниками „Р. С.“, відплачують після єго рецепти... Нігде ліпше не дасть ся примінити слів „*hodie mihi, cras tibi*“, як в тім случаю!

Най отже ті отці, що впахують в руки своїх парохіян „Р. С.“ не нарікають, що їх повага у парохіян упадає і най тямлять, що всяка їдь має лиш одну одніську ціль — затроїти, та ніколи не розважає кого затроїти, бо предметом їди є все, що ним може бути. — *о. А. Говда.*

Прихвостні соціялістів.

Хто такий? А хтож, як не наші славні академіки — може й не всі, але ті з „Укр. Студ. Союза“. Е, се неможливо — подумає може дехто з наших Всч. Отців. Таж мій — ну, возьмім пр. сестрінця — таж мій сестрінець, отой що то пересиджує в мене що ферий, він також там належить — чи й він мав би бути проти мене, чи й він прихвостнем у соціялістів?... І жаль і сором — та правда воно.

Появив ся недавно в соціялістичній „Землі і Волі“ (ч. 3.) фейлетоник під заголовком „Боротьба о сонце“. Якийсь *Єретик* (щож, як нема чим, то бодай „єретичним“ псевдонімом похвалить ся...) викладає в нім своїм червоним товаришам про геліоцентричну систему Коперника й Галілея — але так по червоному, що найшов ся в тім викладі і небіжчик Джордано Бруно і сьв. інквізиція (мабуť з лику Єретикових святих?) і пофалшоване сьв. письмо і безглузде, підле, нікчемне (правда, милий запах тих червоних цвіточок?) попівство і Індекс і жадна пановання Церква і сонце правди і тьма кромішна і сім сфер і Ное з ковчегом, навіть праотець Адам і — Вармунд (не читав, видко, сарака Єретик, що того єго героя за „зделки“ навіть

вільнодумні товариші — професори праского університету осудили!), лише самої науки Коперника й Галілея — дасть Біг: геть між усім тим крамом згубила ся! Та се ще не велика повина: від „товариша“, від „пискатої шмати“ (так назвав „Землю і Волю“ „Громадський Голос“) того тільки й сподій ся, що про щоб не зачали писати, заправлять зараз своїм червоним сосом із змасакрованого попівства та зогидженої Церкви; але цвіт нашої молодіжи, наші академіки, наші гордоці, наша надія..., згуртовані в „Укр. Студ. Союзі“, беруть той „цінний фейлетоник“ з „пискатої шмати“, роблять з него відбитку, малоють на вінетці карикатуру „попа“ (се вже не по червоному навіть, але — простіть за слово — по... бурачковатому!) і призначають все те до масового ширення, як видане Українського Студентського Союзу!*) „Просвітна (lucus a non lucendo!) Комісія“ Укр. Студ. Союзу чи тобі не соромно? Академіки, нехай ви і соціалісти, але деж різниця між вами а фанатичною й темною червоною масою?...

Із всего того одно лише для нас є заключене: старати ся, аби на селі, між нашим народом, і духом тих „просвітників“ не пахло. Ми сьвященники чей в силі се зробити! Дехто зможе зробити се вже й нині, дехто зробить се певно по кількарічній, може й не легкій праці в парохії... Заключене се може й не в смак буде тим панкам, та нас соціалістичні їх смаки мало що обходять. З тими і їм подібними панками можливе лиш одно порозумінє: за обшивку — але так, щоб освив аж на передміських заулках!... Отам їм місце!

Від Редакції.

Перепрошуємо дуже наших Вп. Читачів за опізнєне нинішньої числа „Ниви“. Випадки з послідних днів у тім завинили, а не ми, — як і не ми — причиною того, що нинішня „Нива“ по ріжних ломанях і переломлюванях конець кінцем виходить такою, якою була ще 15. с. м. О згаданих випадках з послідних днів здамо справу в слідуючім числі „Ниви“.

*) Примітити треба, що ті „просвітники“ ще й інтерес хочуть зробити на сій брошурці. Як відбитка, 8 сторін малої вісімки, на лихім папері: 6 сот — рішучо за висока ціна. „Боротьба о хліб“ відповідійший, здаєсь, був би титул для сеї брошурки, як „Боротьба о сонце“... Напастий, піднесених в тій „Боротьбі о хліб“ проти Церкви за мучене Галілея і поборюване єго науки, збивати не станемо; людям доброї волі вкажемо лиш на кілька творів з дотичної літератури, в яких найдуть ті закиди — давно вже на підставі документів відперті. Schanz: Galileo Galilei und sein Prozess, Würzburg 1878; Grisar: Galileistudien, hist.-theol. Untersuchungen über die Urtheile der röm. Congregationen im Galilei-Prozess, Regensburg 1882; Gherardi: Il processo Galileo riveduto sopra i documenti di nuova fonte, Firenze 1870; H. de L'Epinois: Galilée, son procès, sa condamnation d'après les documents inédits, Paris 1867 і ин. Добре було-б, якби для знеутралізована соціалістичної отруї вилонив хто популярно реліоцентричну систему і додавши до неї короткий реферат пр. з Schanz-a: Galileo Galilei und sein Prozess, видав хочби й особіною брошурою.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефця.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 5.

Львів, 1. марця 1910.

Рік VII.

Заява львівського руско-укр. духовенства.

Дня 20. лютого с. р. вручили представителі львівського духовенства руско-української народности Іх Ексцеленції Високопреосвященному Митрополитови Кир Андреєви заяву такого змісту:

Агітації за церковною схизмою змогли ся між нашим народом особливо в останніх часах до того степеня, що затревожили всіх. котрим добро нашої віри і руско-кат. Церкви лежить на серці. Не підлягає сумнівови, що ті агітації виходять виключно від людей, які гуртують ся около „русско-народної“ партії. Колиб сей рух був лише хвилевий, переходовий, то ми, хоч з болем серця констатуємо его, не привязувалиб до него так великої ваги — в надії, що він промине безслідно. Однак він має в нас і довгу і страшну історію, а завсїгди ішов та іде в парі з рухом руско-об'єдинительної політики. Знані є події з р. 1882 про апостазію Наумовича і збаламучених ним сіл, знані єще більше події холмські.

Коли проте і нині той рух приняв такий напрям, що ширить ся не лише між інтелігенцією, але навіть захоплює круги простого народу, шкільну молодіж, а між духовенством знайшов поверх десятки апостатів, коли в его службу втягнуто пресу „русско-народної“ партії, коли его ширять по інституціях, читальнях, паломництвами та иньшими чинниками, тому зовсім оправданою є тривога, яку відчуває руский клир і нарід, боячи ся катастрофи.

З уваги на сей рух звертають ся очі загалу в першій мірі на сьвящеників, що опинили ся в рядах сеї партії. Руске духовенство не посуджує їх, що вони ділають прямо в хосен

схизми, однак не може укрити болю серця, коли бачить, що загал того духовенства бере живу участь в тих самих інституціях, читальнях і часописах, які явно ширять небезпеку схизми, а ніякий осуджуючий голос з его сторони не обізвав ся, ніякого не видно протиділяння, через що повстає підозріне, мов би він спочував, або потайки апробував той рух. Бож Русинам-св'ященикам замкнений вступ до тих всіх інституцій та до вірних, де працює москвофільське духовенство, — зв'язані руки і уста, щоби могли там ділати та забирати голос. Не видячи отже з боку „руско-народного“ духовенства ніякої контракції лиш глухе мовчане, а другої сторони солідаризоване з прочою роботою тої партії, побоюєть ся руский клир, що той рух піде дальше і що підозріне о співвину може впасти колись на цілий наш клир.

Вправді підписані на пропам'ятнім письмі св'ященики „руско-народної“ партії виступили з просьбою, щоби Ексц. Митрополит очистив їх від підозріння о співвину за ширене схизми, але на жаль, чого належало очікувати, вони ні словом не згадали, що тим рухом мерзять ся та що вони, маючи до сего силу і повагу уряду, будуть ему протиділати.

Та частина св'ящеників представила сей рух не у властивім сьвітлі, коли звела его до акції горстки радикалів сеї чи другої партії, які раді би вщепити в народ атеїзм, а не будучи в силі сего діпняти — агітують бодай за схизмою. Так воно не є. Нема сумніву, що той рух ширить ся на цілій лінії, на якій є діяльною т. зв. „руско-народна“ партія. Таке хибне представлене готово впливати успокоюючо на духовні власти, коли тимчасом хвиля є повна грізної небезпеки.

Та частина св'ящеників ще і в тімшибачно представляє духовній власти небезпеку схизми, що накликуване преси, особливо церковної. до чуйности над цілостію віри і руско-католицької Церкви уважає за службу якійсь виемагінованій „скритій руці“. Весь руский клир сьвідомий грізного положення, викликаного агітаціями за схизмою, солідаризує ся з поглядами, висловленими в „Ниві“ і не сумніває ся, що і власть церковна так само глядить на сю справу.

Підписані на пропам'ятнім письмі св'ященики, признаючи ся явно і прилюдно до російської національности, ставляють жадане, щоби Ексц. Митрополит подбав про скріплене їх числа в рядах духовенства, а то через принимане кандидатів духовного стану таких самих національних переконань і то беручи міру з числа голосів при парламентарних виборах; обвиняють рівночасно теперішнє виховане духовної молодіжи за брак Христового духа і кидають певного рода погрозу, що коли би не стало в нашім народі св'ящеників їх партії, то се може бути причиною відступства вірних від руско-католицької Церкви.

Такий погляд не лишень діймаючо вразив серця руского клиру, але погляд той належить уважати згіршенем, даним широким кругам. Бож загально відомо, що сам Ексц. Митрополит

окружає духовну молодіж особлившою своєю опікою, відвідує її при кожній нагоді, зносить ся з кожним кандидатом з'осібна, а безпосередна управа духовної семінарії ділає у всіх після Їго намірів і вказівок. Тим самим виховане тої молодіжи не лише веде ся вповні в душі Христа, але вже і тепер, як виказують публікації кандидатів духовного стану львівської семінарії в роді „Католицкого Сходу“, та й дотеперішна ревна діяльність молодих священників дає незбиті докази, що виходячий із семінарії молодший клир не то що з'уміє удержати і утвердити наш народ в Галичині в святій вірі, але що готов понести її в даній хвили і на дальші землі св. Володимира.

З другої сторони висказ і погроза, що вірні нашої руско-католицької Церкви, які йдуть за священниками, причисляючими себе до російської національності, готові перейти на російську схизму, коли би не дано їм священника російської національності, кидає на тих вірних тяжке підозрінє, що їх віра не опирає ся на надприродних, Божих мотивах, але на незвичайно хитких підставах політичної симпатії до свого провідника. Колиб се була правда, то було би се рівночасно і ярким свідомством, що віра і руско-католицька Церков не можуть устояти ся в околицях, де ширить ся російська агітація, і що якраз годило би ся для тих сторін і тих вірних подбати про здорові підстави святаї віри.

Дивним і в католицькій Церкві чужим є бажанє, висказане в пропам'ятнім письмі, щоби духовна власть руководила ся в приймаючому кандидатів духовного стану їх політично партійними поглядами, а не званєм, — а ще більше дивним є бажанє, щоби число кандидатів опирати на якімсь політичним катастрої голосів.

Якраз вище наведені причини спонукують клир висказати погляд, що інтерес руско-католицької Церкви вимагає як найскорше викоринити небезпечні для віри і Церкви панросійські стремління.

Таке становище супроти пропам'ятного письма велить рускому духовенству зайняти чисто церковні згляди.

На сю саму справу мусить глядіти наш клир також і з національного становища. Клик застерігає ся енергічно проти того, наче би тут, на нашій землі, був російський народ, противно, зі всякою рішучістю заявляє, що наш народ був, є і позістане руско-українським народом. А на сїм становищі стоїть наш клир не тому, що як центральне так і краєве правительство знає лиш одну народність руску в Галичині (за що впрочім належить ся єму признанє від цілого загалу, бо з компетентного місця висказало сю заяву ясно перед лицем цілої Європи), але тому, що на сїм становищі стояли наші батьки, стїть наша народна свідомість, традиція народного житя а також всі наші Владики, що засідали на руских, єпископских престолах.

Клик видить добре, що й Ексц. Митрополит традицію своїх попередників під тим зглядом держить свїтло і свідомо,

тому є певний, що своєю власттю та повагою положить раз кінець небезпечним для католицької віри і руської народности затіям російсько-схизмагичької агітації серед вірних поручених Їго проводови...

Висказанєм щирої, непохитної, синівської любови і цілковитого сьвященничого послуху достойній особі і власти Ексц. Митрополита кінчить ся отся заява. Підписалиж єї:

о. *Лев Туркевич*, архидіакон Митроп. Капітули — о. *Іван Чапелський*, крилошанин Митроп. Капітули, член ц. к. Ради шкіл. краєвої — о. *Тит Войнаровський*, крилошанин Митроп. Капітули — о. *Іван Бартошевський*, професор університету і почетний крилошанин — о. *Плятонід Філас*, Ч. С. В. В. протоігумен — о. *Др. Йосиф Жук*, ректор духовного семинарія у Львові — о. *Александр Стефанович*, емер. професор і конс. совітник — о. *Йосиф Климентій Панасинський*, ювілят, шамбелян Є. С. П. П. — о. *Юліян Федусевич*, радник шкільний і совітн. Консисторії — о. *Др. Стефан Юрик*, шамбелян Є. Сьвят., катехит гімназ. — о. *Евген Гузар* совітник Митроп. Консисторії, радник шкільний і професор ц. к. учит. семинарії — о. *Мелетій Лопчина*, Ч. С. В. В. ігумен монастира — о. *Єронім Малицький*, Ч. С. В. В. комісар єписк. для справ інокійн і прокуратор Чина С. В. В. — о. *Антоній Глодзьський*, ц. к. професор учит. семинарії, референт ц. к. Ради шкіл. краєв. — о. *Михайло Яцковський*, шамбелян Їго Сьв. П. Р. — о. *Іларій Панківський*, місторектор духовн. семинарії — о. *Василий Лициняк*, катехит гімназ. — о. *Теодозій Лежогоубський*, совітник Консисторії і катехит гімназ. — о. *Спиридон Кархут*, ц. к. професор академічної гімназ. — о. *Др. Йосиф Боцян*, управитель национ. Музею ім. Митр. Андрея гр. на Шептичах Шептицького — о. *Ділян Лопатинський*, катехит жіноч. семинарії — о. *Іоан Туркевич*, професор ц. к. акад. гімназ. — о. *Леонід Лужницький*, проф. ц. к. акад. гімназ. — о. *Іван Рудович*, катехит філії ц. к. акад. гімназ. — о. *Др. Дмитро Яремко*, совітник Митроп. Консисторії — о. *Василь Лиско*, катехит шк. виділ. — о. *Михайло Гупись*, проповідник архикатедр. — о. *Теоділь Бобикевич*, сповідник архикатедр. — о. *Адриян Давида*, Ч. С. В. В. — о. *Марко Галуциньський*, Ч. С. В. В. — о. *Павло Демчук*, Ч. С. В. В. — о. *Антін Мартинюк*, Ч. С. В. В. — о. *Никита Бюдка*, префект духовн. семинарії — о. *Ярослав Левицький*, архикатедр. вікарій — о. *Амерозій Редкевич*, префект духовн. семинара — о. *Андрій Гавришак*, вікарій архикатедр. — о. *Александр Малицький*, префект гр. кат. духовн. семинарія, редактор „Ниви“ — о. *Володимир Семків*, вікарій архикатедр. — о. *Микола Щепаньк*, архикатедр. сотрудиник — о. *Іван Жигаль*, сотрудиник парохіяльн. — о. *Іван Новосад*, катехит мійських шкіл — о. *Маріян Ярема*, катехит — о. *Александр Ковальний*, катехит мійських шкіл

Отже то слово висказало наше львівське духовенство у відповіді на православні затії в Галичині та на „Пропамятне письмо львовскаго духовенства русско-народной партіи къ митрополиту Андрею“ (гл. новинка під таким заголовком у всячині нин. „Ниви“). Яке становище до сего пропамятного письма займе наше духовенство з провінції — побачимо; якеж становище заняло воно зглядом православних затій в Галичині — знаємо з численних дописий, які наспіли до редакції. Щоби зазначити і з'ясувати оте становище нашого провінціального духовенства, приводимо ось тут — розуміє ся, за згодою комітету „Ниви“ — одну з тих дописий під заг. „Вороги Унії“, іменнож тую її частину, де ото бажане становище зазначає ся. А вибираємо з численних дописий для того як-раз згадану, бо походить вона від старшого, поважного сьвященика, бо написана вона ще перед появою статі „Православні затії в Галичині“ (гл. „Нива“ ч. 2), — отже для нашої справи тим важніша. Нам же не лишаєсь ось тут, хіба нап'ятувати висказ „пропамятного письма...“ неначеб то ми служили службу якійсь скритій, їм ворожій руці, як негідну і нічим не оправдану клевету та перепросити наших Вп. Читачів за нове опізненє, „Ниви“.

Голос із провінції

в справі православних затій в Галичині.

Що унія з рим. кат. Церквою стала ся підоймою нашої Церкви, а в слід за сим скріпила і нашу народність в Галичині — се загально відомо. Відомо се і з двох фактів, які переживаємо: з явних висказів деяких польских політиків, котрим унія стає шо раз то острійшою солюю в оці, і з сеї зажертости і нетерпимости російских правлячих кругів і їх експозитури в Галичині, у котрих унія і українство — то синоніми. —

Осьмілені запевненою безкарністю, русофіли зросли до небувалої, в послідних літах занепаду, сили. Паломництва до Почаєва, відкрите маски що-до тенденцій царє і православних чистої крови, горячковий рух серед відлому нашої нещасної молодіжи, здеморалізованої русофільством — се, правда, консеквенції послідних подій і наслідки збільшеної опіки гр. Бобриньских, — але й в великій мірі вина тих сьвідомих ціли, згаданих політиків.

Якеж становище заняла наша суспільність супроти сего стану річи?

Коли приглянемо ся тайній і явній пропаганді православя і тих платних емісарів-агентів російского правительства і тих,

московфільською пресою вихованих та загипнотизованих наших „руських“, — здивує нас пасивність, інерція і певне легковажене небезпеки у нашої суспільности. Таке становище, таке легковажене найбільшого ворога, бо грозячого і Церкві і народности нашій — се аномалія разяча.

Причиною сего є може й опіка можних сьвіта, а може й та традиція, котра приучила нас думати о „старо-руській“ партії, як о покровительці руского обряду і Церкви. Та се днесь уже легенда!

Справді, застрашаючі факти явної схизмофільської пропаганди в слові і письмі — навіть з рамени управи партії, повинні уже раз заставити нас зайняти ся сею справою, прочистити сю темну атмосферу і поставити границю, поза котрою чинности і поведене стануть уже явною апостазією — і витягнути з сего неумолімі консеквенції.

Ми дивимо ся на овочі тайної пропаганди в апостазії тисячів американських емігрантів з Лемківщини, овечок парохів-московфілів, ми дивимо ся на явне нехтоване релігійних практик і богослужень, попираних горячо католицкою Церквою, ми бачимо, як на наших очах частину нашої молодіжи кривлять своїм вихованем явні пропагатори царе і православя, ми бачимо, як московфільська преса оказує вже безсоромно свої симпатії і аспірації православні і то не лише серед інтелігенції, але — що гірше, серед некритичної маси народу — ні, се вже повинно з'сбовязати нас обдумати і зарядити середники охорони, заки не буде за пізно!

Коли днесь понятє московфільства нерозлучне від понятя царе і православя, — а оба ті напрями незвичайно шкідливі нашій Церкві і народови, так усі, котрим добро Церкви і народу лежить на серци, повинні підняти рішучий протест, не чекаючи аж православє обхопить широкі маси народу — приміром дорогою пропаганди через Лемків-апостатів, повертаючих до краю, аж повторить ся фарисейска політика деяких кругів що вкаже на нас знова як небезпечний елемент перед Римом і Віднем, аби нанести новий удар нашій Церкві і нашому народови. Станути в обороні туманених мас народу, поборювати рішучо пресу пропагуючу православє, не полишити без надзору московфільських бурс, факти пособлювання московфільству через духовенство різко пятнувати, тайні апостатичні аспірації безцеремонно демаскувати — се задачі нашої суспільности, се вимоги на часі*).

Може воно й викличе реакцію московфільської преси, може й посиплять ся як з рога обильности клевети, доноси і інші

---

*) Passus про теологічний виділ і про штучну фабрикацію московфілів-інтелігентів пропускаємо. — Ред.

середники, якими розбурхана пристрасть і зла воля тільки розпоряджає, може се викличе й болючий заколот і хвилює ослабить наші сили, — та се не повинно здержати нас від оборонної акції, як не повинна здержати нас й опіка чужих кругів для наших русофілів. Чим скорше підійме ся рішучий протест, тим краще се для нашої Церкви та для нашого народного організму.

— о. Гн.

о. А. Редкевич.

Хрещенє Г. Н. Ісуса Христа.

(К о н е ц ь).

Ісус „єдиносущний“ Син Божий.

Бог Отець проголосив Ісуса Сином своїм: „Сей єсть Син мій улюблений, котрого я собі вподобав“. — *Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.* (Мт. III, 17). Якеж значінє мають сі слова? Чи ними проголосив Бог „Отець“ Ісуса тільки як Мессію, як вибранця любови Божої, якими то вибранцями були всі пророки старозавітні, якими суть всі Сьвяті, чи може має се слово „Син Божий“ зглядом Ісуса Христа якесь висше значінє, якийсь глибший зміст?

Для лібералів значить се слово „Син Божий“ зглядом Ісуса то само, що „Мессія“, с. є означає чоловіка Ісуса, котрого Бог вибрав, щоби заложив царство Боже на землі (Rose: *Études sur les évangiles* p. 138), котрий єсть одиноким заступником Бога на землі (Loisy: *L'évangile et l'église* p. 57), Сином Божим в змислі старозавітнім (Meier-Weis: *Kommt. i Mt.* стр. 73), — ніколиж однак не означає Ісуса, яко „єдиносущного“ Сина Божого, яко особу Божу того самого єства, що Бог Отець.

Се правда, що словами „улюблений Син мій“ означив Бог Отець Ісуса яко Мессію, бо, позаяк Ісус був Сином Божим, був Мессією. Се також правда, що в старім Завіті означали згадані слова чоловіка „вибранця любови Божої“. Та яке значінє мають сі слова в новім Завіті, ужиті на означенє особи Ісуса Христа, про се рішає тільки новий Завіт, єго письма і єго зміст,

подібно, як взагалі автор рішає про значіне якогось виразу, котрого змісл в ріжнім змісті може бути ріжний. Слова „Син Божий“ в відношеню до Ісуса Христа означають метафізичне, єстєвненне синівство Ісуса, виражають єго природу Божу.

Возьмім контекст нашого місця, Мт. III, 15 сс.

Над Йорданом стоїть сьв. Йоан, Ісус Христос і нарід. По великім упокореню, хоче Бог Отець прославити Ісуса і проголошує Єго „Сином“ своїм. Шож се за прославленє? Чи ж сьв. Йоан не був також Сином Божим в зміслі старозавітнім? Се ж той сам, о котрім Ісус Христос сказав, що більший над него не вродив ся між людьми, отже і він був вибранцем любови Бога! Та Ісус Христос єсть більшим від него, бо сам сьв. Йоан говорить, що не уважає себе достойним розв'язати реміня у сапогів Ісуса! Чи ж вже сама тая обставина не каже нам додумуватись, що той Ісус єсть о много в висшім зміслі Сином Божим, чим сьв. Йоан Креститель?!

Коли ж поглянемо, що се ніхто инший, тільки сам Бог Отець зве Ісуса „Сином“ своїм і то з великим натиском *οὗτος... ὁ υἱός... ὁ ἀγαπητός...*, як се вказує повторенє родівника, коли бачимо і Духа сьв. — уносячого ся над Ісусом, то знов мусимо сказати, що сей Ісус, се дійсний Син Божий, одного єства з Богом Отцем.

Пригадаймо собі, що сей Бог-Отець сказав через Архангела свого Гавриїла Захарії при заповідженю народження сьв. Йоана Крестителя. „Дістанеш сина — каже Архангел до Захарії (Лк. I, 11. сс.) — назвеш єго Йоаном... сей наверне много синів Ізраїля до пана Бога їх, *κρίνον τὸν θεὸν αὐτῶν...* а він сам предіде перед ним (*ἐνὸπιον αὐτοῦ*).... Позаяк *ἐνὸπιον αὐτοῦ* може відноситись граматично тільки до *κρίνον τὸν θεὸν...*, позаяк дальше ми знаємо, що сьв. Йоан був предтечою Ісуса Христа, то зі слів сих ясно виходить, що Ісус єсть Богом нашим, іменно ж єстєвненним, природним „Сином“ Божим, як се Бог Отець при Йордані нам сю велику Тайну відслонює.

Вкінці і само слово *ἀγαπητός* уповажняє нас до заключеня, що тут слово „Син“ означає сина тоїж природи, що отець. Іменно слово *ἀγαπητός* означає передовсім „улюблений“. Та вже септуагінта толкує часто слово єврейське *jahid = μονογενής*, єдинородний через *ἀγαπητός*, — отже уживає сего слова на означенє „єдинородного“ Сина (Gen XXII, 2, 12, 16; Amos VIII, 10; Jer. VI, 26; Zach. XII, 10). А і самі Греки уживали слова *ἀγαπητός* в значіню „єдинородний“ (Одиссея IV, 817; Іліяда VI, 401; Атаназий: мов. IV. проти Ариянів Mg. P. g. 26, 505). Чомуж отже і ми не булиб в праві брати в нашім місци слово се в такім же значіню? Тим більше можемо се зробити, що і обставини нам кажуть так розуміти се слово, і сьв. Отці так єго розуміли (пор. сьв. Атаназий I. с., сьв. Іларий: О сьв. Тройці Mg. P. l. 10, 175). Безсторону судячи, ми вже на основі сего одного місця, хре-

щення Ісуса Христа, радісно можемо закликати: Ісус над Йорданом, се дійсно предказаний пророком (Іс. VII, 14) Еммануїл — Бог з нами!

Бог Дух сьвятий.

Рационалісти та ліберальні ексегети твердять одноголосно, що три перші євангелисти, а тим самим і перші християни, не знають третьої особи Божої — Духа сьвятиого, що для них Дух сьв. се лиш „сила Божа“, не існуюча віддільно як особа Божа, се лиш дар Бога для вірних (пор. Gunkel: *Die Wirkungen des hl. Geistes*, стр. 43; Gould: *Encyclop. Biblica*, art. „Spirit“ coll. 4753 і Schenkel: *Bibellexikon*: art. *Dreieinigkeit*, стр. 22. і інші).

Та не малу трудність справляє їм наше місце сьв. Письма, де кажеться, що Дух сьв. об'явився як існуючий особисто в виді голуба. Бо як же се погодити, що євангелисти з одної сторони уважали Духа сьв. за „силу“ несамостійну, без свого власного існування, з другої-ж сторони представили при хрещенню Духа сьв. таки як єство існуюче особисто, віддільно від особи Бога Отця та Бога Сина. На стільки чейже наївні не були ті люди, щоби неособистій „Силі“ приписували особисте існування! Події при хрещенню Ісуса Христа суть і остануть клясичним доказом сего, що Дух сьв. єсть дійсно особою Божою.

Се доказує: 1) обставина, що Дух сьв. об'являє ся в тілесній формі. Нігде в сьв. Письмі не читаємо, щоби „сила“ або якась „прикмета“ Божа об'явила ся самотійно в видимій формі. Щоби можна об'явити ся в такій формі, треба мати конечно самотійне існування. 2) Родівник при *πνεῦμα* (*τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*), на якого брак впрочім так покликають ся противники, як на доказ, що Дух сьв. се лиш сила Божа (пор. Blass: *Grammatik d. neutest. Griechisch* стр. 151). 3) Об'явлене ся Духа сьв. разом з Отцем і Сином, котрі чейже безсумнівно суть особами. 4) Зараз по хрещенню провадить сей Дух сьв. Ісуса в пустиню — має отже самотійне діланє, самотійне-ж діланє суппонує особу, яко субект ділання.

Чому ж Дух сьв. об'явив ся як раз в виді голуба? Певно тому, що голуб, як символ любови, невинности та лагідности, був найбільше відповідною формою об'явлення ся невидимого Бога. Та єще одну причину подають сьв. Отці, як сьв. Євтимій: Коментар до Мат. (Mg. P. g. 129, 172), сьв. Й. Хризостом: Гомілії до Мат. (Mg. P. g. 55, 204) і інші. Голуб над Йорданом се сповнене прообразу старозавітного голуба, котрого Ноє випустив по потопі. Як колись води залили землю, так тепер гріх серця людей, як колись голуб випущений з корабля, вернувши з галузкою оливною, звістив, що уступають води і спокій настає, так тепер голуб над Йорданом звістив людям, що збли-

жилося висвободжене від потопу гріха, пановане ца ства Божого, царства благодати і спокою.

І так над Йорданом об'являється нам в чудовім образі Тройця пресвята: Бог „Отець“ — на небесах, Бог „Син“ — на землі як Бого-чоловік, Бог „Дух св.“ — поміж ними на воздухах. Їго сходжене з небес і об'явлене ся враз з Богом Отцем і Сином свідчить про Їго божество. Бог відслонює нам над Йорданом тайну своєї природи: Бог Отець для роду невірною дарує Сина єдинородного, Бог Син не вагається зробити кроку рішального, котрий заведе Їго на хрестні муки, Бог Дух св. уносить ся між Отцем і Сином, бо се любов, що вяже Отця зі Сином; уносить ся поміж небом і землею, бо се Він, що серця роду земського до небес підносить, з небесами лучить; Він, наш просвітитель, вже над Йорданом показує нам образ життя Тройці святої!

над Йордану вертаєм в вірі сильній, що Бог наш — єдиний в Тройці святий, з радісним чутем та пересвідченням, що Бог наш — се Бог незміримої любови!

о. Кость Курилло.

Причинки до становища руск. кат. Церкви в північній Америці.

(Д а л ь ш е).

II.

Тес, що написав про Поляків, поселених в З'єдинених Державах, Йосиф кард. Гергенретер у своїй історії католицької Церкви *), мож в десятькратнім побільшенню віднести до наших переселенців, а по части і до їх пастирів. Деякі наглядні ілюстрації сего подав я мимоходом кількома словами в моїх „Письмах з Америки“, печатаних в „Руслані“, 1909, но там остановитись над ними довше не було місця.

*) Том XVIII, стр. 164.

Русини нині в З'єдинених Державах — а є їх там з Галичини й Угорщини понад 400.000 душ — представляють ся в дійсно смутнім положеню, а їх вірування на самім кінци католицької Церкви, чи вже і поза нею. Може ще не брак релігійного духа, але безосновна легковірність, грубий нахил до православ'я, а в многих живел до бойкотів і роздору, які визискує російська місія, дальше імпортовані елєви Трильовских et Co. — недовчених чи перевчених студентів а й учеників гімназійних — сподіяли те усе: із одної сторони креоване схизматичких громад і товариств, а із другої бодруківців, серафинців та цілком свободних „безпопівців“, які закушали паші на „Громадськім Голосі“. Усіх доморослих схизматиків наших ріжних нюянсів мож начислити до 10.000. Число, як на Америку може не завелике, але примір потягаючий посеред американских условин і в наслідках важкий. Єсли до сего вчислимо ще брак або мlave вегетоване парохіяльних шкіл, то тїнь будуччини чорна, дуже чорна.

Стан біжичий угро-руских і галицких громад представляє ся у такім числі. Угро-руских парохій є 86 із 66-ма душпастирями. Три четвертини із них заїнтабулювали добро церковне на ірляндско-американських єпископів даних епархий — деякі із них єще в тім часі, коли не гадалось про своєрідного Владика; одна четвертина припадає на тих сьвящеників, чи на ті громади, які поділили свої симпатії з минувшої індепенденції одні на Владика, а другі по тихо схизматикам, не заїнтабулювавши церковних маєтків на нікого. Галицких церковних громад є 60 з 50-ма душпастирями. Не всі вони добре з'організовані і не всі материяльно гаразд вивіновані. Крім них кілька парохій в руках москвофілів і бодруківців — через поділенє. З тяжкою бідою вдалось переїнтабулювати майно церковне (котре перед тим до нікого не належало) на нашого Владика; але і не всі галицкі церкви ще переписані. Є місця і громади, де нарід силоміць видирає ся з під владичої власти, та не хоче випустити майна зі своїх рук, відай думаючи, що Владика (як говорять) їх добро — церков забере на плечі та виїде із нею до — Австралії. В таких случаях на ніщо збори, мітинги, зібрания; лишень муравельна праця і труд сьвященика-пастиря, який піде далеко поза захристію та інтересувати меть ся благом народним, потягне живим приміром під властиву власть і віддасть вівці тому, котрому дійсно приналежать.

Що не всі галицкі церковні громади добре і по католицьки з'організовані, се факт — правда. Урядники церковні, т. з. трустїсти, звичаїлись глядіти на церкву, як на свій приватний бізнес, а сьвященика уважати за громадского поганяча, якому не свободно було мішатись в ніякі рахунки церковні — одним словом, громадяни на лихо Церкви були панами ситуації. Сьвященик на кождім кроці зависимий від трустїстів, не маючи ніякого попертя з гори, бо церква сама в собі індепендентна, був манекином в їх руках, був лишень тому, щоби забезпечити собі під зглядом материяльним будуччину, а праця єго була скупа;

громадяни-ж звичаїлись бути самі владиками. Прилучім до сего ще підпольну роботу других сьвящеників-сусідів, їх острене зубів на доляри собрата, свободну руку громадян у виборі сьвященика — а будемо мати гарний образець долі нашої Церкви і тії всі прикrostи і трудности, які були при переписуваню майна церковного. Длятого то і нині наші церковні громади представляють ще сумний вид — з одної сторони безпорядку, а з другої не випускане з рук тієї власти, яку посідало ся довгими літами.

Є знова такі громади, що оправданою konieczностию або случаем зістали зложені чи розділені на угро-руську і галицко-руську. Звичайно бувало, що галицкі люди разом будували і платили колекту довгий час на спільну угро-галицко-руську церкву, аж одного дня нехтовані зі сторони Угро-русинів опинились самі на собі, слабі, в меншій скількості і почали будувати церкву, не маючи грошей, запали в довги, а у докладі пійшли сварні, незгоди, взаїмне лаяне по часописах — одним словом, заколот, який поступенно уділяє ся й другим громадам. А если би давнійше подбав був сьвященик при складаню матерної церкви, ошадив би нині тих усіх неприємностей Владиці та міг би мати візирець католицької організації, який прецінь мусів бачити на сусідах Ірляндцях, Німцях, а почасти і Поляках. Друге — чи не ліпше було би в тій громаді, де є наріз з обидвох боків Карпат, а бажанєм одних і других є мати свойого сьвященика, придати парохви сотрудника із тої сторони, із котрої виходить бажане — тай вже незгоди закінчені, а тим самим симпатії по нашій стороні і повне право до перепису церкви і централізації? При тім мож було застеречись, що на случай уступлення пароха, сотрудник обнимає парохію, а дістає сотрудника для другої сторони. І так церква спільно складана і будована може материяльно добре розвиватись, платити точно катедратікум, спомагати епархіяльний фонд, будову шкіл і семинарії, а найважнійша річ, що була би хосенна згода і християньска любов братів того самого народу та тієї самої віри.

Нині треба погодитись з фактом, що є дві руські кат. Церкви: одна угро-руська, а друга галицко-руська. Преосьвященний Сотер під ніяким зглядом за се не можуть брати на себе відвічальности. Поводи і мотиви, які склались, а в даній хвили відокремили і відокремляти мусять далі, є давні: ріжниця виховання, переконання політичні, вузкоглядність і фалшива рішучість Угро-русинів їх сильнійше материяльне становище і гордість, численна перевага, а в кінці привата і зависть з номінації на Преосьвященного С. Ортинського, яко Галичанина і народовця.

Розберім тії поводи по коротці.

Хто знає угорских Русинів, їх горячість до чардашів і вина, їх змадяризоване житє домове, їх інтелігенцію, їх духовних

отців, які прилюдно визнають малярське credo, та хочать впровадити малярську сьв. Литургію, цілковите майже визбуте ся сего, що своє, народне, руске, а якби на іронію і сьміх оставлений їм кістяк мертвого ъ, ы, ѣ, з паламарщиною в літературі, а у других покошлявлений „словацизм“, — сей прегарно пійме їх уровень рускості і їх руск. кат. Церкви. Сліпий чіпаєть ся плота, хоч пліт слабий і спорохнявілий, так і вони, невідвічальні через своє виховане, чіпають ся через те сьвяте ъ, ы, ѣ православля, а pro foro publico записують майна церковні не своїому Владиці, лиш ірляндским єпископам, щоби знова там дома, на Угорщині, добре записатись. Если би се переписане було шире, сердечне, то хоча се найважнійше було би запевнене — іменно, що спасене душ буде забезпечене в правдивій вірі.

Але сей їх католицизм облудний, фалшивий. Скільки з тих Отців духовних в Америці не носило довгої бороди на знак симпатії з ортодоксами, скільки не говорилося між ними про цілковиту, абсолютну єдність схизматиків з нашою Церквою, скільки то їх народу належить до православних брацтв і ходити на богоміліа до схизматичких храмів! Чия се провина? А їх отці духовні чи рівночасно не заявляють сліпу, а облудну преданність чужим єпископам, не шануючи свого рідного? Побілені гроби!... Хто навчив Угро-русинів ненавидіти нашого Владика, хто оклеветав Єго по часописах, а і там визше? Зробили прегарну спілку з тими, що давно наплювали на своє і виреклись батьківщини. Хто з нас не чув про факт 500 доларів, якими трох угорських сьвящеників хотіло купити редактора „Amerikan Magyar Nepszawa“ п. Берка Гейза, щоби лишень на шпальти своєї часописи приймав їх клевети на Преосьвященного? А привата п. Жатковича, редактора „Русск. Амер. Вѣсника“, представлена о. Петрівским в листі до „Ниви“? Чиж тес усе не є символом їх вузкоглядія в будуччину і велика відвічальність перед Богом за віру і нарід? А над тим — фалш і облуда диявольська в злих ділах!

Длятого, що трохи скорійше прибули в Америку, що Г. Бог їм милосернійше пощастив, що більше мають насущного хліба, чи вже й д. ятого Владика мав бути з Угорщини? А длячогож давнійше не постарались про реорганізацію своїх монастирів і клиру і не працювали в напрямі відродження, длячого притупили самі духа народу, а два цілі міліони руского люду, їх і наших братів, стогне а діти мусять цвенкати по школах чужою мовою? Хто винен сему? Рим чи галицькі Русини?! Рим з опікою і присутством сьв. Духа дав керму у руки Того, котрий до останньої каплі крові любить Церкву Христову католицьку і свій нерозважний нарід. Се має бути лихом — злом? Відкажіть мені, братя Угорщани!

Перед очами маю акт історичний, день 28. серпня 1907. На скрампеньскім обіді, посеред зібраного сьвященства і депутатів сидить вдуманий Владика, по одній стороні о. Обушкевич, а по другій о. Лавришин. Двацять чотири годин, як приїхали

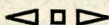

Преосвященний і на їх рамена повис важкий хрест. Усїх однаково хотять любити, видно се в очах, пізнати се і з їх слів. Але факт прибуття, як вітер розвіяв ласі пляни фарисейв та казав поховати вимріяні у деяких отців війолети і мітри, звязав їх разом зі собою до братовбійчої борби... Чи не так се було?!
(Дальше буде).

Др. Филип Кнайб.

Симпатія як етичний момент*).

1. Що се таке симпатія.

Симпатія і апатія, симпатичний і несимпатичний — се слова часто уживані.

В бесіді поточній уживає ся тих слів в значіню прихильности. зглядно відрази, яка може виродити ся задля прикмет духових або й фізичних даної особи. Однак згляд на духові прикмети переважає.

Але і тут значіне слова не є первісне. „Мати до когось симпатію“ — відповідно до грецького „συμπάσχειν“ співтерпіти, співчути або і співдумати — може тільки первісно означати, що я переносу ся (входжу) в его положене і з сего становиска піддаю ся впливам его гадок та чувств. Коли єсьм в силі так само відчувати і думати, як він, тогді я маю до него „симпатію“ і він є для мене „симпатичний“. В противнім разі говорить ся о апатії і називає ся даного чоловіка несимпатичним. Се діє ся іменно тогді, коли до его чувств та гадок відчуваємо в собі відразу.

2. Значіне наукове симпатії.

В своїм первіснім значіню, себто яко спосібність переносити ся в положене других з їх чувствами і гадками і тим способом брати в них участь,

*) „Philosophisches Jahrbuch“ — (Fulda) річн. XXI (1908) стр. 497—500. Статя ся видає ся мені дуже на часі. Проте, будучи певним, що читачі „Ниви“ нею живо зацікавляються, подаю єї за дозволом автора (професора університету в Вірцбурзі) в русьм перекладі. — П. К., Ч. с. В. В.

має симпатія також вартість наукову, передовсім для науки про етику.

Фільозофи шкотські — Hume і Smith — хотіли навіть вивести з симпатії особний рід етичних актів, (подібно як один їх рід випроводили з почуття користи і приємности) і відповідну характеристику осуду та голосу совісті. Однак сі змагання є навіть по думці визначних новочасних моралістів схиблені. Бо коли чоловік первісно зі своєї природи має змисл та інтерес виключно тільки для своєї власної приємности і проти власної неприємности, то тогді оцінка етичних актів після норми, вказуваної симпатією, є чимсь зовсім противорічним оцінці після норми, ставленої особистою користию. Тогді й домагане безуслівного перенесення ся понад утилітаризм не може найти узагаднення, хочай би хто не знати як часто ставляв себе в положене других, а других в положене своє власне. Бо се останнє має властиво тільки сю задачу: вчинити чужу приємність та чуже горе в певнім степені своєю власною приємністю і своїм власним горем. *)

Однак мимо того має симпатія своє значінє, а іменно на поли любови ближнього. Навіть сам Спаситель наш, Ісус Христос, з'ужиткував єї. В главі семій євангелия сьв. Матея, стих 12, подає Він таке загальне правило до виконування любови ближнього: „Все, що ви хочете, аби вам люди чинили, чиніть і ви їм так само“ **) — В євангелию сьв. Луки (6, 31) находить ся така сама норма: „Як ви хочете, щоби люди вам чинили, так само чиніть і ви їм“ ***). Те саме находимо вже в старім Завітї. Межи пересторогами пращальними, які Товій дає своєму синові, читаємо також слова: „Гляди, щоби ти ніколи другому не чинив того, чого не хочеш, аби тобі чинили“ ****) Ті вискази суть лиш негативним вираженєм того, чого домагає ся Спаситель, а що до самої річи містять в собі одно і то саме. Опісля находимо сі слова в многих християнських катехизмах, та і до нині цінить ся їх дуже високо.

А заслугують вони на се в повні. Ледво чи найде ся ліпше средство, щоби в випадках, коли ми входимо в зносини з другими, пізнати етично добре та его легко сповнити, як коли переносимо ся в ситуацію других і питаємо ся, щоби ми самі в такім положеню відчували та чого від других очікували. Коли

*) Кнайб стоїть на становищі, що симпатія як етичний акт не є якимсь вродженим інстинктом, але актом виробленої волі і характеру.

**) „Всѣ оубвѣ, елика ѡше хощете, да творѣтъ кѣмъ челоувѣцы, таков ѡ и кѣмъ творите ѡмъ“.

***) „Итакже хощете да творѣтъ кѣмъ челоувѣцы, ѡ и кѣмъ творите ѡмъ таковыже“.

****) „Внемли тебѣ чѣдо ко кѣмъх дѣлаеши твоиѣх ѡ вѣди наказанъ ко кѣмъх житїи твоѣмъ: ѡ еже ненавидиши, да некому же твориши“ (Твѣита 4, 14, 15).

положене другого є того рода, що в особливий спосіб стягає на себе нашу увагу, то сей психологічний процес відбуває ся легко і як би сам через себе. Але і тогді має він своє значінє, коли відбуває ся не так скоро і без нашої свідомої діяльності взагалі не відбув би ся. Коли бачимо якого чоловіка в великім нещастю, серед болю й горя і можемо єму в дечім помочи, то вражіння і гадки наші тиснуть ся тогді сильно в єго положенє і ми чуємо ся спонукані помочи єму, на скільки нас стати. В иньших випадках мусимо ми самі сей процес перевести в собі власною свідомою працею. Припустім пр., що якийсь там, впрочім чесний, чоловік в подражненю образив нас. Що нас тогді наперед обхоплює, то самолюбні чувства гніву, огірчення та мести. Но коли завдамо собі труду, щоби ввійти в єго положенє і звідси розважити, що він образив нас тільки в нерозважнім пориві, що він вже тепер за те жалус та бажає, аби ми простили єму сю єго горячковість, в якій обявило ся не єго правдиве нутро, але радше тільки переминаюче збуренє, то успособленє наше взглядом него тогді певно змінить ся. І тільки в такий спосіб поступимо собі етично. Також Förster в своїй знаменитій науці для молодіжи (361, 362) звертає увагу на се, що часто лиш тогді можна поступити собі з ближнім в належитий спосіб, коли ввійде ся гадкою в єго душу. Розказує він також один приклад, що таким способом ненависть і погорда перемінила ся в співчутє та любов.

3. Чим дасть ся психологічно узасаднити значінє симпатії для пізнання слушности і для лекшого єї виконання?

Лежить се в сути нашого я — як цілости в собі замкненої та відокремленої — яке всьо мусить відносити до себе яким небудь способом і яке з природи стремить сильно та невідпорно до оборони власних інтересів, що право власних бажань і власних ви-ог найскорше пізнає і розуміє. Така влада любови себе самого часто спричинює, що ми переочуємо слушність чужого бажання, або навіть фалшиво оцінюємо. А небезпеченьству сьому можна зарадити лиш тим, що ми самих себе перенесемо в положенє других з їх бажаннями і учинимо сї послідні до певного степеня нашими власними. Тогді наше власне бажанє стане — що так скажу — з другим власним бажанєм в рівнобіжній лінїї і ми ліпше пізнаємо слушність також сього посліднього — і то саме для того, що воно в наведений спосіб стало нашим власним. О много лекше зрозуміємо, яким правом просить нас бідний нещасливий о який даток любови, коли скажемо собі: подумай троха над тим, що би ти сам тепер відчував і бажав, коли би ти находив ся в такім самім положеню? Таке поступованє о много скорше допоможе нам до належного пізнання, ніж коли би ми чужу вимогу тільки протиставили нашому бажаню.

А як симпатія забезпечує краще розуміння етичного добра та обов'язку, так само більше забезпечує його виконання через туюж симпатію. Коли пізнання слушного є докладнішим, тоді природно і бажання ясніше знає свою дорогу і свій напрям, а проте легше йому приходить уформувати ся в належний спосіб.

Але крім того збудять ся тоді саме через симпатію ще почування та наклони, які будуть діяльні в змислі обов'язку. Бо коли саме просте пізнання обов'язку вистарчає до належного ділання, то через почування, вражіння та наклони, які ділають зі стихійною силою в напрямі доброго, належне бажання дуже улекшує ся. Чисто розумове пізнання, заманує якимсь способом саму тільки волю і кличе її до ділання; вона мусить зібрати цілу свою енергію, щоби виконати те, чого від неї домагає ся обов'язок. Так діє ся іменно тоді, коли природні сили життя чутевого та вразливого пхають в противнім напрямі. Колиж однак знаходять ся також і чутеві подражнення, що склонюють на сторону доброго, то рішення в напрямі етичного обов'язку стає очевидно о много легшим. Хто мусить рішити ся против самолюбним склонностям силою самої тільки свободної волі на підставі пізнання етичного закону, той є подібний до чоловіка, що з сильним напруженням драпає ся на вершок стрімкої гори. Но коли його при тім спомагають склонности чутеві, тоді він — сказати-б — подібний до птиці, що на легких крилах, без великого напруження підносить ся на ті вишини. А саме через симпатію розбуджує ся наше чутство для учинків любови ближнього. Перенести ся гадкою в положення другого, значить розбудити своє власне почування для него, бо тоді спочуває ся в якійсь мірі собі самому, а почування взглядом себе самого о много глибше є вкорінене в людській природі, чим сердечне співчуття в судбах та інтересах ближнього.

Проте успосібнимо себе в особливий спосіб до діл любови ближнього, коли запишемо слова Спасителя глибоко в нашій душі і виробимо собі з того засаду через вправу на при звичаєння та вдумування ся в інших. Тим способом повстане могутий противник самолюбства.

Однак мусимо також завчасу приучувати молодіж нашу, щоби робила те саме. Об'яви дикости зглядом ближніх, (також зглядом звірят), об'яви відтручуючого егоїзму, зависти, мстивості і т. п. зменшать ся, а зате не буде так рідким співчуття та співрадість, коли в науці і вихованню положиться ще більшу вагу на слова Спасителя: „Все, що ви хочете, аби вам люди чинили, чиніть також і ви їм“. —

Саме в тій річці треба старати ся, щоби ся формулка не остала ся самою тільки формулкою, яку — як много інших — вистарчить на пам'ять вивчити і висказати. Її змисл мусить перейти в тіло та кров. Проте тут передовсім повинно мати місце пояснення, приклад, примінене і як найчастіші вказівки.

Таким способом здійснюване симпатії певно стане у многих другою природою, яка буде об'являти ся з інстинктивною певністю, з благословеньством для других і для них самих.

РЕЦЕНЗІЇ.

о. Др. О. Боцян. — Літургічні публікації Є. К. В. Принца Максимільяна Саского.

(Кінець).

3. *Ritus missae ecclesiarum orientalium S. Romanae ecclesiae unitarum*. Collegit, latinitate donavit, edidit *Maximilianus Princeps* Regius, Saxonum dux, presbyter et universitatis catholicae Friburgensis professor p. o.

Ratisbonae, Romae. Sumptibus et typis Fr. Pustet.

Рівночасно з попередно згаданим великим курсом літургії східних церков, Принц Максимільян видав у малих випусках латинські переклади східних служб божих. Доси вийшло п'ять книжочок.

I. *Missa Syro-Maronitica*, quam ex lingua syriaca in idioma latinum traduxit cum commentario praevio M. P. S. — 1907. XVI, 64 ст. 12°. 1 М.

Сирийсько мароніцький обряд, є обряд Сирийців західних, званих Маронітами, які мешкають головно на Ливанській горі, частию також на сирийській долині. Є се нарід із всіх орієнталів цілковито із давних давен католицький. На его чолі стоїть патріярх з титулом Антиохійського, який однак заєдно сидить на Ливані. Літургічний язик у Маронітів є сирийський, але нарід, як і проче східне християнство, говорить вже по арабски; тому то апостол, євангелиє і деякі части літургії читають ся для народу в арабським язичі. Церковний обряд є у них вправді сирийський, східний, але від хрестоносних поход в дуже злятинізований. І так вони переняли з латинського обряду опрісноки, місто фелона римску казулю, місто метаній колінопреклонення і т. п. Служба божа мароніцька є в загальних начерках старинна служба сирийська, яка належить до єрусалимської родини сьв. Якова, однак в сей загальний порядок літургії відповідно до сьвят, Сирийці вставляють окремі анафори або канони. В давнині було тих анафор більше, по нині еще полишило ся яких 8. Крім традиційних, Мароніти склали еще окрему анафору на будні і назвали єї „Анафора після порядку Церкви сьвятої католицької Римської, Матери усіх Цер-

ков". Вона в деяких молитвах пригадує римську міссу, головню через слова освящення дарів.

Загальний порядок мароніцької служби враз з римською анафорою містить отсей перший випуск. Яко введенє, доданий короткий огляд церковної історії, статистики і літургії Маронітів. Що замітне в їхнім обряді, се дуже часте уживанє кадженя в богослуженю (не дивно, бо Сирия країна і вітчизна кадила), як рівнож і се, що у них, так само як і у прочих Сирийців, Халдейців і Вірмен, еще доси нема першого часа.

V. *Missa Syriaca-Antiochena*, quam ex lingua Syriaca in idioma latinum traduxit cum commentario praevio M. P. S. — 1908. XIV, 54 ст. 12°. 1 М.

У порівнянню з Маронітами, долішні Сирийці, які належать до колишнього патріархату антиохійського і мешкають в долішній Сирії і Мезопотамії, а в части в Індії, держать ся чистого сирійського обряду — і то так схизматики монофізити, звані Яковитами, як і католики. Обряд сей є найбільше зближений до грецького, бо лучить їх спільне походженє. Як мароніцька, так і антиохійська літургія належить до єрусалимського типу і має вставні анафори або канони. Католики уживають анафор імени сьв. Якова, сьв. Петра, сьв. Іоана Євангелиста, сьв. Матея, сьв. Василя, сьв. Златоуста і сьв. Сикста Папи. У схизматиків є більше чим 30 иньших анафор. Порядок антиохійської служби божої є той сам що грецької, з тою хиба ріжницею, що проскомідію сьвященик довершує перед убиранєм ся і що нема входів; також обряди при кадженю є відмінні. Вирочім літургічні молитви дуже нагадують грецькі літургії.

Особлившою прекметою сирійської служби божої є часті урочисті молитви, уложені через сьв. Вітців, звані „Седро“.

II. *Missa Chaldaica*, quam ex lingua chaldaica in idioma latinum traduxit cum commentario praevio M. P. S. — 1907. XX, 67 ст. 12°. 1 М.

Халдейці, се є східні Сирийці, які мешкають в Мезопотамії, передовсім в Туркестані і на Малябарскім побережю в Індії. Вони ріжнять ся від західних Сирийців антиохійських і мароніцьких тим, що всякі слова, у яких Сирийці мають о, Халдейці виголошують в а, (Прим. Бог по сирійски: аллього, по халдейски: алляга). Крім сего Халдейці переняли багато грецьких слів і уживають окремого старинного способу писаня сирійських букв, званого астрангелю

В давнині халдейська церква за перських гонень видала багато мучеників, але від 6-го столітя понала в несториянську єресь, так що другі їх називали прямо: Несториянами, а вони називани себе „християнами сходу“. В 16-ім віці часть Несториян злучила ся з католицькою церквою. Католицький патріарх Халдейців носить титул патріарха вавилонського.

Церковний обряд халдейський має дві незначні відміни: мезопотамську і малябарську, о скілько Малябарці ввели деякі

зміни. Католицькі Малябарці прямо переняли римську літургію в халдейським переводі. Халдейська літургія значно різниться від прочих східних літургій і не лучить ся прямо з грецькими. Вона становить окрему мезопотамську родину. Першою і найстаршою літургією єї є служба звана сьв. апостолів Аздея (Таддея) і Мара, яка була уживана в Мезопотамії еще перед єресю Несторія. Крім сего звичайного, щоденного формуляра, Халдейці і Несторіяни мають еще два вставлені канони або анафори: один Теодора Мопсвественського, а один приписуваний єресіарєї Несторієви. Анафора Теодора править ся від першої неділі різдвяного посту аж до цвітної, а несторіяєва 5 разів в році: на Богоявленє, на св. Іоана Хрестителя, на трех Сьвятителів, в середу Нїнівицького посту (3-ої неділі перед чотиридесятницею) і на Пасху*).

У згаданій книжочці Автор подає переклад звичайної „служби апостолів“ разом з несторієвою анафорою на Богоявленє.

III. *Missa graeca*, quam ex lingua graeca in idioma latinum traduxit cum commentario praevio M. P. S. — 1908. XXIX, 103 ст. 1 М. 20.

Третій випуск є присвячений нашій літургії грецькій. Він, подібно як попередні, подає у введеню територіальний огляд грецького обряду так у католицьких як і у нез'єдинених народів, відтак короткий начерк грецької літургії. Він інформує про нашу літургію, храми, богослужебні начиня, одєжі, книги, чини, про рік церковний і календар, строєнє тайн, устрій і склад богослужєня. Інформації короткі, але влучно дібрані і вірні. Неточно подано лишень на ст. VIII, що намісний образ Спасителя називає ся „Всемогущою“; на ст. XXVI, що наш календар лиш о 11 днів різниться від Григоріанського; на ст. XXI поданий наслідок яко причина; місяцьослов зачинає ся 1. вересня, „бо сего дня зачинає ся горожанський рік Греків“.

За введенєм слїдує переклад літургії Златоустого, (ст. 1—63) відтак молитви з літургії св. Василя В. (ст. 64—78), на кінци служба Пржедєосвященних (ст. 79—103). Як і у других книжочках, так і тут Автор, на жаль, не подає виданя, з якого зділаний переклад.

О скілько можна було провїрити, текст перекладу є звичайний грецький, який находить ся так в виданях царгородських (прим. Ієратікон з р. 1895), як і римських (пор. Євхологій з р. 1754**) і 1873), — а рубрики Автор подав свобідно із деякими доповненнями і скорочуваннями. Переклад удачний і добрий.

*) Про взаємини межи літургією Златоустого а Несторієвою гл. A. Baumstark, Die Chrysostomus u. Nestoriusliturgie. „Христотоміка“ Roma 1908, ст. 771 — 857.

**) Текст і славянський переклад літургії Златоустого із сего Евхолоя находить ся в холмським місяцєслові VI, 1871 р. ст. 78—136.

Можна сказати, що сей латинський переклад є якраз на часі, коли то послідними літами появили ся другі західноєвропейські переклади і німецький о. Мальцева. (Берлін 1902), французкий о. К. Шарона (Бейрут—Париж 1903), французкий і італійський о. Плячіда де Меестер (Рим 1908)

IV. *Missa armenica*, quam ex lingua armenica in idioma latinum traduxit cum commentario praevio M. P. S. — 1908. XXII, 58 ст. 12^о 1 м.

Вірмени, нарід індогерманського походження, були від часів свого охрещення в 4-ім віці у зносінах з Греками і переняли від них богослужбний обряд і то у формі візантійській. Таким чином первісна вірменська літургія була чистим перекладом грецької. З часом вона приняла деякі зміни і так повсталала поволи окрема вірменська літургія. Але ще до нині багато молитв у ній є дослівним перекладом з грецького, прим. з проскомідії: „Боже, Боже нашъ, небесный хлѣбъ“, молитва трисвятого: „Боже святий“, молитва херувимської пісні: „Никтоже достоинъ“, молитва по причастію і деякі ектенії діяконські.

А навіть доховало ся до нас аж три вірменські переклади літургії Златоустого*).

Від 7-го століття зачала ся у Вірмен монофізичка єресь і та завзята ненависть межи Вірменами і Греками, яка і до нині триває. Від того часу почали Вірмени, щоби відрізнити ся від Греків, заводити зміни в своїм обряді, звичаї римські. І так прим. грецькі єпископські мітри дали звичайним священикам а їхні єпископи переняли римські інфули; степені священства завели після дисципліни римської, перед службою божою поклали певного рода ісповіданє гріхів. Таким чином вірменська літургія є мішаниною звичаїв грецьких і римських. Переважає однак грецький порядок. На перед йде проскомідія, відтак є вхід з євангелієм, святий Боже і великий вхід. У порівнянню з другими орієнталами, Вірмени мають одну лишень літургію для цілого року, без окремих анафор. Переклад сеї служби містить в собі згаданий четвертий випуск, який подібно до попередних у введеню дає короткий огляд церковного і літургійного життя Вірмен.

Як слідно, всі пять книжочок інтересні і дуже придатні для студій східних церков і обрядів. Шкода лишень, що видані, не так вже без наукового апарату, як без подання найпотрібнішої літератури, яка вказувала би дорогу до дальших студій. Все таки мусимо висказати нашу велику вдяку Високородному Автору за єго любов до нашого дорогого нам обряду і за єго працю над освідомленем Заходу про церковне жите Сходу.

*) Pop. Catergian, Die Liturgieen bei den Armeniern. Fünfzehn Texte und Untersuchungen herausgegeben von P. J. Dashian. Wien 1897 ст. 353—384; P. Carekin, Catalogue des anciennes traductions Armeniennes s. IV—XIII, Venise 1889 ст. 265.

ДОПИСИ.

Деякі замітки до' меморіялу львівського духовенства „русько-н родной партії“*).

Курйозний меморіал і его аргументація спонукали і мене забрати в сій справі голос, чи оправдані суть закиди, зроблені „Ниви“, немовби вона нарушила добру славу руссофільського духовенства. Отже з чистою совістю можу ствердити, що докори, зроблені „Ниви“, суть — на жаль — неоправдані, бо справді Церкві кат. грозить зі сторони руссофільства поважна небезпека. Тому кат. духовенство місто обвиняти „Ниву“, повинно радше бути вдячне редакції, що вона зі справдішним апостольським жаром відкриває погубні затії руссофільства, хотьби й через то мала знести докори підписаних на тім славетнім меморіалі достойників.

Гадаю, що „Нива“, поміщаючи статтю „Православні затії в Галичині“, певно ані в гадці не мала діткнути кого небудь із тих Впр. ОО., що підписали сей меморіал. Їх достоїнство, богословське образование і загально звістне привязане та любов до Церкви виключають навіть і тінь сумніву. Злишнім буде додавати, що з читачів ніхто щось подібного не припускав. Отже в таким разі в якій цілі і в чийм імені підписали вони сей меморіал? Чи ж печальність редакції „Ниви“ о долю Церкви кат. могла збудити невдоволенє і протест таки кат. священства? Гадаю, що ні. Отже яка ціль меморіалу? Сui bono? Чи може інтерес Церкви мав би бути підпорядкований інтересам партійним? Се, гадаю, також немислиме у Впр. ОО., підписавших меморіал.

В таким разі в чийм імені зроблено протест? Чи в імені цілого духовенства москвофільської партії? Але сеж булоб що найменше ризиковне!

Львівське духовенство — на загал беручи — образованием богословським своїм висше від провінціального, бо — між иншим — має нагоду дешевим способом познакомити ся з найліпшими богословськими творами. Провінціональнеж духовенство — єму нераз крім „Галичанина“ і „Русского Слова“ (sic!) тяжко приходить ся прочитати і яку будь розвідку, що стоялаб в обороні кат. Церкви і опрокидувала елюкубрації єї ворогів! Отже рад не рад, мусить не один руссофільський сельський священник вдоволитись аполлоґетикою „Галичанина“ і „Русского Слова“,

---

*) *Примітка.* Отсих кілька заміток містимо тут не задля того, що суть цікавим причинком до характеристики деякого з тих „доблестних“ Отців з провінції, що то випають нам за нашу роботу по різних „Галичанинах“ свої „глубочайші презривія“ — розуміє ся, ображені в своїх католицьких почуваннях, але задля їх спокійної об'єктивности. — Ред.

котрі вже не раз вславилися своїми виступами в обороні кат. Церкви... Як виглядає та оборона — се звісна річ. Пригадаю, що свого часу „Русское Слово“ навіть просто дораджувало нашим людям переходити на православ'я, а мимо того не відізвався із сторони євхаристиків „русско-народной партії“ ані один голос протесту! Так, отрую, хотай би і як засолоджена, мусить зробити своє.

Знаю кількох євхаристиків, котрі винесли з мурів семинарських сильне переконаннє і віру о єдиноправдивій кат. Церкві і знали докладно ріжницькі межі православ'я а кат. Церквою, але потім через постійне читаннє висше наведених часописий і через партійне засліпленнє стали чим раз більше толерантними для православ'я, їх переконаннє улягло зміні на некористь кат. Церкви, ріжниця з часом затерла ся так, що вони в дискусиях ставали отверто в обороні православ'я проти „брутально накиреної унії“... Свобідна Америка дає нам докази, до чого може довести ота повільна переміна в переконаннях, до чого може довести постійне читаннє тих ворожих кат. Церкві часописий, до чого можуть довести оті руссофільські симпатії!

Наведу бодай один факт.

Одного разу зійшла бесіда на почаївські паломництва. Один євхаристик з руссоф. табору сказав, що вони для народу дуже пожиточні, бо люди пізнають, як далеко ми відступили від нашого обряду, а звертаючи ся до євхаристика-українця додав, що небезпечно є викорінювати з народу „вроджений“ нахил до православ'я, бо разом з православ'ям можна викинути й Христа. Щож на те скажуть Впр. ОО. Доктори з меморіялу?

Мимоходом зазначу, що так говорять євхаристики, в політичнім житю майже цілком не знані. Щож доперва мусить діяти ся на всіляких „собраниях“, де з'їздять ся самі „твердші“ патриоти! Як там критикує ся і понижає ся діяльність і достоїнство наших єпископів, що говорять ся про унію та про „лат. новшества“ і т. д — прошу собі представити. А нарід, як він не має в се вірити, коли „на власні уха чув, як то єгомосції говорили“, та ще й читав то саме „надруковане“ в „Р. Слові“!.. Для політичних цілій ідентифікує ся обряд з вірою і на тім конику переїздить ся по всіх і вся, зачавши від Митрополита, а скінчши на ОО. Василяннах, на котрих обуреннє доходить вже до кульмінаційної точки.

Я не понижаю моїх Співбратів (тому й не наводжу їх назвиск), але пишу щирю, хотай і сумну правду. Впрочім, я сам признаю, що провінціональне духовенство не конче ту винувате, бо всякаючи в себе отрую зі згаданих часописий, мимоволі пересякало нею на скрізь, так що і не стямилось, коли православні симпатії в нїм закорінили ся. Безперечно більша вина лежить тут по стороні Впр. ОО. „меморіялістів“, котрі маючи будь що будь більше богословське образованнє з одної сторони, а з другої

великий вплив на згадані часописи, солідаризували ся з їх редагуванням і не змусили редакторів, щоби залишили свої апологетичні елюкубрації православя.

Рівнож хибне і безосновне є тверджене меморіялу, немовби в руссофських селах нарід, маючи довіре до свого руссоф. священика, тим сильнійше тримав ся кат. Церкви. Забувають Впр. ОО. з меморіялу, що довіре у народа з'єднує ся не своїми політичними переконанями, але працею, тактом і душпастирскою ревностію. Можу на доказ навести москвофільські села, де священик-українець мав велике довіре у народа, а коли по нїм прийшов священик-москвофїл, то довіре не тільки упало, але зачали ся доперва ріжні скарги, шкальованя по газетах і т. д.

А наконєць ще пару слів що до прийнята в семинар руссофільських кандидатів.

Стоїмо перед доконаним фактом розламу в москвофільській партії на два табори. Один — се продовжене давнійшої „святоюрської“ партії; молодїж сего табору — може бути, виховує ся в католицькій душі, та що з того, коли табор сей нині вже дуже невеличкий, а до того ще й дезерції з него — передовсім молодїжи, на дневнім порядку. Молодїж другого табору — се вихванки всяких буре під покровительством гр. Вобринського, крайно ворожа кат. Церкві. Меморіял не робить тут ніякої ріжницї, а вона є і заперечити не дасть ся!

Застєпіраю ся ще раз, що замітки ті писав я *sine ira et studio*, але в інтересі кат. Церкви. — *Католицький думпастир.*

Патронат прилучених церков.

Дуже много церковей, котрі становили осібну парохію, прилучено у нас за цїс. Йосифа II. до других церковей; була то тзв. „концентрація парохій“.

По р. 1840 через пару літ була знов друга конденсація парохій, але вже менша. Від того часу парохіяни з прилученої, хоч мали у себе церков, мусїли давати на будову або реставрацію „матерної“ церкви на рівні з парохіянами матерної церкви, а прилучена церков була полишена на ласку і жертви своїх парохіян і що-раз то більше бідніла; місяцями пропали на віки площі, на котрих стояли плебанія, дяківка, пасіка церковна в прилученій громаді. Навіть суть місцевости прилучені, де прилучена церков зникла (впр. Чорторія коло Микулинець і Тарноруда коло Грималова).

Если в прилученій хотїли поставити нову церков на місто упадаючої, могли тоє зробити тільки добровільними жертвами і трудами. Декрет надворн. канцелярії 15. вер. 1790 зарядив зовсім неслухно, щоби на реставрацію матерної церкви брати злишний маєток дочерної церкви, а доперва потім потя-

гати патрона і вірних („Quartalschrift“ 1904, II, 461). Ще даліше — також безпідставно — дійшов декрет надворний 20 мая 1820, об'являючи: „die Filialkirchen haben keinen Patron und brauchen keinen“. Тоє ореченє надворного декрету зістало через ц. к. Трибунал адміністраційний (Verwaltungsgerichtshof) узнане яко неважне. Ореченє Трибуналу адміністраційного („Quartalschrift“ — 1905, IV, 888) єсть так мотивоване: „Wenn eine Pfarrkirche ihren Seelsorger und ihre Selbständigkeit zeitweise verloren hat, indem sie mit einer benachbarten Pfarrkirche vereinigt wurde, und wenn infolgedessen der bisherige Patron sein Präsentationsrecht auf jene Pfarrkirche — resp. jenes Pfarrbenefizium — eingebüsst hat, so folgt daraus noch nicht — wie jenes Hofdekret irrig supponiert — dass er auch das Patronatsrecht ueber die bisherige Pfarrkirche (nunmehrige „Filialkirche“), die nach wie vor eine juristische Person ist und bleibt — was selbst jenes Hofdekret anerkennt — verloren hätte, wozu ja gar kein Grund vorliegt und was ganz unkanonistisch wäre. Offenbar wird in jener Annahme das Praesentationsrecht mit dem Patronatsrechte verwechselt und der Verlust von jenem auch auf dieses irrthümlicher Weise ausgedehnt. Zudem gibt es viele sogenannte Filialkirchen, die einen Patron haben, der hinsichtlich dieser Kirche alle Patronatsrechte und pflichten ausübt. Auch die Benennung „Filialkirche“ ist nach rechtlichen Prinzipien unrichtig“.

Отже що до прилучених церквей патронат єсть, а тільки право презенти спочиває; отже патрон прилученої церкви має зглядом неї обовязки і права, з патронату впливаючі. Краєвий закон конкуренційний з 15. серп. 1866 зовсім не узнавав прилучених церквей; закон краєв. конк. з 16. двіт. 1896 на підставі закона держ з 31. груд. 1894 вже по часті узглядає в церкви прилучені і парохіян прилучених церквей; закон краєв. конк. з 20. серп. 1905 зовсім слушно узглядає прилучених парохіян і прилучені церкви, бо вже не дають нічого на матерну церков, можуть будувати свою церков в дорозі тзв. конкуренції і мають свій окремий комітет. До того „філіяльного“ комітету належить після краєв. зак. з 20. серп. 1905 парох (згідно експозит), патрон і 3 парохіян, а єслиби патронату не було, то парох і 4 парохіян; комітет і конкуренція суть можливі в тих прилучених, де вже єсть церков, маюча вимоги означені §. 9 закона з р. 1905; єсли ще нема церкви або церков немає вимог §. 9, нема ані комітету, ані конкуренції на ту церков.

Що до патронів в прилучених церквах, то не дасть ся заперечити, що нераз не схоче тепер властитель обшару двірського в прилученім селі, де єсть церков, бувша колись парохіяльною, платити на будову або реставрацію тої церкви і заявить, що нема патронату, щоби не платити тепер і на будуче невеликої часті патронацкої. В случаю такого протесту треба не тільки покликати ся на повисше ореченє Трибуналу адміністраційного, але також треба в табули окружного суду переглянути, чи був в тім селі двір тогди, як там була самостійна

церков. Знаю, що в давнім „ключі“ Грималівським, належавшим до Сінявських відновивших фундації церковні, суть в табули судовій тепер ще записані обовязки кожного двора що-до кожної церкви після розпорядження кн. Чорторийского, мабуть з р. 1736. В ключі тім було при кінці XVIII. стол. 33 церковей; нині вже тільки 31 церковей (пропала церков в Тарноруді, а друга церков в Товстім не мала рації бити).

Отже зі сказаного виходить, що если має будувати ся нова церков в місцевости, де єсть церков, бувша колись самостійною, то треба 1) вівзати до комітету також тамошного власителя дїбр яко презумтивного патрона і 2) яко патрона потягнути до законної конкуренції — на підставі легальної ухвали комітету.
— *о. Йосиф Ганкевич*, парох в Краснім на Поділю.

Відповіді „НІВУ“.

Літургичні питання. I. Що до Служби Б. Повстала у нас в деканаті квестія: як кінчити отпу́ст Служби Б? Одні казали, що без поминання сьвятого, его-же єсть день, так як написано в Служебнику, бо его поминало ся на утрени і вечірні, другі казали, що треба поминати. Чи́я правда?

II. На акафісті: 1) Яке ідейне полученє тих 12 кондаків і ікосів, чому їх 12 зглядно 13? 2) Що то значить: афтинейскія плетенія разтерзающая? чому се уміщено в акафісті? 3) Чи, як сьпіваєсь 13. кондак: О всепітая Мати, опустити можна 1. ікос і 1. кондак?

III. На Сл. Б. Преждеосьвященній: Для проображення трех отроків в огненній нечи, кажу 3. сьвіщеносцям асистувати, — чи то добре, чи тільки двох сьвіщеносців потреба?

IV. На парастасі: 1) На що дають троє хліба? 2) Чому за тілом на похороні тільки двоє хліба вигосить ся? 3) На що хліб підносить ся в гору на вічная память? Яке того значінє? 4) Чому кадить ся на кожній ектенії, чи не ви́старчить обкадити тіла раз з початку парастасу, в середині і при кінці? Каджене на ектеніях єсть дуже характеристичне, яка того причина і значінє? Православні все кадять.

V. На вінчаню: 1) Чи має сьпівати ся ірмос Ісаіє ликуй? Чи обводити за епітрахилем молоду пару, за епітрахиль тримаючи ся, около тетраподи? Часу сьпівати Ісаіє ликуй, а не

инший ірмос? 2) Чому в отпусті вінчання споминався все: бого-
вінчаних царей Константина і Єлену і сьв. великомуч. Прокопія?
3) Як читати Євангеліє до молодих? вони в вінцях убрані не
можуть цілувати Євангеліє, бо вінці упадуть.

VI. Чи на вечерни малій в неділю не було би добре
отвирати царські врата на Сьвіте тихий, бо люди ніколи су-
ботної вечірні не видять і не виділи би ніколи на сьвіте тихий
отворених царских врат?

VII. Положене ризи чи має бути сьвятом Шкапліржа,
а Покров рожанець? Мені здався дуже анальоґічне на підставі
богослужень тих сьвят! Чи не добре булоб заложити змісто
Шкапліржа брацтво положеня ризи Пр. Б. або пояса
Пр. Богор.?

VIII. Яка ідея антифонів Рождества Хр., котрі
суть дуже не ясні? Що ті псалми мають до Рождества Хри-
стового? — о. М. Яцк.

Відповіді. Що до I: Сьвятий полиелейний мусить поминати
ся, а неполиелейний може поминати ся. Знаходять бо ся о тім
розличні Устави. Служебники російські кажуть поминати сьвя-
того, єгоже єсть дѣнь, без ріжниць: полиелейного і неполиелейного.
Інші приписують поминати тільки сьвятого великого: *εἰς ὑμῶν
τινὸς μεγάλου* як *Ἀρχιεπιστολὸν* патріярха царгор. Габерта; і Служ-
жебник єпископа Балабана: *ἔτι ἐστὶ σκῆπτρον* нарѣчїтѣ.

Що до II: 12 ікосів і 12 кондаків, разом 24, ідуть по по-
рядку 24 букв альфавета грецкоґо, з котрих кожда єсть початко-
вою одного з 24 пісень; перший кондак єсть пізнїйшою вкладкою,
не маючою звязи з предметом акафіста, но доданою з нагоди
освободження Царгорода від нападів варварских (Найлучшу ана-
лізу Якафіста Блаґоєв. Пр. в. з виказом єго автора, подав о Др.
Крпьякевич в журналі „Bysantinische Zeitschrift“ — гл. „Нива“,
р. 1909, ч. 23, стр. 801).

Афинїйскіа паетініа суть то науки моральні поганьских фільо-
зофів, котрих осередком і огнищем були Атени і котрих ложні
мудрованя розмела Пр. Діва зродженєм Христа, основателя
правдивої морали

По 3-ім кондаку треба повторити перший ікос і кондак
перший.

Що до III: Три сьвічники зле, треба 2 або 4. Непаристого
числа сьвічників (7) уживає тільки Римский Архиєрей на тор-
жественній Службі, на память 7 сьвічників 7 церквей Апокаліпси
сьв. Йоана Єванг.

Що до IV: З трох хлібів два бере сьвященик, а один дяк;
се не належить до обряду, але до доходів сьвященсслужителїв,
котрі суть розличні по розличним місцевостям.

Винесенє хлібів на похоронї не належить до обряду церко-
вного, но до місцевого звичаю.

Піднесенє хлїбів на парастасї єсть самовільною видумкою деяких наших обрядовців, взятою невмістно від чина панагії, положеного в Часословах.

Кадження на екте́ніях жадні грецкі Устави не згадують, ані славянські, крім одного почаївського Требника з 1771; і для того літургійного товкованя о сїм ніхто не подає. При поминаню імени усопшого на екте́ніях почитаєм благовониєм кадила память усопшого і приносим за него молитву яко кадило Господу Богу. Єсли парастас не править ся над мощами усопшого, ані над коливом, то нема що кадити з чотирох боків тетрапода, хиба лиш присутних — на початку парастаса.

Що до V: *Иѣе ликуѣи* має сьпівати ся, бо власне представляє супруже жениха Христа з природою чоловічою, з котрою Він получив ся через своє вочленє з Пр. Діви.

Обходженє около тетрапода Греки мають, як приписано в Евхольогіоні, але у нас не уживає ся і в Требниках наших опускає ся.

Перші дві особи християнські, вінчані царским вінцем, сьвяті Константин і Єлена представляють женихів, вінчаних вінцями супружими, котрі також у своїм мірі суть володїтелями свого дому, для того і на шлюбї Жидів сват каже до жениха, що він є царем. — Щож до сьв. Прокопія, то не знаю і ожидаю поученя від другого. Може для того, що він був мовби паранїфом т. є. сватом тих 12 першої шляхти матрон, котрі прийшли до него, сидячого у вязниці, готові до визнаня християнської віри і котрих він одушевив до борби за віру і вінчаних мученичою славою виправив до жениха їх Христа на весїле вічне (гл. Житє сьв. Прокопія у Метафраста). Впрочім гл. відповідь на се питанє: „Нива“, р. 1910, ч. 2, стр. 60.

На цілованє Євангелія так єго підносить ся, щоби женихи за надто не схиляли ся.

Що до VI: На вечірні повседневній в недїлю вечер проти понедїлка, по провінції не боронить ся робити входу, більшого ради торжества, а то по звичаю від давна зятягнуеному.

Що до VII: Від празника Положенє ризи Пр. В. можна заложити брацтво на подобу шкаплїра; а до празника Положенє пояса коронка не надає ся.

Що до VIII: Предмет антифонів Р. жд. Хр. єсть слїдуючий:

1-ого антафона (псл. 110) єсть піднесенє чудес Божих: *покази кѣ чдєдѣ тѣмѣ*; а вжеж при рїздві Христа показали ся чуда Божї: 1) при народженю Єго з Діви; 2) в явленю ангела пастирам і в ликоветвованю воїв небесних: *Слава ко кѣшнѣмъ...* 3) в явленю зьвїзди царям волхвам і приведеню їх до Христа.

2-ого антифона (псл. 111) єсть піднесенє спасительних наслїдків народження Христа: розмноженє, слава і богатство (ма-

теріяльне і духове) потомства Ёго: сіяньо на землі вѣдѣтъ сѣма ёгѡ (Христа).

3-ого антифона (псл. 109) єсть піднесенє дстоїнства ново-народженого Христа, як Сина Б., як вічного сьвященика і як судії живих і мертвих, щоби в такім пониженю Ёго не ослабила ся наша віра в Ёго величество. — *Ізидор Дольницький*, духовник сіменища у Львові.

ВСЯЧИНА.

„Пропамятное письмо львовскаго духовенства русско-народной партіи къ митрополиту Андрею“.

Замість осудити прилюдно схизмофільську пропаганду, ширену на всі заставки москвофільскою партією в Галичині, і замість очистити себе тим від закиду посередної, сьвідомої чи несьвідомої, участі в тій пропаганді (гл. „Нива“ ч. 2, с. р.), — як звісно, москвофільське духовенство, іменож львівська ёго частина вручила в навечере Трох Сьвятителів Ёго Експ. Впреосьв. Митрополитови „пропамятное письмо“, в яким просить Ёго о оборону перед „разними — имѣющими основаніє и неосновательними — обвененіями“ (роз. „Ниви“), як у тім письмі каже ся. Змісту сего „пропамятного письма“ не подаємо, бо він загально відомий *): згадані сьвященики уважали за відповідне оголосити се письмо в цілости і по часописах, як за відповідне вважають тепер по тих самих часописах жебрати у провінціональних своїх співбратів о „согласіє“ в тім згляді зі собою. Від уваг над тим „пропамятним письмом“ також — із ріжних зглядів здержуємо ся. Замітимо ще раз лиш се, що вже навіть „Діло“ (ч. 33) підчеркнуло: „Москвофільське духовенство... вважає за відповідне сидіти в одній партії з пропагаторами православя і атеїзму, яких істнованє в москвофільській партії меморіял виразно признає, і ніколи не було випадку, щоби проти них чи одиниця чи якийсь колектив зпоміж москвофільського духовенства виступив; за те має воно відвагу домагати св від Митрополита, щоб запевнив москвофільському рухови серед духовенства повну недоторканість“. Се — будь що будь, для нас важне.

*) Впрочім, можна собі ёго виміркувати із „Заяви...“, о якій говорить ся в нинішнім числі „Ниви“ та з одної нин. дописи.

Причинки до православних затій в Галичині.

„Неб. Мончаловский, редактор „Галичанина“ перейшов був на православє, а мимо того рівночасно належав також до гр. кат. брацтва Ставропігійського Інститута, а тепер по єго смерті навіть сей гр. кат. Ставропігійський Інститут уладжує для нього що року поминальне богослуженє не в своїй гр. кат. церкві, тільки в православній“. — („Свобода“ ч. 7).

„Звісно, що є тут (у Львові) правовадна церков, а для когж і чийми грішми вона так гарно і богато вивінувана? Прецінь не багато там буває вірних! Так мусить вона служити для „вигоди“ тих, що не можуть самі „лично“ удатись в Почаїв; а прецінь доморослих „истинно-руських“ у нас ще „нѣсколько“ найдесь. І якраз дня 4. грудня бачили ми під „покровом“ сеї церкви „дѣвушки“ з інституту „кройки“, який стоїть під протекторатом „Рускихъ Дамъ“, де як думаємо не руководять самі „атеисты“ (натяк на аргументацію пропамятного письма. — Ред.), а таки і свій глас мають декотрі із партії „отцовъ“. — Жаль було глядіти на сї дівчата, які не дуже ще обули ся в „своій“ церкві, отже не знали як слід принорвитись до „свого обряда“. Так на щож була настоятельница? „Дѣвушки“ все щильно на неї поглядали, на г. Петрову, яка сама „истинно-русская“ умисно спроваджена із самої „Россіи“, щоб добре почувати в „родномъ языкѣ и вѣрѣ“. Коли вони так перебїдували Службу Богу, то як кажесть ся: koniec дїло хвалить, та щоб показати свою преданність „родной вѣрѣ“, потягнула госпожа настоятельница свої „воспитанницы“ до мированя з немалим здивованєм дівчат. — Тому, коли такі факти лучають ся під оком „отцовъ“ і в їх таборі, то нїяк не личить іменно їм викручуватись від православя, та у стїп архисвєрея роздирати ризу за „св. віру“ і за „св. Унію“. Красше припало би на „отцовъ старыковъ“ признати ся до таких фактів, та коли чують, що вже діє ся, вдаритись в груди, а коли не признають ся до сего, то впречись партії „атеистовъ“ і „свого“ народу.“ — (Руслан“ ч. 38).

Протестантизм а католицизм.

Російська богословська література опирає ся вже від давна на протестантській, вистерігаючи ся скрупулятно всякої звязи з католицкою. Нині дійшло до того, що російські богослови думають і пишуть майже так само, як протестантскі; — доказом того хотай би „Богословская Энциклопедія“, що цілі артикули подає за протест. „Real-Encyklopedie“. А що то за сила той протестантизм, найліпше можна доглянути, коли зіставить ся єго з католицизмом, особливо як те зіставленє зробить не Єзуїт, але таки „здорово мислячий“ протестант. Находимо таке в науковім додатку до річного звіту школи Доротеї в Берліні. Читаємо там таке: „Нїхто не міг во дни они ворожити протестантизмови, що він буде колись безсило волїчи ся за католицизмом. А прецінь нині дійшло воно до того... Католицизм остав ся нині одинокою силою, що підтримує духове житє і лише з него пливають нині струї живої води, що хороняють житє душі перед

погибелию. Протестантизм працює усіми силами, щоби перервати духову зв'язь зі старою культурою, — а католицизм вяже з нею; протестантизм викидає всяку духову філософію, ставляючи на її місце філософічну психологію, — католицизм остав ся самотнім сторожем філософічного ідеалізму; протестантизм попадає в теології в пиявий історизм, — католицизм боронить силу духа, що живо ділає в церкві; протестантизм не має сили поставити заборони утилітарному, євдаїмоністичному, змісловому напрямови мас, — католицизм має не зрушене духове панованє над масами. Хотий би ідея удуховнювання життя після приписів церкви була прикра, то однак дійшло до того, що вона в нинішніх часах лише в тій формі остала ще живою. А що католицизм самотній репрезентант сеї впливової ідеї, відси і єго рішача сила і вплив на всі важніші хвилі, даючі напрат нашому життю". Відси і те завзяте поборюванє католицизму всякими істами та їх союзниками і там і тут — додамо ми.

Цікава статистика.

Професор Marke Lobsien в Kiel на підставі зібраних помічень видав книжку під заголовком: „Beliebtheit und Unbeliebtheit der Unterrichtsfächer“. Verlag H. Beyer und Söhne, Langensalza 1909, 8 83, M. 1-20. Поставив він дітям (250 хл. + 250 дівч.) питанє: Котрий предмет найліпше любиш? Відповідь дали діти анонімно на картках писаних під конгломератом, щоби одно від другого не могло відписувати — цікавий був вислід. З хлопців заявилось 22·4% за рисунками, 20·4 гімнастикою 14·4% рахунками, відтак слідували спів, історія, читанє, писанє, географія, наука природничі, релігія, а за нею єще геометрія і опис природи. В дівчат релігія знайшлась також в тім самім місці — з тою різницею, що за релігією заявилось 25%, а в хлопців 0·8%, а лиш в 12 случаях явилась релігія на першім місці. Найбільше дівчат заявилось за ручними роботами і рахунками.

У Вроцлаві 2556 дітям в віку 6—18 літ поставлено два питання: 1) котрий предмет тобі наймиліший і 2) котрий предмет тобі найнелюбійший? Показалось що замилованє хлопців і дівчат до предметів є таке саме як в Kiel, але релігія явилась в значно більше случаях як улюблений предмет, бо 21½% (хл.), але зате майже три рази тільки хлопців заявилось за другим питанєм. В дівчат се майже рівноважилось (бо + 6¾% — 5½%). Се уємне відношенє особливо помітне в дітях від 8—10 літ.

Проба зроблена в Шлезвіку через Вальдемана знайшла стан подібно як у Вроцлаві. В Мангайм хл. 2 : 5, дів. 4 : 2 : 1·4. В Брауншвайг на 140 дівчат міської школи лиш 1·4% поставили релігію на першім місці, на другім 7·1%, на дев'ятім 17%, десятім 16%, а на 11-ім (последнім) 10·7%. Вислід протеемний. Рівнож зроблено в Kiel єще пробу, що поставлено ті самі питання, але катехизм відділено від біблії. В хлопців катехизм не знайшов уподобаня ані в однім случаю, а біблія 5%.

В дівчат вислід був що до катехизму уємний цілком, а біблій + 59% і - 88%. Щастє однак, як каже W. Jaksch в статі „Ist der Religionsunterricht beliebt“ в місячнику ч. 1. „Christlich pädagogische Blätter“ 1910 р., що ті статистичні зібрані, як его сам Lobsien інформував, від дітей евангелицких, котрим науку уділяли лиш сьвітські учителі. Застановляючись над причинами сього, Lobsien як і другий педаґог Stern кажуть, що не можна перецінювати впливу особистости учителя на заінтересоване учеників, будьтоби вона була всім для всіх, але що поза особистостию учителя кождий предмет має своєю зглядно незалежну вартість уподобаня. Длятого власне повинні катихити звернути більшу увагу на се, щоби в дітях вироблювати уподобанє до науки реліґії з мотивів надприродних, а середниками до сего: любов до дітей, лагідність, добрий метод і замилуванє до свого стану. — о. М. Л.

Переписка Адміністрації.

Вс. оо. І. Коц. Тисьм. запл. за II. півр. 1909 і I. півр. 1910. — о. Ник. Білев. Полонич. п. Холоїв. нам прийде еще за попередні літа 29 К. — о. М. Журавецк. Борисл. запл. за 1909. — о. Солтик. Ор. Умоч. запл. за 1910. — о. Головац. Ст. Шибал. р. Нове село заплачено за 1909 а не 1910. — о. М. Сосенк. Капл. п. Козлів запл. за 1909 а не 1910. — о. Чубат. Евг. Деревл. п. Милит. новий запл. за I. півр. 1910. — о. Ортиньск. Ф. Топіл. п. Лопушанка запл. за 1909 а не 1910. — о. Городецк. Ст. Вербил. п. Рогатин запл. за 1909. — Canada — Ruthenian Catholic. Mission — O. S. B. M. Mundare, Alta — заплач. довг і до 1/8 1910. бажану суму доручено Товар. педаґогічному. — о. П. Чумак. Озерян. запл. за I. півр. 1910. — о. П. Павлюк Давид. п. Колинд. за II. півр. 1909, а не за I. півр. 1910. — о. Іл. Гавришк. Угерці п. Город. запл. за II. півр. 1909 і I. півр. 1910, а не за цілий 1910. — о. Ант. Захаріяс. Вишат. п. Журав. нам прийде еще до кінця 1910 р. 6 К. — о. Т. Курняк. Тлуост. запл. до 1/IV 1910. —

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 6.

Львів, 15. марця 1910.

Рік VII.

о. Ст. Петрушевич.

Вплив часописий на нарід.

(Розвідка в дусі Енцикліки „*Pascendi dominici gregis*“).

Хто нині хоч поверховно займає ся рухом суспільним, мусить зауважати могутий вплив писаного слова, особливож щоденної преси на усі прояви тогож руху. Преса взагалі є нині не лише висловом поглядів, стремлінь та зусиль одиниць, сторонництв або й цілих верств суспільности, але в ще більшій мірі та передосім средством агітаційним на рахунок і хосен тих, що єї редагують, інспірують та й часто великим коштом піддержують і розповсюднують. Позаяк поодинокі органи преси розходять ся в многих сотках тисячів примірників, позаяк вони бувають для переважної части суспільности одиноким жерелом їх переконань та поглядів, то можемо собі уявити яку велику користь приносять суспільности часописи добрі, а яку шкоду спричиняють, яку страшну пошесть ширять в людских умах і серцях часописи злі! Подавляюча перевага злих часописий — се нині *signum temporis*. Щоденно розходять ся сотки тисячів, ба й міліони таких повістей, брошур, перийодичних письм і дневників, що під мнимим кличем загального поступу, личної свободи, свободи совісти проповідують стихом і прозою анархізм, комунізм, вільну любов, релігійний індиферентизм, або й простий атеїзм.

Найважнійшою пружиною сеї погубної акції є масонерия, яка з'організована в дотичних льожах по цілім сьвіті, має на

услуги переважну часть світової преси. Вона ширить в людстві на тлі матеріялістичних та натуралістичних кличів моральну гниль, тай прямує до сеї ціли, щоб здеморалізовану і матеріально спролетаризовану суспільність піддати під виключну власть „золотого телця“, себто капіталізму. Усі суспільні клясові заворушення, усі перевороти і борби народно-політичні — се вислід пропаганди масонської преси. Сумні аграрні відносини, постійний зріст робітничого пролетарияту в центрах суспільности, загальна корупція, занепад релігійно-морального моменту в щоденнім житю, переповнене шпиталів, домів для божевільних та в'язниць, шораз зростаюче число самовбийств, загальне ослаблене основ родинного житя та зіпсуте молодіжи — се сумні наслідки впливу тої злої, масонами оплачуваної та ширеної преси. Як страшна і грізна ся гнила повинь злої преси, виказав наглядно числами референт на католицькім вічу у Відні, після яких в одній лиш половині 1884. р. видано в самій Німеччині 300 повістий натуралістичних в 1,200.000 примірниках, підчас коли католицьких видано ледво 17. Натуралістичних творів Золі скандалічного змісту розійшось в тім самім часі в Німеччині 32.000 примірників, не числячи вже сих міліонів примірників, що розійшлись по цілім світі.

Перейдім тепер в сферу тіснійшу, віроісповідну. Ту ударяє масонська преса всею силою передовсім на католицьку Церкву та єї догмати. В дотичних видавництвах намагає ся вона виказати противорічність (несхожість) поміж правдами віри а вислідами новочасної науки, та популяризує сю мниму несхожість дневниками і брошурами в найширших верствах суспільности. Наукові та історичні фалші, обчислені на баламучене легковірних, сьміло кидані калюмнії на папство, католицьке духовенство і монашество — се найголовнійший зміст жидівско-масонської преси, яка — на жаль — спричинила обезхристиянене широких мас в многих краях, та затроїла серця молодіжи по університетах, ба, і гімназіях. Страшні познаки того затроєня маємо і у нас. Недармо від ряду літ працювали такі органи нашої преси як: „Громадський голос“, „Земля і Воля“, „Народне слово“, „Прапор“*) а хочби й найповажнійший, бо прецінь „Літературно-науковий Вістник“. Нині перемагає у нашої інтелігенції релігійний індиферентизм, а наша академічна молодіж заявляє корпоративно і прилюдно свій атеїзм. Надто ще: „пить, бить і...“ ще щось такого, чого чесній людині і висказати сором — стало девізою одної фракції академічної молодіжи**), а се вже хиба на встид та ганьбу усього руского народу!

*) Що до „Народного Слова“ і „Прапора“ треба признати, що нині обі сї часописи може й грішати чим иньшим, але виступами проти віри і Церкви — сего чистосовісно не можна сказати. — Ред.

**) Натяк на голосні свого часу скандали серед русофільської акад. молодіжи. — Ред.

Побіч масонської пропаганди займають чільне місце також пропаганда протестантська та схизматичка. Для приміру пригадаймо собі, як то недавно тому лунав поміж австрійськими Німцями клич: „Los von Rom“, ширений через „Ostdeutsche Rundschau“ і масу поменших німецьких дневників і листків в північних Чехах і Стирії. Хотяй вислід агітації завів надії провідників, а проте таких, що дали звести ся, числено на тисячі. Рівнож і пропаганда східної схизми, сеї язви, яка і нам грозить безнастанно, завдячує свої злосчасні успіхи пресі, якою послугуєсь і єї щедро оплачує, щоб баламутити славянські народи. Не для ідеї, а для політичних цілей, тай за рублі ширять православно-цареславну пропаганду наняті дневники поміж полудневими Слов'янами, особливож поміж Словінцями, та нотують з радістю число „навернених“ одиниць. Не пощадила схизмофільська пропаганда ні одної закутини славянських земель, не щадить і нашої Галичини! Прецінь наш любий „Галичанин“ і „Русское Слово“ і „Прикарпатская Русь“ і „Голосъ Народа“ а найпаче „Русская Воля“, що за обиду релігії вже діждала ся і конфіскації — всі вони, одні хильцем та обережно, другі таки отверто — але всі вони працюють на випередки в користь схизми, та захвалюють нашому селянству безнастанно „нашу православну віру“. Поки-що головний успіх тої роботи, крім спорадичних занепокоєнь, обмежує ся на поїздках в Почаїв, які випадають слабко мимо обильних почастинок та вільного переїзду, а з яких селяни привозять на памятку хиба „Почаївський листок“, повний громів на „католическую ересь“. Всеж таки нарід збаламучений подекуди о стілько, що при першій-ліпшій нагоді грозить переходом на православ'я; всеж таки і поміж нашим духовенством деякі одиниці зраджують часом нехотячи, що там в серци криє ся щось таке, до чого нині отверто ще не посьмілиб признати ся. Сумно то, сумно — ба, й підло, та дарма; мовляли Німці: „der liebe Herrgott hat verschiedene Kostgänger“.

Але перенесім ся гадками за море. І там щирі віруючі серця бідних руских переселенців троять та тисячами зводять платні на користь схизми або лютеранізму — відповідно до того, хто ліпше платить — обскурні, низше всякої моральної критики стоячі видавництва, як: „Вѣстникъ“, „Правда“, „Свѣтъ“, „Поступъ“ а з другого боку „Канадський фармер“, та псевдоцерковний „Ранок“ — а над всіми глузує та ширить безвіре радикальний „Союзъ“. Кілько тисячів, ба й міліонів людських душ збаламутила — зневірила вся антикатолицька преса взагалі — годі обчислити; але й треба дивуватись, що мимо формальної повени сьої преси, остали таки міліони душ вірних католицькій Церкві і єї догматам.

Але й в самім нутрі католицької суспільности почала ширитись потайно, під впливом злої преси, в останніх літах щораз більше нова ересь, нова язва так званого модернізму. Що є модернізм? Є се нова філософічна система, яка має стати

ніби золотим мостом згоди між католицкою Церквою а раціоналістичним протестантизмом та модерним поступом. Після тої системи мусілаб католицка Церква прийняти погляди раціоналістичні, ба, навіть перестати бути католицкою, а се чейже неможливе. Знають се дуже добре приклонники модернізму, але все таки почали у нутрі самої католицкої Церкви ширити нову ересь. Коли однак деякі католицкі професори теології почали заявляти погляди модерністичні, коли дух модернізму почав втискати ся вже і в круги католицкого духовенства, виступив рішучо намісник Христовий, папа Пій Х. та в альокуції з д. 17. цвітня 1907. р., в декреті конгрегації Інквізиції „*Lamentabili sane exitu*“ з 3. липня, та в енцикліці „*Pascendi dominici gregis*“, як також в декреті з 18. падолиста „*Motu proprio — Praestantia scripturae sacrae*“ осудив 65 тез модернізму, та загрозив карою, іменно „*excommunicatione latae sententiae summo Pontifici simpliciter reservata*“ сим, котрі би тих тез придержувались.

Слідувалоб тепер пояснити зміст енцикліки „*Pascendi*“, особливо в части поучаючій, та се — думаю — злишне, позаяк точне і ясне виложенє засад модернізму, его генезу і осудженє Церквою подав нам в р. 1908, в числах 6. і 7. „*Ниви*“ о. Онуфрій Волянський в розвідці „Про ересь модернізму“.

Слідує тепер застановитись, як католицка Церков реагувала на погубний вплив злої преси взагалі, зокремаж преси ліберальної і модерністичної, значить, яких способів уживала, щоб сей погубний вплив параліжувати та католицку суспільність перед ним остерігати і охороняти.

В першій мірі звертає тут нашу увагу рішуча діяльність і могутний вплив на рух суспільний папи Льва XIII. За его могутним впливом повстали найперше у Франції, де власне модернізм мав свій початок, опісля-ж в Німеччині та иньших краях стоваришеня католицких учених, яких цілню є досліди наукові на всіх полях науки і виказанє нестійности тверджень, голошених ліберальною пресою, мов би висліди новочасної науки не годились з догматами католицкої Церкви. За голосом Льва XIII. почали католики цілого сьвіта організуватись до спільної оборони zagrożеної віри і етики католицкої. На численних католицких вічах, які відбулись в останніх десятках літ по всіх центрах суспільности, обчислились католики із своїми силами та уложили програму спільної оборони. Під впливом католицких віч повстали многі видавничі стоваришеня, що поставили собі за ціль ширити і спомагати католицку пресу.

Не час і не місце виказувати подрібні дати сього нового католицкого руху, але конечною річю зазначити ту сумну обставину, що у нас рівночасно сей рух або зовсім ще не зачався, а коли і є слід якого початку, то дуже слабкий. Загально відома річ, яку вагу приписує пресі теперішній намісник Христовий, папа Пій Х., які вимоги ставить католицкій суспільности що-до спомагання та ширеня католицкої преси. Можемо напевно числити, що в наслідок енцикліки „*Pascendi*“ почнуть

католики усіх країв і народностей з новою силою гуртуватись до акції против нової ереси, оживить ся всюди по світі рух католицький, але слід би запитати: а на що у нас можемо числити? Чи наша галицька українська суспільність, о скільки ще є католицкою, здає собі ясно справу з ваги хвилі? Чи наша суспільність в своїй верстві інтелігентній схоче справу віри таки по правді спихати поволи, як доси, на другий плян, щоб опісля колись може вже й зовсім усунути її з дневного порядку? Чи наша суспільність може спокійно приглядатись, як наша академічна, ба, в части і гімназіяльна молодіж починає вже офіційально вирікати ся Христа? Чи наша католицька суспільність не почуваєсь до обовязку стати в обороні загрожених сердець і душ нашого селянства та чи буде дальше безчинно приглядатись оргіям диявольських, підлих Юдів, що за марний гріш заливають єго повенію поганих друків, що незрячих тисячами завертають в чужу обору, або спихають на дно зневіри, огірчення і розпуки? Чи мають безслідно прогомоніти голоси ревних слуг Божих, добрих синів народу, якими вони в „Ниви“ остерігають перед зневірою та взивають до оборони загроженої віри, обряду і народности?

„Так далі бути не може. Нам конечна якась організація на взір католицьких стоваришень иньших народів“ — голосив один слуга Божий в „Ниви“ ще в 1908. р. та констатував з жалем і огірченням, що навіть одинокое товариство сьв. ап. Павла не може як слід розвинути ся задля байдужности не то нашої суспільности яко такої, але навіть самого сьвященства! Минуло близько 2 роки, а може в тім часі змінило ся на ліпше? Ось, маємо в 1. числі сегорічної „Ниви“ „Новорічний білянс“ — та який він сумний! Сьвященства тисячі, а членів тов. сьв. ап. Павла мізерних кілька десятків! А робітників? Кілька! Так було від початку, так є й до нині! Чому? Хто винен? Байдужність, упереджене, лична нехить, ба й злоба! У кого? У сьвященства католицького? У слуг Христових? Як се назвати?

А „Нива“ кілька має передплатників? Сором сказати! Чому? Знов байдужність або нехить! Може многим фонетична правопись „каменем преткновенія“, але мабуть не помилюсь, що, де нема „Ниви“, там звичайно навіть і „Посланника“ не побачимо, хоч той фонетикою не грішить! Та коли — на жаль — дійшло у нас до того, що справу правописи ставить ся висше, як справу Церкви, то чомуж Отці фонетикофоби не зложать якого-такого комітету редакційного, щоб заняв ся видаванем хоч одного ще церковного органу правописию етимологічною? Булоб се в кождім разі для справи Божої хосеннійше і дотичному сьвященству більше до лица, як бойкотованс „Ниви“, одинокого нашого станового і церковного органу за те лише, що „Нива“ — фонетична!*)

*) На жаль, сего бойкотованія „Ниви“ не мож пояснити лише отим: через фонетику; в останних тижнях пр. деякі наші предплатники збійкотували „Ниву“ за се, що в обороні нашої кат. Церкви посміла виступити проти православних затій в Галичині! — Ред.

„Збори одинокого у нас організаційного товариства съв'язників ім. съв. ап. Павла були скликані і отворені начеб з думкою, чи не розв'язати ся сему товариству“ — читаємо в тім згаданім „білянсі“. А дальше питає ся о. автор: „Чи у нас вже нема ніякої думки, ніяких змагань, і чи півтретя тисяча съв'язників не в силі дати якого знаку житя?“ Справді „білянс“ сумний, тож і не диво, що питанє гірке — сумне! Та не можна, бо стыдно і гірко застановляти ся, чому тих півтретя тисяча съв'язництва діждали ся аж так сумного питання! Натомість, належало би нам вже раз серйозно і ясно сконстатувати, що „так далі бути не може“, та серйозно і рішучо розпочати і розвинути відповідну акцію.

В знаменитій бесіді, виголошеній в дни 11. грудня мин. року у віденьськім парляменті, розкрив посол Н. Василько тайни русофільської агітації поміж руским населенем Галичини і Буковини, представив наглядно єї розміри і небезпеку, яка ту грозить державі і нашому народови і заявив, що вже послідний час, час $\frac{3}{4}$ на 12, щоб сій грізній агітації сьміло в очи глянути, щоб єї спинити, бо инакше вже незабаром моглоб бути за пізно. Миж, съв'язники, спитаймо, о скілько більша ся небезпека, яка рівночасно грозить з боку страшної так схизмофільської як і радикальної агітації душам нашого народу? Ту вже також послідний час, послідна година, в якій не лиш наше съв'язництво, але весь віруючий загал повинен повстати, щоб уже раз сьміло глянути в очи ворогови, щоб уже може вскорі також не було за пізно! А що вже крайна пора, що моглоб дійсно в недалекім часі бути за пізно, чиж на те не маємо грізних познак? Чиж се не є для нас грізним memento, коли нині навіть одиниці з поміж нашого духовенства в тім згляді по просту компромітують ся?... А в виду таких відносин чиж буде нам ще загадкою, чому так цінний тай поважний орган як „Нива“, чому так поважне, пожиточне і одиноке товариство съв. ап. Павла мають так мало приклонників, членів тай співробітників, а так багато скритих і язних ворогів — скажім отверто — таки поміж нашим духовенством? Чому вкінці — як се „Нива“ раз враз констатує — мимо так грізної небезпеки посеред нашого народу, тай, що сумнійше, посеред нас, яко духовних провідників народу, така мертва байдужність, така зневіра? Ту вже не допоможуть одиниці, хоч би й найревнійші, тай самі поодинокі місії чи відпусти, реколекції чи катехизації всему лиху не зарядять. Заливу злобної, скритої і явної агітації нашої схизмофільської і радикальної преси не годні вже нині спинити в народі самі видання тов. съв. ап. Павла, ані видання ОО. Василян, ані „Посланник“; не годна оживити духа католицької ревности в ширших кругах нашого духовенства стілько, як сего вимагає теперішня хвиля — також і наша „Нива“. Се все могло вистарчити тому літ двацять, та не нині, коли зло так розширилось і вкорінилось! Знидіє, змарніє поволи і віра, ба й нарід, коли не послухаємо голосу апостольского упімнення

наших Князів Церкви, голосів остороги щирх синів Церкви і народу, коли не з'організуємо ся, не злучимо наших сил до спільної рішучої акції в справі оборони віри і народности! Сю справу треба доконче поставити нині на широких підставах, а сих підстав треба шукати в цілїм рускїм народї, у всіх єго верствах! Тож усі верстви народні, о скілько в них остали ще одиниці віруючі, треба втягнути до акції, тай з'організувати до оборони католицької віри і моралі на народнім ґрунті! Се конечний постулат хвилі. Хто мав би дати почин, хто мав би взяти в свої руки провід організації, сего питання не посьмію рішати. В кождім разі почин і провід є обовязком сьвящеників, а першим формальним кроком мусілоб бути всенародне руске, католицке віче!*)

І дивна річ, що коли католики майже всіх країв і народів від десятків літ оживляють у себе вічами духа Христової віри, коли могутним голосом вічевим підносять клич і готують средства оборони католицької віри, та організують ся у всіх верствах суспільних в католицькі стоваришеня наукові, видавничі, виховуючі і иньші, то у нашої рускої суспільности під сим зглядом не зроблено майже нічого! Ми вправді рухливі і дуже рухливі, ми дали вже докази діяльности на різних полях народнього руху. Ми організуємо ся, та устроюємо від ряду літ десятки, ба й сотки віч так всенародних як і партийних в справах політичних просьвітних або економічних, але питаю ся: чи скликали ми хоч одно-одинокє віче в справі оборони загроженої прадїдної віри, Церкви або обряду, загроженої молодїжи, дітий наших, загрожених мас нашого селянства? Що правда, нотуємо з жалем та огірченєм числа страчених для віри, обряду і народу одиниць, виводимо гіркі жалї-наріканя на чужий шовінізм, національний та релігійний фанатизм, на злобу посторонних ворогів і домашних зрадників, алеж на тім і кінець! Премо ся станути в один ряд з осьвітченими народами, домагасмо ся рівних прав на всіх полях народнього житя, а найдорожше добро, найсьвятїйше та найціннїйше добро прадїдної віри в серцях захоронити, перед ворожою напастию оборонити, на се чи здобудемо ся? „Так далі бути не може“ — повторю ще раз слова голошені в „Ниві“. Ми мусимо з'організувати ся; ми мусимо могутним голосом всенародного руского католицького віча заявити нашу віру, заложити всенародний протест против агітацій-оргій, які розшалїли у нас на користь схизми і безвіря. Нехай схаменуть ся оспалї слуги Божї, нехай схаменуть ся зводителї нашої молодїжи, нехай спізнають запродавцї-душогуби, що вже кінець їх підлому ремеслу!

*) Отсей поклик, як і слїдуючі, підносимо в „Ниві“ радше задля того, щоб освоїти — що так скажемо — наш загал з гадкою всенародного, руского католицького віча, як тому, щоб таке віче мало бути постулатом вже нинїшньої хвилі. — Ред.

Тож зберім ся на віче! На віче народне католицке! Там обчислимо, кільки нас ще остало таких, що стоять при прапорі Христа, при єдиній, сьвягій, соборній і апостольській Церкві, при християнсько-католицкій, прадідній вірі тай обряді. Там обчислимо, кільки ще остало віруючих католиків поміж інтелігентною верствою нашого народу, поміж академічною молодіжю, а кільки маємо ворогів нашої сьв. віри таки в своїй родині, в своїм народі! Там обміркуємо в дотичних секциях, як боронити віру, Церкву і нарід, нашу молодіж і наше селянство перед заразою схизми і невірства, як придбати фонди і сили для спомагання і ширеня пожиточної преси. Там уложимо плян організаційний для постійного діланя через католицкі стоваришення і віча. через систематичну кольпортажу католицких популярих видавництв.

Та може хто запитає ся, що на се скажуть наші Князі Церкви? Але, чиж вони не досить вже накликували, щоб ми організувались, щоб ставали в обороні віри і обряду сьвятого? А може хто жадав би, щоб Вони самі нас скликували на віче католицке? Але чи можуть? Чи можуть бути певні в виду нашої байдужности, що таке віче власть ся? Чи можуть ризикувати в нинішних часах і обставинах повагою Церкви? А коли не можуть, то хто сему винен, як не ми самі? Отже й до нас належить подбати про устроєне руского католицкого віча тай постаратись, щоб воно явилось дійсно всенародною заявою нашої сьв. віри, мірилом єї сили, початком всенародної постійної організації в ціли єї оборони. Т ж нехай Всч. Братя в Христі возьмуть під розвагу гадку всенародного руского католицкого віча, нехай вискажуть свої погляди на сю так важну, а для него — що так скажу — наглячу та пекучу справу. Нехай Впр. ОО. Декани пропозають сю справу нашим Преосьв. Ординариям, нехай за їх порадою та благословенєм зложуть спільно з поважними сьвітськими личностями дотичний вічевий комітет, а сей нехай приготує і зарядить, що треба. А булаб се хвиля для соток тисяч відрадна — і не одно серце, а тисячі руских сердець забилиб живійше, колиб розніс ся в народі клич: „На віче, на віче всенародне католицке!“ А булаб се хвиля благословенна, колиб тисячі віруючого народу станули в ряд під прапором Христа, колиб сей нарід, що голосить: „душу й тіло ми положим за нашу свободу“, видав з тисичів грудий могутний спільний оклик: „душу й тіло ми положим за віру й Церков нашу!“

о. Н. Будка.

Дісципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія.

(Д а л ь ш е).

1. До Трульського собора 692.

Вступна замітка. Понятє „дісципліна“ беру в найширшім значіню, в противставленю до „догми“. Загально кажучи, узглядняю в праці все то, що є матерією канонів церковних в теорії і практиці. Так назв. „висша дісципліна“ (приамат, теория пяти патріархів) і дісципліна в строгім значіню (пости, борода, целібат) є в наших питаню, в полеміці так тісно з собою звязані, що годі їх розділити і віддільно обговорювати, відси конечно треба ту брати „дісципліну“ в найширшім понятю¹).

А. Загальна характеристика.

Сейчас в перших початках християнства істнував в церкві, мимо найкрасшої гармонії між Греками а Латинянами, малий дуалізм; з початку зовсім індеферентний показував ся він в літургії і деяких галузях дісципліни. То було зовсім природне. Дісципліна — то жите після норм церковних, єї питоматіа — змінчивість менша або більша, допасовуванє ся до ріж-

¹ Література о понятю дісципліни: Lud. Tomassinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, 3 partes, Venetiis 1766. (praefatio і уклад книги). — В. Кипарисовъ, О церковной дисциплинѣ, Сергіевъ Посадъ, 1897. И. Бердниковъ, Къ вопросу о церковной дисциплинѣ, Казань 190. — Dr. Ferd. Probst, *Kirchliche Disciplin in den drei ersten christlichen Jahrten*, Tübingen 1873. — Dr. Hergenröther, *Die Rechtsverhältnisse der verschiedenen Riten innerhalb der kat. Kirche*, в *Archiv f. kath. Kirchenrecht*, J. 1862, B. 7 (N. F. 1.), 169—200. 337—363. B. 8 (N. F. 2) 74—97. 161—200 — A. Arndt, *Die gegenseitigen Rechtsverhältnisse der Riten in der kath. Kirche*, в *Archiv f. kath. Kirchenrecht*, B. 71 (N. F. 65.), 193—238. — Welte, *Ueber der Zusammenhang zwischen den Lehren und dem disciplinaren Leben der kath. Kirche*, в *Theol. Quartalschrift* J. 1836, B. 18, стр. 371—402. 566—642. — Jailer, *Disciplin*, в *Wetzer-Weltes Kirchenlexikon*², B. 3, col. 1819—1824. — Dr. Jos. Nirschl, *Propädeutik der Kirchengeschichte*, Mainz, 1838, стр. 10. — Dr J. B. Heinrich, *Dogmatische Theologie*, Mainz 1876. II, 632—645. — Fr. Hettinger, *Lehrbuch der Fundamentalthologie*, Erb., in Br. 1888, стр. 773. — Lud. Dupin, *De antiqua Ecclesiae disciplina*, 2 vol. Venetiis 1770. — Лексикони.

нородного життя²⁾. Церковні норми для християнського життя були дані лише дуже загально, ³⁾ практика мусіла бути з огляду на різнородність життя і народної вдачі різна⁴⁾.

Хотяй отже велика часть ріжниць дисциплінарних між Греками а Латинянами належить до найдавніших, бо первістних установ церковних і обі сторони о них добре були поінформовані, то однак се не перешкаджало приязним відносином обох церковей⁵⁾. Не перешкаджало до IV. в., але також і потім, коли вже висша дисципліна ввійшла в стадіум полеміки⁶⁾. Спільну дисциплінарну звязь творили однак лишень канони вселенських соборів, канони пяти частних синодів IV. в. як також правничі книги Юстиніяна; всі прочі права, звичаї і обичаї були зовсім ріжні.

На Западї регулювали дисципліну папські декрети і многи синоди партикулярні, на Сходї головно сьв. Отці Церкви, переданє, (бо синодальне уставодавство не дало по п'ятім віці (Хальк.) аж до Трульського синоду 692 нічого) і устави цісарів, які заступали у Греків церковне уставодавство⁷⁾. Дисципліна церковна на Сходї носила на собі вже дуже вчасно, єще перед Трульским собором цілком оригінальне пятно; від латинської ріжнилася вона цілком і то як раз в справах, котрі Фотій і Керуларій пізнійше Латинянам закидали яко „єресь“. — Однак спокій межи обома церквами незаколючений. Папи, котрі протестували проти загонистих нападів Греків на устрій ієрархії церкви⁸⁾, практикували на різнородний розвиток дисципліни цілком льояльну економію мовчання.

Б. Канони Апостольські і збірка прав Івана Схолястика.

В тім часї повного спокою на поли дисципліни заслугують на особлившу увагу два жерела дисциплінарні, на котрі пізнійше часто покликувано ся, т. є. Канони Апостольські і збірка прав Івана Схолястика. 85 Апостольских канонів⁹⁾ є підвалиною, а zarazом коротким підручником цілої грецької дисципліни церковної¹⁰⁾. Деякі з тих канонів є певно походження апостольско-

²⁾ Montagnus, De censuris.. в Migne, Theol. cursus compl. I. Paris 1841, ст. 1118—1119... varietas in praxi, libertas sentiendi, inter dissentientes communionis vinculum.“ Порівн. Фотій, Epist. 2, ad Nicol. в Migne, Patr. Gr. 102. col. 593—618. Пізнійше буде се місце докладно обговорене. Порівн. також: Leo IX., Epist. ad Caerul. у Will, Acta.. ст. 80. 81. Allatius, De consens. l. III. c. 12, n. 1. ст. 1101. слід.

³⁾ Milaš, Das Kirchenrecht ст. 42.

⁴⁾ О ріжності характеру Греків і Римлян, порівн. висше: I. 1. А.

⁵⁾ Hergenröther Photius I. 303—304.

⁶⁾ Порівн. висше: I. 1. А.

⁷⁾ Scherer K. R. I, §. 45. n. 1. стр. 190—191.

⁸⁾ Порівн. висше: I. 3. А.

⁹⁾ Текст в Pitra l. c. I. 13—36, Hefele, C. G. I. 800—827. і Zonaras. In canones ss. Apostolorum, ss. conciliorum... commentarii Parisiorum 1618. ст. 1—44.

¹⁰⁾ Pitra l. c. I, 7.

го¹¹⁾. Многі є дуже давні, многі пізнійші, а декотрі навіть єретичного походження¹²⁾. Ті, що і так як ми їх маємо, певно не походять від Апостолів¹³⁾, але они всі згоджують ся зі сьв. Письмом, з переданєм і з практикою перших віків так, що справедливо носять імя канонів Апостольських, або Апостольско-Климентийських і мають велике значінє¹⁴⁾.

Питанє про їх походженє не належить до нашої розправи¹⁵⁾. Апостольські канони мають після найновіших вислідів Функа своє жерело в т. зв. Апостольських Конституціях і в канонах синодів IV. в., а походять з V. віка. Они ввійшли дуже скоро з огляду на своє значінє на початок збірок канонів вселенських і частних соборів Сходу і мали все великий вплив на дісципліну грецької церкви¹⁶⁾.

Запад довідав ся о них через Дионизия Малого (Exiguus), котрий переклав збірку грецьких канонів на язык латинський після рукописи, в якій находили ся канони Апостольські в числі 50, а не, як Греки загально прийняли, 85¹⁷⁾. Та хоть папа Гелязий († 496) відкинув їх яко „апокрифічні“, мимо сего уживали їх на Западі, навіть деякі папи послуговували ся ними¹⁸⁾. На Сході уважались опи все за Апостольські і були яко такі урговані через Юстиніяна¹⁹⁾, через Івана Схолястика і Трульський собор і приноровлювані до дісципліни в числі 85. Їх вага росла головню по синоді Трульським; в полеміці IX. і XI. в. стають они головною підпорою Греків проти Латинян²⁰⁾.

Коли однак зважимо, що канони о мясі з задушеної звїрини, о постї в суботу і постї чотиродесятиці, як також о жонатім і нежонатім духовенстві були перестерігані в практиці до Трульського собора без тіни взаїмних викидів, то побачимо ясно, як то Трульський собор без слушної причини, дрібничково,

¹¹⁾ Порівн. Drey, Neue Untersuchungen 249—254, де висказує, що певно не апостольського походження є канони о стравах, постах і супружу.

¹²⁾ Drey l. c. 254—287. і сїд.

¹³⁾ Milaš l. c. 79.

¹⁴⁾ Wernz, Jus decretalium I², 309. n. 41. — Pitra II, 377.

¹⁵⁾ Порівн. про се: Pitra I, 1—12. Drey, Neue Untrrss. Tübingen 1832. Bickell, Geschichte des K. K. I, Giessen 1843 ст. 52 сїд. Hefele C. G. I, 793—799. Scherer l. c. I, 180—181. Maassen, Geschichte der Quellen I, Graz 1871 I, 3—7. Vering, Lehrbuch des kath. und protest. K. Rs. Frbg. 1876 ст. 25—48. Funck, Apostolische Konstitutionen, Rottenburg 1891. ст. 180—206., де критикує дотеперішні погляди на сю справу, по чім в закінченю, ст. 365—370 ставить цілком нові результати. Порівн. тогоже автора: Zur Didache, die Frage nach der Handschrift und ihren Rezensionen. Theol. Quart. 1902 т. 84. ст. 73—88 і Wernz, Jus decr. I, 309. Walter, Lehrbuch des K. R. 14 Aufl. Bonn 1871, стр. 156—157.

¹⁶⁾ Pitra l. c. I, 2.

¹⁷⁾ Drey, Const. Appl. в Гердера Konv. Lex. col. 103 о. Philipps. K. R. IV. §. 171. ст. 33—45. Ballerini, De antiquis collectionibus Migne, P. L. t. 56 col. 15—17.

¹⁸⁾ Jaffé Regesta R. P. I, 56. n. 398. Gratian: C. 3. §. 64. d. 15. по лів. також: Humbert y Will, Acta. ст. 147. C. 26.

¹⁹⁾ Pitra I, 2.

²⁰⁾ Just. Nov. 6. Praef. (Ed. Corpus iur. civ. Rom. Lipsiae 1720) стр. 504

вишукано і неширо зачав дисциплінарну полеміку, а Фотий так само видвигнув ті невинні ріжницї дисциплінарні на причину розділу церквей.

Велике число канонів дисциплінарних²¹⁾ (овоч сильно цвиту-чого житя синодального в IV. в.), які находили ся в непрак-тичних хронольоґічних збірках, обробив систематично коло 550. р. Іван Схолястик [адвокат в Антіохії, потім сьвященик і апо-крізіяр в Константинополи, а в кінци там патріярх 565—577]. Ся перша правничо наукова праця є: *Συναγωγή κανόνων ἐκκλησιαστι-κῶν εἰς 9' τίτλους διωρημένη*. (L tiludi), діло, котре до XII. в. (до Бальзамона) мало великий вплив на дисципліну грецької церкви²²⁾. Другою правничою збіркою Івана Схолястика є т зв: „LXXXVII Capitula“ — котрого характеристичний заголовок так звучить: „Ex editis post codicem sacris novellis constitutionibus Justiniani divae memoriae diversae constitutiones, quae eximie cum divinis sacrisque canonibus consentiunt, iisque insuper propriam vim et potestatem (*τῶν οὐρανίων ἰσχύρ*) tribuunt²³⁾, quibus certum ordinem nume- rumque tribuimus etc. З обох тих праць повстав в коротці по смер-ти Юстиніяна Номоканон в 50 титулах (котрий несправедливо приписувано Іванови Схолястикови²⁴⁾, а по нїм ще перед собо-ром Трульским²⁵⁾ славний Номоканон в XIV тигулах²⁶⁾.

Вже з того короткого огляду розвою дисципліни грецької Церкви що до формальної тільки стороны бачимо ясно далеко сягаючі ріжницї в жерелах дисципліни обох церквей. Коли на Западї папи при помочи синодів рядили церквою і не терпіли вмішування сьвіцької власти в церковну дисципліну²⁷⁾, то на Сходї бачимо (перед собором Трульским певно ще не з полемічних причин проти Латинян) вже національно-грецьку дисципліну. На єї унормованє зложились слїдуючі чинники:

1. Висше згадані 85 Апост. канонів, котрі стояли ча чолї збірки яко „Апостольські“ і творили підставу чисто грецької дисципліни. Рим їх не мав, а передовсім не мав послїдних 35.

2. Крім Апост. канонів і канонів вселеньських і частних соборів (Nic. Ancyrr. Neocesar. Sard. Gangr. Laod. Const. Ephes.

²¹⁾ Niketas Pectoratus покликає ся на них три рази, порівн. Funk, Die App. Konst. стр. 2.

²²⁾ Scherer I. 195. §. 46. Philipps I. c. IV. §. 169. 18—23.: „Quo modo non sunt penes vos cc. Sardicensis, quando inter L titulos, Quibus „Concordia canonum“ apud vos textitur, ipsi quoque reperiuntur“. Порівн. Philipps., IV. § 170. 26—28. Ballerini I. c., col. 44—53.

²³⁾ Text J. Pitra II. 375—385. Порівн. ibid. 368—373. О вартості тої збірки науково обробленої порівн. лист папи Николая I. до Фотія Quomodo.

²⁴⁾ Pitra I. c. 385.

²⁵⁾ Wernz I. 316

²⁶⁾ Pitra II. 431. Biener, Geschichte der Novellen Justinians, Berlin 1824. 502 n. 107. Herg. Photius III. 100.

²⁷⁾ Pitra II. текст: стр. 445—640 історія: стр. 431—444. Знання в пе-ребічї Фотія. Порівн. Herg. Photius III. 99—128.

quo demum ultima spiravit Ecclesiae libertas, fuit, inquam, subsidium, spes, salus omnium unica vita monastica³²⁾.

Що сей додатний чинник в борбі о образи перестав впливати на дисципліну, о сїм вже висше була мова.

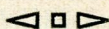
(Дальше буде).

о. Кость Курилло.

Причинки до становища руск. кат. Церкви в північній Америці.

(Д а л ь ш е).

III.

Дійсно, дивним а неоправданим є той стан річий, який застав Преосвященный Сотер, приїхавши між американських Русинів, щоби обняти керму рускої Церкви. Церковні діла, народні організації, навіть сам руско-католицкий клир зробив вражінє найбільшого неприготованя, чи не надїяня ся, чи то якогось мовчаливого здивованя. Клер чи не міг, чи не вмів освоїти ся з тим фактом, чи недовіряв самому собі — дійсно — так, що на повитанє Іх Преосвященства, яке було заповіджене на день 27-ого серпня 1907. р., не зїхались навіть тії, що повинні були бути та очікувати з радістю і битєм серця тієї хвилини нового житя і розвитку рус. кат. Церкви. Се хиба мож витолкувати собі питомою і ам байдужністю та тим прибра-ним „американізмом“.

Чиж із року на рік не писало ся багато по часописах — вистарчить перекинути кілька річників „Свободи“, чи не печатали Впр. Отці осібної брошури на сю тему, чи не ставляло ся ярих, а жалісних постулятів та чи не посилялось меморанда до старого краю, чи не кидало ся у хлань чорного песимізму — але лишень на папері, а для добра Церкви, для її пожитку — було ся з руками у кишнях, себто не зробилось нічого сенько! Чорною плямою лягли ті хвилі на нашім народі та на нашій

³²⁾ 1. с. III. п. 47.

Церкві в Америці; а звуть ся вони „виелімінованем себе з під впливу Айришів“ — мабуть чи не для того, що фактично руск. кат. Церква в Америці прямим способом залежала від Бога на небі, бо Він високо, а на землі від нікого... Із сеї доби виелімінованя маємо кілька сумних, а неоправданих ніяким чином апостазій священників, а народу — годі й подати число — багато.

Припустім і се найгірше, погодім ся і з тим, що сей летаргичний сон, який повис був над американсько-рускою Церквою і єї народом — відай задля браку фахових сил, чи їх безжурности й байдужности про добро Церкви і народу, — міг бути аж до дня принесеня ізза моря вістки про номінацію на владичий престіл о. Сотера Ортиньского. Але з хвилию і актом заіменованя руск. кат. Владики для американських Русинів, треба вже було конечно прийти до спільного порозуміння галицких Русинів з угорськими, треба було винайти схожі точки злуки, бож се одна мати нас родила, та у тій самій церковці нас хрестили. Воно й не було би так трудно приготувитись із церковними ділами, підготувити нарід та просвітити його в будучих обов'язках і витолкувати єму важність і значінє сего факту. Треба було лиш зробити збори в кожній громаді з осібна під проводом священника, на них знов вибрати делегатів і скликати велике віче, котре би сталось основою материяльного бутя приїзджаючого Владики, тай треба було мати кілька готових, вироблених еляборатів, як будучий статут перепису церков на Владику, враз з ухвалою кожної громади. Те усе, що дуже легко мож було зробити перед приїздом Владики, сто разів тяжше прийшло ся сподїяти вже по приїзді...

А церкви Угро-русинів, які були переписані на ірляндських єпископів, спокійно перейшли би були під правну власть і посїданє нашого Владики. Навіть — можу додати і се цілком сьміло, — іншими очами гляділи би на нас духовні ірляндські власти і помагали би нам на кождім кроці, бачучи в нас нову, животну силу. До сеї санациї наших церковних інтересів помагали би дуже гарно й наші часописи, подаючи найперше після вподоби плянованя, а потім хід зборів, накликаючи загальне сповнення предпринятого діла. І пішло би було усе своїм чином, з радостию і оживленєм; і ніхто не скупив би був тих кільканайцять центів американських, які треба було зложити, як перше канонічно тут обов'язкове катедратікум.

Єпископ приїхав, — бажанє американської Руси сповнило ся! Кождий із очевидців тямить і тямити довго ще буде ті повні любови, повитальні архипастирські проповіді, ті ніколи ще не бувалі архиєрейські служення на землі Вашингтона в Джерзисіті, Брукліні, Соботворку, Ньюорку, ті очі повні сліз ушасливленого люду, що покинув був на кілька годин тяжку працю. Бачило ся, що і клир наш забув на свої незгодини та під спільним прапором керманича руск. кат. Церкви станув, як братиширий, сердешний, як правдивий слуга у виноградї Ісуса. А потім, в кільканайцять майже годин, той сам клир оставив свого

Архипастиря, як ученики колись оставили Христа. Чи сіла тогді кому на голові жура про владику долю? Мабуть гадало ся, що Єпископ вивіз великі гроші з краю, багатство! Певно, привіз ще більше багатство: любов і пожертвованє, яке тут кождому і в кождій потребі роздає.

Перші три місяці перебув Преосвящений запрошений через о. Підгорецького в Соботворку, а відси переїхав на призначене булею місце: Philadelphia, Pa.

Зміст булі відомий. *Roma locuta, causa finita*. Деякі не застановились, обвиняли Владика, що прийняв єї; деякі знова, думаючи відай, що своїм поведенєм розширять зміст булі, висипали на папір некоректну, ганьблячу нас лайку на Єпископа, на Айришів, на Рим; деякі знов ударили на алярм, що се замах на наш обряд; а були і такі, що прилюдно задля того (винайшли собі догідну стежку!) получили ся з ворогом. Відтак пійшли масові протести — та буля, як стояла, так стоїть. Бо правду сказавши, чи вона шкодить розвитку нашої Церкви, чи вона спиняє наше душевне житє, чи єї зміст не споневолує нас лучитись разом і працювати та добиватись власною нашою працею ліпших овочів? От куди нам дорога! А впрочім, если би не пошанували історії і сьвятости нашого обряду, чи дали би нам Єпископа? Застановитись лишень. Вкінці, если би Рим призначив булею дієцезію, тож би се не могла бути нею ціла Америка, але найбільше дві-три держави, а так наш Єпископ є для всіх Русинів-католиків в північній Америці. — Чи не більша се користь? Бож годі знова ставити сьмішне бажанє — кількох руских Єпископів, як ми одного утримати і пошанувати не вміємо, чи не хочемо.

І ще один великий „*crimen*“ має бути в булі: не вільно сьвященникови миропомазанєм дійсвувати. По перше: Рим мав на думці до якогось степеня рівнообразність усіх американських католиків; — по друге, для римо-католиків в Америці завелика була би новість передана власть миропомазувати сьвященникови; — по третє, позаяк нас Русинів-католиків є тут найменша горстка, тому, щоби нас на кождім кроці не ідентифіковано з ортодоксами, відай і ліпше для нас погодитись чим скорійше з розпорядженєм Петрової столиці. Та й шкоди для обряду нема в тім ніякої. А впрочім, що в старім краю може бути добре і хосенне, то може виходити тут недогідним і непрактичним. Возьмім під увагу н. пр. празнованє сьвят там і тут, чи не ліпшим було би тут для наших переселенців зрівнанє календаря? А скільки більше вийшло би ізза сего слави для Бога, добра для Церкви і самого народу, який мусить зчаста на самі великодні сьвята працювати у фабриках. Чи Поляки тратять свою віру і обряд в Росії, если сьвяткують сьвята після східного числення? Впрочім, точки булі зависять від такту і розсудливости самого руск. кат. Єпископа; а Він дав нам вже найліпшу запоруку чистости обряду.

(Далі буде).

о. Євн Вацієвич.

Релігія.

(Казка після старої рукописи).

Був час, коли люди задовольовали себе тим, що їм сама природа давала; вони живились жолудию та всякою иньшою твердою та поганою стравою. Тогді, як кажесть ся у прастарій казці, прийшов із далеких країв чоловік, що звав ся Озіріс і сказав: „Хто має уши, най слухає. Є ліпша страва для людей і штука єї обильнійше добути. Я прийшов вам відкрити тую тайну“. І він навчив їх тої тайни — справив рілю як слід перед їх очима та сказав: „Оттак, бачите, треба вам чинити. А що далі — се лишіть небу, про те й не журіть ся; воно своє зробить“. Посів зійшов, доспів і видав зерно, а люди страх дивувались та тішились, тай стали пильно оброблювати землю на ще більшу свою користь і пожиток.

Згодом найшлись деякі людиці, що їм сприкрилась така робота; вони забажали більшої вигоди для себе. От і щоб їм ні вітер не віяв, ні дощ не мочив їх, ні щоби небо та его переміни після пір року їм не доскулювали, вони і сказали: А ну, возьмем тай після найновійшої поступової системи обведем поле муром, зробимо над ним склепліне, відгородимо его від неба, та тогді і робити мем після нашої вподоби, як коли зайде яка потреба. Вплив неба покажесь тогді і не конче потрібний; коли не будем его знати, то й пожадати его не будем. Иньші знова казали: Озіріс, наш учитель, вказав виразно на небо і казав: „працуйте оттак, як навчив я вас, а що далі — се лишіть небу — воно своє зробить“. Се він тому так казав — відповіли вони, щоби управу рілі впровадити в жите; впрочім для заспокоєня можна на склепліню намалювати небо. Сказали, — зробили. Обвели рілю муром і стіною рівно після найновійшої поступової рільничої штуки, засклепили те все і на тім помалювали нове небо. Посіяли зерно, — так посів не хотів сходити. А вони орали, волочили, гноїли, штучними машинами перевертали землю на всі боки з потрібною завзятістю — а посів мимо того не хотів сходити. І намальоване небо нічо не помагало; не помагало й се, що після поступових вимог ріля мала захист і від вітру і дощу і сонїшного жару.

А багато з них — з тих людиців, стояло довкруги, дивились, та ще сьміялись над Озірісом тай его тайною.

Отсе є модерна держава. Сьвітовим політикам та проводирям сприкрив ся вплив неба; сонце обявленя в Христї, роса ласки божої і сльози жалю не до шмиги їм стали у їхнім вигіднім егоїстичнім живлі та їх системі; вони і відділили державу муром, стїною і склеплїнем від неба і его сьвітла, від справедливости і ласки. Вони сказали: Нам треба вже конче раз піймати, що ми живем в часї, де все йде до лїпшого, в часї загального поступу. Впливи неба okazують ся що раз менче потрібні, а коли народови возьмем з перед его очий небо із его вірою і Церквою, то по часї він вже і питати не буде за тими річами. Релїгія і Церков — тїї впливи неба, вони потрібні були, щоби державне жите та політичну машину пустити в рух; тепер тим зміцненим самостійно-культурним державам вже не треба нїякого надземного впливу ні помочи, впрочім, щоби задоволити людський пересуд, вистарчить на державнім склеплїню намалювати небо, але нашими земними красками та щітками нашої фабрики.

А які наслідки з сього — бачимо на Франції, тій виеманципованій до краю новочасній державі, „тій — як називає єї дехто й з наших культуртрегерів — культурній Франції, тій провідниці людскости в культурнім походї“, що поклала муррозділ межи собою а Церквою; бачимо на ній, що єї всякі зусилля до морального і материяльного добра єї власної суспільности розбивають ся без впливу неба о фізичну неможливість — подібно, як неможливо є, щоби зерно посіяне на ріли зійшло без соняшного тепла. Де сьвіт постановляєсь на людській силі і уживає лиш чисто природних средств, там не може бути бесїди о поступі, чи там культурі, бо сили природи ослабають з бігом часу і вичерпують ся — через те й упадок наступити мусить.

Не культура людска дає зріст і високість народам, а культура божа; бо як Бог є висшим від сотворіня, так Его культура є висша і тревалїйша від людскої — а тим самим вершком усякої культури духа мусить бути релїгія. На ній а тим самим на Бозї, — опирає ся розум і его напрям, із того жерела бере початок жите і культура кожного поодинокого чоловіка як і цілих народів. До того огнища все прямує, що лиш можна підтягнути під назву просьвіти — і вихованє і наука і штука і суспільні відносини людий між собою. Від сего є зависиме жите в товариствах і державі — і великі дипломатичні пляни і народні союзи і ціла сьвітова машина усякого житя. Нема на сьвітї жадної людини, ні дому, ні держави, ні школи, ні війська, ні товариства, ні культури, щоб — коли не зараз, то по часї проби — не мусїла признати, що в Бозї початок і кінець в Ньому. Всьо з Богом, всьо для Бога і всьо до Бога.

Якже сьмішними суть ті зусилля тих мистців державних, що зі своїми одномишленниками працюють над двигненем держави і людства з занепаду — без Бога! Їх робота без впливу

неба не удасть ся. Вже по декуди сьміють ся з нової мудрости і маси та підносять голос: Озіріс казав инакше — чинить ви по Єго словам; а що не по вашій силі, то зділає небо, то є релігія і Церков і божа ласка.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Науки біблійні.

А. Сьв. Книги.

Biblische Zeitfragen gemeinverständlich erläutert. Ein Broschürenzyklus hrsggegeben von Dr. Joh. Nikel, Prof. d. alttestam. Exegese an d. Univ. Breslau, und Dr. Ign. Rohr, Prof. d. neutest. Exegese an d. Univ. Strassburg.

I. Serie (Heft 1—12) 1908. II. Serie (Heft 1—12) 1909. Münster, Aschendorff. 8°. à Mk. 5. 40. Поодинокі випуски по 50—60 фен.

Із всіх богословських наук біблійні студії заєдно найбільше оживлені: вони є основний і спільний терен для всіх богословів. Як коли, то особливо в теперішніх часах на с'єм поли замітно особливий рух. З одної сторони протестантизм, з другої історичний метод науки звернув особливу увагу на біблійні письма і заставив багатьох робітників до праці над ближшим і основнішим пізнанем їх. Рівночасно з віруючими дослідниками звернули ся до сих святих документів надприродного порядку і недовірки та безвірки, які старають ся підорвати їхню повагу і тим способом захитати догматичну віру. Мнимі досліди своєї злочинної критики вони розкидають межі маси народні і тим чином одним видирають віру, другим насувають різні сумніви. А все то діє ся мов би в імя правди, мов би в імя поступу біблійної науки. По частині, щоби сему протиділати, по частині, щоби заспокоїти що раз то більше змагаючу ся потребу роз'яснення біблійно-історичних основ християнського світогляду, повстало видавництво „Biblische Zeitfragen“. У поодиноких популярно-наукових розвідках воно обговорює з католицького становища біблійні питання, стоячі серед дискусії теперішньої хвилі, подібно як три роки скорше виходячі протестантські: „Biblische Zeit-und Streitfragen“ (Berlin Runge). Доси вийшли дві серії „Біблійних питань на часі“: по 12 випусків за р. 1908 і 1909.

I. Серія.

1. Alte u. neue Angriffe auf das Alte Testament. Ein Rückblick und Ausblick von Dr. Joh. Nikel. 46 ст. 60 ф. Загальний

огляд закидів проти Старого Завіта, не так взятих з ненависти до позитивної релігії, як радше з історичних, спеціально з релігійно-історичних фактів і дослідів критики тексту і лінгвістики — враз з короткими розв'язками трудностей.

2. *Der Ursprung der alttestamentlichen Gottesglaubens*, von Dr. Joh. Nickel. 43 ст. 50 ф. Доказане неможливості повстання ізраїльського монотеїзму природною дорогою, чи то наслідком расового уособлення Семітів, чи рефлексії, чи розвитку, чи заповищення.

3. *Der Vernichtungskampf gegen das Biblische Christusbild*. von Dr. Ign. Rohr. 45 ст. 50 фен.

4. *Ersatzversuche für das biblische Christusbild*. Того самого. Огляд борби проти божества І. Христа і недорічних та противорічних поглядів на зображене Єго в біблії.

5. *Der Kanon des Neuen Testaments* von Dr. P. Dausch. 43 ст. 50 фен. Наука про новозавітний канон релігійно-історичної критики, католицького богослов'я і позитивної протестантської науки.

6. *Die Auferstehung Jesu Christi nach den Berichten des Neuen Testaments*. Dr. E. Dentler. 64 ст. 60 ф. Збіте раціоналістичних закидів проти воскресення Христового.

7. *Die Apostelgeschichte*. Dr. J. Belser. 32 ст. 50 ф. Представлене історичного тла і історичної діяльності Апостольських Дій.

8. *Die Glaubwürdigkeit des Alten Testaments im Lichte der Inspirationslehre und der Literarkritik*. 48 ст. 60 ф. В першій частині незвичайно ясний і поглядний виклад вдохновения (інспірації), в другій інтересний доказ, що після церковного передання критично-літературні питання не належать до богослов'я, а до світич-них наук. Питань про повстання біблійної книги належить до компетенції світської науки. Про авторство Старого Завіта церква не поставила позитивного остаточного рішення.

9. *Christus u. Buddha* von Dr. O. Wecker. 51 ст. 60 ф. Паралелі межі зображення Христа в євангеліях а буддйськими переданнями враз з доказами неможливості впливу буддизму на євангельські оповідання.

10. *Die Amarnazeit. Palästina und Syrien in der Zeit israelitischer Wanderung und Siedelung*. 48 ст. 60 ф. Виклад про викопане глиняних таблиць в Телль ель Амарна і їхнє значіння для біблії і пізнання старовісврейського язика.

11. *Jesus der Menschensohn*. Dr. F. Tillman. 50 ст. 60 фен. Власне свідощтво Христа про Свою месіянську гідність.

12. *Judentum und Griechentum im letzten Jahrhundert vor Christus*. 53 ст. 60 ф. Історичне тло перед появленем ся християнства.

II. Серія. 1909.

1. *Abraham und seine Zeit*. Dr. J. Döllner. 55 ст. Зображене вітчизни, історичної хвилі і історичної особи патріярха Авраама.

2. Das Johannesevangelium, seine Echtheit und Glaubwürdigkeit. 47. ст. Оборона історичного характеру четвертого євангелія.

3. Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen I. Die biblische Urgeschichte. Dr. J. Nikel. 54 ст. Гармонія між старинною біблійною історією а дослідями історії старинного сходу, доказана супроти панавілонізму і перецінювання ассириології.

4. Die Glaubwürdigkeit der Markusevangeliums von Dr. J. Rohr 47 ст. Критичне провірене прикмет і віродостойности євангелія сьв. Марка супроти закидів невіродостойности (Вреде), есхатологічного поняття (Швейцер), технічних недосконалостей (Вельгаузен).

5/6. Die Briefe Pauli von Dr. F. Maier. 79 ст. 1 М. Хронологічний порядок, повстання, автентичність і значіння листів сьв. Павла.

7. Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen. II. Moses und sein Werk. von Dr. J. Nikel. 32 ст. Дальше переведене теми зачатої в брош. 3-ій. Особа і діяльність Мойсея перед судом історичної критики. Завіт синайський і законодавство Мойсееве.

8/9. Das Matthäusevangelium. Dr. F. X. Pölzl. 58 ст. 1 М. Обставини життя євангеліста, уклад і зміст євангелія, свідомства за і проти його автентичности, єврейське написання, ціль і час повстання, мнє першєнство євангелія Марка і пр.

10. Die Weissagungen über den Gottesknecht im Buche Jesaias. 43 ст. Ебед Ягве, слуга божий Ісаїї, се Мессія, пророцтва про него відносять ся до Христа.

11. Die Chronologie der biblischen Urgeschichte. von Dr. S. Enzinger. 36 ст. 50 ф. Розслїдженє і яке таке усталене трудної до порішеня хронології старинних біблійних подій.

12. Der israelitische Sabbath. Dr. J. Hehn. III. 36 ст. Початки, захованє і значінє старозавітної суботи.

Як слїдно, „Біблійні питання на часї“ порушують всі важнїйші питання із сего обсягу, на які нинї звернена увага дослідників і відповідають на них з науковою точністю, хоча і в популярній формі, проте се видавництво заслугоє на особлившу увагу ширших кругів єврянєників і вірних. І в сїм 1910 р. воно виходить дальше і можна єго предплачувати за річну ціну одной серії М. 5. 40. *).

Б. Введеня до сьв. книг.

1. Dr. Mich. Seisenberger, Einführung in die hl. Schrift, ein Abriss der biblischen Geographie, Archeologie, Einleitung in das Alte und Neue Testament sammt Hermeneutik, 6 Afl. 1909. Regensburg, Verlagsanstalt. XII, 560 ст. gr. 8°. М. 6.

*) Гл. „Нива“ 1909, стр. 481.

У пяти попередних виданнях ся книжка виходила безіменно, звана загально *Regensburger Anonym*. Отсе в 6-ім виданю вона вже виходить з іменем автора, проф. ліцея в Фрайзінг. Коротко, ясно і практично він подає загальне введенє до Старого і Нового Завіта, разом з біблійною географією, археологією і герменевтикою. Нове виданє узвгядняє новіші досліді біблійних наук.

2. Dr. Joh. Mader, *Allgemeine Einleitung in das Alte und Neue Testament*. 1908. Münster, Aschendorf. V, 146 ст. 1 M. 50.

Загальна орієнтація про завданє і літературу біблійного введеня (ст. 1—9), вдохновенє сьв. книг (ст. 10—31), старо — і новозавітний канон і апокрифи (ст. 32—62), оригінальні текети сьв. Письма (ст. 65—93) і переклади (ст. 93—146). Як взагалі в німецких підручниках, інформації про славянські переклади або за скупі, або невірні.

3. P. Const. Rösch, *Die heiligen Schriften des Alten Testamentes. I. Teil. Die historischen Schriften*. 1908 Münster, Aschendorff. Gr. 8°. 256 ст. M. 4.

Перед пятьма літами автор видав кн. „Der Aufbau der hl. Schriften des Neuen Testaments“ (1905), у якому подав був коротке введенє і докладний зміст кожної книги Н. З. Такий самий підручник видав отсе до Старого З. При кожній книзі подані наперед замітки про єї автора враз з долученем дальшої літератури; відтак слідує виложене укладу, змісту і ходу гадок єї, яко заохота до читаня і поміч до запам'ятаня собі біблійного материялу. Друга часть має обнимати дидактичні і пророчі книги.

В. Спеціальні письма.

1. Dr. J. Schäfer, *Evangelium und Evangelienkritik Der akademischen Jugend und den Gebildeten aller Stände gewidmet*. 1908. Freiburg. Herder 8°. 121 ст. M. 1.40.

Популярний виклад про євангелія і досліді євангельської критики, призначений для ширших кругів образованих мірян, щоби одних утвердити у вірі в божий характер євангелій, одних ухоронити перед злощасними впливами раціоналістичної критики, одних заохотити до читаня сьвятих книг.

2. *Die Parabeln des Herrn im Evangelium exegetisch und praktisch erläutert von Leopold Fonck S. J.* Dr. Theol et philos. ord. Professor der Theologie an d. Universität Innsbruck. 3 verb. u. verm. Aufl. 1909, Innsbruck. Rauch, 8°, XXXIV, 927 k. 7. (Christus, Lux mundi. III, 1).

Професор університета в Іномості і директор Папського біблійного інститута в Римі, рухливий і заслужений вчений О. Фонк заповідає цілу серію праць з обсягу євангелій н. т. „Christus, lux mundi“. Перша книга має містити в собі: „Край, нарід і жите в Палестині за часів Христа“, друга: „Історія Господа“, трета: „Бесіди Господа“ в двох частях і притчі, 2 прочі бесіди; четверта: „Чуда Господа“.

Перша часть книги про чуда Господні в природі вийшла 1907. р. в другім накладі (п. т. *Die Wunder des Herrn im Evangelium exegetisch und praktisch erläutert.* Innsbruck, Rauch. 8°, VIII, 469 ст. К. 4.30.), а отже тепер появилася перша часть III-ої книги про притчі Господні вже в третім виданю. Книжка дуже поучаюча і великої практичної вартости для душпастиря, яко річеве підготоване до проповідній. Крім подання проповідничої літератури при кожній притчі, нове видане має додані еще короткі диспозиції, яко точки до проповіді і розважання. — *о. Др. О. Боцян.*

ЗІ СВІТА.

Два пастирські листи в справі виховання молодіжи.

Майже рівночасно появили ся в осени 1909 р. на полудни в Франції і Іспанії два соборні пастирські листи про школи взагалі, а спеціяльно проти шкіл неутральних, один від загалу єпископів французьких а другий від загалу іспанських. Оба обговорюють ту саму справу, однак в відмінний спосіб і серед відмінних обставин. Перший є неначе продовженням такого самого листу, писаного в попереднім році з нагоди внесення двох нових правних предложень, які зміряли до ослаблення впливу родичів на школу і на виховане дітей. Другий лист оголосили єпископи іспанські з нагоди сумних випадків, що зайшли в Барцельоні, в формі меморіялу до президента міністрів Морета проти модерних шкіл. Також тон обох листів звернених до вірного стада, з причини відмінних обставин є відмінний. Лист єпископів французьких являєть ся радше в лагідній формі батьківського налімнення, просьби і заклинаня ніж в формі критики суспільних відносин. Лист іспанських єпископів написаний в строго науковім тоні визначаєть ся більше полемічним характером.

I. Лист французьких єпископів, датований 15. вересня 1909 р. обговорює стан школи в Франції і відносини між Церквою і державою по знанім розділі. Тут подає ся налімнення для родичів зі становища науки католицької Церкви і вказівки, як мають радити собі в спільнім нещастю, що силою вдираєть ся в життя родинне та нищить основи ладу суспільного. Лист сей зістане раз на все свідомством, як дуже затерла ся серед сучасної французької суспільности різниця між добром а злом, над якою пропастю моральною стоїть суспільність, що позбавила релігію

права публичності і зредукувала її до приватної річі. Він має на ділі пригадати, які права і обов'язки мають родичі зглядом школи після науки католицької Церкви.

Зі взгляду на композицію ділить ся лист на дві часті. В загальній часті пояснюєсь, що таке родина і яка повинна бути зв'язь між родичами а дітьми на підставі натурального і божого права та зазначаєсь, що школа продовжає лиш і виконує права родичів, які вони їй повірили над своїми дітьми. Вже з того загального вступу виходить, що в справі виховання дітей може заступити родичів держава, однак не може їх ніколи усунути, бо родичі суть першими і натуральними педагогами. Покилікуватись на інші права дитини — се найбільша несправедливість. Дитина не має жадного права, яке виходилоб поза право божє, тим менше нема такого права, яке приказувалоб родичам здержувати релігійне вихованє дитини аж до 18-го року житя. Воно існує лиш в уяві Русса, що був злим батьком.

Спеціальна часть, де суть ближше означені відносини родичів до школи, ділить ся на два розділи. В першім розділі піддані суть критичному оглядові дві категорії шкіл у Франції: школа християнства і неутральна. Пастирський лист вкладає на родичів обов'язок вибирати таку школу, яка відповідає вимогам їх віри, а оминати школи неутральні. В другім розділі суть ближше означені права і обов'язки родичів розтягнути свій нагляд над школою через закладанє стоваришень батьків родин і через усуванє погубного впливу неморальної лектури. Опіка родичів над школою є легка, коли поступає ся в ім'я євангельської засади: *Поклиокатица подовієтз Бїгоки паче, нежели челоуїкволик.* (Дѣян. ап. 5, 29.) Ся максима хоронила апостолів, що остоялись перед першими переслїдуванями Церкви, вона охоронить також душі християнських дітей від загибели В боротьбі о натуральні права підопре християнську суспільність не тільки єпископат, що освідчає свою готовість перетерпіти все, що лиш може допомогти родичам в охороні віри того неоціненого добра теперішного и будучого житя їх дітей, але також примір сьвітлої минувшини. Француска героїня Іванна д'Арк ішла до бою з гаслом: „Військо буде боротись а Бог дасть побїду“. Те саме гасло повинно розпалювати до боротьби за школу тих, що видять в школі будучість свого народу. Боротьба під прапором Христа і Марії дасть певну побїду, якої бажанєм кінчить ся пастирський лист француских єпископів.

На особлившу увагу заслугоє перший і другий розділ спеціальної часті листу, де говорить ся про дві категорії шкіл француских, про обов'язок родичів вибирати школу християнську та про права родичів розтягати свою контролю над школами. Справа католицьких шкіл є актуальною також в Австрії, де внесок князя Ліхтенштайна з 1888. р. про закладанє шкіл конфесійних викликав був велику бурю в „поступовій“ пресі. Останніми часами заїнтересували сею справою нашу суспільність

виступи нашої „поступової“ молодіжи, що кланяєсь ідеям Масарика і его вільної школи, даючи вираз своїм поступовим змаганням в антирелігійних резолюціях, ухвалених на вічу 11—14 липня 1909. р. Поминувши се, чи академічна молодіж є компетентна рішати про науковість або ненауковість теологічних студій і чи насправду релігія суперечить самим основам науки,*) придивім ся ближше підвалинам, на яких опираєсь неутральна школа.

Наперед виринає питанє, що то є школа католицька. Відповідь на се питанє пояснить нам різницю між школою католицькою а неутральною і викаже брак релігійних, етичних і педагогічних основ сеї другої.

Католицька школа — говорить пастирській лист — є се така школа, в якій учитель крім відповідних педагогічних способностей має також щастє бути віруючим і відвагу жити після засад католицької Церкви, ідучи в сліди Христа, що заки проголосив свою науку, сам після неї жив. Католицька школа є така школа, в якій учитель признає в своїй програмі перше місце релігії, дає своїм ученикам книжки згідні своїм змістом з наукою католицької Церкви і пособляє в той спосіб розвоєви їх віри і чеснот. Тому папа Лев XIII. кладе натиск на католицькі школи і висказує бажанє, щоби діти католицьких родичів побирали від вчасної молодости науку згідну з приписами релігії та щоби взагалі не відділювати від науки релігійного вихованя (Енци. „Nobilissima Gallorum gens“, 1884).

Чотири отже прикмети становлять суть католицької школи: католицьке вихованє, оперте на правдивій католицькій етиці, католицький спосіб подаваня науки, яке в нічім не нарушує католицьких переконань і почувань, католицький учитель, що живе і учить після засад католицької віри і виключно католицькі діти.

Всі ті чотири прикмети виключає неутральна школа. Вона відділює релігійне вихованє від науки, що тхне часто ненавистю до всего що католицьке і має на цілі увільнити науку не лише від „клерикальних“, але від християнських взагалі впливів. Вона зміряє радше до сего, щоб впакувати в голову дитини як найбільше відомостей, ніж приготувати єї до практичного життя; вона приймає в свої обійми всіх без різниці релігійних переконань, а про моральну вартість учителя зовсім не дбає.

Очевидно, така школа, де діти учать ся непошанованя для своєї віри і беруть собі примір з учителя, який викорінює і убиває найкраспі релігійні і етичні почуваня дитини, не може волинути користно на молодіж, сю надію будучности.

*) Про одну і другу справу говорить статя В. Лиска: Кілька заміток до питаня: теологія а університет (Нива 1910, ч. 2—3 і в особній відбитці) і брошура Н. Садовского: Антирелігійні резолюції акад. молодіжи в світли науці. 1909.

Колибисьмо собі уявили суспільність, виховану на засадах неутральної школи, то була би вона якимсь незвичайним просто ненатуральним явищем. Булаби ся суспільність без ідеї найвищого єства, без натурального почуття ріжниць між добром а злом. Про жите суспільне і закони, які би се жите нормували — ані мови. Одиним законом чоловіка, жиючого серед такої суспільности був би утилітаризм, егоїзм і хвилевий гедонізм. Словом, всі блага примітивної звірської і варварської натури повернулиб і занялиб місце прав людських і божих.

Ось що значить неутральність школи зі всіми єї перспективами на будущність.

Справедливо осудила такі школи католицька Церков. Папа Пій IX. осуджуючи в своїм письмі з 14. липня 1864. р. до архієпископа фрібурського неутральність в середніх школах, додає: „Ся погубна метода науки, визволеної з під впливів католицької віри і з під опіки Церкви, принесе еще сумнійші плоди, коли єї приноровить ся до шкіл народних, бо в тих школах повинна наука Церкви заняти перше місце. Молодіж є виставлена на найбільшу небезпеку, коли виховане в тих школах не є тісно звязане з наукою релігії“.

Папа Лев XIII. в наведеній вже енцикліці згадуючи про конечну простоту науки релігійного виховання, каже: „Одна і друга хотять, щоб дитина лишилась неутральною там, де ходить о обовязок зглядом Бога. Облудний і погубний плян для так ніжного віку, бо він отвирає двері до безбожности а замикає до релігії“. Ту саму науку подає папа до відома баварських єпископів дня 2. грудня 1887. р., а канадійским єпископам заявляє, що неутральна школа противить ся вірі, добрим обичаям і загальному добру (5. грудня 1897).

Папські осудження неутральної школи знайшли відгомін у французьких єпископів, скоро дала ся чути небезпека. Можна жалувати, що лист французьких єпископів появил ся за пізно серед французької суспільности, однак посуджувати їх о брак чуйности булоб несправедливо, як несправедливо є уважати осуд неутральної школи зі сторони цілої Церкви за акт нетолеранції. Се стане цілком ясным, коли зважимо, що усуване релігійного виховання зі шкіл є одною з головних причин тяжкого нещастя, яке зависло над французькими родинами і бурить безпощадно обичайність та любов до вітчизни.

Запобічи сему нещастю можуть родичі, які мають обовязок розтягнути свою опіку над школою. Вони повинні знати учителів, які учать їх діти і науку, яку їм подають. Нічо, що дістаєсь до рук дітей, не повинно уходити їх уваги. Книжки, зошити, образи — все те повинно підлягати їх контролі. При тім треба звертати увагу на чесноти дитини, які годі плекати в мішаних школах, де панує система спільного виховання дітей обох полів, противна моралі і негідна цивілізованого народу. В ціли

успішного виконувача опіки над шкільним вихованем дітей, припоручаєсь закладане товариства батьків родин. Мотиви, з яких такі товариства повстають, не належить приписувати злому успособленю родичів, противно, вони походять з найблагородніших жерел. Учителі, яким не можна нічого закинути, не потребують боятися контролі родичів, — овшім, їх повинно се тішити, що знаходять в родичах підпору в своїй праці над вихованем дітей.

Наконець треба звернути особлившу увагу на книжки, які попадають в руки дитини, бо вони причиняють ся найбільше до розповсюднювання блудів, вони ширять противні погляди що до самих основних правд істнованя Бога, духовости душі, будучого життя і консеквентно, що до гріха первородного і надприродного порядку річий. Учителі, що толерують в католицьких школах такі книжки, самі себе осуджують.

При кінці листу є долучений спис заборонених книжок, який подаєм після областей науки: історія Франції: Кальвета, Готієра і Дешампа, Гіота і Мана, Роджія і Деліка, Девіната і Броссолета, Алярда і Дедібура; історія французької цивілізації: Роджія і Деліка; наука моральної: Альберта Баєта, Пайота; елементарна наука права: Олярда; підручник морального, горожанського і соціального вихованя: Прімера і єго підручник шкільної лектури.

(Конець буде.)

К В Е С Т И Ї.

В справі патронату, конкуренції і комітетів парохіяльних.

Сьмію просити не тільки каноністів, але також сьвітських руських юристів, прихильних нашій Церкві, о пояснене низше поданих квестій. Цитую після книжки: Korzeniowski — Zbiór przepisów odnoszących się do kościoła i duchowieństwa katolickiego, виданої у Львові 1900 і після книжки: prof. kanon. prawa ks. Dr. Mysor — Przepisy o konkurencyi kość. i komitetach paraf. — Tarnów, 1906. Книжка радн. намісн. Коженцьовського потребує зміни і доповнення, бо нема в ній закона краєв. конкур. з р. 1905, котрий поданий в книжочці кс. Мисора.

I. Квестия. Як належить розуміти §. 32 закона державного з 7. мая 1874 (Korzeniowski: 22, 16), котрий звучить: „Uregulowanie stosunków patronatu zastrzega się ustawie (до тепер не вийшла); do tego zaś czasu utrzymuje się dotychczasowe przepisy o tych stosunkach. Przy ocenianiu jednak poszczególnych przykładów trzymać się należy zawsze zasady, że ciężary patronatu odnoszą się tylko do pewnego kościoła lub beneficjum, podległego patronatowi i że nie mogą się zwiększać przez pomnożenie potrzeb wyznaniowych w gminie przydzielonej do tego kościoła lub beneficjum“.

В однім селі над Збручем єсть церковця мала і деревляна, збудована около 1730 р., знищена зубом часу упадає і треба коначно нову будувати. Парохіяни хочуть мурованої церкви і значно обширнійшої, бо за час 175 літ (1730 – 1905) прибуло значно людности. В р. 1905 було в тім селі людности 900 душ, а в р. 1730 могло бути 300 до 400 душ. Патрон — як то мало тепер місце в тім селі над Збручем — не хоче платити на обширну, муровану церкву, і вносить протест на підставі §. 32 зак. держ. з 7. мая 1874 і виграє у власти краювої політичної! Що ж тепер робити? Чи патрон обовязаний тільки до конкуренції на нову але деревляну церкву великості такої, як збудована в 1730 році? Може треба отакувати, кількоби коштувала тепер деревляна церква такої величини як старенька і до того кошту хіба би патрон конкуровав після §. 5 зак. краєв. конк. з 1866 (patron kościoła ponosi jedną szóstą część wydatku, jaki po straceniu kosztów roboty ciągłej i pieszej pozostanie niepokryty i po straceniu środków §. 1 (спеціальний якийсь засіб церковний) і §. 4 (датки парохів *supra congruam*)? Досить еластичне єсть ореченє трибуналу адміністраційного (Korzeniowski ст. 123): „według brzmienia §. 31 pomnożoną potrzebę wyznaniową przyjąć należy wtedy tylko i o tyle, o ile wskutek pomnożenia względnie powiększenia gminy wyznaniowej okaże się potrzebnem także pomnożenie lub powiększenie konkretnego zakładu wyznaniowego, do którego konkurencyja ma się odbyć“. В другім ореченю сказано (Korz. ст. 123): „patron ma przyczyniać się także do kosztów adaptacji plebanii a nie o zadośćuczynienie pomnożonym potrzebom gminy wyznaniowej“. Яке значінє протое мав би в теорії і практиці той §. 32 зак. з 7. мая 1874.

II. Квестия. Після закона краювого конкур. (з pp. 1866, 1896 і 1905) комітет складає ся з 5 членів — так само при „матерній“ як і при „дочерній“ церкві. До комітету після §. 13 належать межі тими 5 членами 2 сталі члени, то єсть 1) парох, 2) патрон, маючий право презенти пароха; „reszta członków komitetu, to jest trzech, a jeżeli patron nie wykonywa prawa prezenty, czterech wybierają strony konkurujące“. Так само після §. 13 а. до „дочерного“ комітету належить душпастир і патрон і 3 члени вибрані парохіянами дочерної церкви; „jeśli kościół filialny niema patrona lub patron nie ma prawa wykonywać

prezenty“, то тогди виберуть парохіяни „дочерні“ четвертого члена. Як ту і кого розуміти яко того патрона, а) котрий не має права презенти, б) котрий не виконує права презенти? Дідич жид поносить тягарі патронату, але права патронату що до презенти не виконує, бо в загалі тогди права патронату спочивають. Патрон, до которого маєтку отворено конкурс судовий, не презентує; патрон допустивший ся симонії, тратить на ціле жите право презенти на тоє бенефіціум; патрон дїбр засеквестрованих не презентує. За малолїтнього патрона презентує опікун з судом опікунчим; до дїбр камеральних (властиво домени і ліси державні) належить патронат а презентує намісництво. Крім тих случаїв з австр. права, ще єсть много случаїв, в котрих після церковного права тратить патрон право презенти. При розправі конкуренційній (§. 16) має голос патрон. Але котрий патрон правно після §. 13 і 13 а. не єсть членом комітету, треба би раз на все усталити, бо инакше не можна мати ані комітету легально і формально важного, ані ухвали важної. Днятого дуже пожадане, щоби канонїсти і свїтські юристи пояснили докладно §. 32 зак. держ. з 1874, р. і §. 13 і 13 а. зак. конкур. краєв. що до патронату. — *о. Йосиф Ганкевич.*

ВСЯЧИНА.

Папський декрет: De relationibus dioecesis et visitatione ss. liminum.

„Acta Apost. Sedis“ (n. 1, с. р.) оповіщують папський декрет, який реформує дотеперішнє звиджуванє єпископами апост. гробниць і подає норми що-до опрацьовуваня єпархіяльних звітів, які єпископи мають предкладати апост. столиці. Тому що в тім декреті, зглядно у долученій до него інструкції: „Ordo servandus in relatione de statu ecclesiarum“, находять ся вказівки, важні і для загалу духовенства, подаємо отсе короткий его зміст.

Почавши від 1. січня 1911, мають всі управителі дієцезій — чи то особисто, чи ex justa causa через заступника — що пять літ являти ся перед Свят. Отцем і здавати справу зі стану своїх єпархий. Ті сталі пятилітї розділяє декрет в сей спосіб, що 1-ший рік призначує для єпископів Італії і сусідних островів, 2-гий для іспанських, французьких, бельгійських і англійських, 3-тий для австрійських, німецьких і всіх прочих європейських, 4-тий для американських, а 5-тий для африканських, азійських

і австральських. Позаєвропейські єпископи можуть звідувати ся до Риму і що 10 літ. — У предкладаємих звітах мають єпископи передовсім представити загально релігійний і моральний стан своїх єпархій та вказати, о скільки стан сей в останнім п'ятиліттю поліпшив ся, зглядно погіршив ся. Відтак мають слідувати подрібні інформації о положенню, об'ємі і населенню кожної єпархії, о числі католиків і їх вірі, о духовенстві і его вихованню і т. д. Опісля йдуть ті згадані вище питання-вказівки, а іменно: які суть звичаї сьвященик в даної єпархії, яке в них образованє і сьвященнича ревність, чи живуть зі собою в братній любови й згоді, чи носять клерикальну одіж, чи приготовляють ся належнито до Сл. Божої і чи роблять по ній благодаренє, чи зчаста відбуваю гьреколекції та сповідаються чи збирають ся для обговорювання богословеских, душпастирських та станових справ, чи мають свої санаторії, чи не займають ся політикою зі шкодою для своїх обовязків, чи відправляють у свій час всі мануальні Сл. Божі, чи не читають часом яких заборонених книжок та злих часописий, та чи не ворогують з місцевим сьвященством иньшого обряду? Дальших кілька питань є посьвячених відносинам між парохами а сотрудниками і парохами а парохіянами (є й між иньшими таке: чи нема скарг ізза високих треб?), відтак слідує питання що-до виховання молодіжи, чи веде ся воно в кат. душі, чи між учительством нема явних ворогів Церкви, чи Ординарият має вплив на вихованє молодіжи, чи працює ся над молодіжню і поза школою; потім: чи суть в єпархії церковні брацтва, які їх ціли і яка зависимість від церк. властей; дальше: чи основує духовенство кат. товариства, чи працює над материяльним підвигненем вірних, чи пропагує тверезість, ощадність; вкінци: яка є преса в диєцезії, чи духовенство достаточно дбає о відтяганє вірних від погубних впливів злої преси — особливо цисьм ліберальних і порнографічних і чи робить ся що для поширеня кат. преси? — Словом, як видко вже й із сего короткого змісту, папський декрет із згаданим додатком важний не лише для управителів єпархій: він може безпечно послужити і для нас — як несогірший підручник до обрахунку нашої сьвященничої совісті.

Які збори заборонено улаажувати сьвященникам?

З огляду на се, що в нинішнім числі „Нивп“ підносить ся гадку всенародного руского кат. віча, а на такім вічу, очевидно, на першім місці стоять сьвященики, — не від річи буде сказати дещо на зазначену у заголовку тему.

Як звісно, енцикліка „Pascendi“ з 8. вересня 1907 постановляє, щоби єпископи позволяли на збори духовенства лише виімково (*sacerdotum conventus episcopi in posterum haberi ne sine-rint, nisi rarissime*), щоби кождоразове таке їх позволенє було дане на письмі, щоби означувало виразно час зборів і щоб уділяло ся під услівем і з певністю, що на зборах не будуть обговорювати ся справи, які належать до компетенції єпис-

копа й апост. столиці, та що не будуть ставити ся жаданя, які булиб визовом для церковних властей. Отсе зрозуміле в нинішніх часах розпоряджене занепокоїло було деяких католиків — головнo тим, що не означало докладно до яких саме зборів воно відносить ся: чи лише до більших конгресів — чи й до сходин двох-трох священників, чи до зборів політичних, соціальних — чи й до станових, наукових і т. д. Щоб утихомирити ото занепокоєне, о. прал. Heiner, аудитор рим. Роти — отже й обізнаний добре з римскою практикою, так пояснює сю справу в місячнику „Der kath. Seelsorger“ (XXI, 1909, стр. 109): Річ зрозуміла — каже він, що ота заборона не відносить ся до т. зв. соборчиків деканальних — чи то офіціальних, чи й приватних. Так само дозволяють ся й на будуче збори і конференції пасторальні, соціальні, наукові. Що до всенародних і міжнародних кат. конгресів — то участь священників на них навіть бажана. То само можна сказати й о згромадженнях кат. молодіжи, кат. робітників і т. д. — з тим хіба додатком, що випадалоб о тім повідомити, зглядно запросити на таке згромадження єпископа дотичної єпархії. Правдоподібно, згадана заборона не дотичить і таких стоваришень, де священники працюють взаємно над розширенем свого світогляду; лише на відчити, які читаноб на тих стоваришеннях, потреба — після загального права — мати дозвіл дотичного ординарjату. Словом, згадана енцикліка полишає й на будуче дозволеними всі священничі згромадження, яких ціль є означена і яко така узнана за корисну з релігійних і церковних зглядів; забороняють ся нею лиш загальні конгреси духовенства, на яких радженоб над справами духовного стану яко такого — чи матеріальними, чи соціальними, чи політичними, чи правничими, чи й духовними. Очевидно, — кінчить о. Heiner свої замітки — еслиб хто слово conventus розтягав на всякі священничі згромадження, то булоб воно хибне толковане, бо тогді згад. енцикліка насилувалаб вроджене й священникам стремління до свободи, а се не лежало в інтенціях Свят. Отця. На се найліпший доказ енцикліка з 8. серпня 1908, де Він виразно поручає священникам, щоби лучили ся в товариства та організували ся, щоби двигали ся та кріпились.

До меморіялу львівської Руси.

Три меморіяли, зложені в протягу короткого часу в руки Князя нашої руско-католицької Церкви, доказують, що справді важну хвилю проживає наша церква під нинішню добу. Докладнійше вага хвилі прояснена в меморіялах львівського українського духовенства і цілого громадянства, котрі годять ся в тім, що над нашою церквою зависла гроза православної пропаганди; навіть руссофільске священство в своїм меморіялі єї не заперечує. В Бозі надія, що ся грізна хвиля промине без шкоди для нашої церкви завдяки невзрушимій солідарности з

Пресьв. Єпископатом цілого нашого сьвященства і руско-українського громадянства.

Дня 27. лютого с. р. вручила депутація Русинів міста Львова Ёго Експ. Митрополитови пропамятне письмо у відповідь на мемовіял 25-ти львівських русофіл. сьвящеників. В сій депутації взяло участь 23 відпоручників 17-ти львівських руских товариств, в значній частині члени тов-а „Львівська Русь“, а то: член Виділу краєвого І. Кивелюк, радник висшого суду Др. Л. Шехович, радник Т. Ревакович, директор Др. Ст. Федак, Др. Е. Озаркевич, директор Біликовский і др. Своім меморіялом дала львівська Русь доказ, що її справа нашої Церкви не чужа але лежить її на серці і тимто ми уважаємо меморіял львівської русько-української громади найзамітнішим і найважнішим. Ми були привикли до сего, що загал рускої суспільности передовсім інтелігентні її сфери відносили ся байдужно до справ нашої церкви і до її верховних представителів. Часи сеї байдужности вже минають, а переломову хвилю становить хвиля вручення меморіялу через львівську Русь і заява цілковитого довіря і преданности Князеві нашої Церкви. Солідарність єпископа з духовенством, а передовсім солідарність єпископа з цілим громадянством — отсе то, що нам найбільше недоставало і через те великі поносили ми шкоди. Та солідарність руско-української суспільности з Єпископом завязує ся, росте і дасть Бог буде сьвяткувати свої трюмфи. — *Д. Я.*

* * * Веч. Отців, котрі схотілиб жертвувати чи то якусь грошеву лепту, чи щось із старих риз і книг церковних, або й сьвітських для наших поселенців в Босні, просят ся звертатись з тим на адресу: **бр. Йосиф Гроцкий ч. с. В. В. у Львові, пл. сьв. Юра ч. 5.**

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малицкий.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефця.